

การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน
จังหวัดเชียงราย ตามหลักพุทธบูรณาการ

นายวรพต ลือเลิศ

คุณูปการนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

The Promotion of Archaeological Sites Conservation
at Wiang Chiang Saen Distric Chiang Rai Province
With the Buddhist Integration

Mr.Vorraprot Luelert

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุชฎินิพนธ์เรื่อง
“การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ตามหลักพุทธ
บูรณาการ” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุชฎินิพนธ์

(รศ. ดร.สุวิญ รักษิตย์)

ประธานกรรมการ

(ผศ. ดร.ศุภกาญจน์ วิชานาติ)

กรรมการ

(พระมหาไพรัช ฐมทีโป, ดร.)

กรรมการ

(พระราชปริยัติมณี, ผศ. ดร.)

กรรมการ

(ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมดุชฎินิพนธ์

พระราชปริยัติมณี, ผศ. ดร.

ประธานกรรมการ

ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นายวรพรต ลือเลิศ)

- ชื่อคุณิพนธ์** : การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ตามหลักพุทธบูรณาการ
- ผู้วิจัย** : นายวรพรต ลือเลิศ
- ปริญญา** : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมคุณิพนธ์**
- : พระราชปริยัติมุนี (เทียบ สิริธมาโณ), ผศ.ดร., ป.ธ. ๙, M.A. (Pali & Sanskrit), Ph.D. (Pali)
 - : ผศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณม, บศ. ๙ (บาลีศึกษา ๙ ประโยค), อ.บ. (อภิธรรมบัณฑิต), ศศ.บ. (ภาษาอังกฤษ), ศศ.บ.(ภาษาไทย), พธ.ม.(พระพุทธศาสนา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

คุณิพนธ์เรื่อง “การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ตามหลักพุทธบูรณาการ” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ๒) เพื่อศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรคในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ๓) เพื่อนำเสนอการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงรายตามหลักพุทธบูรณาการ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร และการสัมภาษณ์

ผลการวิจัยพบว่า ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัยนี้ คือ ทฤษฎีการอนุรักษ์โบราณสถาน ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม และทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการมรดกโลก การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน มีปัญหาอุปสรรคที่สำคัญ ๓ ด้าน คือ ๑) ปัญหาด้านบุคลากร ๒) ปัญหาด้านงบประมาณ ๓) ปัญหาด้านการบริหารจัดการ โดยมีหลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาบูรณาการในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ประกอบด้วย หลักอปริหานิยธรรม ในข้อประชุมกันเนืองนิตย์ พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม ให้เคารพนับถือบูชาพระเจดีย์ทั้งหลายทั้งภายในและภายนอกเมือง และไม่บั่นทอนผลประโยชน์ที่เคยอุปถัมภ์บำรุงพระเจดีย์เหล่านั้น หลักสัพปุริสธรรม ในข้ออัตตัญญูตา คือรู้จักตัวเอง อันรวมถึงความสำนึกคุณค่าประวัติศาสตร์โบราณวัตถุโบราณสถาน และ ปรีสัญญูตา รู้จักชุมชน อันรวมถึงการรู้จักประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่บ่งถึงความป็นมาของชุมชนของตนเอง และหลัก

สัมมัตตปธาน ๔ คือ สัจจวปธาน เพียรระวังมิให้ความเสียหายที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น ปหานปธาน เพียรกำจัดความเสียหายที่เกิดขึ้นแล้ว ภาวนาปธาน เพียรหาวิธีการอนุรักษ์โบราณสถานที่ยังไม่มี ให้เกิดมีขึ้น อนุรักษนาปธาน เพียรรักษา คือ เพียรดำรงวิธีการอนุรักษ์โบราณสถานที่เกิดขึ้นแล้ว ให้คงอยู่และให้ดียิ่งขึ้น แนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานนี้เรียกว่า PPC MODEL อันประกอบด้วย P หมายถึง การส่งเสริม (Promotion) P หมายถึง จิตสำนึกสาธารณะ (Public Mind) และ C หมายถึง การอนุรักษ์ (Conservation)

- Dissertation Title** : The Promotion of Archaeological Sites Conservation at Wiang Chiang Saen Distric Chiang Rai Province With the Buddhist Integration
- Researcher** : Mr. Vorraprot Luelert
- Degree** : Doctor of Philosophy (Buddhist Studies)
- Dissertation Supervisory Committee**
- : Phra Rajapariyattimuni (Thiab Siriñaño), Asst. Prof. Dr., Pali IX, M.A. (Pali & Sanskrit), Ph.D. (Pali)
 - : Asst.Prof. Dr. Maechee Kritsana Raksachom, Pali IX, B.A. (Abhidhamma Studies), B.A. (English), B.A. (Thai Language), M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)
- Date of Graduation** : October 20, 2018

Abstract

This dissertation entitled “The promotion of Archaeological Sites Conservation at Wiang Chiang Saen Distric Chiang Rai Province with the Buddhist Integration” has three objectives: 1) to study concepts, theories and Buddhadhamma relating to the promotion of archeological site conservation, 2) to study problems and obstacles concerning with the promotion of archeological site conservation in Wiang Chiang Saen Distric Chiang Rai Province, and 3) to propose guidelines for promoting archeological site conservation in Wiang Chiang Saen Distric Chiang Rai Province through the Buddhist principles of integration. This research employed documentary research and personal interview.

The results showed that the promotion of archeological sites conservation has three main obstacles: staff, budget, and management. The relevant *Buddhadhammas* that can be applied into the conservation of the archeological sites are of the following virtues: seven *Aparihāniyadhammas* (conditions of welfare), *Sappurisa-Dhamma* (qualities of a good man), and four *Padhānas* (effort). As regards

Aparihāniyadhamma, it refers to one specific quality, “to honor and worship city and provincial shrines and pagodas and never to neglect to celebrate these places.” With respect to *Sappurisa-Dhamma*, the relevant virtues include *Dhammaññutā* (understanding of self and values of history and archeological relicts), *Parisaññutā* (understanding of community and local cultures that reflect the root of the community). Finally, four *Padhānas*, the relevant ones include *Sarivara-padhāna* (the effort to prevent possible damages), *Pahāna-padhāna* (the effort to eliminate the existing damages), *Bhāvanā - padhāna* (the effort to develop a new way to conserve the sites), and *Anurakkhanā - padhāna* (the effort to maintain the existing approaches to conservation). The mentioned model is called PPC Model; the former P actually means promotion, the latter means public mind and C comes to embrace the conservation respectively.

กิตติกรรมประกาศ

ดุชฎินิพนธ์เรื่อง “การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ตามหลักพุทธบูรณาการ” สำเร็จลงได้เพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านผู้มีอุปการคุณหลายฝ่ายจึงขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระราชปริยัติมุนี (เทียบ สิริธำโณ ป.ธ. ๙), ผศ.ดร. คณบดีคณะพุทธศาสตร์ ผู้เป็นประธานที่ปรึกษา คอยชี้แนะแนวทาง ตรวจสอบปรับเนื้อหาดุชฎินิพนธ์ให้มีความสมบูรณ์ตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมโครงร่างจนสำเร็จลง ขอกราบขอบพระคุณ ผศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณ ที่ให้ความเมตตาชี้แนะแนวทางให้คำปรึกษาและแนะนำข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการทำดุชฎินิพนธ์เล่มนี้จนสำเร็จลงด้วยดี ขอขอบพระคุณ ผศ. ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน ที่กรุณาชี้แนะให้แนวทางในการสอบประชาพิจารณ์ดุชฎินิพนธ์ เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงที่ดีขึ้น

ขอขอบคุณผู้บริหาร คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย ทุก ๆ ท่าน ที่อำนวยความสะดวกในการศึกษาและสืบค้นข้อมูล ตลอดจนการประสานงานต่าง ๆ

ขอบคุณเพื่อนนิสิตรุ่น ๑๔ แบบ ๑.๒ ทุกคน/คนที่คอยช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเล็กน้อยหรือมากมาย และคอยกระตุ้นกันและกัน ตลอดจนเป็นกำลังใจให้กันด้วยดีเสมอมา

ขอขอบพระคุณพระมหาชนบ สหายปญโญ (ป.ธ.๙, ดร.) และ ดร.ดาบตำรวจ ภาคิน ศรีสุธรรม เพื่อนนิสิตผู้คอยช่วยเหลือในการทำวิจัยทุกประการจนสำเร็จลงด้วยดี

ขอขอบพระคุณ พระมหาธนูฉวี โชติธมโม ที่กรุณาจัดรูปแบบ และคอยอำนวยความสะดวกด้านเอกสารต่าง ๆ ขอขอบคุณ ดร.จิรพร เจริญสุข ผู้แนะนำให้ผู้วิจัยเข้ามาศึกษา ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแห่งนี้ อีกทั้งคอยอำนวยความสะดวกในการติดต่อประสานงานและสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิจนทำให้ได้ข้อมูลสำคัญในการทำวิจัย

ประสบการณ์ที่ได้จากการทำดุชฎินิพนธ์นี้จะทำให้ได้ประสบการณ์มากมายที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน หรือการทำงานได้ กุศลใด ๆ อันเกิดจากการทำวิจัยนี้ ผู้วิจัยขออุทิศแด่ บิดามารดาผู้ให้กำเนิด เลี้ยงดูและอบรมให้ดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา จนผู้วิจัยประสบความสำเร็จในชีวิตทุกประการ

นายวรพต ลือเลิศ

๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ณ
สารบัญภาพ	ฎ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฐ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๗
๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๘
๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๙
บทที่ ๒ ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน	๒๐
๒.๑ การอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุ	๒๐
๒.๒ การขึ้นทะเบียนโบราณสถานและกำหนดเขตโบราณสถานของกรมศิลปากร	๒๖
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณ	๒๙
๒.๓.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณ	๒๙
๒.๓.๒ ความหมายโบราณสถาน	๓๘
๒.๓.๓ ประเภทของโบราณสถาน	๔๐
๒.๓.๔ สาเหตุของการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถาน	๔๓
๒.๓.๕ หลักการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ และย่านประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืน	๔๔
๒.๓.๖ ความสำคัญของพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่มีต่อเมือง	๔๖
๒.๓.๗ ความหมายของอนุรักษ์	๔๗
๒.๓.๘ ขอบเขตของการอนุรักษ์ (Edge of Preservation Action)	๔๘

๒.๓.๙ หลักสำคัญของการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์	๔๙
๒.๔ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถาน	๕๒
๒.๔.๑ ทฤษฎีการมีส่วนร่วม	๕๒
๒.๔.๒ ความหมายของการมีส่วนร่วม	๕๓
๒.๔.๓ สรุป	๕๗
๒.๕ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน	๕๘
๒.๖ แนวคิดและหลักการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า	๖๒
๒.๗ แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ชุมชน	๖๖
๒.๘ หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน	๖๘
๒.๘.๑ หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการอนุรักษ์ทางพุทธศาสนา	๖๘
๒.๘.๒ หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน	๖๙
๒.๘.๓ หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการปลูกจิตสำนึก	๗๐
๒.๘.๔ หลักคำสอนเรื่องอปินิยธรรมในพระพุทธศาสนา	๗๕
๒.๘.๕ สรุปหลักอปินิยธรรมในพระพุทธศาสนา	๘๐
๒.๘.๖ หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการอนุรักษ์ด้านการมีจิตสาธารณะ	๘๔
๒.๙ สรุป	๘๕
บทที่ ๓ ศึกษาสภาพปัญหาอุปสรรคในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย	๘๖
๓.๑ สภาพปัญหาของเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน	๘๖
๓.๑.๑ สภาพปัญหาโดยทั่วไป	๘๖
๓.๑.๒ สภาพปัญหาพื้นที่ภายในเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน	๙๐
๓.๒ แผนงานดำเนินการและกิจกรรมการพัฒนา	๙๒
๓.๓ สภาพปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย	๑๐๐
๓.๓.๑ ปัญหาด้านบุคลากร	๑๐๐
๓.๓.๒ ปัญหาด้านงบประมาณ	๑๐๗
๓.๓.๓ ปัญหาด้านการบริหารจัดการ	๑๐๘
๓.๔ สรุป	๑๑๐
บทที่ ๔ การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัด เชียงราย ตามหลักพุทธบูรณาการ	๑๑๒
๔.๑ หลักธรรมที่นำไปใช้ในการส่งเสริมในการอนุรักษ์โบราณสถาน	๑๑๒

๔.๒ แนวทางแก้ไขปัญหาในการอนุรักษ์โบราณสถาน	๑๒๐
๔.๒.๑ ปัญหาด้านบุคลากร	๑๒๐
๔.๒.๒ ปัญหาด้านงบประมาณ	๑๒๑
๔.๒.๓ ปัญหาด้านการบริหารจัดการ	๑๒๒
๔.๓ บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน	๑๒๗
๔.๔ การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน	๑๓๓
๔.๕ บทบาทของผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์โบราณสถาน	๑๓๘
๔.๖ สรุป	๑๔๐
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๔๕
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๔๕
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๕๒
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๑๕๒
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป	๑๕๒
บรรณานุกรม	๑๕๓
ภาคผนวก	๑๖๕
ภาคผนวก ก หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย	๑๖๖
ภาคผนวก ข หนังสือขอสัมภาษณ์	๑๗๐
ภาคผนวก ค แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๗๙
ภาคผนวก ง รายนามผู้ให้สัมภาษณ์	๑๘๓
ภาคผนวก จ คำให้สัมภาษณ์	๑๘๕
ภาคผนวก ช ภาพการให้สัมภาษณ์	๒๑๖
ประวัติผู้วิจัย	๒๒๓

สารบัญภาพ

เรื่อง	หน้า
ภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๗
ภาพที่ ๒.๑ แสดงกลยุทธ์และการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับเมืองและย่านประวัติศาสตร์	๕๐
ภาพที่ ๓.๑ แสดงการใช้ที่ดินในเขตสุขาภิบาลเวียงเชียงใหม่ ตำบลเวียง อำเภอเชียงใหม่	๘๘
ภาพที่ ๓.๒ แสดงผังการใช้ที่ดินในเขตอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่	๘๙
ภาพที่ ๓.๓ แสดงผังการใช้ที่ดิน	๙๗
ภาพที่ ๔.๑ แสดงการบูรณาการหลักสัมมัตถ์กับโบราณสถานและชุมชน	๑๑๙
ภาพที่ ๔.๒ แสดงการนำหลักธรรมไปใช้แก้ปัญหาและอุปสรรคการอนุรักษ์โบราณสถาน	๑๒๗
ภาพที่ ๔.๓ แสดง PPC MDEL	๑๔๔

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อภาษาไทย

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ โดยมีการใช้คำย่อ ดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.จ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	จุฬารรค	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.อิตติ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิตติวุตตะกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.อป.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อปทาน	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.	(ไทย)	=	อภิธัมมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)
---------	-------	---	-------------	---------	-----------

ข. คำอธิบายคำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์พระไตรปิฎก

คำอธิบายสัญลักษณ์ และคำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎกที่ใช้ในดัชนีฉบับนี้ อ้างอิงมาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อของคัมภีร์แล้วตามด้วย เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๙/๓๐๘ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๓๗๙ หน้า ๓๐๘ เป็นต้น

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เมืองเชียงใหม่ เป็นเมืองโบราณที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดเมืองหนึ่งของแคว้นล้านนา จากหลักฐานด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี แสดงให้เห็นว่าเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองที่มีพัฒนาการมายาวนาน เนื่องจากเป็นเมืองที่มีทำเลที่ตั้งเหมาะสมจึงส่งผลให้มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ การปกครอง ศาสนาและศิลปกรรม เมืองเชียงใหม่เริ่มเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ มีพญามังรายกษัตริย์องค์ที่ ๒๕ เชื้อสายราชวงศ์ลาวจากแห่งแคว้นหิรัญนครเงินยาง สามารถยึดเมืองหิรัญไชยอันเป็นศูนย์กลางอำนาจบริเวณแม่น้ำปิง และได้สถาปนาเมืองเชียงใหม่ขึ้นเป็นราชธานีของอาณาจักรล้านนา เมื่อปี พ.ศ. ๒๘๗๙^๑

เมืองเชียงใหม่เป็นพื้นที่เมืองโบราณที่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทั้งในทางโบราณคดี และเอกสารทางประวัติศาสตร์ ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากซากทางโบราณคดี (๒๕๒๕) พบว่า มีจำนวนวัดทั้งที่เป็นวัดร้าง และวัดที่ถูกนำกลับมาบูรณะใหม่จำนวนทั้งสิ้น ๗๖ แห่งในพื้นที่กำแพงเก่าเมืองเชียงใหม่ ซึ่งมีพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ ๒.๕ ตารางกิโลเมตร ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันคือ ประเด็นทางด้านที่ดิน เนื่องจากจำนวนของแหล่งโบราณสถานที่จะกระจายตัวอยู่ทั่วไปในเมือง ในพื้นที่ดินบางส่วนเป็นกรรมสิทธิ์ของกรมธนารักษ์ โดยมีกรมศิลปากรเป็นผู้ดูแล (จำนวนวัดร้างทั้งสิ้น ๒๕ แห่ง มีประเด็นการบุกรุกที่ดินของชาวชุมชน คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๘๙ ของจำนวนหลักฐานทางโบราณคดีทั้งหมด จากข้อมูลของโครงการบูรณะและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ ปี พ.ศ. ๒๕๔๘) และบางส่วนเป็นที่ดินส่วนบุคคล ซึ่งประเด็นความขัดแย้งในเชิงของที่ดินนี้ เป็นหนึ่งในปัญหาหลักของการอนุรักษ์และจัดการมรดกทางโบราณคดีเหล่านั้น ปัจจุบันกรมศิลปากรและเทศบาลตำบลเวียงเชียงใหม่ มีนโยบายที่จะคลี่คลายประเด็นปัญหาดังกล่าว เพื่อสร้างกระบวนการจัดการร่วมกันระหว่างชุมชน หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องหรือองค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ อันจะก่อให้เกิดการผลักดันเข้าสู่การเป็นมรดกโลกในรูปแบบของมรดกที่ยังคงมีชีวิต (Living Heritage) การศึกษาในครั้ง

^๑ มุขนิธิพระเชียงใหม่แผ่นดิน, ประวัติเมืองเชียงใหม่, (ม.ป.ท., ๒๕๕๙), หน้า ๑. (เอกสารอัดสำเนา)

นี้จึงมีเป้าหมายในการค้นหาแนวทางการจัดการร่วมกันดังกล่าวระหว่างองค์กรที่เกี่ยวข้องและชุมชนที่มีผลกระทบ เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป^๒

ปัจจุบันเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสนประสบปัญหาไม่ต่างจากแหล่งประวัติศาสตร์อื่น ๆ เช่นการบุกรุกเขตพื้นที่โบราณสถาน การจับจองพื้นที่โบราณสถานเพื่อใช้ในการทำกิน หรือการที่หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก่อสร้างสิ่งสาธารณูปการ เช่น ถนน เป็นต้น รุกล้ำเข้าไปในเขตพื้นที่โบราณสถาน ปัญหาเหล่านี้นับเป็นการทำลายโบราณสถานที่เกิดจากมนุษย์โดยตรง การนำหลักพุทธธรรม เช่น หลักวัชชือปริหานิยธรรมในข้อ การให้ความเคารพต่อเจดีย์สถาน ซึ่งหมายรวมถึงโบราณสถานอื่น ๆ ด้วย มาใช้ เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องได้ตระหนักในการเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์โบราณสถาน ข้อนี้ปรากฏดังเช่นใน พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกายมหารวรรค ว่า อานนท์เธอได้ยินไหมว่า พวกเจ้าวัชชิสักการะเคารพเจดีย์ในแคว้นวัชชี ของชาววัชชีทั้งในเมืองและนอกเมือง และไม่ละเลยการบูชาอันชอบธรรมที่เคยให้เคยกระทำต่อเจดีย์เหล่านั้นให้เสื่อมสูญไป^๓

และที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก จูฬวรรคว่า

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้นเราจะบัญญัติเสนาสนวัตรแก่ภิกษุทั้งหลายโดยภิกษุทั้งหลายต้องประพฤติชอบ ภิกษุทั้งหลายตนอยู่ในวิหารใด ถ้าวิหารนั้นสกปรก ถ้าสามารถชำระให้สะอาด เมื่อชำระวิหารให้สะอาด พึงขนบาตรและจีวรออกก่อนวางไว้ ณ ที่สมควร พึงขนผ้าปูนั่ง ผ้าปูนอน พูก หมอนออกไปวางไว้ ณ ที่สมควร ถ้าวิหารมีหยากเยื่อ พึงกวาดเพดานลงมาก่อน กรอบหน้าต่างและมุมห้องพึงเช็ด ถ้าฝาที่ทาน้ำมันหรือพื้นทาสีดำขึ้นราพึงใช้ผ้าชุบน้ำบิดแล้วเช็ด ถ้าพื้นไม้ไม่ได้ทา พึงใช้น้ำประพรม อย่าให้วิหารคลาคล่ำด้วยฝุ่นละออง พึงเก็บหยากเยื่อไปทิ้ง ณ ที่สมควร^๔

จากหลักฐานที่กล่าวแล้วนี้ แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์มิใช่จะให้ความสำคัญ ในการดูแลรักษาเฉพาะสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ เช่น เสนาสนะ เครื่องใช้ประจำเสนาสนะ เท่านั้นไม่ แต่ทรงให้ความสำคัญรวมไปจนถึงการเอาใจใส่ดูแล เจดีย์วิหาร เป็นต้นด้วย

การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานการก่อสร้างทางสถาปัตยกรรม รวมถึงบริเวณของเมืองหรือชนบทซึ่งเป็นแหล่งที่พบหลักฐานของอารยธรรมหนึ่ง การอนุรักษ์โบราณสถานหมายรวมถึงการสงวนรักษาบริเวณแหล่งที่ตั้งในขอบเขตที่เหมาะสมกับขนาดของโบราณสถาน ที่ได้ก็ตามที่แหล่งที่ตั้งเดิมยังคงสภาพปรากฏอยู่จะต้องเก็บรักษาไว้ไม่ยินยอมให้มีสิ่งปลูกสร้างใหม่การบูรณปฏิสังขรณ์

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕.

^๓ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๔/๘๐.

^๔ วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๗๐/๒๓๘.

โบราณสถานมีขั้นตอนการดำเนินการที่ต้องอาศัยความชำนาญเฉพาะสาขาวิชาโดยมุ่งที่จะสงวนรักษา และแสดงคุณค่าแห่งสุนทรียภาพและประวัติศาสตร์ของโบราณสถาน รวมทั้งตั้งอยู่บนพื้นฐานของ ความเคารพต่อวัสดุดั้งเดิมและเอกสารที่เป็นของแท้ การบูรณะจะต้องหยุดทันที ณ จุดที่ต้อง คาดคะเนสันนิษฐานในกรณีที่มีความจำเป็น ส่วนที่เพิ่มเติมเข้าไปนั้น ต้องระบุให้ชัดเจน สามารถแยก ออกได้จากองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเดิมของโบราณสถานและมีการประทับตราระบุเวลาที่ ดำเนินการการบูรณะในกรณีใด ๆ ก็ตามจะต้องมีการศึกษาทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์เกี่ยวกับ โบราณสถานก่อนเสมอ ในกรณีที่เทคนิคที่ใช้มาแต่ดั้งเดิมไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอการเสริมความ มั่นคงแข็งแรงของโบราณสถานอาจสัมฤทธิ์ผลได้โดยการใช้เทคนิคสมัยใหม่ในการอนุรักษ์และก่อสร้าง ทั้งนี้ ประสิทธิภาพของเทคนิคจะต้องมีข้อมูลทางวิชาการยืนยัน และมีประสบการณ์การนำมาใช้เป็น เครื่องพิสูจน์จะต้องเคารพสิ่งก่อสร้างในทุกยุคสมัยของโบราณสถานเพราะเอกภาพของรูปแบบเพียง ยุคใดยุคหนึ่งไม่ใช่เป้าหมายของการบูรณะโบราณสถาน^๕

โบราณสถานของเมืองเชียงใหม่ใช้อิฐเป็นส่วนใหญ่ในการสร้าง และตกแต่งอาคารด้วย การใช้ปูนฉาบ และประดับด้วยลวดลายปูนปั้น ปัจจุบันหลุดและกะเทาะเสียหายเป็นจำนวนมาก เพราะไม่ สามารถต่อสู้กับสภาพดินฟ้าอากาศซึ่งทำให้เกิดความชื้นได้ และการก่อสร้างแบบนี้ได้กระทำมาแล้ว ไม่น้อยกว่า ๖๐๐ ปี จึงต้องชำรุดทรุดโทรมเพราะกาลเวลา มีวัชพืชขึ้นปกคลุม สิ่งเหล่านี้เป็นปัญหา เพียงเล็กน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับปัญหาที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์เอง จากจำนวนโบราณสถาน มากกว่า ๑๔๐ แห่ง มีอยู่เกือบ ๑๐ แห่ง ที่ถูกระบุว่าเคยเป็นโบราณสถาน แต่ปัจจุบันไม่เหลือร่องรอย แนวเรียงอิฐ เหลือเพียงเศษอิฐไม่กี่ก้อน ยังมีโบราณสถานอีกหลายแห่ง ที่ถูกเบียดเบียนโดยการขยาย ถนน และเสาไฟฟ้าพาดผ่าน ป้ายโฆษณาบดบัง บ้านเรือนของประชาชนที่พยายามบุกรุกให้เข้าไปถึง ตัวโบราณสถาน หรือบดบังโบราณสถานด้วยการจงใจถมดินปิดทับเนินโบราณสถาน การไถเนิน โบราณสถาน และที่สำคัญที่สุดคือ จงใจทำลายด้วยการลักลอบขุดค้นพบโบราณวัตถุ การทำลาย เหล่านี้ล้วนเกิดจากมนุษย์ทั้งสิ้น เป็นการเพิ่มความชำรุดทรุดโทรมให้โบราณสถานร้ายยิ่งขึ้น ถ้าปล่อย ไว้จะเป็นการทำลายหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมของ อดีตชาติที่ไม่สามารถกลับคืนมาได้ แต่การป้องกันและการอนุรักษ์โบราณสถาน และแหล่งโบราณคดี เหล่านี้ สามารถทำได้โดยความร่วมมือร่วมใจของหน่วยงานและประชาชน มีใช้หน่วยงานหนึ่งเพียง อย่างเดียวสามารถจะทำได้ เพราะพื้นที่ที่ต้องดูแลรักษามีมากมาย โบราณสถานอยู่กระจัดกระจายอยู่ ทั่วไป จำนวนเจ้าหน้าที่มีจำกัด ขั้นตอนการบูรณะต้องใช้ทั้งเวลาและงบประมาณจำนวนมาก เมื่อ

^๕ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์และ บริหารจัดการเมืองเก่า, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๕๔), หน้า ๑๖.

นำมาเปรียบเทียบกับกรบูรกรทำลยที่มีอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้มีโบราณสถานจนวนหลายแห่งที่เหลือเพียงชื่อ และเศษอิฐเพียงไม่กี่ก้อน^๖

การอนุรักษ์โบราณสถานในเขตเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน ซึ่งอยู่ในสภาพที่ชำรุดทรุดโทรม ปรากฏให้เห็นซากปรักหักพังอยู่มากมาย อันเนื่องมาจากสาเหตุการลักลอบขุดค้นหาโบราณวัตถุ การก่อสร้างบ้านเรือนรูกล้าเขตโบราณสถาน การพัฒนาระบบสาธารณูปโภค การให้เช่าโบราณสถานเพื่อกิจการต่าง ๆ รวมทั้งความเสื่อมสลายไปตามเวลา ด้วยเล็งเห็นปัญหาและความสำคัญของการอนุรักษ์โบราณสถานดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงนำเสนอการนำหลักพุทธธรรม คือ หลักอปริหานิยธรรม หลักสัปปุริสธรรม และ หลักสัมมัตตธาน มาใช้ในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ต.เวียง อ.เชียงแสน เพื่อให้โบราณสถานอันเป็นมรดกของชุมชน และของประเทศชาติ อยู่คู่กับเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสนตลอดไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาอุปสรรคในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงรายตามหลักพุทธบูรณาการ

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

แนวคิด ทฤษฎี และหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์โบราณสถาน ตลอดจน การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ควรเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาประเด็นที่เกี่ยวกับ “การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงรายตามหลักพุทธบูรณาการ” ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาไว้ดังนี้

^๖ หน่วยศิลปากรที่ ๔, แผนแม่บทโครงการบูรณะและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย, (เชียงราย: ดาวคอมพิวกราฟิก, ๒๕๓๘), หน้า ๓๒.

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา/เอกสาร

งานวิจัยเรื่อง การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงรายตามหลักพุทธบูรณาการ นี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงความหมาย ประเภทโบราณสถาน ประวัติความเป็นมา ปัญหาอุปสรรคในการอนุรักษ์ ของโบราณสถาน ของตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย และศึกษาถึงวิธีการอนุรักษ์ แนวทางการส่งเสริม แนวทางแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการส่งเสริม จิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณสถานของชุมชน การป้องกันภัยจากภัยธรรมชาติ เช่น แผ่นดินไหว น้ำท่วม และการรุกล้ำพื้นที่โบราณสถานของชุมชน ศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก พระวินัยปิฎก, พระสุตตันตปิฎก, พระอภิธรรมปิฎก, คัมภีร์อรรถกถา ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับภาษาไทย พ.ศ. ๒๕๓๙ และหนังสือประกอบด้วย ๑) การอนุรักษ์โบราณสถาน : ประวัติ แนวคิด ทฤษฎี และการปฏิบัติการ ๒) แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์ ๓) การอนุรักษ์โบราณสถานในฐานะเป็นหลักฐานทางวิชาการ ๔) ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี ๕) วัสดุ และวิธีการใหม่ในการอนุรักษ์โบราณสถานหินทราย : การประยุกต์วิทยาศาสตร์เพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน ๖) การศึกษาเปรียบเทียบการบูรณะโบราณสถาน

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ประชากรจำนวน ๑๒ ท่าน อันประกอบด้วย ๑) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาจำนวน ๕ รูป โดยมีเกณฑ์ในการเลือกคือ เป็นนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา เป็นพระสังฆาธิการระดับชั้นปกครองในพื้นที่ ดังนั้น จึงมีความเชี่ยวชาญด้านหลักธรรมที่สามารถนำมาบูรณาการกับการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานได้ ๒) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการอนุรักษ์โบราณสถานจำนวน ๕ คน โดยมีเกณฑ์ในการเลือกคือ มีตำแหน่งหน้าที่โดยตรงในการส่งเสริมหรืออนุรักษ์โบราณสถานและเป็นคนในพื้นที่จังหวัดเชียงราย เป็นตัวแทนภาคประชาชน ดังนั้น จึงมีความเข้าใจด้านการส่งเสริมหรืออนุรักษ์โบราณสถานเป็นอย่างดี ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย

ก. นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา

๑. พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร. รองอธิการบดี ฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข. พระสังฆาธิการในพื้นที่

๓. พระเทพสิทธินายก เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย

๔. พระพุทธิญาณมุนี เจ้าคณะอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย
๕. พระครูสุวรรณวิสุทธิคุณ เจ้าคณะตำบลเวียง จังหวัดเชียงราย
๖. พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัด

เชียงราย

ค. ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน ประกอบด้วย

๑. นายเทพชัย เขมชาติ อธิบดีกรมศิลปากร
๒. นายเฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ศิลปินแห่งชาติสาขาจิตรกรรม
๓. นายเพิ่มพันธ์ นนตะศรี ภัณฑรักษ์ ปฏิบัติการแทนผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถาน

แห่งชาติ อ.เชียงแสน

๔. นางสาวสิริรัตน์ โอภาพ ผู้อำนวยการกลุ่มยุทธศาสตร์และเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม

แทนวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย

ง. ผู้ทรงคุณวุฒิตัวแทนภาคประชาชน ประกอบด้วย

๑. นายมานิตย์ ไชยภิตติ ประธานสภาวัฒนธรรมเวียงเชียงแสน/อุปนายกสมาคม เชียงแสนเมืองน่าอยู่
๒. นายวารินทร์ สุตะวงค์ รองนายกเทศมนตรี ตำบลเวียงเชียงแสน

การวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัด เชียงรายตามหลักพุทธบูรณาการ” ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตพื้นที่การศึกษาไว้เฉพาะเขตโบราณสถานที่อยู่ในเขตพื้นที่ “ตำบลเวียง” อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงรายเท่านั้น

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ การส่งเสริมการอนุรักษ์ หมายถึง การดูแลรักษาเพื่อให้คงคุณค่าไว้และให้หมายรวมถึงการป้องกัน การรักษา การสงวน การปฏิสังขรณ์ และการบูรณะ

๑.๕.๒ โบราณสถาน หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี และให้หมายรวมถึงศิลปวัตถุที่ติดกับอสังหาริมทรัพย์นั้นด้วย ในงานวิจัยนี้ หมายถึง โบราณสถานที่อยู่ในเขตพื้นที่ “ตำบลเวียง” อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เท่านั้น

๑.๕.๓ พุทธบูรณาการ หมายถึง การนำหลักพุทธธรรม คือ สัมมัปปธาน ๔ สปัปฺริสธรรม ๗ (เฉพาะข้อ อัตตัญญุตตา และปริสฺสญฺญุตตา เท่านั้น) และอปฺริหานิยธรรม ๗ (เฉพาะข้อ ให้ความเคารพ

สักการบูชาเจดีย์ทั้งภายในภายนอก) เป็นฐานในการบูรณาการใช้ในการส่งเสริมอนุรักษ์โบราณสถานในงานวิจัยนี้เท่านั้น

๑.๕.๔ ตำบลเวียง หมายถึง ตำบลหนึ่งในอำเภอเชียงแสน แบ่งการปกครองออกเป็น ๙ หมู่บ้าน ซึ่งมีโบราณสถานอยู่ เป็นพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยนี้เท่านั้น

๑.๕.๕ แนวทางการอนุรักษ์ หมายถึง การอนุรักษ์โบราณสถานในตำบลเชียงแสน โดยการบูรณาการหลัก สัมมาปธาน ๔ สัปปุริสธรรม ๗ (เฉพาะข้อ อุตตัญญูตา และปริสัจญูตา เท่านั้น) และอธิปไตยธรรม ๗ (เฉพาะข้อ ให้ความเคารพสักการบูชาเจดีย์ทั้งภายในภายนอก) เป็นฐานในงานวิจัยนี้เท่านั้น

๑.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก) หนังสือที่เกี่ยวข้อง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า การศึกษาหลักอิทธิบาทธรรมตามนักวิชาการสำหรับการบูรณาการหรือการประยุกต์ใช้กับกลยุทธ์การอนุรักษ์โบราณสถาน คือ หลักอิทธิบาท ๔ ตามนักวิชาการระบุถึงคุณค่าให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ฉันทะความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำให้ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ วิริยะความเพียรคือ ขยันหมั่นเพียรประกอบสิ่งนั้นด้วย ความพยายาม อดทน จิตตะ ความคิดมุ่งไป คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด วิมังสา ความไตร่ตรองหรือทดลอง มีการวางแผนวัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงเป็นต้น^๗

ศิริชัย นฤมิตรเรขการ กล่าวว่า กลยุทธ์ในการอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย มีนักวิชาการการอนุรักษ์โบราณสถานหลายท่านได้เสนอไว้ในปัจจุบันมี ๒ แนวทางคือแบบตะวันตกและแบบตะวันออก ๑) แบบตะวันตกการอนุรักษ์จะให้ความสำคัญต่อการรักษารูปแบบไว้ตามสภาพเดิมซึ่งเป็นผลมาจากของกฎบัตรต่าง ๆ ที่พัฒนาขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ ๑๙ การปฏิบัติตามแบบตะวันตกในการเก็บรักษาหลักฐานโบราณสถานไว้ตามสภาพเดิมนั้นปรากฏใน พ.ร.บ.โบราณวัตถุสถาน ฯ ฉบับแก้ไขปรับปรุง (พ.ศ.๒๕๓๕) ที่มีเป้าหมายหลักคือเพื่อรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมและนิยามโบราณสถานในฐานะเป็นหลักฐานที่มีคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์และศิลปะและเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชาติ ๒) แบบตะวันออกของไทยใช้แนวคิดทางพุทธศาสนาเป็นหลักการอนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งของการทำนุบำรุงพุทธศาสนา มุ่งรักษาศิลปวัฒนธรรมในความหมายของความเชื่อความ

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บริษัท เอส.อาร์.พรินต์แมสโปรดักส์จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๕๕๓.

ศรัทธาและความหมายของคุณค่าในเชิงนามธรรมทำให้ชาวพุทธมุ่งสั่งสมเสบียงและพัฒนาฝีมือช่างสกุลช่างจนสามารถสร้างสรรค์ศาสนสมบัติสถานและวัตถุอันงดงามและมีชีวิตสืบต่อเนื่องกันมายาวนาน^๘

นิคม มุสิกคามะและธาดา สุทธิธรรม กล่าวว่า ประวัติศาสตร์ของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในระยะแรกตามการปฏิบัติเชิงกายภาพได้ถูกเรียกรวมว่าเป็นการบูรณะ/ปฏิสังขรณ์ซึ่งหมายถึงการทำให้สถาปัตยกรรมคืนสภาพสู่ลักษณะที่เคยปรากฏในอดีตและสามารถทำให้มันเป็นส่วนที่เข้ากับโลกปัจจุบันได้มีการประกาศนียบัตรขึ้นเป็นหลักการเป็นครั้งแรกเมื่อ ค.ศ.๑๗๙๔ ในการประชุมแห่งชาติที่ประเทศฝรั่งเศส และต่อจากนั้นวิธีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมตามแนวความคิดต่างๆ ได้เกิดขึ้นโดยต่อเนื่องกันมาในยุคแรกของการบูรณะ/ปฏิสังขรณ์ First Concept of Restoration Reconstruction (ค.ศ.๑๘๑๐-๑๘๓๐) หลังจากที่มีการประกาศนียบัตรของการบูรณะ/ปฏิสังขรณ์ขึ้นในประเทศฝรั่งเศสแล้วในตอนต้นศตวรรษที่ ๑๙ แนวคิดแรกในการบูรณะโดยการประกอบชิ้นใหม่จากของเดิมและทำเลียนแบบส่วนที่ขาดหายไปได้เกิดขึ้นโดยถือหลักการนำส่วนประกอบของโบราณที่หล่นเกลื่อนกลาดอยู่มาประกอบให้เกิดความแตกต่างโดยชัดเจนระหว่างของเดิมกับส่วนประกอบที่ทำเลียนขึ้นการบูรณะโบราณสถานต่าง ๆ ในขณะนั้นได้กระทำตามวิธีการนี้กันอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะอย่างยิ่งการบูรณะโบราณสถานสมัยคลาสสิกที่กรุงโรมประเทศอิตาลียุคบูรณะ/ปฏิสังขรณ์แบบฝรั่งเศส French Stylistic restoration (ค.ศ.๑๘๓๐-๑๘๗๐) Viollet-le-duc (๑๘๑๔-๑๘๗๙) เป็นนักประวัติศาสตร์และนักทฤษฎีทางสถาปัตยกรรมผู้ทำการบูรณะ/ปฏิสังขรณ์วิหารเป็นจำนวนมากรวมทั้งวิหาร Notre Dame ในปารีสเขาได้เสนอแนวความคิดใหม่ที่เกิดขึ้นในประเทศฝรั่งเศสว่า “การบูรณะตามรูปแบบ” หรือการบูรณะแบบให้เป็นสไตล์เดียวกันตามแนวความคิดนี้โบราณสถานแต่ละแห่งไม่อาจมีลักษณะเฉพาะของตนเองจึงก่อให้เกิดการก่อสร้างเพื่อตัดแปลงและต่อเติมขนาดใหญ่ทำให้โบราณสถานต่าง ๆ เปลี่ยนไปในรูปเดียวกันยุคบูรณะ/ปฏิสังขรณ์แบบอังกฤษ English Romantic restoration (ค.ศ.๑๘๕๐) ในช่วงกลางศตวรรษที่ ๑๙ ในขณะที่ประเทศฝรั่งเศสดำเนินการบูรณะแบบ “Stylistic” ได้มีการพัฒนาการปฏิสังขรณ์แบบ “Romantic” ขึ้นในประเทศอังกฤษ

ทั้งนี้ สืบเนื่องมาจากแนวคิดแบบโรแมนติกที่กำลังเกิดขึ้นในขณะนั้นซึ่งแทนที่จะมีการดำเนินการต่อเติมแบบเฉพาะขึ้นอย่างรุนแรงในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบอาคารในขณะบูรณะกลับเห็นว่าควรจะเคารพโบราณสถานในรูปแบบที่มันเป็นอยู่โบราณสถานในอดีตแม้จะเป็นซากผุพังก็มีคุณค่าเฉพาะในตัวเองและแสดงถึงความต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันจึงสมควรให้มีความจริงใจต่อโบราณสถาน

^๘ ศิริชัย นฤมิตรเรขการ, **อนุรักษ์ศิลปกรรม**, เอกสารการบรรยายประกอบวิชาศิลปะไทย, ภาคการศึกษาที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๑, สาขาวิชาศิลปะไทย คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, หน้า ๒๐.

เหล่านั้นแนวความคิดนี้ก่อให้เกิดความรักเทิดทูนในโบราณสถาน และสถาปนิกวิศวกรผู้ก่อสร้างและถือว่าการปฏิบัติการใดด้วยน้ำมือมนุษย์สถาปนิกรุ่นหลังไม่อาจกระทำได้เพราะถือเป็นความโหดร้ายและลบหลู่ดูหมิ่นโบราณสถานจึงไม่สมควรกระทำการอนุรักษ์โบราณสถานควรคงอยู่อย่างที่มีนัยเป็นห้ามจับต้องหรือป้องกันมันจากการพังทลายลงมาผู้สนับสนุนแนวความคิดนี้คือ John Ruskin (ค.ศ. ๑๘๑๙-๑๙๐๐) นักเขียน และนักวิจารณ์ในแนวคิดแบบโรแมนติคเห็นว่าการปฏิวัติอุตสาหกรรมมีผลเสียต่อสังคมมากมายหลายแง่เขาถือว่าการบูรณะ (Reconstruction) เป็นสิ่งที่ผิดเพราะการทดแทนวัสดุสมัยโบราณเช่นก้อนหินเก่า ๆ ด้วยวัสดุใหม่เป็นการทำลายโบราณสถานและสิ่งที่คงอยู่คือรูปจำลองโบราณสถานนั้นเท่านั้นสำหรับการยืนอายุของโบราณสถานเขามีความเห็นว่าล้วนมีค่าเท่ากันเพราะเป็นการทำลายไม่ว่าจะเป็นการบูรณะหรือการทอดทิ้งโบราณสถานแต่อย่างไรก็ตามถ้าผู้ใดจำเป็นต้องบูรณะ ผู้นั้นควรจะเข้าใจถึงการทำลาย และพยายามอย่าสร้างสิ่งแปลกปลอมขึ้นบนโบราณสถานเลยยุคแนวความคิดที่พัฒนาสองแบบ Two approaches of concept in late ๑๙ century A.D. (ค.ศ. ๑๘๘๐-๑๘๙๐) ได้เกิดแนวความคิดสองแบบขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกันกล่าวคือ ๑. แนวความคิดแรกเรียกว่า Historical Restoration ๒. แนวความคิดที่สองเป็นแนวความคิดที่ขัดแย้งกับแนวความคิดแรกโดยถึงแม้จะมีการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ศิลป์เหมือนกันแต่มีความลึกซึ้งกว่าเพราะถือว่าอาคารแต่ละหลังมีลักษณะเฉพาะของมันเองและแตกต่างกันการคาดเดาแบบกว้าง ๆ โดยเอาตัวเองเป็นพื้นฐานแม้จะผ่านการวิเคราะห์แล้วก็ยังเหมือนเป็นสิ่งที่ผิดผู้ทำการอนุรักษ์ซึ่งมีจิตสำนึกถือว่าตนเป็น “ศิลปิน-ผู้สร้าง” ควรจะรู้ดีกว่าคนอื่น ๆ ควรเปลี่ยนเป็น “ผู้มีจิตสำนึกของนักประวัติศาสตร์นักข้อมูลจากหนังสือโบราณในการอนุรักษ์โบราณสถาน” จึงเป็นการหาหลักฐานอ้างอิงโดยเฉพาะสำหรับอาคารแต่ละแห่งเสียก่อนโดยอาจค้นคว้าจากภาพเขียนจากการบันทึกในอดีตหรือจากการวิเคราะห์โครงสร้าง^๙

อุษณีย์ ธงไชย กล่าวว่า การอนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งของการปกครองกษัตริย์หรือสมมติเทพที่ต้องการสั่งสมคุณความดีและบารมีของความชอบธรรมในการปกครองความเป็นกษัตริย์ผู้ทรงทศพิธราชธรรมผ่านบารมีจากการทำนุบำรุงพุทธศาสนาสมุโขทัยในจารึกหลักที่ ๒ จารึกวัดศรีชุมที่จารึกบนหินดินดาน กล่าวถึงการเสี่ยงทายถึงบารมีของสมเด็จพระมหาศรีศรัทธาธิราชจุฬามณีก่อนที่จะได้ขึ้นครองเมืองสุโขทัยและศรีสัชชนาลัยที่ต้องการซ่อมวิหารโบราณในป่าชื่อนางโปรดช้างทรงตั้งจิตอธิษฐานว่าหากมีบุญบารมีจะได้เป็นกษัตริย์องค์ต่อไปขอให้สามารถหาทางซ่อมเจดีย์ที่ซ่อมเรียกว่าพระธมซึ่งตั้งอยู่กลางนครพระกฤษณ์ได้ ซึ่งต่อมาได้พบบ่อปูนในป่าจริงจึงถือเป็นบารมีของพระองค์

^๙ นิคม มุสิกคามะและธาดา สุทธิธรรม, “ประวัติของแนวคิดและวิธีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมตามแนวความคิดปัจจุบัน”, ใน การอนุรักษ์และจัดการมรดกวัฒนธรรม, รวบรวมโดย ผศ.ดร.วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, วารสารศิลปากร, ปีที่ ๓๔ ฉบับที่ ๖ (พฤษภาคม ๒๕๓๔): ๑๒.

กรณีนี้เช่นเดียวกับการปฏิสังขรณ์เจดีย์หลวงให้ใหญ่ขึ้นจนเป็นสิ่งก่อสร้างที่สูงที่สุดในล้านนาของพระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่ที่ทรงใช้เป็นการแสดงความชอบธรรมในการปกครองอีกประการหนึ่งด้วย^{๑๐}

สมชาติ จิงสิริอารักษ์ ได้กล่าวว่า แนวความคิดในการอนุรักษ์โบราณสถานในแบบตะวันตกนั้นมาจากจุดเริ่มต้นการอนุรักษ์โบราณสถานในสมัยโบราณ มีสาเหตุ ๒ ประการคือ ๑) ความมีคุณค่าในการใช้งานอย่างหนึ่งอย่างไรอันเป็นทรัพย์สินแสดงอำนาจเกียรติยศหรือเป็นสิ่งเคารพบูชา ๒) ไม่มีเหตุผลไรต้องมาทำลาย^{๑๑}

สายนต์ ไพชาญจิตต์ กล่าวว่า โบราณสถานแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ เป็นทรัพยากรทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญอย่างสูงและได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทยอย่างแพร่หลายในสองสามทศวรรษที่ผ่านมาและมีแนวโน้มว่าจะเร่งให้มีการนำทรัพยากรในส่วนที่ยังเหลืออยู่ออกมาใช้อีกมากมายตามการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ (Eco-tourism) แม้ว่าการใช้ทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวในประเทศไทยในระยะที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดผลดีและผลดีทางเศรษฐกิจแก่ประเทศและท้องถิ่นเป็นตัวเงินจำนวนมากแต่ก็ก่อให้เกิดผลกระทบทางลบและเกิดความเสียหายต่อทรัพยากรดังกล่าวมากมายด้วยเช่นกันทั้งนี้ เพราะการจัดการเกือบทั้งหมดยังคงอยู่ในความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่รัฐแทบทั้งสิ้นประชาชนในท้องถิ่นแทบจะไม่มีบทบาทในการตัดสินใจว่าสมควรจะใช้ทรัพยากรใด ๆ เพื่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวหรือไม่ และประชาชนในท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของร่วมในทรัพยากรนั้นไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดการโดยตรงการใช้ทรัพยากรทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวจึงไม่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งแก่ท้องถิ่น ชุมชนเมืองหรือชนบทเท่าที่ควรจะเป็นจากปรากฏการณ์และสภาพปัญหาข้างต้น ผู้เขียนจึงมีแนวคิดว่า การทำงานโบราณคดีทั้งในเรื่องของการศึกษาวิจัยเพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ทางวิชาการและการอนุรักษ์พัฒนาแหล่งโบราณคดี โบราณสถาน หรือทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีอื่น ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ จำเป็นที่จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการให้มากขึ้นในทุกขั้นตอนหากเราเชื่อมั่นว่างานโบราณคดีเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการพัฒนาคนและพัฒนาประเทศ งานโบราณคดีชุมชนก็คือ การนำเอาระเบียบวิธีและกระบวนการทำงานทาง

^{๑๐} อุษณีย์ ธงไชย, “พระราชพงศาวดารและพงศาวดาร : หลักฐานที่สร้างขึ้นเพื่อสถาบันกษัตริย์”, ใน *การอนุรักษ์และจัดการมรดกวัฒนธรรม*, รวบรวมโดย ผศ.ดร.วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, (กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๒๐.

^{๑๑} สมชาติ จิงสิริอารักษ์, *แนวความคิดในการอนุรักษ์โบราณสถานจากศตวรรษที่ ๑๘ ถึงสิ้นศตวรรษที่ ๒๐ : จากอารมณและศรัทธาสู่ความเป็นมรดกของมนุษยชาติ*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หน้าจั่ว, ๒๕๕๔), หน้า ๗๒.

โบราณคดี และการอนุรักษ์เชิงพัฒนามาผสมผสานแนวคิดและปรัชญาของการพัฒนาชุมชนที่ว่า คนนั้นไม่ควรเป็นเพียงผู้รับผลแห่งการพัฒนาแต่ควรจะเป็นผู้กำหนดหรือเป็นผู้กระทำการพัฒนา ดังนั้นจึงควรจะได้ตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาพลังความสามารถ ความคิดริเริ่ม การพึ่งตนเอง และการมีส่วนร่วมของคนในทุกชั้นตอนของงาน และการทำงานโบราณคดีกับกลุ่มคนทั้งฝ่ายรัฐ นักวิชาการ และชาวบ้านจะก่อให้เกิดผลดีอย่างกว้างขวางและประสบผลสำเร็จอย่างราบรื่นรวดเร็ว

ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำงานโบราณคดีจากเดิมที่กระทำโดยนักโบราณคดี สังกัดกรมศิลปากร หรือนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยศิลปากร หรือนักโบราณคดีที่รับจ้างกรมศิลปากร ฝ่ายเดียว มาเป็นการทำงานโดยมีชาวบ้าน ประชาชน นักวิชาการ ผู้นำชุมชนและองค์กรอื่น ๆ ในท้องถิ่นร่วมด้วยนั้นอาจไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะจะต้องมีการปรับทัศนคติและวิธีการดำเนินงานในส่วนของเจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐหลายอย่าง กล่าวคือ เจ้าหน้าที่ที่จะต้องยอมรับศักยภาพและศักดิ์ศรีของชาวบ้าน จะต้องปรับบทบาทของตนจากที่เคยคิดเอง กำหนดนโยบายเองตัดสินใจเอง บริหารจัดการเอง มาเป็นการที่ต้องให้ชาวบ้านเข้ามาช่วยคิด ต้องฟังชาวบ้านพูด ต้องยอมรับความต้องการของชาวบ้านบ้าง จะต้องทำงานด้วยความโปร่งใสเพราะมีชาวบ้านคอยตรวจสอบ และนักโบราณคดีของรัฐจะต้องปรับบทบาทไปเป็นที่ปรึกษาทางวิชาการและเทคนิคมากขึ้น ทั้งยังจะต้องถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ และทักษะต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานทางโบราณคดีให้ชาวบ้านได้เรียนรู้จนสามารถทำงานได้เองในระดับหนึ่ง นอกจากนี้ยังจะต้องปรับทัศนคติและสร้างจิตสำนึกของชาวบ้านในเรื่องความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีในชุมชนของตน และเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มที่จะทำงานโบราณคดีชุมชน ฯลฯ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงและการดำเนินงานในกิจกรรมดังกล่าวจะต้องใช้ความจริงใจ ใช้เทคนิควิธีการที่พอเหมาะพอดีสมควร และใช้ระยะเวลาในการทำงานแบบค่อยเป็นค่อยไป ใช้เวลานานพอสมควรจึงจะประสบความสำเร็จ และเชื่อมั่นว่าเมื่อชาวบ้านและประชาชนในท้องถิ่นมีความเข้าใจ มีทักษะและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ได้เองภายใต้กรอบเกณฑ์ของกฎหมายแล้ว ก็จะเป็นการแบ่งเบาภารกิจที่กรมศิลปากรและหน่วยงานของรัฐอื่น ๆ ที่รับผิดชอบอยู่ลงไปได้มาก บรรดาทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี โดยเฉพาะแหล่งโบราณคดีและโบราณสถานต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมายในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ก็จะได้รับดูแลเอาใจใส่โดยชุมชนได้รับการปกป้องพิทักษ์รักษาและใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่าจากชาวบ้านและประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ประโยชน์ส่วนที่สำคัญที่สุดที่จะพึงได้พึงมีก็น่าจะอยู่ที่ตัวของชาวบ้านเองที่จะได้ความอึดอ้อมใจเป็นลำดับต้น ชาวบ้านได้ภาคภูมิใจในแหล่งโบราณคดี โบราณสถานหรือทรัพยากรที่เป็นหน้าเป็นตาของชุมชน เป็นชื่อเสียงของหมู่บ้านที่ใคร ๆ ก็ชื่นชมกล่าวถึงในทางที่ดี และอาจจะได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวแหล่งทัศนศึกษาที่

ก่อให้เกิดรายได้ทางเศรษฐกิจของชุมชน ซึ่งแม้จะยังไม่ใช่เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนา แต่ก็เป็นมรรควิธีหนึ่งที่จะนำพาชุมชนไปสู่ความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ภายใต้วัฒนธรรมไทยที่สืบมาแต่อดีตนั่นเอง^{๑๒}

ข) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ได้วิจัยเรื่อง “การทำนุบำรุงศาสนสถานและโบราณสถาน: อำนาจและวิธีการ” ผลการวิจัยพบว่า กรมศิลปากรและสำนักงานพระพุทธศาสนา เป็น ๒ หน่วยงานในการทำนุบำรุงรักษาโบราณสถานโบราณวัตถุ โดยรวมแล้วไม่เกิดเป็นปัญหามากนัก เพราะทั้ง ๒ หน่วยงาน มีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบร่วมกัน ต่างหน่วยงานก็มีพระราชบัญญัติ หรือระเบียบในการปฏิบัติในส่วนที่มีปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน คือ ความขัดแย้งกันเรื่องของการพัฒนา กับการอนุรักษ์ที่ไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกันทำให้เกิดความไม่เหมาะสมต่อศาสนา การทำลายโบราณสถาน และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ทั้งโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และบางครั้งก็เกิดขึ้น โดยเจตนา การทำนุบำรุงรักษาในส่วนของกรมศิลปากรมีปัญหาเรื่องการขาดกำลังคนทางด้านอนุรักษ์ ตามหลักวิชา และขาดงบประมาณ เพราะการอนุรักษ์ตามกรรมวิธีโบราณนั้น ต้องใช้งบประมาณค่อนข้างสูงมาก ต้องมีช่างชำนาญการเฉพาะทาง และต้องใช้เวลา ที่เป็นปัญหามากและหลายฝ่ายได้ตั้งข้อสังเกต คือ เรื่องของความเหมาะสมและความถูกต้องตามหลักวิชา ได้แก่ การใช้บริษัทรับเหมาในการบูรณะโบราณสถาน และอาจมีผลประโยชน์ที่ตามมาจากการรับเหมา ส่วนปัญหาของทางวัด คือ ความต้องการใช้โบราณสถานและพื้นที่ในการพัฒนาวัด ทั้งเพื่อการใช้สอย และเพื่อการหาปัจจัยในการทำนุบำรุงวัด และส่วนหนึ่งยังอาจเป็นปัจจัยในเชิงพุทธพาณิชย์ ทางออกของปัญหาก็คือ ทั้ง ๒ ฝ่ายควรมีความเข้าใจร่วมกัน และเห็นความสำคัญของความเป็นโบราณสถานอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ไม่ใช่สมบัติของผู้ใดผู้หนึ่งทุกฝ่ายควรเคารพในกฎระเบียบที่ควรปฏิบัติกรมศิลปากรควรมีการพัฒนาบุคลากรทางด้านการอนุรักษ์ ควรปรับระบบการทำงานในการประสานงานด้านต่าง ๆ สร้างความรู้ความเข้าใจกับวัดและชุมชนให้มากขึ้น เพื่อให้เห็นคุณค่าของโบราณสถานอันเป็นสมบัติของส่วรวม ไม่ใช่สมบัติของกรมศิลปากรในส่วนของวัด พระสงฆ์ยังขาดความรู้ความเข้าใจในกฎหมายด้านการอนุรักษ์ และความรู้ความเข้าใจทางด้านศิลปกรรม ทั้งกรมศิลปากรและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรร่วมกันสร้างความรู้ความเข้าใจในส่วนนี้ และประเด็นสำคัญต้องละทิ้งผลประโยชน์ทั้งหลายที่จะเกิดจากโบราณสถาน ศาสนสถานมาเห็นแก่ความสำคัญ ความเป็นมรดกของส่วนรวมและร่วมกันดูแลรักษาให้คงอยู่สืบไป^{๑๓}

^{๑๒} สายัณต์ ไพเราะญ จิตร, **แนวคิดโบราณคดีชุมชน**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.oocities.org/thai_archaeology/thai. [๒๐ พฤษภาคม ๒๕๖๐].

^{๑๓} ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “การทำนุบำรุงศาสนสถานและโบราณสถาน: อำนาจและวิธีการ”, **รายงานการวิจัย**, (ศูนย์พุทธศาสนศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

ณัฐพงษ์ ถือดำ และคณะ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การจัดระบบพิพิธภัณฑ์ สถาน เคหสถาน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน” ผลการวิจัยพบว่า ยุทธศาสตร์การจัดการพิพิธภัณฑ์ โบราณสถานและเคหสถานในจังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่ควรประกอบด้วยยุทธศาสตร์อย่างน้อย ๒ ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์พัฒนาทรัพยากรและบริการด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและ ยุทธศาสตร์การจัดแบบบูรณาการระบบการจัดการพิพิธภัณฑ์โบราณสถานและศาสนาในจังหวัดภูเก็ต พังงา กระบี่ มีดังนี้ พิพิธภัณฑ์ต้องจัดให้มีอาคารจัดแสดงที่มีเอกลักษณ์ มีภูมิทัศน์ที่สวยงาม มีห้องน้ำ มีที่นั่งพัก มีสถานที่บริการอาหารและเครื่องดื่ม บุคลากรของพิพิธภัณฑ์ต้องให้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารได้ มีบุคลิกที่ดีและมีความรู้เรื่องโบราณวัตถุที่จัดแสดงเป็นอย่างดี การบริหารจัดการองค์กร ต้องยึดแบบเอกชน การจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ต้องมีชีวิต สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้มีข้อความบรรยาย เป็นภาษาอังกฤษ มีจุดขายที่ชัดเจนและต้องประชาสัมพันธ์เพิ่มขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม เปิดโอกาส ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม โบราณสถานต้องจัดให้มี อาคารสำนักงาน อาคารจัดนิทรรศการความเป็นมา และความสำคัญของโบราณสถาน มีห้องน้ำไว้ ให้บริการนักท่องเที่ยว ปรับภูมิทัศน์บริเวณที่ไม่มีก่อสร้างต้องระบุดูเด่นของโบราณสถานแต่ละแห่ง ให้ชัดเจน ประชาสัมพันธ์โบราณสถานเพิ่มขึ้นให้กับชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษา จัดให้เป็น แหล่งเรียนรู้และส่วนสาธารณะของชุมชน ศาสนาสถานต้องจัดให้มีภูมิทัศน์ที่สวยงาม มีสถานที่จอดรถเพียงพอ มีห้องน้ำสะอาดและเพียงพอ ปราศจากแมลง สุนัข รบกวอน มีที่นั่งพัก มีศาสนมงคลที่เป็น จุดเด่นชัดเจน มีสถานที่สำหรับกราบนมัสการพระสนทนาธรรมและประพรมน้ำพุทธมนต์เป็น สัตว์ส่วน มีเอกสารแนะนำการใช้ภาษาในการสนทนาธรรมกับพระ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรจัด บุคลากรเป็นประชาสัมพันธ์ของศาสนสถาน และจัดให้มีกิจกรรมเพื่อชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม จัดสร้างเว็บไซต์ของวัดเพื่อให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว^{๑๔}

กฤษฎา พิณศรี และคณะ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “โครงการศึกษาศักยภาพแหล่ง โบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างในอีสานใต้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” ผลจากการศึกษา ได้พบ แหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างที่อาจพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จำนวนทั้งสิ้น ๑๙ แห่ง ส่วนใหญ่มีศักยภาพโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อแยกพิจารณาเป็นรายข้อได้ พบว่าข้อที่มีศักยภาพค่อนข้างสูงส่วนใหญ่เป็นด้านที่เกี่ยวกับความสำคัญของโบราณสถาน เช่น มี รูปแบบทางศิลปะ ฝีมืองานช่าง แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน เป็นแหล่งที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่สำคัญในอดีต หรือมีความเกี่ยวข้องกับประเพณี วัฒนธรรม หรือ วันสำคัญในท้องถิ่น ส่วนข้อที่มีศักยภาพค่อนข้างน้อยส่วนใหญ่เป็นด้านที่เกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวก

^{๑๔} ณัฐพงษ์ ถือดำ และคณะ, “การจัดระบบพิพิธภัณฑ์สถาน เคหสถานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรมอย่างยั่งยืน”, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๐), หน้า ๘.

สะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์ แสดงให้เห็นว่าโดยสภาพและความสำคัญของตัวโบราณสถาน รวมทั้งประเพณีวัฒนธรรม หรือวันสำคัญในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานนั้น สามารถที่จะนำมาใช้เป็นจุดขายสำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้หากแต่ต้องมีการพัฒนาปรับปรุงเพื่อส่งเสริมให้โบราณสถานมีศักยภาพเพิ่มมากขึ้น เช่น การปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ของแหล่งและบูรณะโบราณสถานให้อยู่ในสภาพดี การบูรณะการการท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน รวมทั้งการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นไว้ เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่ยั่งยืนต่อไป^{๑๕}

ธานินทร์ ไชยเยชน์ และคณะ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การทำนุบำรุงศาสนสถานและโบราณสถาน : อำนาจและวิธีการ” ผลการวิจัยพบว่า ศาสนสถานและโบราณสถานมีทั้งที่เป็นโบราณสถานร้างและเป็นที่ปัจจุบันยังใช้งานอยู่ ส่วนที่มักเกิดปัญหาการดูแลรักษา คือ โบราณสถานที่เป็นศาสนสถานที่ยังใช้งานกับโบราณสถานที่ยังตั้งอยู่ในเขตศาสนสถานที่ยังใช้งานอยู่ ผู้ดูแลโบราณสถานคือ กรมศิลปากรส่วนศาสนสถานซึ่งส่วนใหญ่ คือ วัดในพุทธศาสนานี้ปัจจุบันผู้ดูแลคือ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ การทำนุบำรุงโบราณสถาน และศาสนสถานโดยรวมแล้วไม่เกิดเป็นปัญหามากนัก เพราะทั้ง ๒ หน่วยงานมีอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบแตกต่างกัน ต่างหน่วยก็มีพระราชบัญญัติ หรือระเบียบต่างกัน ส่วนที่มีปัญหาคือ ความขัดแย้งเรื่องของการพัฒนา กับ การอนุรักษ์ที่ไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทำให้เกิดความไม่เหมาะสมต่อศาสนา การทำลายโบราณสถาน และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทั้งโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และบางครั้งก็เกิดขึ้นโดยเจตนา การทำนุบำรุงรักษาในส่วนของกรมศิลปากรมีปัญหาเรื่องการขาดกำลังคนทางด้านอนุรักษ์ตามหลักวิชาการ และขาดงบประมาณ และที่เป็นปัญหามากและหลายฝ่ายได้ตั้งข้อสังเกต คือ เรื่องความเหมาะสมและความถูกต้องตามหลักวิชาการ ส่วนปัญหาของทางวัด คือความต้องการใช้โบราณสถาน และพื้นที่ในการพัฒนาวัด ทั้งเพื่อการใช้สอยและเพื่อการหาปัจจัยในการทำนุบำรุงวัด และส่วนหนึ่งยังอาจเป็นปัจจัยในเชิงพุทธพาณิชย์^{๑๖}

รัศมี ชูทรงเดช และคณะ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ระยะที่สอง” ผลการวิจัยพบว่า

^{๑๕} กฤษณา พิณศรี และคณะ, “โครงการศึกษาศักยภาพแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างในอีสานใต้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๐), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๖} ศักดิ์ชัย สายสิงห์ และคณะ, “การทำนุบำรุงศาสนสถานและโบราณสถาน: อำนาจและวิธีการ”, รายงานการวิจัยพุทธศาสนศึกษา, (ศูนย์พุทธศาสนศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

๑) วิเคราะห์หลักฐานทางโบราณคดีที่ได้จากการสำรวจและขุดค้นด้วยเทคนิควิธีของแต่ละศาสตร์

๒) ได้สร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของคนบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า ว่ามีการอยู่อาศัยในพื้นที่ตั้งแต่สมัยไพลสโตซีนตอนปลาย ประมาณ ๓๒,๓๘๐ ปีมาแล้ว จนกระทั่งปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่าพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมมีความต่อเนื่อง และยังได้พัฒนาแนวคิดทฤษฎีทางโบราณคดี ตลอดจนประยุกต์ใช้เครื่องมือทางการแพทย์ในการวิเคราะห์งานด้านมานุษยวิทยาภาพ ซึ่งยังไม่เคยมีการทำมาก่อนในวงการโบราณคดีในประเทศไทย

๓) ทำให้บูรณาการองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องของคน สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมโบราณ

๔) ทำให้ทราบว่าวัฒนธรรมดั้งเดิมในสมัยไพลสโตซีนตอนปลาย คือ วัฒนธรรมหินกะเทาะ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมเริ่มปรากฏในสมัยโฮโลซีนตอนปลาย คือวัฒนธรรมโลงไม้และสมัยต่อมา

๕) ทำให้ทราบว่ามีการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมโบราณตั้งแต่สมัยไพลสโตซีนตอนปลาย จนถึงปัจจุบัน ซึ่งเกิดโดยปัจจัยทางธรรมชาติและมนุษย์ นอกจากนี้ยังทราบว่าการเคลื่อนย้ายไปมาภายในพื้นที่นี้มีมาแล้วตั้งแต่ในอดีต ซึ่งก็ทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์เกิดขึ้น

๖) ผลของงานวิจัยได้นำไปเผยแพร่และใช้ประโยชน์ในแง่การสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและพัฒนาแหล่งโบราณคดีเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน^{๑๗}

สุณีย์ บริสุทธิ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมความตระหนักของชุมชนเชียงแสนต่อคุณค่าด้านโบราณสถานเมืองเชียงแสน” ผลการวิจัยพบว่า

๑) กลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจลึกซึ้งถึงคุณค่าของโบราณสถานเมืองเชียงแสนว่าเป็นแหล่งโบราณคดีครั้งสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์ มีการรวมตัวกัน จัดกิจกรรมอนุรักษ์โบราณสถาน และเล็งเห็นแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างรายได้แก่ชุมชน โดยยึดแนวทางการอนุรักษ์ไว้ซึ่งสิ่งมีค่าทางประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืน

๒) อำเภอเชียงแสนตั้งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์ทำการท่องเที่ยวชื่อว่าสามเหลี่ยมมรกต โดยมีเส้นทาง R3A เชื่อมระหว่างไทย ลาว เมียนมาร์ ที่ได้ดำเนินไปการมากแล้ว และกำลังเป็นรูปธรรมในเร็ววัน มีแม่น้ำโขงเป็นทางสัญจรหลักไปสู่เมืองสำคัญของประเทศเพื่อนบ้าน

๓) ผู้นำชุมชนและประชาชนสามารถรวมตัวกันจัดกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการสร้างคุณค่าของโบราณสถาน เช่น กิจกรรม walk Rally ไหว้ศาล ๙ โบราณสถาน งานบวงสรวงเจ้าพ่อประตูป่าสัก และเจ้าแม่นางเซิ้ง

^{๑๗} รัศมี ชูทรงเดช และคณะ, “โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ระยะที่สอง”, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

๔) รวบรวมเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ศิลปะ ความเชื่อ พิธีกรรม กลุ่มปัญญาที่เป็นอัตลักษณ์ และเอกลักษณ์ของเชียงใหม่ก่อนที่สูญหายไป และที่ยังคงอยู่จากผู้สูงอายุ

๕) กลุ่มเชียงใหม่การท่องเที่ยวสามารถเป็นแกนนำในการจัดนำเที่ยวและมีรายได้จากการท่องเที่ยว^{๑๘}

พระครูวัชรสุวรรณาทร (ลูกซุบ ธมฺมโชโต) ได้วิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้อธิปไตยธรรมเพื่อส่งเสริมกลยุทธ์การอนุรักษ์โบราณสถานของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕” ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาและอุปสรรคด้านการดูแลรักษาและป้องกันโบราณสถานนั้น ปัญหาที่สำคัญคือ ปัญหาที่เกิดจากมนุษย์เป็นอันดับหนึ่ง เพราะมนุษย์เป็นตัวการในการทำลายโบราณสถานโดยตรง เช่น การบุกรุกพื้นที่ของโบราณสถานเพื่อสร้างที่อยู่อาศัย การโจรกรรมวัตถุโบราณจากโบราณสถาน มีการขุดเจาะ และทำลายเป็นต้น ปัญหารองลงมา คือ ปัญหาที่เกิดจากภัยธรรมชาติที่ไม่สามารถยับยั้งได้ ด้านการบูรณาการหลักอภิธาต ๔ นั้นพบว่า ด้านฉันทะ พระสังฆาธิการต้องมีความใส่ใจรักที่จะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป เป็นอาการที่จิตใฝ่ปรารถนาอยากทำสิ่งนั้นด้วยความสุจริตเพื่อให้เกิดความดีงาม ด้านวิริยะพบว่า พระสังฆาธิการต้องมีความขยันหมั่นเพียรประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทนเอาธุระไม่ทอดทิ้ง มีความความเพียรประกอบความดีบากบั่นในการศึกษา ตลอดจนมีความระวังมิให้อุกศลเกิดขึ้น ด้านจิตตะพบว่า พระสังฆาธิการต้องมีความตั้งใจรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิดเอาจิตฝักใฝ่ ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ผู้มีจิตตะนี้ในการทำงานจะมีความผิดพลาดน้อยมากและผลงานที่ทำสำเร็จก็มีผลเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่ง ด้านวิมังสาพบว่า พระสังฆาธิการต้องมีปัญหาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราเหตุผลและตรวจสอบงานที่ทำและค้นหาวิธีแก้ไขปัญหาปรับปรุงอยู่เสมอ^{๑๙}

พนิชพงษ์ พลัฒผล ได้กล่าวถึงการอนุรักษ์และบูรณะโบราณสถาน และแหล่งที่ตั้ง (The Venice Charter ๑๙๖๔) ได้แสดงให้เห็นถึงแนวความคิดในการร่วมมือกันระหว่างประเทศเพื่ออนุรักษ์โบราณสถานไว้ว่า “โบราณสถานของมนุษย์หลายชั่วคนยังคงอยู่จนทุกวันนี้ในฐานะพยานที่มีชีวิตของประเพณีโบราณแห่งยุคของมัน ประชาชนทั้งหลายได้ตระหนักถึงคุณค่าของมนุษย์ชาติอย่างมีเอกภาพขึ้นทุกขณะ และเห็นว่าโบราณสถานเป็นมรดกของคนทุกคนในชาติการรับผิดชอบร่วมกันเพื่อ

^{๑๘} สุณีย์ บริสุทธิ์, “การส่งเสริมความตระหนักของชุมชนเชียงใหม่ต่อคุณค่าด้านโบราณสถานเมืองเชียงใหม่”, วารสาร FEU ACADEMIC REVIEW มหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทิร์น, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (ธ.ค.๕๑-พ.ค. ๕๒): ๕๗.

^{๑๙} พระครูวัชรสุวรรณาทร (ลูกซุบ ธมฺมโชโต), “การประยุกต์ใช้อธิปไตยธรรมเพื่อส่งเสริมกลยุทธ์การอนุรักษ์โบราณสถานของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๖๕, ๒๖๗.

ปกป้องรักษาเพื่อชนรุ่นใหม่ในอนาคต ได้เป็นที่ยอมรับว่าเป็นหน้าที่ของพวกเรา ที่จะส่งมันต่อไปสู่อุณหภูมิในอนาคตที่เต็มพร้อมความเป็นแท้ของมันเอง^{๒๐}

พระมหานิพนธ์ นิปโก (เกินสกุล) ได้กล่าวว่า การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ เป็นการใช้และจัดการทรัพยากรทั้งที่เป็นธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้นอย่างฉลาดตลอดจนการวางแผนอย่างรอบคอบสำหรับทรัพยากรเหล่านั้น เพื่อบรรลุความต้องการในอนาคตและหมายรวมถึงการป้องกัน การดูแล การรักษา เพื่อให้คงคุณค่าไว้ การสงวน และการปฏิสังขรณ์ และการบูรณะด้วย การสงวนรักษา การดูแลรักษาไว้ตามสภาพเดิมเท่าที่เป็นอยู่ และป้องกันมิให้เสียหายต่อไป ความมุ่งหมายในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ จำเป็นต้องมีการพิจารณาเชิงแนวคิด เพราะความคิดจะเป็นแกนนำไปสู่การปฏิบัติเทคนิควิธีที่เหมาะสม การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุให้ได้นั้น จำต้องมีการกำหนดจุดมุ่งหมายในการดำเนินงานร่วมกัน คือ ๑) การอนุรักษ์เป็นการสงวนไว้ซึ่งงานสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าอย่างมาก เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ๒) งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่บางชิ้น เป็นสิ่งที่บรรพบุรุษได้ก่อสร้างไว้เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งคุณงามความดีของบรรพบุรุษ เราก็จะต้องอนุรักษ์ไว้เป็นต้น ส่วนมรดกทางวัฒนธรรมแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ ได้แก่ ๑) วัฒนธรรมทางจิตใจ ได้แก่ มรดกทางวัฒนธรรมที่ตกทอดมา ที่เป็นนามธรรมซึ่งแสดงออกให้เห็นผ่านทางด้านจริยธรรม ค่านิยม ประชญา ประเพณีต่าง ของสังคม ๒) มรดกทางวัตถุ ได้แก่ ผลผลิตที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นให้เห็นเป็นรูปธรรม เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ งานหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นต้น^{๒๑}

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า เป็นการศึกษาในจังหวัดเชียงราย และพื้นที่อื่น ๆ แต่ยังไม่พบงานในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานเชิงพุทธบูรณาการในอำเภอเวียงเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ซึ่งมีโบราณสถานเก่าแก่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี เพราะฉะนั้นผู้วิจัยจึงมีสนใจที่จะศึกษา เรื่อง การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงรายตามหลักพุทธบูรณาการ

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพที่ผสมผสานกับวิจัยเชิงเอกสาร ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยซึ่งประกอบด้วยรูปแบบการวิจัย ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ใน

^{๒๐} พนิขพงศ์ พลับผล, “กฎหมายการอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาโท** (คณะนิติศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๙๑.

^{๒๑} พระมหานิพนธ์ นิปโก (เกินสกุล), “รูปแบบการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในจังหวัดปทุมธานี”, **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**, ปีที่ ๑๓ ฉบับพิเศษ เล่ม ๓ (มิถุนายน ๒๕๖๐): ๙๕.

การวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล โดยผู้วิจัยดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ รูปแบบการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยแบบเชิงคุณภาพสำหรับงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาเอกสาร (Documentary Research) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

๑.๗.๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับภาษาไทย พ.ศ. ๒๕๓๙

๑.๗.๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือเกี่ยวกับโบราณสถาน,พระอรรคถา และหนังสือ ดังนี้ ๑) การอนุรักษ์โบราณสถาน ประวัติ แนวคิดทฤษฎี ๒) แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์ ๓) การอนุรักษ์โบราณสถานในฐานะเป็นหลักฐานทางวิชาการ ๔) ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี ๕) วัสดุ และวิธีการใหม่ในการอนุรักษ์โบราณสถานหินทราย : การประยุกต์วิทยาศาสตร์ เพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน ๖) การศึกษาเปรียบเทียบการบูรณะโบราณสถาน

๑.๗.๑.๓ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พระภิกษุสงฆ์ และผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน

๑.๗.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน จำนวน ๑๒ รูป/คน

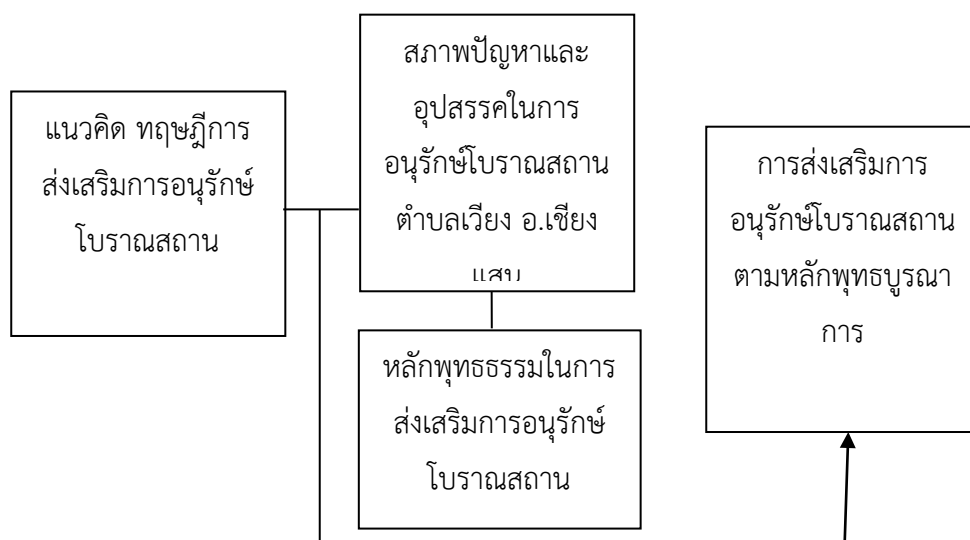
๑.๗.๓ การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยนำหลักกรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการ เพื่อการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย และสรุปเป็นข้อเสนอแนะทั่วไป และข้อเสนอแนะผลการวิจัยครั้งต่อไป

๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ตามหลักพุทธบูรณาการ” ผู้วิจัย ได้แนวคิด ทฤษฎี หลักพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมอนุรักษ์โบราณสถานการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานเชิงบูรณาการตามหลัก

พระพุทธศาสนาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นต้น จึงได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework) ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

ภาพที่ ๑ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๙.๑ ได้แนวทางการแก้ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์โบราณสถานของตำบลเวียงอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

๑.๙.๒ ได้วิธีการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการอนุรักษ์โบราณสถานของตำบลเวียงอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

๑.๙.๓ ได้รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการอนุรักษ์โบราณสถานของตำบลเวียงอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

บทที่ ๒

ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการส่งเสริม

การอนุรักษ์โบราณสถาน

ในบทที่ ๒ นี้ ผู้วิจัยจะศึกษาแนวคิดทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน และโบราณวัตถุ การขึ้นทะเบียนโบราณสถานและกำหนดเขตโบราณสถานของกรมศิลปากร แนวคิดการอนุรักษ์โบราณสถาน แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการมรดกโลก แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน และ แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

๒.๑ การอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุ

โบราณสถาน โบราณวัตถุ และ ศิลปวัตถุ เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมประเภทจับต้องได้ มีฐานะเป็น “ทรัพย์สินของแผ่นดิน” ประเภทหนึ่ง และในทางวิชาการเรียกรวม ๆ ว่า ทรัพยากรทางโบราณคดี ซึ่งหมายถึงสถานที่ สิ่งก่อสร้าง รวมทั้งวัตถุสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และวัฒนธรรมในอดีตทุกยุคทุกสมัย และเป็นสิ่งที่มีคุณค่าความสำคัญ สามารถนำมาจัดการให้เป็นคุณประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของคนสมัยปัจจุบันและส่งผ่านไปให้คนรุ่นต่อ ๆ ไปได้ใช้ประโยชน์ในอนาคตได้”^๑

โบราณสถานและโบราณวัตถุ เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประเภทหนึ่งที่สามารถบอกความเป็นมาของกลุ่มชน หมู่บ้าน เมือง และประเทศชาตินับตั้งแต่อดีตกาลต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันได้ เป็นหน้าที่ของชนรุ่นปัจจุบันที่จะต้องอนุรักษ์ทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทนี้ไว้และใช้ประโยชน์ให้คุ้มค่า “โบราณสถานนั้นเป็นเกียรติของชาติ อธิฐเก่า ๆ แผ่นเดียวก็มีค่า ควรจะช่วยกันรักษาไว้ ถ้าเราขาดสุโขทัย อยุธยา และกรุงเทพฯ แล้วประเทศไทยก็ไม่มีความหมาย” นี้คือ กระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ ในวโรกาสที่เสด็จ

^๑ สายันต์ ไพเราะจิติร์, การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในงานพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๗.

ประพาสอุทยาน ย่อมเป็นสิ่งที่ยืนยันความสำคัญอย่างยิ่งของโบราณสถานที่มีต่อการพัฒนาประเทศชาติ โดยเฉพาะความสำคัญ ที่เป็นคุณค่าทางจิตใจ^๒

ปัญหาสำคัญในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในประเทศไทยคือขาดการมีส่วนร่วมของผู้คนที่มีใช้ในวิชาการนักวิชาชีพหรือผู้ที่มีอาชีพเกี่ยวข้องโดยตรงกับงานโบราณคดีงานพิพิธภัณฑ์งานบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถานหรืองานอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีแหล่งประวัติศาสตร์และแหล่งวัฒนธรรมต่าง ๆ ในภาคส่วนอื่น ๆ จึงเป็นสาเหตุให้คนไทยส่วนใหญ่ขาดความรู้ขาดความเข้าใจในคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรทางโบราณคดีทั้งที่อยู่ใกล้ตัวและไกลตัวขาดความรู้สึกเป็นเจ้าของและไม่สนใจดูแลรักษาเพราะเห็นว่ามีหน่วยงานภาครัฐทำหน้าที่ตามกฎหมายอยู่แล้วแหล่งโบราณคดีและโบราณสถานต่าง ๆ จึงถูกทำลายถูกปล่อยให้เสื่อมสภาพไปโดยไม่ได้ใช้งานให้สมประโยชน์งานโบราณคดีและงานจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในประเทศไทยจึงมีผลต่อการพัฒนาชุมชนที่อยู่ในแหล่งโบราณคดีหรือที่อยู่รอบ ๆ โบราณสถานค่อนข้างน้อยผู้คนส่วนมากในสังคมไทยจึงไม่สนใจและไม่ให้ความสำคัญกับอดีตไม่สามารถใช้ประโยชน์จากอดีตได้ดังนั้นจึงควรมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการจัดการเสียใหม่^๓

การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี (Archaeological Resource Management) ที่เป็นส่วนหนึ่งของทรัพยากรวัฒนธรรม (Cultural Resource) ในประเทศไทยถูกกำหนดให้เป็นวิชาการและวิชาชีพเฉพาะทางของนักวิชาการที่มีคุณวุฒิทางการศึกษาในสาขาวิชาด้านโบราณคดีประวัติศาสตร์ศิลปะสถาปัตยกรรมวิทยาศาสตร์การอนุรักษ์ช่างเทคนิคสมัยใหม่ ฯลฯ ที่เป็นคนกลุ่มน้อย (แต่มีอำนาจ) ในสังคมซึ่งเป็นแนวปฏิบัติที่ขัดแย้งกับความเป็นจริงที่ว่าวัฒนธรรมเป็นของส่วนรวมเป็นของคนหมู่มากทรัพยากรวัฒนธรรมที่หมายถึงองค์ประกอบของวัฒนธรรมทั้งที่อยู่ในรูปวัตถุสิ่งของสิ่งก่อสร้างหรือมีความเป็นรูปธรรม (tangible cultural resource) และทรัพยากรวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม (intangible cultural resource) ก็ต้องเป็นของคนส่วนใหญ่และการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในทุกมิติก็ควรจะต้องเป็นเรื่องที่คนส่วนใหญ่ผู้ซึ่งเป็นเจ้าของร่วมจะต้องเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องด้วยการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมประเภททรัพยากรทางโบราณคดีโบราณสถานวัตถุโบราณที่ดำเนินการกันอยู่ในประเทศต่าง ๆ รวมทั้งในประเทศไทยเป็นภาระหน้าที่ขององค์กรหรือหน่วยจัดการที่มักจะสังกัดอยู่ในภาครัฐซึ่งเป็นภาคส่วนที่มีอำนาจทางการเมืองมาก

^๒ โครงการทรูปลูกปัญญา, การอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.truelookpanya.com/knowledge/content/60154/-timhis-tim> [๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๐].

^๓ สายันต์ ไพรชาญจิตร, “กระบวนการโบราณคดีชุมชน : ผลงานวิชาการเพื่อสังคมด้านการพัฒนาชุมชน”, รายงานการวิจัย, (ภาควิชาการพัฒนชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า ๒.

ที่สุดในสังคมองค์กรหรือหน่วยจัดการในภาครัฐมักมีแบบแผนการจัดการในลักษณะรวมศูนย์อำนาจใช้วิธีการควบคุมบังคับด้วยกฎระเบียบอย่างเข้มข้น และดำเนินการโดยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางตามหลักวิทยาการและเทคนิควิธีทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ที่มุ่งตอบสนององวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความมั่นคงแข็งแรงให้แก่ตัวทรัพยากรวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุสิ่งของ และสิ่งก่อสร้างในฐานะที่เป็นหลักฐานยืนยันประวัติศาสตร์ ความเป็นมาที่รุ่งเรืองเก่าแก่ และเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นชาติ รวมทั้งมุ่งตอบสนองต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรวัฒนธรรมในทางการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับมหภาค ผ่านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวซึ่งการดำเนินการในรูปแบบดังกล่าว ในอีกทางหนึ่งมักก่อให้เกิดความเชื่อมโยงต่อทั้งตัวทรัพยากรวัฒนธรรมและก่อให้เกิดความอ่อนแอทางวัฒนธรรมทั้งในระดับชุมชนและระดับสังคมใหญ่ เนื่องจากผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมมิได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการในทุกขั้นตอน ผู้คนส่วนใหญ่จึงขาดความผูกพันต่อทรัพยากรวัฒนธรรมเกือบทั้งหมด และไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ทรัพยากรวัฒนธรรมเหล่านั้น เพื่อการพัฒนาและแก้ปัญหาสังคมของตนได้ชุมชนและสังคมระดับต่าง ๆ จึงขาดเครื่องมือสำคัญในการพัฒนามาตลอดระยะเวลาเกือบหนึ่งศตวรรษ^๔

โบราณสถาน และโบราณวัตถุไม่ใช่ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเกิดขึ้นได้เองแต่เป็นทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทหนึ่ง ที่มนุษย์ใช้สติปัญญาและความรู้ความสามารถสร้างขึ้นใหม่ทั้งหมดหรือดัดแปลงจากทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นประโยชน์ต่อตน และสังคมในสมัยนั้น ๆ สถานที่และสิ่งของเหล่านั้น เมื่อตกทอดเป็นมรดกมาถึงคนรุ่นเราก็กลายเป็นโบราณสถาน และโบราณวัตถุเช่นเดียวกับอาคาร และวัตถุที่เราสร้างขึ้นสมัยนี้ก็จะกลายเป็นโบราณสถาน และโบราณวัตถุของคนในอนาคตสืบต่อไปแบบนี้ไม่ขาดตอน

ฉะนั้น โบราณสถาน และโบราณวัตถุจึงเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ประเภทหนึ่งที่บอกความเป็นมาของบรรพบุรุษที่อยู่ในสังคมระดับต่าง ๆ ตั้งแต่กลุ่มชนขนาดเล็กจนถึงหมู่บ้านเมือง และประเทศชาติ ต่อเนื่องมาจนถึงสมัยเราประวัติศาสตร์ หรือความเป็นมาดังกล่าวแสดงพัฒนาการของผู้สร้างสมัยก่อนส่วนการอนุรักษ์สิ่งเหล่านั้นไว้ใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ที่เป็นหน้าที่ของคนรุ่นเรา และรุ่นต่อ ๆ ไปการ “อนุรักษ์” และการ “พัฒนา” จึงเป็นหลักการที่ต่อเนื่องกัน ไม่ใช่ “ปฏิบัติ” กันอย่าง ที่บางคนเข้าใจ ดังกระแสพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานเนื่องในวโรกาสเสด็จพระราชดำเนินเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเจ้าสามพระยาพระนครศรีอยุธยา เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๐๔ มีความ ดังนี้

โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และโบราณสถานทั้งหลายนั้นล้วนเป็นของมีคุณค่า และจำเป็นแก่การศึกษาค้นคว้าในทางประวัติศาสตร์ศิลปะ และโบราณคดีเป็นเครื่องแสดงความรุ่งเรืองของชาติไทยที่มีมาแต่ในอดีตกาลสมควรจะสงวนรักษาให้คงถาวรเป็นสมบัติส่วนรวมของชาติไว้

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

ตลอดกาลมีผู้กล่าวว่าขณะนี้ได้มีผู้สนใจหาซื้อโบราณวัตถุ และศิลปวัตถุส่งออกไปต่างประเทศกันมากถ้าต่อไปภายหน้าเราจะต้องไปศึกษาหรือชมโบราณวัตถุศิลปวัตถุของไทยเราเองในต่างประเทศก็คงเป็นเรื่องที่น่าเศร้า และน่าอับอายมากเราจึงควรจะชวนชวย และช่วยกันหาทางรวบรวมโบราณวัตถุ และศิลปวัตถุของเราแล้วจัดสร้างพิพิธภัณฑสถานเก็บรักษาไว้จะเป็นการดีที่สุด^๕

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอินทร์บุรี ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. ๒๕๒๘ สารระสำคัญและแนวทางการปฏิบัติและกฎหมายว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. ๒๕๒๘ กรมศิลปากรเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่โดยตรงในการควบคุมดูแลรักษาโบราณสถาน และดำเนินงานอนุรักษ์ภายใต้พระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถาน พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติมครั้งล่าสุด พ.ศ. ๒๕๓๕ และระเบียบกรมศิลปากรซึ่งประกาศใช้ ณ วันที่ ๑๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ ลงนามโดยนายทวีศักดิ์ เสนาณรงค์ อธิบดีกรมศิลปากรในขณะนั้น ซึ่งมีสาระดังนี้

ระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. ๒๕๒๘

เนื่องด้วยกรมศิลปากรเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ควบคุม ดูแล รักษา โบราณสถาน อันเป็นสมบัติและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชาติ ดังนั้น เพื่อให้การอนุรักษ์โบราณสถานเป็นไปด้วยความถูกต้องทั้งทางด้านศิลปะ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี รวมทั้งให้มีความสัมพันธ์กับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และประเพณีและวัฒนธรรม

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๐ และมาตรา ๑๑ แห่งพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ จึงออกระเบียบไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ระเบียบนี้เรียกว่า “ระเบียบกรมศิลปากร ว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. ๒๕๒๘”

ข้อ ๒ ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับ ตั้งแต่วันประกาศเป็นต้นไป

ข้อ ๓ ในระเบียบนี้

(๑) “การอนุรักษ์” หมายความว่า การดูแล รักษา เพื่อให้คงคุณค่าไว้ และให้หมายรวมถึงการป้องกัน การรักษา การสงวน การปฏิสังขรณ์ และการบูรณะด้วย

ก “การสงวนรักษา” หมายถึง การดูแล รักษาไว้ตามสภาพของเดิมเท่าที่เป็นอยู่ และป้องกันมิให้เสียหายต่อไป

ข การปฏิสังขรณ์ หมายถึง การทำให้กลับคืนสู่สภาพอย่างที่เคยเป็นมา

^๕ สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, การอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://kanchanapisek.or.th/kp6 / sub/book/book.phpbook=1 6 &chap=3 &page=chap3 .htm>. [๒ ๐ มิถุนายน ๒๕๖๐].

ค การบูรณะ หมายถึง การซ่อมแซม และปรับปรุงให้มีรูปทรงลักษณะกลมกลืนเหมือนของเดิมมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ แต่ต้องแสดงความแตกต่างของสิ่งที่มีอยู่เดิม และสิ่งที่ทำขึ้นใหม่

(๒) “โบราณสถาน” หมายความว่า อสังหาริมทรัพย์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี และให้หมายรวมถึง ศิลปวัตถุที่ติดตั้งประจำกับอสังหาริมทรัพย์นั้นด้วย

(๓) “คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งให้ทำหน้าที่พิจารณา ควบคุม ดูแล การอนุรักษ์โบราณสถาน

ข้อ ๔ ก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานใด ๆ ต้องปฏิบัติดังนี้

(๔.๑) ทำการสำรวจศึกษาสภาพเดิม และสภาพปัจจุบันของโบราณสถานทั้งด้านประวัติการก่อสร้าง และการอนุรักษ์ซึ่งรวมถึงรูปทรงสถาปัตยกรรม การใช้วัสดุ และสภาพความเสียหายที่ปรากฏอยู่ โดยการทำเป็นเอกสาร บันทึกภาพ และทำแผนผังเขียนรูปแบบไว้โดยตลอด เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับนำมาประกอบการพิจารณาทำโครงการอนุรักษ์ และเป็นเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ต่อไป

(๔.๒) ทำโครงการอนุรักษ์โบราณสถาน โดยพิจารณาว่าโบราณสถานนั้นมีคุณค่าและลักษณะความเด่นในด้านใดบ้าง อาทิเช่น ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี จิตรกรรม ประติมากรรมหรือสถาปัตยกรรม ฯลฯ เป็นต้น แล้ววางแผนรักษาคุณค่า และความสำคัญที่เด่นที่สุดเป็นหลักฐานไว้ แต่ทั้งนี้ต้องคำนึงคุณค่าและความสำคัญในด้านที่รองลงมาด้วย

(๔.๓) พิจารณาก่อนว่าโบราณสถานนั้น ๆ ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมแล้วหรือไม่เพียงใด หากได้ถูกแก้ไขและส่วนแก้ไขเพิ่มเติมขึ้นใหม่นั้นทำให้คุณค่าของเดิมเสียไป ควรพิจารณารื้อสิ่งที่แก้ไขเพิ่มเติมออก และบูรณะให้เหมือนเดิม

ข้อ ๕ การอนุรักษ์โบราณสถานใด ๆ ก็ตาม จะต้องคำนึงถึงภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อมโดยรอบโบราณสถานนั้นด้วย สิ่งใดที่จะทำให้ลายคุณค่าของโบราณสถานนั้น ๆ ให้ดำเนินการปรับปรุงให้เหมาะสมด้วย

ข้อ ๖ โบราณสถานที่มีการอนุรักษ์โดยมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขมาก่อนแล้ว จะต้องพิจารณาศึกษาให้ละเอียดว่า ได้บูรณะแก้ไขมาแล้วกี่ครั้ง ผิดถูกอย่างไร ระยะเวลาานานเท่าใด การอนุรักษ์ใหม่ที่จะมีนี้ไม่จำเป็นจะต้องใช้แบบหนึ่งแบบใดเสมอไป แต่ให้พิจารณาเลือกแบบที่เหมาะสมที่สุด เป็นหลักในการอนุรักษ์ เพื่อให้โบราณสถานนั้นมีคุณค่าและความสำคัญมากที่สุด ทั้งนี้ จะต้องทำเป็นหลักฐานแสดงให้ปรากฏถึงการเปลี่ยนแปลงแก้ไขด้วยวิธีการบันทึกเป็นเอกสาร เขียนแบบไว้ทำหุ่นจำลอง หรือโดยวิธีการอนุรักษ์ก็ได้

ข้อ ๗ โบราณสถานที่มีคุณค่าความสำคัญเยี่ยมยอด ควรทำแต่เพียงเพิ่มความมั่นคง แข็งแรง หรือสงวนรักษาไว้เท่านั้น

ข้อ ๘ การนำวิธีการและเทคนิคฉบับใหม่มาใช้ในงานอนุรักษ์ เพื่อความมั่นคง แข็งแรงจะต้องมีการศึกษาและทดลองจนได้ผลที่พอใจแล้ว จึงนำมาใช้ได้ โดยไม่ทำให้โบราณสถาน นั้นเสื่อมคุณค่าไป

ข้อ ๙ การต่อเพิ่มเพื่อความมั่นคงแข็งแรงของโบราณสถาน ควรทำเท่าที่จำเป็นให้ดู เรียบง่าย และมีลักษณะกลมกลืนกับของเดิม

ข้อ ๑๐ ในกรณีที่ต้องนำชิ้นส่วนของโบราณสถาน ที่ขาดหายไปขึ้นใหม่ เพื่อ รักษาคุณค่าทางสถาปัตยกรรม และให้การอนุรักษ์โบราณสถานนั้นสามารถดำเนินต่อไปได้ การทำ ชิ้นส่วนขึ้นใหม่นั้นอาจทำได้โดยวิธีการออกแบบที่แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าเป็นการทำให้ขึ้นใหม่ จะด้วย วิธีการใช้วัสดุต่าง ๆ กัน การใช้สีต่างกัน หรือการทำพื้นผิวให้ต่างจากของเดิมก็ได้ แต่ต้องเป็นไปใน ลักษณะที่มีความผสมกลมกลืนกับของเดิม

ข้อ ๑๑ การอนุรักษ์ชิ้นส่วนที่มีคุณค่าเยี่ยมยอดทางจิตรกรรม ประติมากรรม และ โบราณวัตถุ ซึ่งติดหรืออยู่ประจำโบราณสถานนั้น ๆ ทำได้แต่เพียงการสงวนรักษา หรือเพิ่มความมั่นคง แข็งแรงขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อคุณค่าของเดิมให้ปรากฏเด่นชัดมากที่สุด ยกเว้นปูชนียวัตถุที่มีการเคารพ บูชาสืบเนื่องมาโดยตลอด และได้รับการพิจารณาเห็นชอบจากคณะกรรมการแล้ว

ข้อ ๑๒ ซากโบราณสถานควรอนุรักษ์โดยการรวบรวมชิ้นส่วนต่าง ๆ ที่มีผู้มา ประกอบขึ้นไว้ให้เหมือนเดิม หรืออาจจะเป็นเพียงการรวบรวมชิ้นส่วนต่าง ๆ มาประกอบขึ้นไว้เป็น บางส่วน สำหรับชิ้นส่วนที่ขาดหายไป ซึ่งจำเป็นในการสงวนรักษานั้น ก็อาจทำเพิ่มขึ้นใหม่ได้

ข้อ ๑๓ การอนุรักษ์ซากโบราณสถาน ซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี นั้น ทำได้โดยรักษาไว้ตามสภาพเดิมหลังการขุดแต่ง แต่ต้องป้องกันมิให้เสียหายต่อไปด้วยวิธีที่ไม่ทำให้ โบราณสถานเสียคุณค่า

ข้อ ๑๔ โบราณสถานอันเป็นปูชนียสถานอันเป็นที่เคารพบูชา ซึ่งเป็นที่รู้จักคุ้นเคยกัน ดีของประชาชนโดยทั่วไป จะต้องบูรณะไว้โดยไม่มี การแก้ไข เปลี่ยนแปลง ลักษณะสีและทรวดทรง ซึ่ง จะทำให้โบราณสถานนั้นหมดคุณค่า หรือเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ไป

ข้อ ๑๕ เพื่อป้องกันมิให้ชิ้นส่วนของโบราณสถานที่มีคุณค่าทางศิลปะ ซึ่งรวมถึง ประติมากรรม จิตรกรรม และศิลปกรรม เกิดการชำรุดเสียหาย หรือถูกโจรกรรม จะต้องนำชิ้นส่วน นั้นมาเก็บรักษาไว้ในสถานที่อันปลอดภัยและถูกต้องตามกฎหมาย พร้อมทั้งทำแบบจำลองให้เหมือน ของเดิมไปประกอบไว้ในที่โบราณสถานนั้นแทน ซึ่งวิธีการนี้จะปฏิบัติได้ก็เมื่อไม่สามารถรักษาได้โดย วิธีอื่นแล้ว

ข้อ ๑๖ โบราณสถานใดที่ยังมีประโยชน์ใช้สอยอยู่ จะกระทำการอนุรักษ์โดยวิธีการเสริมสร้าง หรือต่อเติมสิ่งที่จำเป็นขึ้นใหม่เพื่อความเหมาะสม ทั้งนี้ ไม่จำเป็นจะต้องทำให้เหมือนของเดิมทีเดียว แต่สิ่งที่เพิ่มเติมขึ้นใหม่นั้นจะต้องมีลักษณะกลมกลืน และไม่ทำลายคุณค่าของโบราณสถานนั้น ๆ

ข้อ ๑๗ โบราณสถานต่าง ๆ ทั้งที่ขึ้นทะเบียนแล้ว ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียน จำต้องมีมาตรการในการบำรุงรักษาไว้ให้อยู่ในสภาพเดิมที่มั่นคงแข็งแรง สวยงามอยู่เสมอ

ข้อ ๑๘ กรณีที่โบราณสถานใดมีสภาพชำรุดทรุดโทรม อาจจะเป็นอันตราย การดำเนินการในเบื้องต้นควรใช้มาตรการอันเหมาะสม ทำการเสริมความมั่นคงแข็งแรงไว้ก่อนที่จะมีการอนุรักษ์ เพื่อป้องกันมิให้เสียหายต่อไป

ข้อ ๑๙ ในบางกรณีจะต้องดำเนินการติดต่อขอความช่วยเหลือกับหน่วยราชการอื่น หรือสถาบันเอกชนซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบ หรือผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์สมบัติวัฒนธรรมของชาติ

ข้อ ๒๐ งานทั้งปวงที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์หรือขุดค้น จะต้องทำรายงานในรูปของการวิเคราะห์และวิจัย โดยมีภาพประกอบซึ่งเป็นภาพถ่ายและภาพถ่าย และต้องรายงานสิ่งที่ได้ปฏิบัติทุกขั้นตอนโดยละเอียด เช่น งานแผ้วถาง การจัดบริเวณ งานเสริมความมั่นคงขึ้นส่วนต่าง ๆ ฯลฯ เป็นต้น และการบันทึกรายงานนี้จะต้องเก็บรักษาไว้ ณ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ข้อ ๒๑ ให้อธิบดีกรมศิลปากรรักษาการให้เป็นไปตามระเบียบนี้^๖

๒.๒ การขึ้นทะเบียนโบราณสถานและกำหนดเขตโบราณสถานของกรมศิลปากร

๑. กรณีเป็นโบราณสถานที่ไม่มีเจ้าของหรือผู้ครอบครองภายในเขตโบราณสถานห้ามสร้างอาคารทุกชนิด เว้นแต่อธิบดีอนุญาตและห้ามซ่อมแซม แก้ไขเปลี่ยนแปลง รั้วถอน ต่อเติม ทำลาย เคลื่อนย้าย โบราณสถานหรือส่วนต่าง ๆ ของโบราณสถาน หรือขุดค้นสิ่งใด ๆ ภายในบริเวณโบราณสถานเว้นแต่ทำตามคำสั่งของอธิบดีหรือได้รับอนุญาตจากอธิบดีรัฐมนตรีมีอำนาจออกกฎกระทรวงกำหนดให้ผู้เข้าชมโบราณสถานปฏิบัติในระหว่างเข้าชมได้ และจะกำหนดให้ผู้เข้าชมเสียค่าเข้าชมหรือค่าบริการอื่นด้วยก็ได้อธิบดีมีอำนาจอนุญาตให้บุคคลใดเข้าไปดำเนินกิจการใด ๆ เพื่อหาผลประโยชน์ในบริเวณโบราณสถานได้ โดยจ่ายค่าตอบแทนให้กรมศิลปากร

๒. กรณีเป็นโบราณสถานที่มีเจ้าของหรือผู้ครอบครองเมื่ออธิบดีแจ้งประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน เจ้าของหรือผู้ครอบครองต้องรื้อตัดค้ำยันต่อศาลภายใน ๓๐ วันหากไม่รื้อหรือศาลยก

^๖ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อินทร์บุรี, การอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ.๒๕๒๘, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [http://www.finearts.go.th/inburimuseum/plugins/2012-11-27-14-10-05/\[๗ เมษายน ๒๕๖๐\]](http://www.finearts.go.th/inburimuseum/plugins/2012-11-27-14-10-05/[๗ เมษายน ๒๕๖๐]).

คำร้องให้อธิบดีขึ้นทะเบียนได้ห้ามซ่อมแซมแก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือถอนต่อเติม ทำลาย เคลื่อนย้าย โบราณสถานหรือส่วนต่าง ๆ ของโบราณสถาน หรือชุดค้นสิ่งใด ๆ ภายในบริเวณโบราณสถานเว้นแต่ทำตามคำสั่งของอธิบดีหรือได้รับอนุญาตจากอธิบดีภายในเขตโบราณสถานห้ามสร้างอาคารทุกชนิด เว้นแต่อธิบดีอนุญาตถ้าโบราณสถานชำรุดเสียหายหักพังเจ้าของหรือผู้ครอบครองต้องแจ้งอธิบดี ภายใน ๓๐ วันและถ้าเป็นโบราณสถานที่มีการเรียกเก็บค่าเข้าชมหรืออื่น ๆ ให้เจ้าของออกค่าใช้จ่าย ในการซ่อมแซมทั้งหมดหรือบางส่วนตามที่อธิบดีกำหนดซึ่งจะกำหนดตามคณะกรรมการที่มีเจ้าของร่วมคณะอยู่ด้วยอธิบดีมีอำนาจสั่งให้ผู้ใดไปทำการซ่อมแซมเพื่อการอนุรักษ์ได้แต่ต้องแจ้งให้เจ้าของทราบล่วงหน้าเจ้าของสามารถเก็บค่าเข้าชมโบราณสถานหรือบริการอื่นได้แต่ต้องแจ้งอธิบดีก่อน และปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่อธิบดีกำหนด

๓. กำหนดขั้นตอนก่อนการดำเนินการอนุรักษ์สำรวจสภาพเดิมและสภาพปัจจุบันทั้ง รายละเอียดทางสถาปัตยกรรมประวัติศาสตร์ และสภาพความเสียหายบันทึกเป็นเอกสารภาพ และเขียนแบบโดยละเอียด เพื่อเป็นข้อมูลพิจารณาทำโครงการอนุรักษ์ และเป็นเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ต้องจัดทำโครงการให้พิจารณาว่าโบราณสถานนั้นมีคุณค่าหรือจุดเด่นด้านใดแล้วจัดทำโครงการโดยให้ความสำคัญในการรักษาจุดเด่นนั้นเป็นหลัก และให้ความสำคัญด้านรองอื่น ๆ ด้วย และพิจารณาประวัติการบูรณะ หรือต่อเติมแก้ไขเพื่อพิจารณาหรือถอนส่วนต่อเติมหากมันทำให้คุณค่าของเดิมเสียไป หรือแก้ไขให้ถูกต้อง^๗

๔. มาตรการการอนุรักษ์ ดังนี้ ๑) การปกป้องคือ การระวังรักษาไม่ให้ถูกทำลาย เช่น การขึ้นทะเบียน การกันเขต การปลักตันผู้บุกรุก ฯลฯ และ ๒) การอนุรักษ์คือ การสงวนรักษาการปฏิสังขรณ์ และการบูรณะ

๕. ในการอนุรักษ์โบราณสถาน กำหนดให้คำนึงถึงภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อมด้วย

๖. กำหนดให้พิจารณาแบบที่เหมาะสมที่สุดในการอนุรักษ์ไม่จำเป็นต้องเป็นแบบหนึ่งแบบใดเสมอไปและให้พิจารณาว่าได้บูรณะแก้ไขมาแล้วก็ครั้งผิดถูกอย่างไร

๗. กำหนดให้แสดงหลักฐานการเปลี่ยนแปลงแก้ไขด้วยวิธีการบันทึกเป็นเอกสารเขียนแบบ หุ่นจำลอง หรือวิธีอื่นใด

^๗ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อินทร์บุรี, การอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ.๒๕๒๘, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [http://www.finearts.go.th/inburimuseum/plugins/2012-11-27-14-10-05/ระเบียบ/item/การอนุรักษ์โบราณสถาน-พ.ศ. ๒๕๒๘, \[๗ เมษายน ๒๕๖๐\].](http://www.finearts.go.th/inburimuseum/plugins/2012-11-27-14-10-05/ระเบียบ/item/การอนุรักษ์โบราณสถาน-พ.ศ. ๒๕๒๘, [๗ เมษายน ๒๕๖๐].)

๘. กำหนดให้เลือกใช้การสงวนรักษาสำหรับโบราณสถานที่มีความสำคัญเยี่ยมยอด รวมทั้งชิ้นส่วนทางจิตรกรรม ประติมากรรม และโบราณวัตถุที่มีคุณค่าเยี่ยมยอดด้วย ยกเว้นปูชนียวัตถุที่มีการเคารพบูชาโดยตลอดและคณะกรรมการเห็นชอบแล้ว

๙. กำหนดให้ใช้เทคนิคการอนุรักษ์ที่ผ่านการศึกษาและทดลองจนเป็นที่พอใจแล้วเท่านั้น

๑๐. กำหนดให้การเสริมความมั่นคงแข็งแรงเท่าที่จำเป็นเรียบง่ายและกลมกลืนกับของเดิม

๑๑. ในกรณีจำเป็นต้องทำชิ้นส่วนที่ขาดหายไปขึ้นมาใหม่ต้องทำให้กลมกลืนกับของเดิม แต่ต้องแสดงให้เห็นได้ว่าทำขึ้นมาใหม่

๑๒. ควรอนุรักษ์ซากโบราณสถานโดยการรวบรวมชิ้นส่วนมาประกอบขึ้นให้เหมือนเดิม ทั้งหมด หรือเพียงบางส่วนสำหรับชิ้นส่วนที่ขาดหายไปแต่จำเป็นสำหรับการสงวนรักษาอาจทำเพิ่มขึ้นใหม่ได้

๑๓. การอนุรักษ์ซากโบราณสถานซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีนั้น ให้ทำได้โดยรักษาไว้ตามสภาพเดิมหลังการขุดแต่ง และป้องกันไม่ให้เกิดเสียหายต่อไปด้วยวิธีที่ไม่ทำให้โบราณสถานเสียคุณค่าโบราณสถานที่เป็นปูชนียสถานอันเป็นเคารพบูชาซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีของประชาชนโดยทั่วไปจะต้องบูรณะโดยไม่มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงลักษณะสีและทรวดทรง ซึ่งจะทำให้โบราณสถานนั้นหมดคุณค่า หรือเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ไป

๑๔. เมื่อไม่สามารถป้องกันการโจรกรรม หรือการชำรุดเสียหายของชิ้นส่วนโบราณสถาน ประติมากรรม จิตรกรรม และศิลปกรรมด้วยวิธีอื่นแล้วให้ใช้การนำชิ้นส่วนนั้นมาเก็บรักษาไว้ในสถานที่อันปลอดภัยและทำแบบจำลองให้เหมือนของเดิมไปประกอบไว้ที่เดิมแทนได้

๑๕. โบราณสถานที่ยังใช้ประโยชน์อยู่ให้สามารถต่อเติมเสริมสร้างสิ่งจำเป็นขึ้นใหม่ได้เพื่อความเหมาะสมไม่จำเป็นต้องเหมือนของเดิมแต่ต้องมีลักษณะกลมกลืนและไม่ทำลายคุณค่าของโบราณนั้น

๑๖. โบราณสถานทั้งที่ขึ้นทะเบียนและไม่ขึ้นทะเบียนต้องมีมาตรการบำรุงรักษาให้อยู่สภาพมั่นคงและสวยงามอยู่เสมอ

๑๗. โบราณสถานที่ชำรุดทรุดโทรมอาจเป็นอันตรายควรใช้มาตรการเบื้องต้น เสริมความแข็งแรงไว้ก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์

๑๙. ในบางกรณีที่ต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านให้ติดต่อขอความร่วมมือจากหน่วยงานอื่น หรือสถาบันเอกชน^๘

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน

ปัจจุบันมีกองทุนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม ทำหน้าที่ในการเสนอแนะนโยบายและโครงการด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม กำหนดแนวทางแผนปฏิบัติการมาตรการในการควบคุมป้องกันและแก้ไข ปัญหาการอนุรักษ์ รวมทั้งวางแผนการอนุรักษ์เฉพาะพื้นที่ คຸ້ມครองเพื่อการอนุรักษ์ประสานงาน ประเมินผลติดตามและตรวจสอบการดำเนินงาน ให้เป็นไปตามแนวทางมาตรการและแผนปฏิบัติการ ด้านการอนุรักษ์ ดำเนินการตามพันธกรณีในอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและ ธรรมชาติของโลก ตลอดจนปฏิบัติงานร่วมกันหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่น ๆ ที่ เกี่ยวข้องหรือได้รับมอบหมายและเพื่อให้การดำเนินงานดังกล่าวเป็นไปตามนโยบายของรัฐ ดังนั้น อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๘ แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม แห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๔ คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติจึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม เพื่อทำหน้าที่กำกับดูแลซึ่งมีองค์ประกอบอำนาจหน้าที่รับผิดชอบ ^๙

๒.๓.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน

กรมศิลปากร เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุ การซ่อมบูรณะหรือสงวนรักษานั้นจะต้องกระทำอย่างระมัดระวังมิให้เสียหายไปกว่าเดิม ทั้งนี้ เพื่อรักษา คุณค่าทางประวัติศาสตร์ศิลปกรรมและความเป็นโบราณสถาน และโบราณวัตถุของสิ่งนั้น กรม ศิลปากรนั้นได้วางระเบียบปฏิบัติหลายประการว่าด้วยการอนุรักษ์สมบัติวัฒนธรรมแต่ละข้อล้วนแต่ เน้นเรื่องการรักษาให้คงคุณค่าของเดิมให้ปรากฏเด่นชัดมากที่สุดเช่นระเบียบข้อที่ ๑๔ ระบุว่า "โบราณสถานที่เป็นปูชนียสถานอันเป็นที่เคารพบูชาซึ่งเป็นที่รู้จักคุ้นเคยกันดีของประชาชนโดยทั่วไป จะต้องบูรณะไว้โดยไม่มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงลักษณะสีทรวดทรงซึ่งจะทำให้โบราณสถานนั้นหมด คุณค่าหรือเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ไป" เป็นต้น โบราณสถานและโบราณวัตถุไม่ใช่ทรัพยากรธรรมชาติซึ่ง

^๘ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อินทร์บุรี, การอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ.๒๕๒๘, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www.finearts.go.th/inburimuseum/plugins/2012-11-27-14-10-05/ระเบียบ/item/การอนุรักษ์โบราณสถาน-พ.ศ. ๒๕๒๘>, [๗ เมษายน ๒๕๖๐].

^๙ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานพุทธศักราช ๒๕๕๕, (กรุงเทพมหานคร: นาน มีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๕๖), หน้า ๖๐๒.

เกิดขึ้นได้เอง แต่เป็นทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทหนึ่ง ที่มนุษย์ใช้สติปัญญาและความรู้ความสามารถ สร้างขึ้นใหม่ทั้งหมด หรือดัดแปลงจากทรัพยากรธรรมชาติ ให้เป็นประโยชน์ต่อตน และสังคมในสมัย นั้น ๆ สถานที่และสิ่งของเหล่านั้นเมื่อตกทอดเป็นมรดกมาถึงคนรุ่นเราก็กลายเป็นโบราณสถานและ เป็นโบราณวัตถุเช่นเดียวกับอาคารและวัตถุที่เราสร้างขึ้นสมัยนี้ก็จะเป็โบราณสถานและโบราณวัตถุ ของคนในอนาคตสืบต่อไปแบบนี้ไม่ขาดตอน^{๑๐}

สิทธิพร ภิรมย์รัตน์ กล่าวว่า วัตถุประสงค์หรือแรงจูงใจที่นำไปสู่การอนุรักษ์ ได้แก่

๑. เพื่อพิทักษ์มรดกของสังคม (Protect our legacy) การอนุรักษ์เป็นมรดกที่ได้รับมาจากอดีตไว้ให้ผู้คนในปัจจุบันและอนาคตได้ชื่นชมกับสังคมที่บรรพบุรุษของเราสร้างไว้
๒. เพื่อสร้างความหลากหลายมีชีวิตชีวาให้เกิดขึ้นในเมือง (Ensure variety in urban fabric) ชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่หลากหลายทั้งเก่าและใหม่ที่ผสมผสานกันอย่างเหมาะสมย่อมมีชีวิตชีวาน่าอยู่อาศัยกว่าชุมชนที่สร้างขึ้นใหม่
๓. เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ (Economic) การอนุรักษ์มักจะทำให้ผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจในรูปแบบที่หลากหลายผลตอบแทนเหล่านั้นมักจะมาจากกิจกรรมพานิชยกรรม และการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นภายหลังการอนุรักษ์
๔. เพื่อเป็นสัญลักษณ์ (Symbolic) การอนุรักษ์เป็นการรักษาสิ่งที่เคยมีในอดีตเป็นสัญลักษณ์ หรือตัวแทน เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้รู้จัก รับทราบและเกิดความภูมิใจ^{๑๑}

ในอารัมภบทของกฎบัตรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์และบูรณะโบราณสถานและ แหล่งที่ตั้ง (The Venice Charter 1964) ได้แสดงให้เห็นถึงแนวคิดในการร่วมมือกันในทางระหว่าง ประเทศเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานไว้ว่า^{๑๒} “...โบราณสถานของมนุษย์หลายชั่วอายุคนยังคงอยู่จน ทุกวันนี้ ในฐานะพยานที่มีชีวิตของประเพณี โบราณแห่งยุคของมัน ประชาชนทั้งหลายได้ตระหนักถึง คุณค่าของมนุษย์ชาติอย่างมีเอกภาพมากขึ้นทุกขณะ และเห็นว่าโบราณสถานเป็นมรดกร่วมกันของ คนทุกชาติ การรับผิดชอบร่วมกันเพื่อปกป้องรักษาเพื่อชนรุ่นใหม่ในอนาคต ได้เป็นที่ยอมรับว่าเป็น หน้าที่ของพวกเรา ที่จะส่งต่อไปสู่ออนาคต ในสภาพที่เต็มพร้อมด้วยความเป็นของแท้ของมัน...”

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐๒.

^{๑๑} สิทธิพร ภิรมย์รัตน์, “การอนุรักษ์ชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม : แนวคิดหลักการ และผลปฏิบัติ”, *Journal of Faculty of Architecture Silpakorn University*, Vol. 20 (2003-2004) (ฉบับที่ ๒๐ ปีการศึกษา ๒๕๔๖-๒๕๔๗): ๔๒.

^{๑๒} พณิชพงศ์ พลัปลผล, “กฎหมายอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย”, *วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต*, สาขากฎหมายและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑.

จากอารัมภบทของกฎบัตรดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงหัวใจของการอนุรักษ์โบราณสถานในปัจจุบันอย่างน้อย ๒ ประการ คือ

๑. โบราณสถานเป็นมรดกร่วมกันของมนุษยชาติ
๒. ความเป็นของแท้ของโบราณสถานเป็นสิ่งสำคัญในการอนุรักษ์ แต่กว่าจะสรุปมาเป็นข้อตกลงสากลในการอนุรักษ์โบราณสถานได้นี้ มนุษย์ได้ต่อสู้ทางความคิดมาเป็นเวลาหลายร้อยปีว่าเราจะอนุรักษ์โบราณสถานกันอย่างไร

การอนุรักษ์โบราณสถานในปัจจุบันจึงต้องอาศัยการศึกษาแนวคิดสากลในการอนุรักษ์โบราณสถาน ซึ่งเป็นข้อตกลงระหว่างประเทศที่เป็นแนวทางความร่วมมือกันในระดับระหว่างประเทศ และเป็นพื้นฐานให้แต่ละประเทศใช้เป็นแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถาน โดยการประยุกต์ใช้ภายใต้กรอบแห่งวัฒนธรรมและประเพณีของตน แนวคิดสากลในการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น มาจากจุดเริ่มต้นของการอนุรักษ์โบราณสถานสมัยโบราณ โดยมีสาเหตุใหญ่ ๒ ประการ คือ ๑ ความมีคุณค่าในการใช้งานอย่างใดอย่างหนึ่งอันเป็นทรัพย์สินแสดงอำนาจ เกียรติยศ หรือเป็นสิ่งเคารพบูชา ๒ ไม่มีเหตุอะไรที่จะต้องไปทำลาย จากแนวคิดดังกล่าวทำให้อาคารโบราณสถานจำนวนมากตั้งแต่สมัยกรีกยังคงมีเหตุผลในการรักษา และอาคารบางหลังมีคุณค่าทาง “ความทรงจำ”^{๑๓}

ในช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ความเข้าใจในการอนุรักษ์โบราณสถานยังไม่เด่นชัดเท่ากับการเคลื่อนไหวของแนวความคิดการอนุรักษ์โบราณสถานในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ แต่ก็ยังเป็นพื้นฐานให้แก่แนวความคิดในการดูแลรักษาโบราณสถานในเวลาต่อมา ตัวอย่างแนวคิดที่เด่นชัดในช่วงนี้ เช่น

วิทรูเวียส (Vitruvius, เกิดในช่วง ๘๐-๗๐ ปี ก่อนคริสตกาล - ๒๕ ปีก่อนคริสตกาล) เป็นวิศวกรและสถาปนิกในสมัยโรมัน วิทรูเวียส มีแนวความคิดเกี่ยวกับ การมองสถาปัตยกรรมว่า เป็นการสร้างสรรค์เลียนแบบองค์ประกอบของธรรมชาติ (Imitation of Nature) เพราะมนุษย์ต้องใช้วัสดุจากธรรมชาติมาสร้างสถาปัตยกรรม ภาษาของสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นต้องมีความสัมพันธ์กับลักษณะทางธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งหลักการนี้ชาวกรีกได้มีการนำมาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมคลาสสิกเช่น เสาอริคไอโอนิก หรือโครินเทียน ทุกสัดส่วนที่เกิดขึ้นนั้นมีจุด

^{๑๓} อภิชาติ อวจำปา, “มาตรการทางกฎหมายในการอนุรักษ์โบราณสถานของไทย”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑.

ศูนย์กลางอยู่ที่งานอันเป็นสุดยอดแห่งการสร้างสรรค์ของธรรมชาติ องค์ความรู้ของเขากลายเป็นพื้นฐานทำให้มีการอ้างอิงในสมัยเรอเนอซองส์^{๑๔}

ลีโอน บาติस्ता อัลเบอติ (Leon Battista Alberti, ค.ศ. 1404-1472) เป็นผู้เขียนตำราวิชาโบราณคดีและสถาปัตยกรรม เขาได้เดินทางไปศึกษาของโบราณ ณ ประเทศอิตาลี และอาศัยแรงบันดาลใจจากงานในอดีตของวิทรูเวียส (Vitruvius) โดยได้จัดทำข้อมูลและเทคนิคด้านสถาปัตยกรรมต่าง ๆ และได้ให้ความสำคัญในการดูแลรักษาโบราณสถาน โดยเขามีแนวความคิดว่าอาคารประวัติศาสตร์มีคุณค่าในการรักษาไว้ เพราะเป็นการสืบทอดคุณค่าและความงามทางสถาปัตยกรรมและคุณค่าของเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ สุนทรียภาพและความงามของอาคาร นอกจากนี้ เขายังนิยมชื่นชมสภาพแวดล้อมของอาคารอีกด้วย เช่น บริเวณกรุงทรอย หรือสนามรบที่เป็นส่วนหนึ่งของความทรงจำในอดีต ที่เพิ่มเติมส่วนปัจจุบันของผู้มาเยือนให้มีความหมายสมบูรณ์ขึ้น^{๑๕}

แอนโทนีโอ อเวอริโอ ฟิลาเรเท (Antonio Averlino Filarete, ค.ศ. ๑๔๐๐-๑๔๖๙) เป็นบุคคลแรกที่เขียนตำราทางสถาปัตยกรรมในภาษาอิตาเลียน โดยการพยายามที่จะวางผังและแนวคิดของอาคาร โดยเขามีความคิดว่า อาคารมีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นหน้าที่ของสถาปนิกที่จะต้องดูความต้องการของอาคารเพื่อที่จะซ่อมแซม เพื่อจะหลีกเลี่ยงความเสียหายที่จะเกิดขึ้น โดยการสำรวจอาคารต่าง ๆ มากมายในโรม และซ่อมแซมโดยการสร้างให้อาคารมีความแข็งแรง โดยใช้กำแพงที่หนา บึกบึนและสร้างด้วยวัสดุอย่างดี ในรูปแบบที่สมบูรณ์ มีการรวมกันระหว่างยุคสมัยเก่า และยุคสมัยใหม่ ทำให้งานของเขาถูกวิจารณ์อย่างมากในภายหลัง^{๑๖}

ในศตวรรษที่ ๑๙ ได้เกิดแนวความคิดในการอนุรักษ์โบราณสถาน ใน ๒ แนวทาง คือ แนวความคิดในการอนุรักษ์โบราณสถานของพวกสังคมนิยม ที่เน้นคุณค่าทางประวัติศาสตร์โบราณคดี และความเป็นของแท้ของโบราณ ซึ่งเป็นแนวความคิดของ จอห์น รัสกิน (John Ruskin) นักสถาปัตยกรรมชาวอังกฤษ และ วิลเลียม มอริส (William Morris) นักวิชาการชาวอังกฤษ ที่มีส่วนในการก่อตั้ง The Society for the Protection of Ancient Building (SPAB)^{๑๗} ทั้งสองคน มี

^{๑๔} กรรณิการ์ สุธีรัตนภิรมย์, “พัฒนาการแนวความคิด และวิธีการอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑-๒๒.

^{๑๕} อภิชาติ อวจำปา, “มาตรการทางกฎหมายในการอนุรักษ์โบราณสถานของไทย”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์, หน้า ๑๑.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

^{๑๗} กรรณิการ์ สุธีรัตนภิรมย์, “พัฒนาการแนวความคิด และวิธีการอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม, หน้า ๒๕ และ ๒๗.

แนวความคิดที่ว่า โบราณสถานเป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคลในยุคก่อนและยุคที่จะตาม บุคคลในยุคปัจจุบันจึงไม่ควรแต่ต้องโบราณสถาน แต่มีหน้าที่ในการดูแลรักษาไว้ให้ดีที่สุด ในสภาพที่เป็นอยู่ และส่งต่อให้คนรุ่นหลัง คุณค่าของโบราณสถานจึงอยู่ที่ประวัติศาสตร์ ความเก่าแก่ ความเป็นของโบราณ และความทรงจำที่ส่งผ่านมาจากอดีต เหล่านี้จึงถือเป็นคุณค่าในความคิดของ จอห์น รัสกิน (John Ruskin และ วิลเลียม มอริส (William Morris)^{๑๘}

นอกจากนั้นแล้ว ยังมีแนวความคิดของนักวิชาการอีก เช่น คามิโอ บอยโต (Camillo Boito, ค.ศ. 1836-1914) ชาวอิตาลี ซึ่งได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดของ จอห์น รัสกิน (John Ruskin และ วิลเลียม มอริส (William Morris) โดยเขามีแนวความคิดว่า โบราณสถานเป็นเอกสารที่บ่งบอกถึงพัฒนาการของมนุษย์ ดังนั้น ในปี ค.ศ. 1883 จึงได้มีการประกาศหลักการปฏิสังขรณ์ตามแนวความคิดของเขาไว้ ๔ ข้อ ด้วยกัน ดังนี้

๑. โบราณสถานนั้น นอกจากจะมีคุณค่าสำหรับการศึกษา ด้านสถาปัตยกรรมแล้ว ยังเป็นหลักฐานที่ใช้แสดงประวัติศาสตร์ของประชาชนและของประเทศชาติ จึงสมควรได้รับความเคารพ มั่นยอมเป็นการหลอกลวง และการกระทำที่ผิดถ้าจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นต่อโบราณสถาน

๒. โบราณสถานควรได้รับการเสริมสร้างความแข็งแรงมากกว่าการซ่อมแซม การซ่อมแซมมากกว่าการปฏิสังขรณ์ การเพิ่มเติมส่วนประกอบ โดยเฉพาะการทำให้เป็นของใหม่ ควรหลีกเลี่ยง

๓. ถ้าการต่อเติมมีความจำเป็นหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้เพื่อความแข็งแรงของอาคารหรือเพื่อความจำเป็นอื่นใด การกระทำนั้นให้ตั้งอยู่บนฐานของข้อมูลที่เพียงพอ ลักษณะและวัสดุที่ใช้เป็นส่วนต่อเติมนั้นควรแตกต่างจากเดิม แต่รูปลักษณะของอาคารดั้งเดิมก็ยังสามารถดำเนินอยู่ได้

๔. ส่วนต่อเติมที่เกิดขึ้นตามกาลเวลาที่ผ่านไปมาในหลายสมัย ถือว่าเป็นส่วนโบราณสถานนั้นพึงรักษาไว้ ยกเว้นมันจะเป็นการปกปิดหรือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของอาคารนั้น

อย่างไรก็ตามแล้วแต่ หลักการของ คามิโอ บอยโต (Camillo Boito) แพร่หลายเข้ามา ต้องใช้เวลาถึง ๕๔ ปี แนวคิดของเขาจึงเป็นที่ยอมรับ ในการประชุมนานาชาติด้านการปฏิสังขรณ์ที่กรุงเอเธนส์ กฎบัตรที่ออกในที่ประชุมนั้น นอกจากการให้ความยอมรับหลักการทั้งหมดของ คามิโอ บอยโต แล้ว ยังได้มีการเสนอแนะว่าสมควรที่จะให้มีการบำรุงรักษาโบราณสถานเป็นประจำและควรใช้เทคนิคและระบบงานก่อสร้างที่ทันสมัยที่สุดในการปฏิสังขรณ์

^{๑๘} อภิชาติ อาวจำปา, “มาตรการทางกฎหมายในการอนุรักษ์โบราณสถานของไทย”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์, หน้า ๑๓.

ส่วนอีกแนวทางหนึ่ง คือ พวกนิยมรูปแบบในอุดมคติ โดยพวกนี้เน้นคุณค่าของความงามเป็นหลัก ต้องการให้โบราณสถานมีรูปแบบตามอุดมคติของตน เป็นแนวความคิดของ ไวโอลเลท เลอ ดู็ค (Viollet-Le-Duc) นักสถาปนิกชาวฝรั่งเศส ซึ่งมีแนวความคิดในการบูรณะโบราณสถานในลักษณะไม่ได้ให้ความสำคัญของคุณค่าทางประวัติศาสตร์ หรือข้อมูลที่ซ้อนทับกันอยู่เป็นยุค ๆ ชั้น ๆ ในตัวโบราณสถาน การบูรณะตามแนวความคิดดังกล่าว มีจุดประสงค์ในการสร้างรูปแบบที่สมบูรณ์หรือรูปแบบอุดมคติที่ควรจะเป็นของโบราณสถาน ซึ่งเป็นการประเมินคุณค่าของโบราณสถานในเชิงรูปแบบเท่านั้น แนวความคิดของ ไวโอลเลท เลอ ดู็ค (Viollet-Le-Duc) ภายหลังไม่ได้รับความยอมรับในนานาประเทศ เนื่องจากการบูรณะโบราณสถานตามแนวความคิดดังกล่าวเป็นการทำลายหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เป็นการใช้อัตตาของเขาในการวินิจฉัย “รูปแบบที่สมบูรณ์” ตามที่ตนเองคิดเป็นหลัก^{๑๔}

ในศตวรรษที่ ๒๐ แนวความคิดในการอนุรักษ์โบราณสถานมาจากสาเหตุสำคัญ ๒ ประการ คือ

เหตุการณ์หลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ (สงครามโลกครั้งที่ ๑ เกิดระหว่างปี ค.ศ.1914-1918) โบราณสถานได้ถูกทำลายลงในระหว่างที่เกิดสงคราม ต่อมาได้มีการจัดตั้งสันนิบาตชาติในปี ค.ศ. 1919 เพื่อรักษาสันติภาพของโลก ต่อมาเมืองครีว่าด้วยความร่วมมือทางปัญญา ในปี ค.ศ. 1922 ซึ่งมีกิจกรรมหลักว่าด้วยงานวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดสถาบันนานาชาติว่าด้วยการพิพิธภัณฑน์ ในปี ค.ศ. 1930 มีการจัดประชุมว่าด้วยการสงวนศิลปวัตถุขึ้นในกรุงโรม

ในปี ค.ศ. 1931 โดยการสนับสนุนของสถาบันนานาชาติว่าด้วยการพิพิธภัณฑน์ มีการจัดประชุมว่าด้วยการบูรณะโบราณสถานที่กรุงเอเธนส์ ได้ข้อสรุปเรียกว่า “เอเธนส์ชาเตอร์” (The Athens Charter 1931) ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

๑. ให้หลีกเลี่ยงการปฏิสังขรณ์ และให้มีการอนุรักษ์ความเป็นของแท้ ของโบราณสถาน (พื้นฐานแนวคิดของรัสเซีย และ มอริส)
๒. ให้มีการบำรุงรักษาที่ต่อเนื่อง เพื่อจะได้หลีกเลี่ยงการปฏิสังขรณ์ (พื้นฐานแนวความคิดของ รัสเซีย และ มอริส)
๓. การอนุรักษ์โบราณสถานให้กระทำในที่ตั้ง หลีกเลี่ยงการเคลื่อนย้าย
๔. หากมีการชำรุดเสียหายมาก จำเป็นต้องปฏิสังขรณ์ ให้ความเคารพสูงสุดต่อศิลปวัตถุ และโบราณวัตถุ โดยไม่ทำลายหลักฐานยุคใดยุคหนึ่งของโบราณสถาน (พื้นฐานแนวความคิดของบอยโต)
๕. ด้วยความจำเป็นในการอนุรักษ์ อนุญาตให้ใช้เทคนิคสมัยใหม่ เช่น คอนกรีตเสริมเหล็ก ในการเสริมความมั่นคงได้

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

๖. ให้การสนับสนุนการร่วมมือของนานาชาติ ในเรื่องเทคนิคการอนุรักษ์ โดยจัดตั้ง ศูนย์ข้อมูล เอกสาร และศูนย์การศึกษาเพื่อการอนุรักษ์

กล่าวได้ว่าหลักการอนุรักษ์สมัยใหม่ ได้มีการยอมรับในระดับสากล ตั้งแต่การประชุม นานาชาติในครั้งนั้นแล้ว

เหตุการณ์หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ (สงครามโลกครั้งที่ ๒ เกิดในระหว่างปี ค.ศ. 1939-1945) เกิดแนวความคิดการอนุรักษ์โบราณสถานตามทฤษฎีการอนุรักษ์โบราณสถานตามทฤษฎีเชิง วิกฤต เมื่อถือว่าโบราณสถานเป็นงานศิลปะ คุณค่าเชิงศิลปะจึงเป็นคุณค่าที่อยู่เหนือสิ่งอื่นใดในการ ปฏิสังขรณ์ อันดับแรกต้องสามารถเข้าใจถึงคุณค่าของโบราณสถานและสามารถตัดสินใจถึงความมีอยู่ หรือขาดหายไปของคุณค่าด้านศิลปะของอาคารนั้นได้ และอันดับหลังการปฏิสังขรณ์ต้องสามารถ บูรณะและปลดปล่อยคุณค่าแห่งศิลปะออกมาให้ปรากฏ หรือที่เรียกว่าการปฏิสังขรณ์เชิงวิกฤต เพราะการดำเนินการและผลลัพธ์ที่ปรากฏออกมาต้องมีการควบคุมตลอดเวลา เพราะเมื่อทำให้อาคาร เสียไป ย่อมแทบจะเป็นไปไม่ได้ที่จะแก้กลับคืนมา การปฏิสังขรณ์ตามแนวความคิดนี้มีจุดมุ่งหมายที่ จะอนุรักษ์โบราณสถานให้ออกมาในรูปแบบที่มีคุณค่าสูง การตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมของ โบราณสถานนั้น ทำให้จำเป็นที่จะต้องมีการปฏิสังขรณ์ให้อาคารปรากฏออกมาเป็นรูปแห่งสถาน และเวลาที่สามารถทำให้เข้ากับวัฒนธรรมในปัจจุบันได้ ทั้งยังสามารถก่อให้เกิดการซาบซึ้งในด้านศิลปะ อีกด้วย การปฏิสังขรณ์เชิงวิกฤตมี ๒ รูปแบบ ซึ่งมีความแตกต่างและขัดแย้งกัน โดยประการแรก เมื่อ มีการประเมินว่าอาคารปรากฏอยู่ในรูปที่ปรากฏ ก็ให้คงสภาพไว้เพราะถือว่าเป็นหลักฐานด้านข้อมูล ประการที่สอง เมื่อการประเมินรูปแบบอาคารว่าควรจะเปลี่ยนไปเพื่อเพิ่มคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ส่วนต่อเติมซึ่งเกิดภายหลัง อาจบิดเบือนคุณค่าความงามที่แท้จริงของอาคาร จึงให้เอาออก (โดยไม่ สนใจว่ามันจะเป็นหลักฐานสำคัญยิ่งทางประวัติศาสตร์) และส่วนที่ขาดหายไปก็สนับสนุนให้มีการ สร้างเลียนแบบขึ้น (โดยการเดาหรือจินตนาการสร้างขึ้นก็ได้ เมื่อไม่สามารถหาหลักฐานทาง ประวัติศาสตร์) แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งสองประการล้วนตระหนักถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์และแบบ แผนในงานสถาปัตยกรรม^{๒๐}

ในปี ค.ศ. 1964 มีการประชุมนานาชาติสำหรับสถาปนิกและนักเทคนิคเพื่อการอนุรักษ์ โบราณสถานที่เวนิส ประเทศอิตาลี มีการตราหลักการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นฐานตามกฎบัตรแห่ง กรุงเอเธนส์ที่การปฏิสังขรณ์ให้หยุดกระทำลง ณ จุดที่มีการคาดเดาเกิดขึ้น แต่ถ้ามีความจำเป็นจริง ๆ อันไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ก็ควรจะให้เห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่คาดเดากับของเดิมโดยให้เป็นไปใน ลักษณะร่วมสมัย จากหลักการและวิธีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมข้างต้น จะเห็นได้ว่าการกล่าวถึงการ อนุรักษ์อาคารเดี่ยวเฉพาะหลัง ซึ่งแท้จริงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมได้ขยายวงกว้างขึ้นตั้งแต่ปลาย

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

คริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา โดยเริ่มมีการมองอาคารควบคู่กับสิ่งแวดล้อมที่มันตั้งอยู่ มีการมองอาคารเป็นกลุ่มชุมชน และขยายออกเป็นเมืองทั้งเมือง อาคารต่าง ๆ ในเขตพื้นที่ที่มองนั้นอาจมีรูปแบบเรียบง่ายและต่ำต้อย แต่เมื่ออยู่ร่วมกัน สามารถมีคุณค่าในแง่การเป็น “ตัวแทน” ของอดีต ดังนั้น การอนุรักษ์อาคารรูปแบบของชุมชนหรือเขตพื้นที่จึงเกิดขึ้น ซึ่งการกล่าวถึงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อมบ้าง ในกฎบัตรแห่งเมืองเวนิส แต่วิธีการปฏิบัติมีหลักและวิธีการที่ซับซ้อน^{๒๑}

ในบริบทของการอนุรักษ์โบราณสถานในสังคมโลกปัจจุบัน การศึกษาหลายชิ้นแสดงให้เห็นว่า มนุษย์มีพัฒนาการทางความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์และอนุรักษ์โบราณสถานมาจากร้อยปี การเกิดขึ้นขององค์การระหว่างประเทศ คือ องค์การศึกษาศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือองค์การยูเนสโก (UNESCO) ในปี ค.ศ. 1945 สภานานาชาติว่าด้วยการพิพิธภัณฑ (ICOM) ในปี ค.ศ. 1964 ล้วนแสดงให้เห็นว่าสังคมโลกได้ให้ความสำคัญต่อการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเรื่อยมา

ในส่วนของประเทศไทยนั้น ได้ให้สัตยาบันอนุสัญญาดังกล่าวพร้อมกับประเทศสมาชิกจำนวน ๕๙ ประเทศ เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๑๕๑๒ โดยมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตามบัญญัติในอนุสัญญา คือ เมื่อเกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างประเทศขึ้น และประเทศไทยได้มีการใช้กำลังทางทหารกับประเทศอื่น และสามารถเข้าครอบครองดินแดนของประเทศอื่นได้แล้ว ประเทศจะต้องเคารพนับถือต่อสมบัติทางวัฒนธรรมทั้งที่อยู่ในประเทศอื่นที่เป็นภาคีสมาชิกในอนุสัญญา และในเวลาที่เกิดมีศึกสงครามขึ้นในประเทศไทย ก็จะต้องหลีกเลี่ยงไม่ใช้ประโยชน์จากสมบัติทางวัฒนธรรมในทางที่จะอาจเป็นการทำลายและจะต้องหลีกเลี่ยงไม่กระทำการใด ๆ อันเป็นปฏิปักษ์โดยตรงต่อสมบัติทางวัฒนธรรมเหล่านี้ อีกทั้งจะต้องป้องกันการโจรกรรม การจู่โจมทำลาย หรือการฉ้อโกงสมบัติทางวัฒนธรรม ตลอดจนป้องกันภัยอันตรายจากการกระทำของมนุษย์ และจะยกเลิกการขอสิทธิเป็นเจ้าของสมบัติทางวัฒนธรรม หรือการเข้ายึดครองครอบครองสมบัติดังกล่าว และหากประเทศไทยสามารถเข้ายึดครองดินแดนประเทศสมาชิกประเทศใดประเทศหนึ่ง ก็จะต้องให้ความร่วมมือกับหน่วยงานราชการในประเทศดังกล่าว ในการพิทักษ์รักษาและสงวนไว้ซึ่งสมบัติวัฒนธรรมที่อยู่ในประเทศนั้น^{๒๒}

ประเทศไทยนั้น ได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลก เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๓ โดยจะต้องรับผิดชอบในการศึกษา วิเคราะห์ วิจัย คุ้มครอง ป้องกัน การสงวน รักษา และบูรณะ ปฏิสังขรณ์ แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม และทางธรรมชาติที่อยู่ใน

^{๒๑} กรมศิลปากร, **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์โบราณสถานและแหล่งโบราณคดี**, (กรุงเทพมหานคร: หิรัญพัฒน์, ๒๕๓๓), หน้า ๘๗-๘๘.

^{๒๒} พนิชพงศ์ พลับผล, “กฎหมายอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย”, หน้า ๑๔-๑๕.

ประเทศของตน หรืออาจได้รับความช่วยเหลือจากนานาชาติ เพื่อให้แหล่งมรดกโลกนั้น ได้รับการปกป้องคุ้มครองอย่างเหมาะสมที่สุด^{๒๓} โดยมีพันธกรณีตามอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกเป็นหัวข้อใหญ่ดังนี้

ประการที่หนึ่ง การกำหนดนโยบายและวางแผนแม่บท เพื่อการอนุรักษ์และจัดการแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม และทางธรรมชาติที่ต้องคำนึงถึงการอนุรักษ์ที่มีประสิทธิภาพ พร้อมไปกับประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมของชุมชน

ประการที่สอง ต้องมีการกำหนดมาตรการที่เหมาะสมด้านกฎหมาย วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การบริหารจัดการ และการสนับสนุนงบประมาณ เพื่อการวิจัย การปกป้อง คุ้มครอง การอนุรักษ์ การบริหารการศึกษา และการฟื้นฟู บูรณะปฏิสังขรณ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ

ประการสุดท้าย ต้องละเว้นการดำเนินการใด ๆ ที่อาจจะทำลายแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ในประเทศสมาชิกอื่น ๆ ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม และจะต้องสนับสนุนและช่วยเหลือประเทศสมาชิกอื่น ๆ ในการศึกษาวิจัยป้องกันคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติในประเทศนั้น ๆ

แนวทางการปฏิบัติเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานตามอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก โดยมีขั้นตอนและกระบวนการที่เหมาะสม^{๒๔} คือ

๑. ก่อนการปฏิบัติการณ์อนุรักษ์หรือการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถาน จะต้องมีการสำรวจทางโบราณคดีก่อน

๒. ต้องรักษาโบราณสถานและสภาพแวดล้อมบริเวณโดยรอบให้คงสภาพเดิม หรือมีความสมดุลมากที่สุดเท่าที่จะทำได้

๓. ไม่ควรแต่งเติมรูปทรง โครงสร้าง หรือรายละเอียดทางศิลปกรรมโดยพลการ

๔. โครงการอนุรักษ์แหล่งมรดกโลก ควรมีการประชุมระดมความคิดเพื่อประมวลหาแนวทางการปฏิบัติทั้งในด้านแนวความคิดและวิธีการ ทั้งในส่วนที่เป็นมหภาพ (ผังเมือง) และในส่วนที่เป็นจุลภาค (โบราณสถานแต่ละแห่ง) เป็นกรณีไป ทั้งก่อนการปฏิบัติงานและในระหว่างการปฏิบัติงาน

๕. แนวคิดการอนุรักษ์จะต้องเป็นแกนนำ ส่วนเทคนิคและวิธีการควรเป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่การอนุรักษ์โบราณสถานแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมที่เหมาะสม

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐-๑๒.

๖. การวางแผนงานและขั้นตอนการปฏิบัติภาคสนามนั้น ควรจะประมวลผลมาจาก คณะกรรมการจากทุกสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกัน เช่น สถาปนิก วิศวกรรมการอนุรักษ์ นักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ศิลปะ นักนิเวศวิทยา ช่างเทคนิคเฉพาะงาน ฯลฯ

ในส่วนของหลักเกณฑ์การดำเนินการ ควรปฏิบัติดังนี้

๑. ให้ใช้วัสดุเดิมเท่าที่จะใช้เทคนิคเข้าช่วยได้ หรืออย่างน้อยที่สุดต้องไม่ก่อให้เกิด ผลร้ายต่อการดำเนินการงานในอนาคต

๒. ให้ค้นคว้าหาหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับแหล่งมรดกโลก และเปิดเผยข้อมูลที่แท้จริง เกี่ยวกับแหล่งมรดกนั้น แก่ผู้สนใจ

๓. เก็บรักษาโบราณวัตถุเท่าที่มีอยู่ในบริเวณโบราณสถานนั้น ๆ ไว้ให้ได้จำนวนมาก ที่สุดและคงสภาพเดิมให้มากที่สุด

๔. ถ้าจำเป็นต้องการเสริมสร้างบางส่วนก็ควรให้มีความกลมกลืนกับของเดิมทั้งใน ด้านสี ผิว รูปร่าง และขนาด แต่ขณะเดียวกันก็ไม่ควรให้เด่นเทียบเท่าโบราณสถานดั้งเดิม และผู้ชม จะต้องสามารถมองออกได้ว่าส่วนใดคือ ส่วนที่ทำขึ้นใหม่ และส่วนใดคือส่วนที่มีมาแต่ดั้งเดิม

๕. ไม่ใช้บุคคลที่ไม่มีความชำนาญ หรือขาดประสบการณ์ในการอนุรักษ์ มาเป็น ผู้ดูแลรับผิดชอบ นอกจากจะได้รับคำแนะนำอย่างใกล้ชิด จากผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดี

เนื่องจากประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกแห่งอนุสัญญาดังกล่าว ประเทศไทยจึงมี ภาระผูกพันที่จะต้องปฏิบัติตามพันธกรณี โดยการนำเอาแนวทาง วิธีการปฏิบัติ มาเป็นหลักเกณฑ์ พื้นฐานในการดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย ซึ่งพันธกรณีดังกล่าวมีผลผูกพันภาครัฐ ภาคเอกชนภายในประเทศที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานอันเป็นมรดก ทางวัฒนธรรม

กล่าวโดยสรุป การแนวคิดการอนุรักษ์โบราณสถานในศตวรรษที่ ๒๐ ถึงปัจจุบันให้ ความสำคัญต่อคุณค่าข้อมูลหลักฐานทางประวัติศาสตร์และคุณค่าด้านความงามทางศิลปะอย่างเท่า เทียมกัน ขณะเดียวกันการอนุรักษ์โบราณสถานมิได้มุ่งหมายเฉพาะตัวโบราณสถานเพียงอย่างเดียว เท่านั้น แต่ยังขยายขอบเขตการอนุรักษ์ไปถึงเมืองเก่า และชุมชนเมืองประวัติศาสตร์อีกด้วย รวมถึง การให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมโดยรอบโบราณสถาน หรือที่โบราณสถานนั้นตั้งอยู่ ซึ่งถือว่าเป็นส่วน หนึ่งของโบราณสถานอีกด้วย ส่วนของประเทศไทยนั้น ได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกอนุสัญญาคุ้มครอง มรดกโลก โดยมีพันธกรณีที่ต้องปฏิบัติคือ การศึกษา วิเคราะห์ วิจัยการคุ้มครองป้องกัน การสงวน รักษา และบูรณปฏิสังขรณ์แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม และทางธรรมชาติที่มีอยู่ในประเทศไทย

๒.๓.๒ ความหมายโบราณสถาน

ความหมายเกี่ยวกับโบราณสถานนั้นมีผู้ที่กล่าวไว้หลายท่าน และได้แสดงความหมายไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของโบราณสถานว่าหมายถึงสิ่งที่เคลื่อนที่ไม่ได้เช่น โบสถ์วิหารวังที่มีอายุเก่ากว่า ๑๐๐ ปีขึ้นไป พระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ให้ความหมายของโบราณสถานว่าหมายถึง อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของอสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ทั้งนี้ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดีแหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วยความหมายของอนุสรณ์และสถานที่ หมายถึง อาคารสถานที่ และบริเวณซึ่งมนุษย์สร้าง หรือเกิดขึ้นเป็นเองโดยธรรมชาติและมีความสำคัญในทางศิลปกรรมสถาปัตยกรรมประวัติศาสตร์ หรือสุนทรียภาพ ถือว่าเป็นเกียรติและมรดกของชาติและของโลกกรมศิลปากรได้ให้คุณค่าของโบราณสถานว่า “โบราณสถานเป็นเครื่องช่วยให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองและชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชาติควรรู้จักหวงแหนปกป้องรักษาไว้ให้เป็นมรดกของชาติไทยตลอดไป”^{๒๕}

โบราณสถาน หมายความว่า อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุหรือลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ทางศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี ทั้งนี้ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย^{๒๖}

โบราณวัตถุ หมายความว่า สสังหาริมทรัพย์ที่เป็นของโบราณ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งประดิษฐ์ หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือที่เป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของโบราณสถาน ซากมนุษย์หรือซากสัตว์ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการประดิษฐ์หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ทางศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี^{๒๗}

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ได้ให้ความหมายของคำว่าโบราณสถานโบราณวัตถุและศิลปวัตถุไว้ว่า “โบราณสถาน” หมายถึงสิ่งก่อสร้างอยู่ติดที่เคลื่อนย้ายไม่ได้เช่นเนินดินที่มีหลักฐานเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์ถ้าเพียงผาสถานที่ที่มนุษย์เคยใช้สอยในอดีตหรือยังใช้ประโยชน์มาจนถึงปัจจุบันเช่นโบสถ์ วิหาร เจดีย์ พระปรางค์ ศาลาวัง พระราชวัง ป้อมปรา การกำแพงแก้ว ค่าย แหล่ง

^{๒๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานพุทธศักราช ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๕๖), หน้า.๖๐๒.

^{๒๖} สายันต์ ไพรชาญจิตร, “การจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”, รายงานการวิจัย, (วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

ผังศพโบราณ ตะแลงแกง ศาลหลังเมือง เต้าเผาเครื่องสังคโลก คูเมือง กำแพงเมือง บ้าน โกดัง ท่าเรือ คลองเมืองโบราณ เป็นต้น “โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ” หมายถึงวัตถุต่าง ๆ เช่น หิน ดินเผา ไม้ เขา สัตว์ หนังใยพืชใยสัตว์ซึ่งในสมัยโบราณได้นำวัตถุเหล่านี้มาทำเป็นสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่นเครื่องมือ หินเครื่องประดับพระพุทธรูปสมุดช้อยหนังสือศิลาจารึกตัวหนังสือตะลุงเครื่องดนตรีต่าง ๆ เป็นต้น^{๒๘}

กรมศิลปากร กล่าวถึง เนื้อความในพระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพ.ศ.๒๕๐๔ ในมาตรา ๔ ให้ความหมายของโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุไว้ว่า “โบราณสถาน” หมายถึงอสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ทั้งนี้ ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดีด้วย ส่วนคำว่า “โบราณวัตถุ” หมายถึงอสังหาริมทรัพย์ที่เป็นของโบราณ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งประดิษฐ์หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือที่เป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของโบราณสถาน ซากมนุษย์หรือซากสัตว์ ซึ่งโดยอายุหรือลักษณะแห่งการประดิษฐ์ หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ทางศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี และคำว่า “ศิลปวัตถุ” หมายถึงสิ่งที่ทำด้วยฝีมืออย่างประณีตและมีคุณค่าสูงในทางศิลปะ^{๒๙}

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า โบราณสถาน หมายถึงอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของอสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ทั้งนี้ ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย

๒.๓.๓ ประเภทของโบราณสถาน

กรมศิลปากร ได้แบ่งโบราณสถานออกเป็นหลายประเภท ดังนี้

(๑) แบ่งตามประเภทของวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง

- ๑.๑ โบราณสถานที่ยกสร้างด้วยดินได้แก่เนินดินกำแพงดินคูเมืองหรือถนน
- ๑.๒ โบราณสถานที่ยกสร้างด้วยอิฐได้แก่โบสถ์วิหารพระปรางค์เจดีย์ เป็นต้น
- ๑.๓ ประเภทที่สร้างด้วยหินได้แก่ปราสาทหินต่าง ๆ เช่น เทวสถานต่าง ๆ กำแพงเมืองป้อมประตูเมืองโบสถ์เจดีย์ ฯลฯ หินที่นิยมใช้ในการก่อสร้างมักจะเป็นทรายและศิลาแลง

(๒) แบ่งตามหน้าที่และลักษณะการใช้ประโยชน์ในอดีตของโบราณสถาน คือ

^{๒๘} สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกรมศิลปากร, **คู่มือปฏิบัติงานอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๔๒), หน้า ๙.

^{๒๙} กรมศิลปากร, **พระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สมาพันธ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐.

๒.๑ ศาสนาสถาบันได้แก่สิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นตามความเชื่อในศาสนาต่าง ๆ และใช้เป็นที่ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ เช่น เทวสถานในทางศาสนาพราหมณ์หรือวัดร้างในทางพุทธศาสนา เป็นต้น

๒.๒ โบราณสถานที่ใช้ในการสาธารณูปโภคได้แก่โบราณสถานที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันเช่นคูเมืองสระน้ำอ่างเก็บน้ำตระพังหรือบ่อบาดาลในสมัยสุโขทัย เป็นต้น

๒.๓ โบราณสถานที่เกี่ยวกับการป้องกันศัตรูได้แก่โบราณสถานที่สร้างขึ้นเพื่อป้องกันเมืองจากศัตรูเช่นประตูเมืองป้อมประตูเมืองหรือกำแพงเมือง เป็นต้น

(๓) โบราณสถานที่เป็นที่อยู่อาศัยได้แก่โบราณสถานที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่อยู่ เช่นบ้านเรือนวัง เป็นต้น หรืออาจดัดแปลงโดยอาศัยธรรมชาติเช่นถ้ำที่มีมนุษย์เข้าไปอาศัยและทิ้งร่องรอยไว้

(๔) โบราณสถานที่ใช้ในอุตสาหกรรมได้แก่บริเวณที่มีการทำอุตสาหกรรมในสมัยโบราณ มีการก่อสร้างขึ้นมาเพื่อประโยชน์ในการทำอุตสาหกรรมเช่นเตาทุเรียนในสมัยสุโขทัย ซึ่งเป็นเตาที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการเผาเครื่องปั้นดินเผา

(๕) โบราณสถานที่ใช้ในการฝังศพโบราณสถานที่ใช้เป็นที่ฝังศพที่มีขนาดใหญ่โตส่วนมากสร้างขึ้นเพื่อฝังศพของกษัตริย์ในสมัยโบราณ เช่นสุสานที่ฝังศพหรือปิรามิดที่ใช้เก็บศพของกษัตริย์อียิปต์โบราณ^{๓๐}

ปรีชา กาญจนาคม ได้แบ่งโบราณสถานออกตามการใช้ประโยชน์ในปัจจุบันเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

๑. โบราณสถานที่ร้างแล้วได้แก่โบราณสถานที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของการก่อสร้างและไม่มีคนอยู่อาศัยและใช้ประโยชน์แล้ว

๒. โบราณสถานที่ยังไม่ร้างได้แก่โบราณสถานที่ยังใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของการก่อสร้างและยังมีคนอยู่อาศัยหรือเข้าไปใช้ประโยชน์อยู่

กองโบราณคดี

กองโบราณคดี มีหน้าที่รับผิดชอบงานด้านโบราณคดี ดำเนินการสำรวจ ขุดค้น ขุดแต่ง ขึ้นทะเบียน ควบคุมดูแล โบราณสถานและแหล่งโบราณคดีต่าง ๆ เพื่อสงวนรักษาไว้เป็นมรดกวัฒนธรรมของชาติ อันจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้า และเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมงานหลัก และงานโครงการของกองโบราณคดีที่สำคัญ ดังนี้

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

งานหลัก ได้แก่การศึกษาค้นคว้าโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์การขุดค้นเพื่อหาข้อมูลทางประวัติศาสตร์โบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมในอดีตรวมทั้งการบูรณะซ่อมแซมโบราณสถานที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์เช่นเมืองเก่าสุโขทัย เป็นต้น

งานโครงการ มีงานโครงการที่เป็นตัวอย่างการนำหลักฐานประเภทโบราณสถานโบราณวัตถุมาใช้ประกอบการศึกษาทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ ดังนี้

๑) โครงการโบราณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (บ้านเชียง) โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญเพื่อศึกษาเรื่องราวความเป็นมาของมนุษยชาติในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในวิวัฒนาการของวัฒนธรรมซึ่งรวมถึงสภาพเศรษฐกิจของสังคมและความเจริญทางด้านศิลปะวิทยาการ

๒) โครงการขุดแต่งโบราณสถานพระนครศรีอยุธยาภายในเกาะเมืองและบริเวณใกล้เคียงโดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญเพื่อรักษาโบราณสถานโบราณวัตถุสมัยอยุธยาและเพื่อเป็นแหล่งค้นคว้าในด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีอันสำคัญยิ่ง

๓) โครงการพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานในกำแพงเมืองทั้งหมดและเพื่อพัฒนาโบราณสถานเหล่านั้นเป็นอุทยานประวัติศาสตร์

๔) โครงการโบราณคดีใต้น้ำมีวัตถุประสงค์เพื่อสงวนรักษาหลักฐานทางศิลปะประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่จมอยู่ใต้น้ำและนำหลักฐานเหล่านั้นมาประกอบการศึกษาอ้างอิงทางประวัติศาสตร์

๕) โครงการขุดค้นแหล่งโบราณคดีตำบลโพหักอำเภอบางแพจังหวัดราชบุรีโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่องราวความเป็นมาของมนุษย์ชาติยุคก่อนประวัติศาสตร์ในที่ราบลุ่มภาคกลางของประเทศไทยในแง่วิวัฒนาการตลอดจนวัฒนธรรมและสภาพเศรษฐกิจสังคม^{๓๑}

กองโบราณคดีแบ่งโบราณสถานออกเป็น ๗ ประเภทดังนี้

๑. อนุสาวรีย์แห่งชาติหมายถึงอนุสรณ์สถานต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสาวรีย์รำลึกถึงบุคคลหรือเรื่องราวสำคัญสมควรที่ประชาชนจะต้องจดจำรำลึกถึงในฐานะที่เป็นแบบฉบับ

๒. อาคารสถาปัตยกรรมแห่งชาติได้แก่อาคารบ้านเรือนที่มีคุณค่าทางรูปแบบโครงสร้างและองค์ประกอบอื่น ๆ

๓. อาคารสัญลักษณ์ของเมืองได้แก่อาคารสิ่งก่อสร้างสะพานหรือลำคลองซึ่งเป็นสถานที่สำคัญที่สร้างชื่อเสียงให้แก่บ้านเมืองนั้น

^{๓๑} ปรีชา กาญจนาคม, “การขุดค้นแหล่งโบราณคดียุคโลหะตอนปลายในจังหวัดนครราชสีมา”, รายงานการวิจัย, (คณะโบราณคดีภาควิชาโบราณคดี: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๗), หน้า ๙๐.

๔. ย่านประวัติศาสตร์ได้แก่อาคารทางการค้าการพาณิชย์หรืออุตสาหกรรมในอดีตที่มีลักษณะของตนเองมีเรื่องราวเนื้อหาของย่านนั้นโดยเฉพาะ

๕. อุทยานประวัติศาสตร์ได้แก่พื้นที่ใด ๆ ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมถนนหนทางและสภาพแวดล้อมเป็นพิชชาลขสมควรรักษาไว้

๖. นครประวัติศาสตร์ได้แก่เมืองหรือบิรวารของเมืองที่มีแบบอย่างวัฒนธรรมชีวิตความเป็นอยู่สภาพของอาคารสถานที่หรือมีอาคารประเภท ๑-๕ อยู่พร้อมมูลและยังมีประโยชน์ใช้สอยอยู่ในปัจจุบัน

๗. ซากโบราณสถานหรือแหล่งโบราณคดี ได้แก่ซากหรือแหล่งประวัติศาสตร์ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี รวมทั้งสถานที่สำคัญต่าง ๆ เมื่อโบราณสถานมีสภาพที่แตกต่างกันหลายสภาพเช่นนี้ การกำหนดแนวทางให้นักอนุรักษ์ดำเนินการก็ต้องแตกต่างกันออกไปตามสภาพของโบราณสถานนั้น ๆ การอนุรักษ์โบราณสถานต่าง ๆ มีข้อจำกัดที่แตกต่างกันอาคารประวัติศาสตร์กับย่านประวัติศาสตร์ กับอุทยานประวัติศาสตร์ หรืออุทยานประวัติศาสตร์ แม้จะถูกจำกัดให้อยู่ในกรอบการอนุรักษ์ที่เหมือนกัน แต่มีวิธีการผ่อนปรนแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของโบราณสถานประเภทนั้น และเทคนิคที่แตกต่างกัน ทั้งนี้จะต้องพิจารณาถึงสภาพของท้องถิ่นวัตถุและสภาพของสังคมและเศรษฐกิจของแต่ละเมืองประกอบด้วย^{๓๒}

สรุปว่า การอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ของชาติเป็นอย่างมาก เนื่องจากแสดงถึงประวัติความเป็นมาของชาติ อันก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในอัจฉริยภาพของบรรพบุรุษ ในการสร้างสรรค์ประเทศชาติ ทำให้เกิดความรักชาติภูมิใจในความเป็นไทย ก่อให้เกิดความรักสามัคคีในชาติ และแสดงถึงเอกลักษณ์ของชาติ และอาจก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชน หากมีการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากที่จะมีการอนุรักษ์

๒.๓.๔ สาเหตุของการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถาน

โบราณสถานเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและหลักฐานของความเจริญรุ่งเรืองเรื่องราวประเพณี อสังหาริมทรัพย์ ที่สามารถบ่งบอกเรื่องราวต่าง ๆ ในอดีตนับตั้งแต่ประวัติศาสตร์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคมการเมืองและเทคโนโลยีของมนุษยชาติซึ่งอนุชนรุ่นหลังสามารถค้นคว้าและศึกษาหาความรู้จากโบราณสถานเมื่อผู้ศึกษามีความรู้พื้นฐานด้านต่าง ๆ เพียงพอและได้มีการศึกษาย้อนหลังกลับไปตามขั้นตอนพร้อมทั้งอาจต้องทำการขุดค้นเพิ่มเติม ดังนั้น โบราณสถานจึงเปรียบเสมือนเป็นแหล่งความรู้หรือตำราที่ไม่มีได้เรียงเรียงไว้เป็นลายลักษณ์อักษร นอกจากนี้โบราณสถานยังเปรียบได้กับผู้อาวุโสหรือ

^{๓๒} พระมหาเสถียร ถาวรธมโม (เกษชาชาติ), “การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถานของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต*, (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๔๔-๔๗.

บรรพบุรุษของมนุษยชาติที่มีอายุยาวนานแม้ว่าโบราณสถานบางแห่งจะชำรุดทรุดโทรมและหมดสภาพการใช้งานแล้วก็ตามก็เปรียบเสมือนบรรพบุรุษของมนุษยชาติ ดังนั้น การใช้งานและการดูแลรักษาโบราณสถานจึงควรปฏิบัติเช่นเดียวกับการปฏิบัติต่อบรรพบุรุษ หรือญาติผู้ใหญ่การแสดงความเคารพการวะอ่อนน้อมถ่อมตน ต่อโบราณสถานเหล่านั้นจำเป็นต้องปฏิบัติซึ่งอาจกล่าวได้ว่าแหล่งโบราณสถานมีประโยชน์ดังนี้

๑. ประโยชน์ในด้านวิชาการโบราณสถานให้ประโยชน์ในด้านวิชาการมากมายไม่ว่าจะเป็นโบราณคดีประวัติศาสตร์ศิลปกรรมสถาปัตยกรรมประวัติศาสตร์ศิลป์

๒. ประโยชน์ในการศึกษาและพัฒนาเทคโนโลยีในการก่อสร้างการเลือกใช้วัสดุในการก่อสร้างเทคนิคต่าง ๆ การเลือกทำเลที่ตั้งการทำรากฐานก่อนการก่อสร้าง เป็นต้น

๓. ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจการท่องเที่ยวโบราณสถานต่าง ๆ ส่วนมากจะเป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยว

๔. เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ

๕. ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจเกิดหวงแหนในการที่จะช่วยบำรุงรักษา

๖. ดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของคนในชาติ^{๓๓}

จะเห็นได้ว่า ในปัจจุบันหลายฝ่ายได้ให้ความสำคัญต่อโบราณสถาน สิ่งที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็นของหายาก และเป็นสมบัติล้ำค่าของชาติ ถึงแม้ว่าสภาพสังคมในปัจจุบันจะมีอิทธิพลผลักดันในด้านผลของการเร่งรัดพัฒนาให้ทันสมัยขึ้น แต่การพัฒนาดังกล่าวก็ต้องควบคู่ไปกับการอนุรักษ์อย่างได้คุณภาพ ให้เข้ากับชีวิตในสังคมปัจจุบันและสิ่งแวดล้อมสมัยใหม่โดยต้องไม่ทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ของสิ่งเหล่านั้นไปอย่างน่าเสียดาย

๒.๓.๕ หลักการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์และย่านประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืน

๑) ลักษณะของเมืองและย่านประวัติศาสตร์ลักษณะของเมืองประวัติศาสตร์นั้นมีช่วงอายุ (Life Span) อยู่ช่วงใดช่วงหนึ่งหรือหลายช่วงเวลาในอดีตหรือตั้งแต่ช่วงเวลาในอดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันเมืองเหล่านั้นมีหลายลักษณะแตกต่างกันตามขนาดเนื้อหาทางวัฒนธรรมการตั้งถิ่นฐานและการใช้ประโยชน์ของเมืองนั้นการแบ่งตามช่วงอายุของเมืองสามารถแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท คือ^{๓๔}

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗.

^{๓๔} ธาดา สุทธิธรรม, ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทวิญญูพัฒนจำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔๒-๑๕๐.

๑.๑ เมืองร้าง (Abandoned/Dead Ancient/Historic city) เป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ในช่วงเวลาหนึ่งหรือหลายช่วงก่อนที่จะถูกทิ้งร้างไปจนถึงปัจจุบันอาจเนื่องจากภัยสงครามหรือภัยพิบัติอื่น ๆ เมืองลักษณะนี้สามารถคงอยู่ต่อไปได้เรื่อย ๆ ยกเว้นแต่วัสดุและโครงสร้างโบราณสถานที่ยังเสื่อมโทรมไปตามกาลเวลาแต่เนื่องจากการไม่มีการใช้งานอื่นเข้าแทรกแซงเมืองลักษณะนี้จึงไม่เสี่ยงอันตรายมากนักและต้องการเพียงแผนงานเพื่อการอนุรักษ์การนำเสนอและการบำรุงรักษา

๑.๒ เมืองโบราณที่ถูกทิ้งร้างและนำกลับมาใช้ใหม่ในปัจจุบัน เนื่องจากพื้นที่ในการตั้งถิ่นฐานในปัจจุบันถูกจำกัดขึ้น จึงมีการกลับไปตั้งถิ่นฐานที่เดิม และการไปตั้งถิ่นฐานแบบนี้มักจะไปทำลายหลักฐานของเมืองโบราณเดิมโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เป็นปรากฏการณ์ของการขยายตัวของประชากร โดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนา โดยจะเห็นได้จากการบุกรุกเมืองและทำลายโบราณสถานซึ่งเป็นองค์ประกอบและเนื้อหาของเมืองเพื่อการสร้างอาคารใหม่ ๆ ประกอบกับความจำเป็นในการเพิ่มปริมาณของระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ซึ่งหากไม่คำนึงถึงแผนผังเมืองโบราณ จะมีผลทำให้สัดส่วนขนาดรูปแบบการใช้สอยและบรรยากาศของเมืองเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างสิ้นเชิง ฉะนั้น สิ่งสำคัญของมาตรการการอนุรักษ์ คือการพิจารณาปรับใช้ให้เข้ากับกิจกรรมใหม่ ๆ ของเมืองอย่างรอบคอบ โดยการท่องเที่ยวอาจมีผลในการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและจิตใจให้มีการอนุรักษ์ แต่อาจจะส่งผลในทางบวกและลบในเวลาเดียวกัน ซึ่งเป็นหน้าที่ของรัฐบาลและประชาชนที่ต้องดำเนินการเพื่อความอยู่รอดของเมือง

๑.๓ เมืองที่มีการพัฒนามาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน (Living Ancient/Historic City) เป็นเมืองโบราณหรือเมืองประวัติศาสตร์ที่มีการใช้งานสืบเนื่องจากอดีตมาจนถึงปัจจุบันแสดงถึงความรุ่งเรืองความตกต่ำการฟื้นฟูและชีวิตของเมืองซึ่งพัฒนาการมาตามกาลเวลามักจะผจญกับการเสื่อมโทรมหรือถูกทำลายเนื้อเมืองในหลายลักษณะอาทิการขาดการจัดการทางเศรษฐกิจที่เหมาะสมหรือระบบเศรษฐกิจที่คล่องจนเกินไปการปรับใช้ประโยชน์ใหม่ ๆ หรือการเพิ่มปริมาณของสาธารณูปการและสาธารณูปโภคล้วนส่งผลให้รูปแบบลักษณะและบรรยากาศของเมืองเปลี่ยนแปลงไป

๑.๔ เมืองที่ถูกทิ้งร้างไปในช่วงระยะเวลาหนึ่งและถูกนำกลับมาใช้ใหม่ในยุคประวัติศาสตร์ถึงปัจจุบันเมืองลักษณะนี้มีหลักฐานของช่วงพัฒนาของเมืองในยุคโบราณแล้วหยุดไปต่อมามีการกลับเข้าไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในยุคประวัติศาสตร์ทำให้เมืองมีพัฒนาการจากยุคประวัติศาสตร์มาถึงยุคปัจจุบันการกลับเข้าไปตั้งถิ่นฐานใหม่อาจจะโดยชนกลุ่มใหม่หรืออารยธรรมใหม่^{๓๕}

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๐.

กฎบัตรสากลว่าด้วยการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์^{๓๖} และย่านประวัติศาสตร์ในเมือง (International Charter for the Conservation of Historic Town and Urban Area) มีความสำคัญดังนี้

๑. ทุกชุมชนเมือง ไม่ว่าจะชุมชนนั้นจะค่อย ๆ พัฒนาตามกาลเวลา หรือตั้งใจที่จะสร้างขึ้นใหม่ ล้วนเป็นการแสดงให้เห็นถึงสังคมที่แตกต่างกันไปตามประวัติศาสตร์ของชุมชนนั้น

๒. กฎบัตรนี้จะเกี่ยวพันถึงย่านประวัติศาสตร์ต่อพื้นที่ในเมือง ทั้งเมืองเล็กและเมืองใหญ่ และย่านประวัติศาสตร์ใจกลางเมือง หรือเพียงส่วนหนึ่งของเมืองที่รวมกับพื้นที่แวดล้อมโดยธรรมชาติ และมนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งให้คุณค่าทางวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนหรือเมืองด้วย

๒.๓.๖ ความสำคัญของพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่มีต่อเมือง

๑. การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร และแนวโน้มการอพยพจากพื้นที่ชนบทไปสู่ศูนย์กลางเมือง, การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการทำลายศูนย์กลางประวัติศาสตร์พระราชวัง กลายเป็นย่านการค้าและที่อยู่อาศัยที่เปราะบางและไม่มีมาตรฐาน

๒. การเพิ่มการใช้รถยนต์ ในพื้นที่ที่ไม่เคยใช้ยานพาหนะ สร้างมลภาวะและความสิ้นสะเทือน การจราจรของรถยนต์นำไปสู่การสร้างถนนผ่านศูนย์กลางประวัติศาสตร์

๓. การพัฒนาอาคารสูงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาวะอากาศ (Microclimate) นอกจากนี้อาคารสมัยใหม่ที่แทรกตัวเข้ามาขาดรากเหง้าทางวัฒนธรรม และจะทำลายศูนย์กลางประวัติศาสตร์

๔. การเปลี่ยนวิธีการและขนาดของอุตสาหกรรมและการค้า ส่งผลต่อเศรษฐกิจของพื้นที่ประวัติศาสตร์

๕. ผลิตภัณฑ์งานฝีมือมีแนวโน้มเปลี่ยนเป็นการผลิตแบบอุตสาหกรรม (mass production) ซึ่งต้องการอาคารที่ใหญ่ขึ้น และทำให้เกิดการจราจรคับคั่งในพื้นที่ประวัติศาสตร์

๖. การเริ่มมีกิจกรรมและการบริการสมัยใหม่ที่โครงสร้างพื้นฐานดั้งเดิมมากเกินไป

๗. การขาดการดูแลรักษาอาคารเก่า และการไม่เข้าใจคุณค่าของกิจกรรมทางวัฒนธรรม

^{๓๖} เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข ๑, อ้างใน ผนวรณ์ สายเชื้อ, “แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาเมืองสงขลา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, (ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๕๘.

ข้อคิดเห็นที่น่าสังเกตของ UNESCO ในการอนุรักษ์ Old City of Aleppo เกี่ยวกับการคุกคามเมืองประวัติศาสตร์ ยกตัวอย่างเช่น ลักษณะโครงสร้างเมืองอิสลาม (Islamic) ควรคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของเมือง เช่น ผังบริเวณ (Layout) ทางสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะห่อหุ้มตัว ลักษณะการเกาะกลุ่มอาคาร และลักษณะเฉพาะของโครงข่ายทางเท้า ควรมีการคุมขนาดและสถาปัตยกรรมในเมืองเก่า และยอมให้มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจราจรโดยรถยนต์ในปริมาณที่จำกัด

๒.๓.๗ ความหมายของการอนุรักษ์

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติได้ให้ความหมายของการสงวนรักษาและการอนุรักษ์ไว้ ดังนี้

การสงวนรักษา หมายถึง การรักษาไว้ในสภาพเดิมเพื่อนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมตามช่วงเวลาที่กำหนดไว้

การอนุรักษ์ หมายถึง การรักษาความสำคัญและหลักฐานในการเป็นเครื่องชี้ให้เห็นวิวัฒนาการความรุ่งโรจน์ของศิลปวัฒนธรรมไว้ โดยปรับสภาพให้เข้ากับสภาพสังคมและเศรษฐกิจ เพื่อให้ประชาชนในสังคมสามารถสร้างสรรค์สิ่งที่มีคุณค่าในด้านศิลปกรรมในปัจจุบันและอนาคตต่อไปได้

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม หมายถึง การสร้างสรรค์การฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมในด้านศิลปกรรมในรูปแบบประสมประสานเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและสืบทอดความเป็นชาติและเอกลักษณ์ของประชาชนในท้องถิ่น การอนุรักษ์เป็นการรักษาสภาพเดิมของศิลปวัตถุสถาปัตยกรรมโบราณสถานหรือส่วนของเมืองรวมทั้งสิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่าเพื่อให้มีประโยชน์ใช้สอยร่วมกับเราในชีวิตประจำวัน

คาร์เตอร์ (Carter) ได้กล่าวว่าการอนุรักษ์นั้นไม่เพียงแต่การเก็บอาคารเพื่อการ “รักษา” เท่านั้น หากหมายถึงการถนอมดูแลรักษาทุกสิ่งจากตัวอาคารถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพและบรรยากาศในจินตภาพอันมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์โดยเชื่อว่าเมืองไม่ใช่เป็นเพียงผลงานที่แสดงในพิพิธภัณฑ์หากแต่เป็นศูนย์กลางของชีวิตที่ดำเนินต่อไป^{๓๗}

มิดเดิลตัน (Middleton) ได้รายงานการสัมมนาเกี่ยวกับ Civic Trust ที่ Royal Festival Hall กล่าวว่าเชฟเพิร์ด (Peter Shepherd) ได้ให้หลักการเพื่อการอนุรักษ์ไว้ว่า^{๓๘}

^{๓๗} Carter, Larry W., *Environmental Impact Assessment*, (New York: McGraw-Hill Book Company, 1972), p.15.

^{๓๘} Middleton Michale, “Conservation in Action” A Progress Report on What is Being Done in Britain’s Conservation area, Based on Civic Trust Conference Held at the Royal Festival Hall, (London: Civic Trust, 1972), p.8.

๑. เพื่อเก็บรักษาส่วนที่ดีของเมืองและสร้างส่วนที่ไม่ดีใหม่ให้สอดคล้องกับของเก่าที่ดีขึ้น
๒. เพื่ออนุรักษ์อาคารกลุ่มอาคารและบริเวณที่เกี่ยวข้อง
๓. เพื่อการคิดหาประโยชน์ใช้สอยใหม่ ๆ ให้กับอาคาร
๔. จะต้องพิสูจน์ได้อย่างแน่ใจว่าที่นั่นมีความสำคัญควรแก่การอนุรักษ์อย่างไม่ต้องสงสัย
๕. จะต้องทำให้ประชาชนหันมาสนใจสิ่งนี้ด้วย

ในปัจจุบันเป็นยุคของการพัฒนาประเทศให้เจริญรุดหน้าเท่าเทียมกับอารยประเทศนั้นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่ควรคำนึงถึงเป็นหลักในการพัฒนาโดยไม่ทำลายและต้องพยายามที่จะรักษาคุณภาพระหว่างการพัฒนาอนุรักษ์กับการพัฒนาให้เหมาะสม

ออลวิน (Alvin, Bertrand) กล่าวว่า ถ้าเราต้องการสร้างชีวิตจิตใจให้แก่เมืองใดชุมชนใด เราต้องหวนกลับไปศึกษาชีวิตจิตใจในอดีตของเมืองนั้นเสียก่อนคำกล่าวนี้ย่อมเป็นเครื่องเตือนใจแก่นักพัฒนาเมืองทั้งหลายว่า “ถ้าอยากสร้างให้ดีเท่าใดก็อดไม่ได้ที่จะส่งเสริมและอนุรักษ์โบราณวัตถุและโบราณสถานให้ดีควบคู่ไปกับการพัฒนาเมืองด้วย”^{๓๙}

แซนดายส์ (Sandys) ได้กล่าวว่า การยอมรับในข้อที่ว่ามรดกด้านอารยธรรมที่เป็นสถาปัตยกรรมอันล้ำค่าของโลก ซึ่งมนุษย์ทุกชาติทุกภาษาต่างเป็นเจ้าของและปกป้องรักษา ฉะนั้นเราทุกคนต้องมีหน้าที่คุ้มครองป้องกันสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ให้รอดพ้นจากอันตรายร้ายแรงนานัปการซึ่งได้แก่การพังทลายอันเกิดขึ้นจากการละเลยไม่เอาใจใส่หรือผลพิษในอากาศหรือสาเหตุอื่น ๆ อีกมากมาย โดยเฉพาะการพิจารณาอย่างรอบคอบในเรื่องการรื้อทำลายเพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อมีการพัฒนาแผนใหม่^{๔๐}

จากแนวความคิดดังกล่าวสรุปได้ว่า ในปัจจุบันแนวความคิดในด้านการอนุรักษ์มิใช่การอนุรักษ์ในลักษณะที่แตะต้องไม่ได้แต่จะต้องอนุรักษ์ในลักษณะที่สามารถผสมกลมกลืนกับชีวิตและเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน

๒.๓.๘ ขอบเขตของการอนุรักษ์ (Edge of Preservation Action)

การกำหนดขอบเขตพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ต้องให้เกิดความแน่ชัดเพื่อประโยชน์ในการบริหารพื้นที่ในการควบคุมการอนุรักษ์การนำกลับมาใช้ประโยชน์และการบำรุงรักษาที่ตั้งของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์หรือองค์ประกอบของพื้นที่ที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดแต่การกำหนดว่าพื้นที่นั้นจะครอบคลุมเพียงใดต้องอาศัยการตัดสินใจจากลักษณะทางกายภาพของหลักฐานที่ปรากฏประกอบกับ

^{๓๙} Alvin, Bertrand, *Rural Sociology*, (New York: McGraw-Hill Book Company, 1958), p.150.

^{๔๐} Sandys, Ducan, *Tourism and Heritage Conservation*, (PATA Conference Bangkok: ovember.1979), pp.4 -7.

ปัจจัยด้านอื่น ๆ คือปัจจัยทางธรรมชาติปัจจัยทางการเมืองปัจจัยทางประวัติศาสตร์และปัจจัยทางวัฒนธรรมการบริหารและการควบคุมสภาพแวดล้อมสามารถตัดทอนพื้นที่ออกมาตามความเหมาะสมได้ตามต้องการบ่อยครั้งกำแพงเมืองซึ่งเป็นขอบเขตทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมยังคงหลงเหลืออยู่แต่เราไม่สามารถกำหนดให้พื้นที่ทั้งหมดภายในกำแพงเมืองนั้นเป็นเขตพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ได้เนื่องจากอาคารทางประวัติศาสตร์ภายในได้ถูกทำลายไปหมดหรือกระจัดกระจายจนไม่อาจกำหนดเป็นเขตพื้นที่ได้แต่ก็มีบ่อยครั้งที่สามารถกำหนดเขตได้โดยใช้กำแพงเมืองคูเมืองคลองเป็นเส้นขอบเขตหรืออาจขยายพื้นที่ให้เกินขอบเขตเหล่านั้นเนื่องจากการปกป้องสิ่งแวดล้อมรอบเมืองเป็นสิ่งจำเป็น^{๔๑}

ดังนั้นการกำหนดของเขตของการอนุรักษ์นั้น ก็ยังมีความยืดหยุ่นได้บ้างโดยศึกษาตามลักษณะเฉพาะของเมืองแต่ละเมืองแต่อย่างไรก็ตามได้มีนักวิชาการ ได้กำหนดขอบเขตก็เป็นเรื่องสำคัญ ดังนี้

ยุทธวิธีที่นิยมในการกำหนดเขตอนุรักษ์ โดยเฉพาะเมืองเก่าที่มีอยู่ในปัจจุบันมักจะเริ่มประกาศเขตอนุรักษ์ในใจกลาง และบริเวณโดยรอบส่วนหนึ่งของเมืองที่มีค่าสูงสุด มีแนวโน้มที่ผู้คนส่วนใหญ่จะเห็นความสำคัญที่ต้องอนุรักษ์ได้แล้วจึงค่อย ๆ ขยาย พื้นที่ไปยังรอบนอก เพิ่มออกไปเรื่อย ๆ จนสุดขอบเขตที่สมควรอนุรักษ์ในวงกว้างออกไปถึงเขตรอบนอกคูเมือง หรือกว้างกว่านั้นก็ได้ ถ้าหากพื้นที่นั้นมีคุณค่าต่อการอนุรักษ์^{๔๒}

๒.๓.๙ หลักสำคัญของการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืน

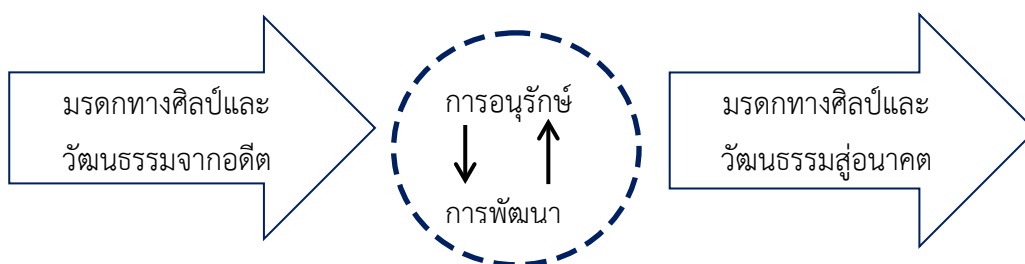
รอยเวสเก็ต (Roy Worskett) ได้กล่าวถึงเป้าหมายและหลักการของการอนุรักษ์ไว้อย่างน่าสนใจว่าการอนุรักษ์กับการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินไปควบคู่กันเราไม่สามารถที่จะปฏิเสธการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคสมัยต่าง ๆ ได้สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจะเป็นแรงผลักดันให้เกิดความต้องการการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพไปด้วยและหากการอนุรักษ์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญแล้วเราจะต้องผสมผสานระหว่างการเปลี่ยนแปลงใหม่กับโครงสร้างเก่าของเมืองเพราะโดยข้อจำกัดทางเศรษฐกิจเราไม่อาจสร้างเมืองใหม่ทั้งเมืองได้เราจะต้องสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างใหม่ที่ไม่ทำลายคุณค่าของอาคารเก่าตลอดจนเอกลักษณ์ของเมืองประวัติศาสตร์ที่ต้องอนุรักษ์ไว้ นอกจากนี้การอนุรักษ์จะต้องมีความสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมด้วยกล่าวคือการอนุรักษ์ไม่ใช่การปรับปรุงตัดแปลงอาคารขึ้นมาเพื่อดึงดูดการท่องเที่ยวเท่านั้นแต่หากประวัติศาสตร์จะมีความหมายต่อโลกปัจจุบันและ

^{๔๑} สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทคุ้มครองมรดกไทย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๘.

^{๔๒} อัจฉรี ชาญประโคน, (๒๕๓๘), อ้างใน ผนววรรณ สายเชื้อ, “แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่นกรณีศึกษาเมืองสงขลา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, (ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๔๕.

ให้มีความต่อเนื่องกับอดีตแล้วการอนุรักษ์จะต้องมองถึงการรักษาสภาพแวดล้อมความมีชีวิตชีวาของเมืองเพื่อเป็นการปลูกอดีตของเมืองให้ฟื้นขึ้นมาอีกครั้ง^{๔๓}

Robert McNulty เห็นว่าการทำลายความหวังแห่งทางวัฒนธรรมโดยความก้าวหน้าเป็นความจริงที่เกิดขึ้นการสงวนวัฒนธรรมเป็นงานสำคัญไม่น้อยไปกว่าการพัฒนาและความเจริญทางเทคโนโลยีการเปิดวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวก็เท่ากับเป็นการเริ่มกระบวนการแตกสลายทางวัฒนธรรมซึ่งหลักการสำคัญของการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืนมีดังนี้ ๑) เคารพต่อธรรมชาติที่ไม่หยุดนิ่งของเมืองและย่านประวัติศาสตร์โดยคงไว้ซึ่งความต่อเนื่องของชีวิตวัฒนธรรมและการตั้งถิ่นฐาน ๒) ให้ความสำคัญต่อสิทธิของประชาชนในท้องถิ่นและเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่ต้น ๓) เคารพต่อเอกลักษณ์และคุณค่าของย่านเมืองประวัติศาสตร์ความงามตลอดจนความสมดุลทางสังคมที่มีอยู่เดิมซึ่งต้องมีการศึกษาวิเคราะห์อย่างละเอียดชัดเจนและถูกต้องตามหลักวิชาการ ๔) ให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเมืองและย่านประวัติศาสตร์ตลอดจนเผยแพร่ความรู้ด้านการอนุรักษ์แก่ประชาชนทำได้โดยให้ความรู้และการศึกษาทั้งในโรงเรียนและนอกระบบมีการฝึกอบรมรวมถึงการประชาสัมพันธ์ ๕) จัดทำแนวทางหรือคู่มือการพัฒนาเมืองและย่านประวัติศาสตร์เผยแพร่แก่ประชาชนโดยให้ข้อมูลเกี่ยวกับมาตรการการควบคุมการพัฒนาโดยเฉพาะรูปแบบอาคารและสิ่งก่อสร้างที่เหมาะสม ๖) ประสานและเชื่อมโยงแผนอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์เข้ากับแผนพัฒนาระดับชาติภาคและท้องถิ่น ฯลฯ ๗) ใช้มาตรการเชิงสร้างสรรค์เชิงบวกในการแก้ปัญหาโดยประนีประนอมหรือเจรจาต่อรองประสานผลประโยชน์^{๔๔}

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงกลยุทธ์และการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับเมืองและย่านประวัติศาสตร์^{๔๕}

มิตเตลตัน ได้รายงานสัมมนาเกี่ยวกับ Civic Trust ที่ Royal Festival Hall กล่าวว่าเชฟเพิร์ด (Peter Shephered) ได้ให้หลักการเพื่อการอนุรักษ์ว่า ๑) เพื่อเก็บรักษาส่วนที่ดีของเมืองและสร้างส่วนที่ไม่ดีใหม่ให้สอดคล้องกับของเก่าที่ดีขึ้น ๒) เพื่ออนุรักษ์อาคาร กลุ่มอาคาร และบริเวณที่

^{๔๓} Roy Worskett, *the Character of town: An Approach to Conservatio*, pp.42–56.

^{๔๔} Robert McNulty, “Cultural Tourism: Opportunities of Conservation Economicdevelopment”, in *Conservation and Tourism*, (London: heritage trust, 1985), p.37.

^{๔๕} Ibid., p.37.

เกี่ยวข้องกับ ๓) เพื่อการคิดหาประโยชน์ใช้สอยใหม่ ๆ ให้กับอาคาร ๔) ต้องพิสูจน์ได้อย่างแน่ใจแล้วว่าที่นั้น ๆ มีความสำคัญควรแก่การอนุรักษ์อย่างไม่ต้องสงสัย ๕) จะต้องทำให้ประชาชนหันมาสนใจสิ่งนี้ด้วย^{๔๖}

จากการประชุมใน French Proposal to Amend the Venice Charter for the Conservation and Restoration of Monument and Sites ในเดือนมิถุนายน ๒๕๒๑ คณะผู้แทนจากฝรั่งเศสได้เสนอหลักการในการอนุรักษ์เมืองหรือชุมชนโบราณซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้^{๔๗}

ก. เป้าหมายของการอนุรักษ์และปรับปรุงเมืองหรือชุมชนโบราณคือการคงไว้ซึ่งความต่อเนื่องของชีวิตความเป็นหนึ่งเดียวและความต่อเนื่องของการตั้งถิ่นฐานมนุษย์อันมีคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมและสื่อให้เห็นโครงสร้างทางการเมืองสังคมเศรษฐกิจและวัฒนธรรมในอดีต

ข. ในการดำเนินการอนุรักษ์และปรับปรุงเมืองหรือชุมชนโบราณจะต้องให้ความเอาใจใส่ต่อสิทธิของประชาชนในพื้นที่

ค. การปรับปรุงหรือฟื้นฟูเมืองหรือชุมชนโบราณและการดัดแปลงให้เหมาะสมกับการใช้ประโยชน์ในปัจจุบันจะต้องได้รับการวางแผนและดำเนินการโดยให้ความเคารพต่อเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์และคุณค่าของที่ตั้งและสถาปัตยกรรมความงามและความสมดุลของสังคมที่มีอยู่เดิม

ง. การอนุรักษ์เมืองหรือชุมชนโบราณควรประสานเข้ากับแผนพัฒนาระดับชาติภาคหรือท้องถิ่นโดยในแผนดังกล่าวจะต้องถือการอนุรักษ์เป็นส่วนสำคัญและเร่งด่วนเนื่องจากเอกลักษณ์และโครงสร้างเฉพาะตัวของเมืองโบราณหรือชุมชนโบราณนั้นเป็นสิ่งที่หาของใหม่มาทดแทนไม่ได้

นอกจากนั้นการทำลายสิ่งเหล่านี้ไม่เป็นเพียงแต่การทำลายเศรษฐกิจของเมืองเท่านั้นยังเป็นการทำลายวิถีชีวิตความเป็นอยู่เอกลักษณ์และความภูมิใจศักดิ์ศรีของประเทศและคนในประเทศอีกด้วยและการยอมรับในข้อที่ว่ามรดกด้านอารยธรรมที่เป็นสถาปัตยกรรมอันล้ำค่าของโลกซึ่งมนุษยชาติทุกภาษาต่างเป็นเจ้าของและปกป้องรักษาฉะนั้นเราทุกคนต้องมีหน้าที่คุ้มครองป้องกันสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ให้รอดพ้นจากอันตรายร้ายแรงนานับประการซึ่งได้แก่การพังทลายอันเกิดขึ้นจากการละลายไม่เอาใจใส่หรือมลพิษในอากาศหรือสาเหตุอื่น ๆ อีกมากมายโดยเฉพาะการพิจารณาอย่างรอบคอบในการรื้อทำลาย (Demolition) เพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อมีการพัฒนาแผนใหม่^{๔๘}

^{๔๖} Middleton Michale, "Conservation in action", in *A Progress Report on What is Being Done in Britain's Conservation Area*, Based on Civic Trust Conference Held at the Royal Festival Hall, (London: Civic Trust, 1972), p.8.

^{๔๗} สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, *แผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองเก่าพิมาย*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทวิทยารักษ์จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๖-๙.

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐-๑๑.

สรุปได้ว่า การพัฒนาเมืองเชิงอนุรักษ์เป็นการพัฒนาโดยแยกพื้นที่พัฒนาเชิงเศรษฐกิจออกจากพื้นที่ที่ควรอนุรักษ์ทางศิลปกรรมและธรรมชาติแต่ยังคงแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมต่อของพื้นที่พัฒนาทั้งสองลักษณะโดยให้เห็นการคลี่คลายที่ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงจากพื้นที่อนุรักษ์ไปสู่พื้นที่พัฒนาเชิงเศรษฐกิจพื้นที่อนุรักษ์ต้องปรับปรุงให้องค์ประกอบของชุมชนเมืองเดิมปรากฏอย่างเด่นชัด ทั้งรูปแบบอาคารผังบริเวณสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศของทั้งพื้นที่ส่วนพื้นที่ที่พัฒนาเพื่อเศรษฐกิจต้องให้ห่างจากพื้นที่อนุรักษ์ระยะห่างระหว่างสองพื้นที่ต้องขึ้นอยู่กับอัตราความเจริญเติบโตของเมืองแต่ละเมืองทั้งนี้ต้องไม่ให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจเข้ามารบกวนพื้นที่อนุรักษ์ในพื้นที่อนุรักษ์เมื่อได้รับการปรับปรุงจนอาคารสถานที่และสิ่งที่มีคุณค่าปรากฏให้เห็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ชัดเจนในระดับหนึ่งแล้วจะต้องมีการจัดการปรับปรุงในรายละเอียดต่าง ๆ และจัดการเพื่อให้ได้บรรยากาศของพื้นที่ที่ได้รับการอนุรักษ์นั้นในการปรับปรุงจะต้องระมัดระวังมิให้เน้นการตกแต่งมากเกินไปจนได้รับความรู้สึกแปลกซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมเดิมหากเป็นเช่นนั้นจะไม่เรียกว่าการพัฒนาเชิงอนุรักษ์แต่จะเป็นการตกแต่งเมืองการพัฒนาเมืองเก่าในเชิงอนุรักษ์นั้นนอกจากการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมสำคัญอัตลักษณ์คุณลักษณะเฉพาะบูรณภาพและความเป็นของเดิมแท้ของเมืองเก่าแล้วจะต้องคำนึงถึงระบบนิเวศของเมืองด้วยอาทิสายน้ำหรือแหล่งน้ำที่หล่อเลี้ยงเมืองระบบนิเวศเกษตรโดยรอบเมืองเก่าและระบบนิเวศธรรมชาติที่มีผลเกี่ยวเนื่องกับเมืองเก่าเพราะระบบนิเวศเหล่านี้ย่อมมีผลในการทำให้เมืองเก่าสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนดังนั้นภาพของการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าจึงมีบริบทที่กว้างขวางมากขึ้น

๒.๔ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถาน

๒.๔.๑ ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

สำหรับทฤษฎีการมีส่วนร่วมนั้น องค์การสหประชาชาติ (United Nations) ที่กำหนดไว้ ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมแบบเป็นไปเอง (Spontaneous) เป็นโดยการอาสาสมัคร หรือการรวมตัวกันเองขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาของตนเอง โดยเป็นการกระทำมิได้รับความช่วยเหลือจากภายนอก ซึ่งเป็นรูปแบบที่เป็นเป้าหมาย

๒. การมีส่วนร่วมแบบชักนำ (Induced) เป็นการเข้าร่วมโดยความต้องการความเห็นชอบหรือการสนับสนุนโดยรัฐบาล เป็นรูปแบบที่เป็นลักษณะทั่วไปของประเทศกำลังพัฒนา

๓. การมีส่วนร่วมแบบบังคับ (Conceived) เป็นการมีส่วนร่วมภายใต้การดำเนินการตามนโยบายของรัฐที่ผู้กระทำได้รับความช่วยเหลือในทันที แต่จะไม่ได้ผลในระยะยาว จะมีผลเสียที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากชุมชนในที่สุด^{๔๙}

^{๔๙} อภิชาติ อวจำปา, “มาตรการทางกฎหมายในการอนุรักษ์โบราณสถานของไทย”, หน้า ๕๙.

นอกจากนั้นได้มีนักวิชาการชาวไทยได้ให้แนวคิดการมีส่วนร่วมไว้อีก ดังนี้

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน ได้ให้แนวคิดการมีส่วนร่วมว่า เป็นการเข้าร่วมอย่างแข็งขันและอย่างเต็มที่ ของกลุ่มคนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในทุกขั้นตอนของโครงการหรืองานพัฒนาชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในอำนาจการตัดสินใจ และหน้าที่ความรับผิดชอบ การเข้าร่วมจะเป็นเครื่องประกันว่า สิ่งที่มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการมากที่สุดจะได้รับการตอบสนองและทำให้มีความเป็นไปได้มากขึ้นว่า สิ่งที่ทำไปนั้นจะตรงกับความต้องการอย่างแท้จริง และมั่นใจเพิ่มขึ้นว่าผู้เข้าร่วมทุกคนจะได้รับประโยชน์เสมอหน้ากัน^{๕๐}

นิพัทธเวช สืบแสง มีแนวความคิดว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการกระตุ้นให้เกิดความตระหนักถึงสถานการณ์ของงานส่วนรวม เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายใต้การกำหนดและดำเนินการของประชาชนเอง โดยที่กระบวนการของการมีส่วนร่วมนั้น เป็นการมีส่วนร่วมในการค้นหาหรือกำหนดปัญหาของชุมชนและประเมินผลการดำเนินการแก้ไขปัญหา^{๕๑} แนวคิดนี้มีส่วนคล้ายคลึงกับแนวคิดของ ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ ซึ่งมีแนวคิดว่า การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะของสมาชิกสังคม ในการมีส่วนร่วมประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจกำหนดชีวิตของตนเอง อย่างเป็นตัวของตัวเอง^{๕๒}

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ สรุปได้ว่า แนวคิดการมีส่วนร่วมนั้นเป็นกระบวนการดำเนินการร่วมกันระหว่างประชาชนกับองค์กรของรัฐ หรือองค์กรเอกชน หรือองค์กรอื่นใดที่ตั้งขึ้นมาโดยไม่เป็นทางการ โดยมีเป้าหมายเพื่อการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยยึดหลักสำคัญคือ การมีส่วนร่วมในการรับรู้ การคิด และการตัดสินใจแก้ไขปัญหาเพื่อหาทางออกร่วมกัน

๒.๔.๒ ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนาการพัฒนาเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง (Continuing process) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับลำดับ/ขั้นตอน (Stages) และความเชื่อมโยง (Relation or Linkage)

^{๕๐} วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน, แนวทางการพัฒนาป่าชุมชนในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๐-๑๑.

^{๕๑} นิพัทธเวช สืบแสง, “การพัฒนาชาวเขากับการมีส่วนร่วมของประชาชนการประชุมเรื่องยุทธวิธีการส่งเสริมการเกษตรบนที่สูง”, รายงานการวิจัย, (ศูนย์วิจัยชาวเขา: กรมประชาสงเคราะห์, ๒๕๒๖), หน้า ๑๐.

^{๕๒} ทวีทอง หงส์วิวัฒน์, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗), หน้า ๒.

การพัฒนาที่ต้องดำเนินการไปตามลำดับหรือขั้นตอนจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่งโดยต้องสร้างความพร้อมด้านต่าง ๆ อย่างเหมาะสมผู้วิจัยมีแนวคิดในการศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาในหลายมิติเช่นการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาทางการเมืองการมีส่วนร่วมเพื่อจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานการแก้ปัญหาเสพติดสุขภาพและสวัสดิการชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม และการบริการสาธารณะ เป็นต้น ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านที่ให้ความสนใจ และได้ทำการศึกษาให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชน ชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากบริการรวมทั้งมีส่วนในการควบคุมประเมินผลโครงการต่าง ๆ ของท้องถิ่น แบ่งเป็น ๒ ลักษณะ ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วม ในการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งรับผลประโยชน์ที่เกิดจากโครงการ

๒. การมีส่วนร่วมทางการเมือง แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์กลุ่มควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากรชุมชนอันจะก่อให้เกิดกระบวนการ และโครงสร้างที่ประชาชนสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตนและได้รับผลจากการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐมาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาท โดยการกระจายอำนาจการวางแผนจากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาคเป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง^{๕๓}

การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการดำเนินงานรวมพลังประชาชนกับองค์กรของรัฐหรือองค์กรเอกชนเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาของชุมชนโดยให้สมาชิกเข้ามาร่วมวางแผนปฏิบัติและประเมินงานเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน และยังให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วม และประเภทของการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้ คือ

๑. ช่วยให้ประชาชนยอมรับโครงการมากขึ้น เนื่องจากเป็นโครงการที่ตรงกับปัญหาและความต้องการของประชาชน

๒. ประชาชนมีความรู้สึกผูกพัน รู้สึกเป็นเจ้าของโครงการมากขึ้น

^{๕๓} สำนักมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏและทบวงมหาวิทยาลัย, **ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองชุดวิชาการวิจัยชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. พรินติ้ง, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๔.

๓. การดำเนินงานของโครงการได้รับความร่วมมือจากประชาชนมากขึ้น

๔. โครงการให้ประโยชน์แก่ประชาชนมากขึ้น และมีการระดมทรัพยากรเพื่อการพัฒนามากขึ้น

๕. ช่วยพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนมากขึ้น และยังได้แบ่งประเภทของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้เป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๕.๑ การมีส่วนร่วมที่แท้จริง (Genuine Participation) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบโครงการ เริ่มตั้งแต่ร่วมศึกษาปัญหาและความต้องการร่วมหาวิธีแก้ปัญหา ร่วมวางนโยบายและแผนงานร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ร่วมปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ และร่วมประเมินผล

๕.๒ การมีส่วนร่วมที่ไม่แท้จริง (No genuine Participation) เป็นการมีส่วนร่วมเพียงบางส่วนโดยเฉพาะเข้าร่วมในการปฏิบัติตามโครงการที่ได้มีการกำหนดไว้แล้วเช่นการเข้าเป็นสมาชิกหรือการร่วมเสียสละแรงงานนอกจากการแบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็นประเภทที่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและไม่แท้จริงแล้วยังได้มีการแบ่งระดับการมีส่วนร่วมออกเป็น ๗ ระดับ ดังนี้

๑) การถูกบังคับการมีส่วนร่วมลักษณะนี้ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการเพราะถูกบังคับโดยไม่มีทางเลือกเลย

๒) การถูกหลอกล่อการมีส่วนร่วมลักษณะนี้ประชาชนจะถูกล่อใจด้วยผลประโยชน์อาจเป็นในรูปของค่าจ้างแรงงานหรือความสะดวกสบายบางอย่างแต่เบื้องหลังจริง ๆ แล้วเป็นการหาเสียงของนักการเมืองที่ยื่นโครงการมาล่อเท่านั้น

๓) การถูกชักชวนการมีส่วนร่วมลักษณะนี้ประชาชนถูกชักชวนให้เข้าร่วมโครงการที่ถูกคิดและวางแผนจากราชการแล้วถึงชักชวนให้ประชาชนร่วมมือโดยประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ ว่าเป็นโครงการที่ดีขอให้ประชาชนให้ความร่วมมือ

๔) การถูกสัมภาษณ์แล้ววางแผนให้การมีส่วนร่วมลักษณะนี้ผู้ที่วางแผนโครงการจะสำรวจปัญหาความต้องการของประชาชนโดยการประชุมและสัมภาษณ์แต่การตัดสินใจว่าปัญหาคืออะไรจะวางแผนแก้ปัญหาอย่างไรและปฏิบัติการอย่างไรยังอยู่ที่การตัดสินใจของทางราชการ

๕) การมีโอกาสเสนอความคิดเห็นการมีส่วนร่วมลักษณะนี้ประชาชนเริ่มเข้าไปมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นที่เกี่ยวกับการวางโครงการและการดำเนินการตามโครงการแต่การตัดสินใจยังเป็นของส่วนราชการ

๖) การมีโอกาสเสนอโครงการการมีส่วนร่วมลักษณะนี้ประชาชนมีโอกาสเสนอโครงการราชการกับประชาชนจะมีการปรึกษาหารือกันอย่างไรก็ตามประชาชนจะมีโอกาส

ตัดสินใจว่าปัญหาของตนคืออะไรจะแก้ไขได้อย่างไรวิธีที่ดีที่สุดจนกระทั่งมีสิทธิเสนอโครงการและเข้าร่วมปฏิบัติในโครงการ

๗) การมีโอกาสตัดสินใจการมีส่วนร่วมลักษณะนี้ประชาชนจะเป็นผู้ตัดสินใจทุกเรื่องตั้งแต่การวางแผนการปฏิบัติตามแผนและการประเมินโครงการ^{๕๔}

স্যันต์ ไพรชาญจิตร ได้กล่าวถึง หลักการมีส่วนร่วม (participation enhancement) สร้างและส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการเนื่องจากเรื่องทรัพยากรทางโบราณคดีเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชนและคนส่วนมากในการจัดการจึงต้องส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนและผู้คนในท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในทุก ๆ กิจกรรมของการจัดการให้มากที่สุดไม่ว่าจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับฐานะอะไรก็ตามเพราะการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเข้มแข็งและความสมัคสมานสามัคคีของชุมชนได้เป็นอย่างดีนอกจากนี้การมีส่วนร่วมยังช่วยให้การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีประสบความสำเร็จในทุก ๆ มิติของการพัฒนาเกิดผลดีทั้งทางกายภาพจิตวิญญาณรวมทั้งขวัญกำลังใจมีผลลัพธ์ที่ดีเป็นคุณประโยชน์สืบเนื่องแผ่กระจายไปในทุกกลุ่มคนในปัจจุบันและจะส่งผ่านผลดีต่อไปยังคนรุ่นลูกรุ่นหลานเหลนโหลนในอนาคต^{๕๕}

ปริตตา พูลสิน ได้ทำการวิจัย เรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนวัดโสมนัส ซึ่งผลการวิจัย พบว่า ชุมชนวัดโสมนัสมีมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าต่อการอนุรักษ์รักษาสืบสานและนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดีซึ่งการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมในชุมชนนับเป็นกระบวนการสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ปรัชญาศิลปะและประเพณีวัฒนธรรมให้ยังคงอยู่และถือปฏิบัติจวบจนปัจจุบันซึ่งชุมชนต่างมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ เป็นความสัมพันธ์แบบการมีส่วนร่วมของฝ่ายในชุมชนส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม และการจัดฝึกอบรมในรูปแบบกิจกรรมโดยมุ่งเน้นกลุ่มเยาวชนและประชาชนทั่วไป ซึ่งวัดโรงเรียนศุภยาลัยและศูนย์เผยแพร่พุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นผู้รับผิดชอบร่วมกัน จากการศึกษพบว่าระดับความร่วมมือในชั้นการปฏิบัติการมีอยู่มากที่สุด รองลงมาได้แก่ความร่วมมือในด้านการประชาสัมพันธ์ และมีลักษณะความร่วมมืออยู่น้อยมากในชั้นการวางแผนการดำเนินงาน ซึ่งการวิจัยยังพบอีกว่า ชุมชนยังขาดการบูรณาการในชั้นตอนกำหนดนโยบายและแผนงานร่วมกัน ส่วนใหญ่เป็นรูปแบบการปฏิบัติงานตามนโยบายองค์กรและตามหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน ทำให้ไม่เกิดความร่วมมือในระดับมหภาคแนวทางจัดการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชนวัดโสมนัส การฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมที่ดึงดูดใจของชุมชนแต่ครั้งอดีตที่เลือน

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๔.

^{๕๕} สยันต์ ไพรชาญจิตร, กระบวนการโบราณคดีชุมชน: ผลงานวิชาการเพื่อสังคมดำเนินการพัฒนาชุมชน, (ภาควิชาการพัฒนชุมชน: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐.

หายเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ในเชิงลึกทำการสืบค้นสาระสำคัญที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ เช่นประวัติศาสตร์ด้านภูมิศาสตร์-ชุมชนประวัติคูคลองวัดบ้านสถานศึกษาวิถีชีวิตศิลปะและประเพณีที่เคยถือปฏิบัติและยังคงสืบทอดจนถึงปัจจุบันในด้านต่าง ๆ เช่นประวัติศาสตร์วัดและชุมชน ด้านศิลปะและประเพณี ด้านการจัดการความรู้

การสร้างความร่วมมือในการจัดงานศิลปวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งหน่วยงานในชุมชน ได้แก่ ผู้นำศาสนาผู้นำชุมชน ผู้บริหารด้านการศึกษาควรมีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงาน ดังนี้

๑. การกำหนดแผนการพัฒนาชุมชนด้านศิลปวัฒนธรรมร่วมกัน พร้อมทั้งร่วมปฏิบัติติดตามประเมินผล

๒. การสร้างความรู้ความเข้าใจในหน้าที่ของชุมชนวัด บ้าน หน่วยงานรัฐ การใช้ทรัพยากรสาธารณสุขประโยชน์ร่วมกันเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน

๓. การพัฒนาบุคลากรทางด้านวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนทุกการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาวิถีทางศิลปวัฒนธรรมส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาวิถีทางศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนได้นำมาทำประโยชน์แก่ชุมชนและสังคม โดยหน่วยงานในชุมชนทุกภาคส่วน ต้องมีส่วนร่วมโดยมุ่งเน้นการนำทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมมาถ่ายทอด สืบทอดและจัดเป็นหลักสูตรชุมชน เพื่อให้เกิดผลที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการถ่ายทอดสู่เด็กและเยาวชน ซึ่งชุมชนควรมีส่วนร่วม^{๕๖}

๒.๔.๓ สรุป

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง ประชาชนทั้งที่เป็นบุคคลหรือกลุ่มคนร่วมมือร่วมรับผิดชอบ และร่วมเสียสละในการกระทำกิจกรรมการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่นร่วมค้นหาสาเหตุของปัญหา ร่วมหาวิธีเพื่อแก้ไขปัญหา ร่วมปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด และร่วมในการติดตามประเมินผลและบำรุงรักษาสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยส่วนรวม หรือ การมีส่วนร่วมหมายถึง กระบวนการเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนาตั้งแต่การร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันแก้ไขปัญหา ร่วมกันใช้ความคิดสร้างสรรค์ความรู้ และความชำนาญ และร่วมสนับสนุนติดตามผลการดำเนินการ และร่วมรักษาผลประโยชน์ของโครงการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ การมีส่วนร่วมเป็นการร่วมมือกันระหว่างประชาชนกับองค์กรต่าง ๆ ที่อยู่ร่วมสังคมกัน ไม่ว่าจะป็นภาครัฐหรือเอกชนเพื่อพัฒนาหรือหาทางแก้ไขปัญหาของชุมชน จะต้องมีส่วนร่วมอย่างเสมอภาคตั้งแต่เริ่มต้น การมีส่วนร่วมบางครั้งทำให้มีส่วนได้ส่วนเสียประชาชนในชุมชนจะต้องเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการให้มากขึ้นเพื่อความโปร่งใส ดังนั้น

^{๕๖} ปรีดา พูลสิน, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนวัดโสมนัส”, รายงานการวิจัย, (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม: กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๔), หน้า ๖๕-๖๖.

“การมีส่วนร่วมของประชาชนคือกระบวนการที่ความกังวลความต้องการและคุณค่าของประชาชนได้รับการบูรณาการในกระบวนการตัดสินใจของภาครัฐผ่านกระบวนการสื่อสารแบบสองทางโดยมีเป้าหมายโดยรวมเพื่อที่จะทำให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและได้รับการสนับสนุนจากประชาชน

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน

๑. แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานมีแนวคิดในการอนุรักษ์ ดังนี้

๑.๑ ส่งเสริมการค้นคว้าวิจัย คว้าศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาของไทยในด้านต่าง ๆ ของท้องถิ่น จังหวัด ภูมิภาค และประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น มุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีต และสภาพการณ์ในปัจจุบัน

๑.๒ ส่งเสริมการอนุรักษ์ โดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้น ๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย

๑.๓ ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่าง ๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

๑.๔ ส่งเสริมการเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่าง ๆ ^{๕๗}

๒. การส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์

การส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าหรือโบราณสถาน เป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก เพราะชาวชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้ที่อยู่ในเมืองเก่า และจะเป็นผู้สานต่อให้เกิดความยั่งยืนของเมือง ดังนั้นการให้ความรู้ ความเข้าใจถึงคุณค่า และความสำคัญของเมืองเก่าจึงเป็นเรื่องที่ต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ประชาชนโดยทั่วไปเกิดจิตสำนึกและความตระหนักในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของเมืองเก่าต่อไป

๒.๑ นโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกระบวนการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าในประเทศไทย ที่สำคัญได้มีการออกระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์

^{๕๗} คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ศิลปวัฒนธรรมไทยและภูมิปัญญาชาวบ้าน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://phoompanya.blogspot.com/2012/01/blog-post_780.html. [๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๐].

และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า พ.ศ. ๒๕๔๖ กำหนดให้คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า มีหน้าที่ ๑) กำหนดพื้นที่เมืองเก่าโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี ๒) หลังจากคณะรัฐมนตรีเห็นชอบพื้นที่แล้ว คณะกรรมการฯ จะต้องวางนโยบาย และจัดทำแผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่านั้น ๆ โดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี ๓) จัดทำแนวทางแผนงาน/โครงการ และมาตรการต่าง ๆ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เพื่อดำเนินการในพื้นที่เมืองเก่านั้น ๆ

ในเวลาต่อมาคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่าได้กำหนดยุทธศาสตร์การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๕๒ ขึ้น ภายใต้วิสัยทัศน์ที่ว่า “เมืองเก่าได้รับการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างเหมาะสม สามารถดำรงคุณค่าความเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติไว้ได้ พร้อมไปกับการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน เพื่อคงไว้ซึ่งความสมดุลของระบบนิเวศเมือง และประโยชน์สุขของประชาชน”^{๕๘}

โดยมียุทธศาสตร์ ๓ ประการ ดังนี้

๑. กำหนดและประกาศพื้นที่เมืองเก่า
๒. พัฒนากลไกและกระบวนการบริหารจัดการเมืองเก่าอย่างบูรณาการ
๓. เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า มีหลายฉบับ และหลายลักษณะ และที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรง ได้แก่

(๑) ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า พ.ศ. ๒๕๔๖ เป็นกฎหมายที่กำหนดกรอบและโครงสร้างองค์การในการอนุรักษ์เมืองเก่า เช่น การกำหนดนิยามและความหมายของเมืองเก่า การจัดตั้งและขอบเขตการดำเนินงานความรับผิดชอบของคณะกรรมการ และการจัดตั้งคณะอนุกรรมการที่เกี่ยวข้องทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น

(๒) พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. ๒๕๑๘ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๒๕ และ ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๓๕ สามารถกำหนดพื้นที่เมืองเก่าให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์เมืองได้ในกฎกระทรวงผังเมืองรวมหรือกำหนดพื้นที่อนุรักษ์เพื่อดำเนินโครงการต่าง ๆ โดยประกาศเป็นผังเมืองเฉพาะ ซึ่งต้องออกเป็นพระราชบัญญัติผังเมืองเฉพาะ ดังปรากฏรายละเอียดของการสำรวจเพื่อวางและจัดทำผังเมืองรวมหรือผังเมืองเฉพาะในหมวดที่ ๒ การวางและจัดทำผังเมืองรวมในหมวดที่ ๓ และการวางและจัดทำผังเมืองเฉพาะในหมวดที่ ๕ ซึ่งในมาตรา ๒๘ อนุมาตราที่ ๓ ข้อ (ฉ) และ (ช) ได้มีการระบุอย่างชัดเจนถึงสาระสำคัญของแผนผังเมืองหรือแผนผังบริเวณที่สามารถออกแผนผังกำหนดบริเวณของ

^{๕๘} กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม, แนวคิดและหลักการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://wetland.onep.go.th/onep/ncecd/index.php>, [๑๐ เมษายน ๒๕๖๐].

สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมที่สำคัญของเมืองเก่าได้ ดังนี้ (ฉ) แผนผังแสดงบริเวณที่ตั้งของสถานที่หรือวัตถุที่มีประโยชน์หรือคุณค่าในทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดีที่พึงจะส่งเสริมดำรงรักษาหรือบูรณะ (ช) แผนผังแสดงบริเวณที่มีทรัพยากรธรรมชาติหรือภูมิประเทศที่งดงามหรือมีคุณค่าในทางธรรมชาติ รวมทั้งต้นไม้เดี่ยวหรือต้นไม้หมู่ที่พึงจะส่งเสริมหรือบำรุงรักษาและในมาตราเดียวกันนี้ในอนุมาตราที่ ๕ ก็ได้กำหนดข้อกำหนดที่เป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์และพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมของเมืองเก่าในข้อ (ฉ) (ช) และ (ซ) ดังนี้

ฉ) การส่งเสริมดำรงรักษาหรือบูรณะสถานที่หรือวัตถุที่มีประโยชน์หรือคุณค่าในทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี

ช) การดำรงรักษาที่โล่ง

ซ) การส่งเสริมหรือบำรุงรักษาต้นไม้เดี่ยวหรือต้นไม้หมู่

(๓) พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ และ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นกฎหมายที่ปกป้องคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพที่สุด คือการประกาศเป็นโบราณสถาน รวมทั้งสามารถประกาศเขตที่ดินโบราณสถานได้ตามความในมาตรา ๗วรรคแรก ที่ว่า เพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษาและการควบคุมโบราณสถานให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ ให้อธิบดีมีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษาขึ้นทะเบียนโบราณสถานใด ๆ ตามที่อธิบดีเห็นสมควรได้ และให้มีอำนาจกำหนดเขตที่ดินตามที่เห็นสมควรเป็นเขตของโบราณสถาน โดยให้ถือว่าเป็นโบราณสถานด้วยก็ได้และถึงแม้ว่าจะไม่ได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน แต่หากมีการพิจารณาแล้วว่ามีคุณค่า ถือเป็นโบราณสถานก็ได้รับการคุ้มครองเช่นกัน

(๔) พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. ๒๕๒๒ และ พ.ศ. ๒๕๓๕ ในหลายมาตราซึ่งท้องถิ่นสามารถประยุกต์ใช้เพื่อออกเป็นเทศบัญญัติหรือกฎหมายท้องถิ่นอื่น ๆ เพื่อให้มีการพัฒนาในพื้นที่เมืองเก่าอย่างเหมาะสมได้

(๕) พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งสามารถออกกฎกระทรวงเพื่อกำหนดให้พื้นที่เมืองเก่าเป็นพื้นที่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม และมีการควบคุมการพัฒนาได้ ดังปรากฏในมาตรา ๔๓ ของพระราชบัญญัติฉบับนี้ความว่า ในกรณีที่ปรากฏว่าพื้นที่ใดมีลักษณะเป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธารหรือมีระบบนิเวศน์ตามธรรมชาติที่แตกต่างจากพื้นที่อื่นโดยทั่วไป หรือมีระบบนิเวศน์ตามธรรมชาติที่อาจถูกทำลายหรืออาจได้รับผลกระทบกระเทือนจากกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ได้โดยง่ายหรือเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าทางธรรมชาติหรือศิลปกรรมอันควรแก่การอนุรักษ์และพื้นที่นั้นยังมิได้ถูกประกาศ กำหนดให้เป็นเขตอนุรักษ์ให้รัฐมนตรีโดยคำแนะนำของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติมีอำนาจออกกฎกระทรวงกำหนด ให้พื้นที่นั้นเป็นเขตพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งสามารถกำหนดมาตรการคุ้มครองได้ตามมาตรา ๔๔

นอกจากนั้น จังหวัดสามารถออกประกาศจังหวัด เพื่อควบคุมกิจกรรมบางประการที่ไม่เหมาะสมกับพื้นที่เมืองเก่า เช่น ประกาศของจังหวัดน่านที่ห้ามมิให้รถบรรทุกผ่านพื้นที่อนุรักษ์ เป็นต้นในส่วนของภาคประชาชน ยังสามารถเสนอให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นออกข้อบัญญัติท้องถิ่นได้ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการเข้าชื่อเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๔๒ ซึ่งมีการระบุไว้อย่างชัดเจนในมาตรา ๔ ว่าผู้มีสิทธิเลือกตั้งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใดมีจำนวนไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น มีสิทธิเข้าชื่อร้องขอต่อประธานสภาท้องถิ่น เพื่อดำเนินการให้สภาท้องถิ่นพิจารณาออกข้อบัญญัติท้องถิ่นได้ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเองก็สามารถออกข้อบัญญัติท้องถิ่นในลักษณะต่าง ๆ แล้วแต่กรณี อาทิ เทศบัญญัติในกรณีของเทศบาลหรือข้อบังคับตำบลในกรณีขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งออกตามความในมาตรา ๗๑ ของพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. ๒๕๓๗ ที่ว่าองค์การบริหารส่วนตำบลอาจออกข้อบังคับตำบลเพื่อใช้บังคับในตำบลได้ เท่าที่ไม่ขัดต่อกฎหมายหรืออำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล ในการนี้จะกำหนดค่าธรรมเนียมที่จะเรียกเก็บและกำหนดโทษปรับผู้ฝ่าฝืนด้วยก็ได้ แต่มิให้กำหนดโทษปรับเกิน ๕๐๐ บาท^{๕๙}

ประสงค์ เอี่ยมอนันต์ ได้ให้แนวทางในการอนุรักษ์ชุมชนพื้นถิ่นในภาคเหนือของไทยไว้ว่าจะต้องมีการอนุรักษ์ในสิ่งต่าง ๆ ๔ ประการ คือ

๑) อนุรักษ์มโนทัศน์ (conservation of concepts) หมายถึงแนวคิดของการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป จะมีผลทำให้สภาพความเป็นอยู่เดิม ๆ ต้องเปลี่ยนไปด้วย หากไม่มีแนวทางในการกำหนดแบบแผนการพัฒนาแล้ว การอนุรักษ์จะดำเนินการไม่ได้เลย การอนุรักษ์มโนทัศน์ จะทำได้โดยการให้การศึกษาแก่คนในชุมชน และอาจหมายรวมถึงกิจกรรมที่ช่วยปลูกจิตสำนึกเพื่อให้เข้าใจถึงคุณค่าของสถาปัตยกรรมที่อาศัยอยู่ ซึ่งจะทำให้ชุมชนสามารถปรับแนวความคิดในการดำรงชีวิตสมัยใหม่ ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตเดิมของตนได้

๒) อนุรักษ์รูปแบบ (conservation of styles) จะต้องมีการศึกษารูปแบบของสิ่งก่อสร้างในชุมชนอนุรักษ์อย่างละเอียด และบันทึกไว้เป็นหลักฐาน การตัดแปลงต่อเติม สามารถทำได้ แต่ต้องให้สอดคล้องกับรูปแบบดั้งเดิม การบูรณปฏิสังขรณ์ จะต้องดำเนินการตามรูปแบบเดิมรวมทั้งวัสดุและฝีมือช่าง การอนุรักษ์รูปแบบนี้ เพื่อให้มีการดำเนินการไปอย่างต่อเนื่อง ควรมีการจัดตั้ง “ศูนย์ศึกษาหรือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น” เพื่อเก็บรักษา รวบรวม และให้มีการศึกษางานช่างเพื่อให้คงไว้ซึ่งลักษณะ รูปแบบของสิ่งก่อสร้างเดิมในชุมชน

^{๕๙} กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม, แนวคิดและหลักการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://wetland.onep.go.th/onep/ncecd/index.php>, [๑๐ เมษายน ๒๕๖๐].

๓) อนุรักษ์ฝีมือช่าง (conservation of craftsmanship) งานช่างฝีมือมักถูกละเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง งานช่างปูน ช่างไม้ ซึ่งสำคัญมากในงานสถาปัตยกรรมของไทย การอนุรักษ์งานช่างฝีมือนี้ รวมถึงเครื่องมือเครื่องไม้ที่ใช้ด้วย ซึ่งต้องเหมือนของเดิมเพื่อให้ได้รูปลักษณะเดียวกัน การอนุรักษ์งานช่าง ทำได้โดยการ ฝึกอบรมช่างรุ่นใหม่ โดยให้สังเกตและฝึกฝนตามช่างฝีมือที่ได้รับการฝึกฝนมาแต่โบราณ ในประเทศไทย น่าจะได้มีการตั้งโรงเรียนช่างสิบหมู่ขึ้น และควรมีการจัดประกวดฝีมือช่างเพื่อพัฒนาฝีมือและสร้างความภาคภูมิใจให้กับช่างฝีมือด้วย

๔) อนุรักษ์วัสดุ (conservation of building materials) การพิจารณาการใช้วัสดุในงานอนุรักษ์ มักจะถูกละเลย ทำให้เกิดความขัดแย้ง ความไม่กลมกลืน นอกจากนั้น บางส่วนยังเป็นตัวเร่งให้วัสดุเดิมที่มีอยู่เสื่อมสภาพเร็วขึ้น การใช้วัสดุ ไม่ใช่คำนึงแค่พื้นผิวเหมือนของเดิมเท่านั้น แต่ต้องพิจารณาถึงคุณสมบัติด้วย เช่นการใช้ปูนฉาบสมัยใหม่ จะไม่เหมาะสมกับการฉาบผนังที่เป็นอิฐเก่า เนื่องจากปูนฉาบสมัยใหม่จะมีความแกร่งกว่าอิฐมาก ทำให้เกิดรอยแยกในการก่อ หรือการใช้ไม้ที่อบไม้แห้ง ก็จะทำให้ไม้เสียกำลังวัสดุ ดังนั้นจึงควรให้มีการส่งเสริมการผลิตขึ้นมาใหม่และควรพิจารณาในแง่ของ การตลาดด้วย เพราะวัสดุแบบเก่าคงขายได้ไม่มาก จึงควรให้หน่วยงานของรัฐบาล เช่นสถาบันการศึกษา เป็นผู้ดำเนินการศึกษาวิจัย และทดลองผลิตวัสดุต่าง ๆ เหล่านี้^{๖๐}

๒.๖ แนวคิดและหลักการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า

ในประเทศไทยนั้นปรากฏมีเมืองเก่ามากมายกระจายอยู่ในทุกภาคของประเทศเมืองเก่าจำนวนมากเป็นพื้นที่ที่มีประชากรใช้ประโยชน์เป็นที่ตั้งชุมชนต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เมืองเก่าเหล่านี้มีประวัติความเป็นมายาวนาน มีเรื่องราวของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมตามช่วงเวลาต่าง ๆ อย่างมากมายสามารถใช้เป็นตัวอย่างในการศึกษาทำความเข้าใจเรื่องทิศทางและแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมมนุษย์ได้อย่างดี ปัจจุบันทุกจังหวัดมีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านลักษณะกายภาพและสังคมวัฒนธรรมอย่างมากและรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อร่องรอยและทำเลที่มีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติความเป็นมา รวมทั้งพื้นที่ที่เป็นเมืองเก่ามีโอกาสที่จะถูกเปลี่ยนสภาพหรือถูกทำลายไปอย่างสิ้นเชิงก่อนเวลาอันสมควร จึงควรมีการดำเนินการแทรกแซงกระบวนการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ เพื่ออนุรักษ์ร่องรอยและทำเลบางส่วนที่มีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติความเป็นมา และการเปลี่ยนแปลงของเมืองเก่าในประเทศไทยไว้ มิให้เสื่อมสภาพจนหมดสิ้นไปก่อนเวลา

^{๖๐} กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม, แนวคิดและหลักการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://wetland.onep.go.th/onep/ncecd/index.php>, [๑๐ เมษายน ๒๕๖๐].

อันควรและรักษาไว้มรดกทางวัฒนธรรมสมัยอดีตเหล่านี้ไว้ให้เป็นสมบัติตกทอดแก่ประชากรรุ่นลูกหลานสืบไป^{๖๑}

ประสงค์ เอี่ยมอนันต์ ได้ให้หลักการของการพัฒนาเมืองเชิงอนุรักษ์ไว้ว่า เป็นการพัฒนาโดยแยกพื้นที่พัฒนาเชิงเศรษฐกิจออกจากพื้นที่ที่ควรอนุรักษ์ทางศิลปกรรมและธรรมชาติ แต่ยังคงแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมต่อของพื้นที่พัฒนาทั้งสองลักษณะ โดยให้เห็นการคลี่คลายที่ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงจากพื้นที่อนุรักษ์ไปสู่พื้นที่พัฒนาเชิงเศรษฐกิจ พื้นที่อนุรักษ์ต้องปรับปรุงให้ห้องค้ประกอบของชุมชนเมืองเดิมปรากฏอย่างเด่นชัดทั้งรูปแบบอาคาร ผังบริเวณ สิ่งแวดล้อม และบรรยากาศของพื้นที่ ส่วนพื้นที่ที่พัฒนาเพื่อเศรษฐกิจต้องให้ห่างจากพื้นที่อนุรักษ์ ระยะห่างระหว่างสองพื้นที่ต้องขึ้นอยู่กับอัตราความเจริญเติบโตของเมืองแต่ละเมือง ทั้งนี้ต้องไม่ให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจเข้ามารบกวนพื้นที่อนุรักษ์ในพื้นที่อนุรักษ์เมื่อได้รับการปรับปรุงจนอาคาร สถานที่ และสิ่งที่มีคุณค่าปรากฏจนเห็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ชัดเจนในระดับหนึ่งแล้ว จะต้องมีการจัดการปรับปรุงในรายละเอียดต่าง ๆ และจัดการเพื่อให้ได้บรรยากาศของพื้นที่ที่ได้รับการอนุรักษ์นั้น ในการปรับปรุงจะต้องมีตระหนักให้เห็นการตกแต่งมากเกินไปจนได้รับความรู้สึกแปลก ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมเดิมหากเป็นเช่นนั้นจะไม่เรียกว่าการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ แต่จะเป็นการตกแต่งเมืองการพัฒนาเมืองเก่าในเชิงอนุรักษ์นั้น นอกจากการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมสำคัญ อัตลักษณ์ คุณลักษณะเฉพาะ บุรณภาพ และความเป็นของเดิมแท้ของเมืองเก่าแล้ว จะต้องคำนึงถึงระบบนิเวศของเมืองด้วย อาทิ สายน้ำหรือแหล่งน้ำที่หล่อเลี้ยงเมือง ระบบนิเวศเกษตรโดยรอบเมืองเก่า และระบบนิเวศธรรมชาติที่มีผลเกี่ยวเนื่องกับเมืองเก่าเพราะระบบนิเวศเหล่านี้ย่อมมีผลในการทำให้เมืองเก่าสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน ดังนั้นภาพของการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าจึงมีบริบทที่กว้างขวางมากขึ้น นอกจากนี้ในบางประเทศ อาทิ ญี่ปุ่น ยังได้มีการขยายขอบเขตของการอนุรักษ์ และพัฒนาเมืองเก่าไปถึงขั้นของการปลูกไม้ใหญ่ไว้เพื่อใช้ซ่อมแซมอาคารที่เป็นสถาปัตยกรรมสำคัญ ๆ ภายในเมืองด้วยสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ นอกจากจะแสดงถึงความตั้งใจจริงในการอนุรักษ์เมืองเก่าไว้ให้ได้้อย่างยั่งยืนแล้ว ยังแสดงถึงความเจริญทางด้านจิตใจของผู้ที่อาศัยอยู่ในเมืองเก่าด้วย^{๖๒}

อย่างไรก็ตาม แนวคิดสำคัญอีกประการหนึ่งในการพัฒนาชุมชนในแนวอนุรักษ์ก็คือ การบูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ เข้ามาช่วยในงานด้านการอนุรักษ์ และส่งเสริมให้ท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมใน

^{๖๑} กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : [http://www.onep.go.th/ncecd/?name=onep_3&file=readnews&id=9\[๑๐ เมษายน ๒๕๖๐\]](http://www.onep.go.th/ncecd/?name=onep_3&file=readnews&id=9[๑๐ เมษายน ๒๕๖๐]).

^{๖๒} ประสงค์ เอี่ยมอนันต์, **การอนุรักษ์โบราณสถานของชาติ**, เอกสารประกอบการบรรยาย โครงการเพิ่มพูนศักยภาพของท้องถิ่นด้านธุรกิจการท่องเที่ยว, (ม.ป.ท., ๒๕๕๐), หน้า ๑๑.

การดำเนินการมากที่สุด ทั้งนี้การบูรณาการจะต้องผสานทั้งศาสตร์และศิลปะในหลายด้านด้วยกัน อาทิ การใช้หลักนิติศาสตร์เข้ามาช่วยในการออกกฎหมาย และกำหนดมาตรการที่เหมาะสม การใช้หลักรัฐศาสตร์เพื่อการจัดการให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืน เสมอภาค และเป็นธรรม การใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาช่วยเพื่อสร้างเครื่องมือและแนวคิดใหม่ ๆ ในการจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ได้ดีขึ้น การใช้หลักเศรษฐศาสตร์มาสร้างแรงจูงใจในเชิงเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการจัดการนอกจากนี้สิ่งสำคัญที่มักถูกละเลยเสมอ ๆ ก็คือ การศึกษาประวัติศาสตร์ในเรื่องของอุปสรรคหรือความล้มเหลวในการจัดการในอดีต เพื่อนำมาประยุกต์ใช้มิให้เกิดเหตุการณ์ผิดพลาดนั้นอีกในปัจจุบัน ส่วนในด้านของศิลปะนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับ คน ซึ่งอาจเป็นชาวบ้านในท้องถิ่น ผู้บริหารในระดับต่าง ๆ ผู้ประกอบการภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ฯลฯ ให้เข้าใจถึงแนวทางในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งในปัจจุบันได้มีการกระจายอำนาจ และความรับผิดชอบลงไปสู่ท้องถิ่นแล้ว ดังนั้นในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องติดต่อประสานงานกับท้องถิ่น และต้องทำความเข้าใจกับชาวบ้านในท้องถิ่นด้วย แต่การทำความเข้าใจโดยให้แต่ข้อมูลอย่างเดียวไม่มีศิลปะมักจะทำให้เกิดปัญหาอยู่เสมอ หรือมักเกิดเหตุการณ์ที่เรียกว่า “พูดกันคนละภาษา” อยู่เสมอ ๆ ทั้งนี้หากขาดศิลปะในการสื่อสารมวลชนที่ดีแล้วก็จะทำให้เกิดปัญหาในการดำเนินการได้ นอกจากนี้การเข้าถึงชุมชน และการจัดการเพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการก็เป็นเรื่องสำคัญ จึงต้องมีศิลปะในการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน (Public Participation) ให้เกิดประโยชน์ในการจัดการมากที่สุด และประเด็นสุดท้ายที่เป็นเรื่องสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การใช้หลักศึกษาศาสตร์ในการให้ความรู้แก่ชุมชน ซึ่งการให้ความรู้ต้องมีองค์ความรู้ในเชิงทฤษฎีเท่านั้น แต่ต้องเป็นการให้ความรู้และสร้างกระบวนการเพื่อให้เกิดจิตสำนึกรวมทั้งเกิดความตระหนักในการอนุรักษ์เมืองเก่าด้วยการส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า เป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก เพราะชาวชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้ที่อยู่ในเมืองเก่า และจะเป็นผู้สานต่อให้เกิดความยั่งยืนของเมือง ดังนั้นการให้ความรู้ ความเข้าใจถึงคุณค่า และความสำคัญของเมืองเก่าจึงเป็นเรื่องที่ต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ประชาชนโดยทั่วไปเกิดจิตสำนึกและความตระหนักในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของเมืองเก่าต่อไป^{๖๓}

สำหรับแนวคิดหลักในการอนุรักษ์ได้มีการกำหนดไว้ในยุทธศาสตร์การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๖๕ ซึ่งคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบเมื่อวันที่ ๔ มกราคม ๒๕๔๘ ดังนี้ “เมืองเก่าหรือเมืองประวัติศาสตร์เป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติเป็นพื้นที่ที่ควรได้รับการปกป้องรักษาและส่งเสริมให้อัตลักษณ์และคุณลักษณะเฉพาะ (identity and character) ดำรงอยู่และส่งผลให้เกิดคุณค่าความสำคัญบูรณภาพและความเป็นของแท้ (integrity and authenticity) แก่

^{๖๓} ประสงค์ เอี่ยมอนันต์, การอนุรักษ์โบราณสถานของชาติ, หน้า ๑.

พื้นที่ทั้งในส่วนที่เป็นรูปธรรม (tangible heritage) และส่วนที่เป็นนามธรรม (intangible heritage) ที่มีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืนและให้ความสำคัญกับความสมดุลของระบบนิเวศสภาพเศรษฐกิจชุมชนและสภาพความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน”

การรักษาเอกลักษณ์ภูมิทัศน์และการฟื้นฟูชุมชนในเมืองเก่าแนวทางการรักษาที่เป็นสากล นั้น เซอร์เบอร์นาตเฟลเดน (Fielden, 1993) ได้ให้หลักการในแง่ของการวางแผนการอนุรักษ์เมือง ประวัติศาสตร์ไว้ ๔ ประการ^{๖๔} คือ

๑. การผนวกการอนุรักษ์เข้าไปในแผนพัฒนาเมือง (Integrated Conservation)

แนวคิดของการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ที่สำคัญประการหนึ่งคือต้องผสมผสาน (Integrate) งานอนุรักษ์ให้เป็นส่วนหนึ่งของวัตถุประสงค์ของการวางผังเมืองเนื่องจากการอนุรักษ์เมืองไม่อาจพิจารณาอย่างโดดเดี่ยวได้กลวิธีที่ใช้ในการวางแผนพื้นที่ประวัติศาสตร์ในเมืองประกอบไปด้วยเทคนิคทางด้านอนุรักษ์และฟื้นฟูรวมทั้งการจัดหาบริการสาธารณะที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพของพื้นที่ในระยะยาวการวางแผนอนุรักษ์ควรมีการดำเนินการร่วมกับผู้อาศัยในพื้นที่และควรมีการออกกฎหมายข้อบังคับและการกำหนดมาตรฐานในการปฏิบัติ

๒. การควบคุมการเปลี่ยนแปลง (Control of change)

การควบคุมอัตราการเจริญเติบโตหรือการพัฒนาใหม่ ๆ เป็นวัตถุประสงค์หลักอีกประการหนึ่ง การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจและสังคม จะทำให้สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี โดยการหามาตรการควบคุมการพัฒนาที่มีมากเกินไป โดยการกำหนดขนาดและรูปแบบอาคาร การจำกัดปริมาณการจราจรและการจัดเตรียมโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสม

๓. การออกแบบสิ่งก่อสร้างทดแทน (Infill design)

การออกแบบอาคารใหม่หรือโครงสร้างหรือส่วนต่อเติมควรมีพื้นฐานมาจากการวิเคราะห์ที่ชัดเจนและเป็นระบบโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของเนื้อเมือง (Urban fabric) และหน้าที่ใช้สอย (Function) ดังนั้นหลักการของการออกแบบชุมชนเมืองและความงามของเมืองจะต้องนำมาประยุกต์ใช้

๔. การบริหารจัดการ (Administrative Actions)

^{๖๔} กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : [http://www.onep.go.th/ncecd/?name=onep_3&file=readnews&id=9\[๑๐ เมษายน ๒๕๖๐\]](http://www.onep.go.th/ncecd/?name=onep_3&file=readnews&id=9[๑๐ เมษายน ๒๕๖๐]).

การบริหารและการจัดการในพื้นที่อนุรักษ์เมืองเก่า เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งได้มีการกล่าวไว้ว่าไม่มีแผนอนุรักษ์ใดที่ทำได้สำเร็จ หากไร้การสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่น และในบางครั้งอาจต้องอาศัยอำนาจระดับสูงในการดำเนินงานให้เป็นผล นอกจากหน่วยงานท้องถิ่นแล้วยังมีหน่วยงานอีกหลายส่วนที่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ รวมทั้งการออกกฎหมายและมาตรการควบคุมและสนับสนุนให้เป็นไปตามแผนการอนุรักษ์ที่ได้จัดทำไว้ การบริหารจัดการเมืองเก่าจะแตกต่างกันบ้างเล็กน้อยในกรณีเมืองเก่าที่ยังมีชีวิตหรือมีกิจกรรม (Living city) และเมืองที่ตายแล้วหรือไร้กิจกรรม (Dead city) เมืองเก่าที่ยังมีชีวิตหมายถึงเมืองที่ยังคงมีกิจกรรมโดยเฉพาะกิจกรรมทางเศรษฐกิจอยู่การส่งเสริมการอนุรักษ์ย่านเมืองเก่าจะต้องคำนึงถึงเครื่องมือทางการเมืองที่ยังมีพลวัต (dynamic political instruments) มากกว่าวิธีการที่หยุดนิ่งหรือเน้นเฉพาะทางด้านเทคนิค (static or technical means) ซึ่งจะทำให้เมืองหยุดการเจริญเติบโตและให้ผลร้ายกับพื้นที่อนุรักษ์ไปด้วย ดังนั้นการบริหารจัดการเมืองเก่าที่ยังมีชีวิตอยู่จะต้องให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจมากกว่าการเน้นทางด้านกายภาพแต่สำหรับเมืองที่ตายแล้ววิธีการจะเน้นที่การสร้างสรรคหรือจัดเตรียมที่ว่าง (space) และลักษณะภูมิทัศน์ให้สอดคล้องกับสิ่งก่อสร้างที่มีการอนุรักษ์การควบคุมลักษณะภูมิทัศน์ทั้งหมดจะมีความสำคัญมากดังนั้นการบริหารจัดการควรจะทำให้มีความสำคัญกับการพัฒนาทางด้านกายภาพมากกว่าการพิจารณาการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคม^{๖๕}

๒.๗ แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ชุมชน

การอนุรักษ์ในระยะแรกทำกันในวงจำกัดมีการอนุรักษ์เฉพาะสิ่งใดสิ่งหนึ่งขาดการมองเป็นภาพรวมมักเป็นการอนุรักษ์ที่เน้นด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์เมื่อถึงยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรมคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ เกิดการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมการผลิตมีผลให้เมืองเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นการพัฒนาเทคนิคแนวความคิดในการอนุรักษ์ที่ซับซ้อนมีระบบมากขึ้นและเกิดแนวความคิดการอนุรักษ์ที่เกี่ยวข้องกับการวางผังเมืองเนื่องจากสถาปัตยกรรมสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และได้รับการอนุรักษ์มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับเมืองและเป็นองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมทางกายภาพของเมืองดังนั้นการอนุรักษ์จึงเป็นการมองภาพรวมในลักษณะการอนุรักษ์ทั้งเมืองโดยเน้นการสงวนรักษาปรับปรุงให้คงสภาพเดิมและให้พื้นที่หรือบริเวณที่ทำกรอนุรักษ์มีชีวิตชีวาอยู่ได้โดยไม่กระทบหรือขัดกับสภาพทางสังคมเศรษฐกิจที่ดำเนินไปในปัจจุบัน

^{๖๕} สำนักจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมและสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, “โครงการนำมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมประเภทย่านชุมชนเก่าไปสู่การปฏิบัติ : แผนจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมย่านชุมชนเก่าท่าอากาศยานจังหวัดนครพนม”, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพฯ: บริษัท พรอพเพอร์ตี้พรีน จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๑๓-๑๔.

แนวคิดในการกำหนดแนวทางในการอนุรักษ์นั้นการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมคลองอัมพวาว่ามีองค์ประกอบสำคัญที่ต้องพิจารณาประกอบ ดังนี้^{๖๖}

๑) องค์ประกอบทางกายภาพที่เหมาะสมได้แก่การอนุรักษ์พื้นที่ที่มีเอกลักษณ์และคุณค่าของชุมชนการควบคุมการพัฒนาที่เหมาะสมและการปรับปรุงฟื้นฟูบริเวณที่เสื่อมโทรมให้กลับคืนสู่สภาพที่ดี

๒) องค์ประกอบทางเศรษฐกิจที่เหมาะสมได้แก่การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนตามหลักการของการท่องเที่ยวและการกระจายรายได้ในชุมชน

๓) องค์ประกอบทางสังคมวัฒนธรรมที่เหมาะสมได้แก่การอนุรักษ์วิถีชีวิตและประเพณีที่ดั้งเดิมการฟื้นฟูวิถีชีวิตและประเพณีที่ดั้งเดิมแต่สูญหายหรือเสื่อมโทรมไปโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำคูคลองให้กลับคืนมารวมถึงการสร้างความรู้ความเข้าใจและจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมให้แก่ทุกคนในชุมชน

๔) องค์ประกอบทางการเมืองการปกครองที่เหมาะสมได้แก่การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่ายโดยหลักทั่วไปของการอนุรักษ์คือการป้องกันมิให้เกิดการเสื่อมสภาพและยึดอายุการใช้งานให้ได้มากที่สุดเพื่อให้สิ่งเหล่านั้นแสดงออกถึงสาระหรือความสำคัญเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของมนุษย์ ซึ่งการอนุรักษ์ (Conservation) ตามความหมายที่ Bernard M. Feilden ให้ไว้ว่า “การกระทำใดใดเพื่อป้องกันการเสื่อมลงและรวมถึงการยึดอายุของมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงออกต่อผู้คนถึงความมหัศจรรย์ในงานศิลปะและสืบทอดอารยธรรมของมนุษย์ที่มีอยู่ในเหล่านั้น”

การอนุรักษ์ชุมชนจึงรวมหมายถึงการอนุรักษ์พื้นที่ที่มีความหมายและความสำคัญทางประวัติศาสตร์การอยู่อาศัยประเพณีวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนานและมีสิ่งซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาของคนในชุมชนนั้น ๆ ให้มีชีวิตอยู่ได้กระบวนการอนุรักษ์จะต้องมีความสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมให้ดำเนินไปด้วยกันทั้ง ๒ ปัจจัยอย่างสอดคล้องกันจึงจะทำให้พื้นที่เหล่านั้นมีคุณค่าและเกิดความหมายหรือ “Sense of place” ขึ้นได้ซึ่งตรงกับความหมายของคำว่า “ย่านประวัติศาสตร์ชนบท (Rural District)” คือพื้นที่ชนบทที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งรูปแบบทางประวัติศาสตร์ของการดำเนินชีวิตในชนบทประกอบด้วยบ้านเรือนในท้องถิ่นรูปแบบของพื้นที่ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรือกิจกรรม

หลักการทั่วไปของการอนุรักษ์ชุมชนจึงเป็นการอนุรักษ์ที่คำนึงถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ประกอบกันจนกลายเป็นชุมชนไม่จำกัดเฉพาะกายภาพของชุมชนเท่านั้น “การอนุรักษ์ชุมชนต้องมี

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

การคำนึงถึงชุมชนและเมืองโดยรวมซึ่งจะต้องมีสภาพน่าอยู่และมีความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่อยู่อาศัยกับโลกแวดล้อมที่ผู้คนได้สร้างขึ้นนับได้ว่าเป็นแนวความคิดที่เปลี่ยนไปจากเดิม” สอดคล้องกับความคิดของที่ว่า “การปรับตัวเข้าสู่สมัยใหม่ (Modernization) คือการปรับเปลี่ยนเอาสิ่งที่ดีอยู่แล้วในอดีตมาผสมผสานเข้ากับสิ่งที่เหมาะสมที่เลือกเฟ้นจากภายนอกเพื่อปรับให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกนั่นเอง” และชุมชนในความหมายของคาร์เนกีพิพิพัฒน์กุลกล่าวว่า “ชุมชนไม่ได้หมายถึงกายภาพเท่านั้นแต่เป็นการผสมผสานของ ๓ องค์ประกอบ ได้แก่พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ (Geographic Area) การปะทะสัมพันธ์กันทางสังคม (Social Interaction) และความผูกพันร่วมกัน (Common Ties)” การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชนเป็นแนวคิดในการป้องกันพื้นที่ซึ่งมีร่องรอยแห่งอดีต สถาปัตยกรรมหรือประวัติศาสตร์สำคัญที่มีความพิเศษเนื่องจากเป็นกลุ่มอาคารทำให้ไม่สามารถอนุรักษ์อาคารเหล่านั้นโดยแยกจากกันได้วิธีที่ดีที่สุดคือการอนุรักษ์อาคารเหล่านั้นรวมกันเนื่องจากคุณค่าของความเป็นกลุ่มอาคารนั่นเอง^{๖๗}

๒.๘ หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน

๒.๘.๑ หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการอนุรักษ์ทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นเป็นเวลา ๒,๕๐๐ ปีกว่าแล้ว เดิมทีเดียวนั้นพระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับแสงสว่างวิธีกำจัดทุกข์ของมนุษย์ จึงไม่ได้เน้นโดยตรงเรื่องแนวปฏิบัติต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะปัญหาทางสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหายุคปัจจุบัน สมัยพุทธกาลไม่มีปัญหานี้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยังบริสุทธิ์ สะอาด ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ อุดมสมบูรณ์ พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายใช้ชีวิตใกล้ชิดกับธรรมชาติอย่างแนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไม่เคยปรากฏหลักฐานใด ๆ ว่าเบียดเบียนช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์มาสร้างประโยชน์ในทางวัตถุเพื่อตนเองหรือเพื่อพระศาสนาเลย ในทางตรงกันข้ามกลับอาศัยใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นด้วยความซาบซึ้งในคุณค่าและมีจิตใจในการถนอมรักษาอย่างสูงส่ง ถึงกระนั้นก็ตามในฐานะพระพุทธศาสนาเป็นปรัชญาชีวิตที่สมบูรณ์แบบที่สะท้อนในแง่มุมต่าง ๆ ของประสบการณ์จึงเป็นไปได้ที่จะค้นหาหลักคำสอนเพื่อทำความเข้าใจและอนุรักษ์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พระพุทธศาสนามีปรัชญาและคำสอนที่เน้นความตระหนักและมีความเมตตาต่อชีวิตทั้งมวลแต่ที่ผ่านมาชีวิตสัตว์พืชพรรณ ทรัพยากรทางธรรมชาติ เป็นต้น ถูกทำลายลงอย่างรวดเร็วอันเป็นผลมาจากความโง่เขลา ความโลภ และการขาดความเคารพต่อโลก วิฤติการณ์ทางสิ่งแวดล้อมที่เราเผชิญอยู่ทุกวันนี้ ต้องการความช่วยเหลือที่เร่งด่วน แต่การมุ่งเน้นคุณค่าด้านจิตวิญญาณของมนุษย์มิได้หมายความว่าละเลยบทบาทของวิทยาศาสตร์ แต่วิทยาศาสตร์มีขอบเขตอยู่กับสภาพของโลก

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.

ในขณะที่พุทธศาสนาเป็นแหล่งคุณค่าของมนุษย์และทุกวันนี้ ประชาชนจำนวนมากรู้สึกวอกแวกเสียจากปัจเจกชนและค่านิยมทางสังคมจะได้รับการกระตุ้น เมื่อนั้นเราจึงจะเริ่มแก้ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ได้ในวิถีทางที่มีผลต่อชีวิตบนโลกทั้งปัจจุบันและอนาคต^{๖๘}

๒.๘.๒ หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

ในยุคที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ศิลปวัฒนธรรมในระดับชุมชนยังคงมีอยู่ในทุกชุมชนทั้งศิลปวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ เพียงแต่ละชุมชนยังขาดแนวทางและองค์ความรู้ในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม การอนุรักษ์ฟื้นฟูและการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่อย่างหลากหลาย ให้มีความเข้าใจ และเห็นถึงความสำคัญในการอนุรักษ์สืบทอดและถ่ายทอดไปยังคนรุ่นต่อไป ยูเนสโก (UNESCO) เป็นองค์กรระดับนานาชาติที่มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนและฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนในประเทศไทย นับแต่อดีตถึงปัจจุบัน วัดถือเป็นศูนย์กลางของชุมชนและศิลปวัฒนธรรม อีกทั้งเป็นแหล่งรวบรวมจัดเก็บศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นทั้งจับต้องได้และจับต้องไม่ได้ รวมทั้งการเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชน รวมถึงพุทธประวัติ สิ่งเหล่านี้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันมีคุณค่ายิ่ง และเป็นเสมือนเอกลักษณ์ของความเป็นไทย นอกจากนี้ วัดยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญประจำท้องถิ่นในทุกยุคทุกสมัย และเป็นแหล่งที่สอนธรรมะอีกด้วย

ภายหลังจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ที่ได้บัญญัติรับรองให้บุคคลชุมชนและรัฐมีสิทธิและหน้าที่ ในการคุ้มครองและบำรุงรักษาศิลปวัฒนธรรมของชาติ ให้ชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิอนุรักษ์ หรือฟื้นฟู จาริตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปวัฒนธรรมอันดี รวมทั้งสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น ทั้งนี้คณะรัฐมนตรีได้มีมติแต่งตั้งคณะกรรมการแห่งชาติ ว่าด้วยการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (National Commission for UNESCO) ขึ้นเพื่อให้ประเทศไทยสามารถดำเนินไปตามกฎระเบียบของยูเนสโกได้อย่างถูกต้อง การทำงานวัฒนธรรมของชุมชนจึงจำเป็นต้องสร้างความร่วมมือของสถาบันหลักในชุมชน ได้แก่ วัด บ้าน โรงเรียน และสมาชิกในชุมชน เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนางานศิลปวัฒนธรรมในชุมชนร่วมกัน ซึ่งการนำสถาบันสำคัญในชุมชนมาเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาขั้นต่าง ๆ นั้นก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมแบบ “มนตรীবวร” ได้แก่สถาบันการปกครอง (บ = บ้าน) สถาบันศาสนา (ว = วัด) สถาบันการศึกษา (ร =

^{๖๘} ประเวศ อินทองปาน, พระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า ๑.

โรงเรียน) ที่ต่างให้ความสำคัญต่อกันในการตัดสินใจและแก้ปัญหาของชุมชนอีกทั้งเป็นแกนกลางในการบริหารชุมชนในทุกด้าน^{๖๙}

ประเทศไทยส่วนมาก ประชาชนภายในประเทศจะนับถือศาสนา พุทธชาวพุทธคือผู้ที่มีศรัทธาเลื่อมใสและนับถือพระพุทธศาสนา เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ชาวพุทธที่ดีต้องน้อมนำเอาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ตลอดจนต้องปฏิบัติตามแบบแผนประเพณี และพิธีกรรมทางศาสนาด้วย เพื่อเป็นการแสดงถึงความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา และส่งเสริมให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองสืบไป^{๗๐}

หน้าที่ของชาวพุทธที่สำคัญคือ การศึกษาหลักธรรมการปฏิบัติตามหลักธรรมการบำรุงพระพุทธศาสนา เป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา โดยปฏิบัติได้ เช่น การเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การอุปสมบท บริจาคทรัพย์เป็นทาน เป็นต้น จะเห็นว่าการร่วมพิธีกรรมหรือการร่วมทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ก็ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งในหน้าที่ของชาวพุทธที่ดีด้วยเช่นกัน ที่จะช่วยทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาได้อีกทางหนึ่ง เพียงแค่เรามีส่วนร่วมในพิธีกรรม หรือเข้าไปเป็นแกนนำในการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ก็ถือได้ว่าเรามีส่วนร่วมในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาอีกด้วย และพิธีกรรมก็จะทำให้เราเข้าถึงหลักธรรมอันจะทำให้เกิดศรัทธาในศาสนา เกิดการประพฤติตนเป็นคนดี ละเว้นจากการทำความชั่ว นอกจากนี้ ยังทำให้เกิดความเข้าใจและเข้าถึงหลักธรรมคำสั่งสอนได้เป็นอย่างดี ทั้งยังช่วยลดอาชญากรรมและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม หากเริ่มให้การสนับสนุนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาของประชาชนในชุมชน ซึ่งถือเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดของการปกครอง ก็จะสามารถช่วยลดภาระหน้าที่ของภาครัฐในการส่งเสริมพุทธศาสนาได้^{๗๑}

๒.๘.๓ หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการปลูกจิตสำนึก

หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนตามหลักพุทธศาสนามีอยู่คือการปลูกจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในสังคมพุทธพระพุทธศาสนากับสังคมไทยการปลูกจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในสังคมพุทธ

การปลูกจิตสำนึก

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงการปลูกจิตสำนึกของสังคมพุทธ ความว่า ตามหลักพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนจะต้องมองกว้าง คิดไกล ใฝ่สูง โดยมีคำอธิบายดังต่อไปนี้

^{๖๙} วิกีซอร์ซ, เอกสารราชการ, รัฐธรรมนูญ แห่งราช, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.th.wikisource.org/wiki>, [๑๘ มิถุนายน ๒๕๖๐].

^{๗๐} สมทรง ปุญญฤทธิ์, มารยาทชาวพุทธ, (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๒๘.

^{๗๑} ประชิต สุกฤษพัฒน์, ศาสนพิธี, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒.

๑. มองกว้าง พระพุทธศาสนาสอนให้เรา มองกว้าง กล่าวคือไม่ให้มองแค่ตัวเอง ไม่ให้มองแค่สังคมของเรา แต่ให้มองทั้งโลก ให้มีปัญหา มองเห็นระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยในสรรพสิ่ง ในธรรมชาติทั้งหมด เรามองว่าธรรมชาติทั้งหมดนี้เป็นระบบแห่งปัจจัยสัมพันธ์ สิ่งทั้งหลายในจักรวาลนี้มีความสัมพันธ์ พึ่งพาอิงอาศัยและส่งผลกระทบต่อกันทั้งสิ้น และให้มีเมตตากรุณาดำเนินชีวิตและบำเพ็ญกิจต่าง ๆ มองกว้างนั้น ถ้ายังมองออกไปไม่ถึงทั้งโลกหรือถึงอารยธรรมของมนุษยชาติ ก็ขอให้ มีจิตสำนึกทางสังคม ในระดับประเทศชาติของตัวเองก่อน เป็นการค่อย ๆ ฝึก ค่อย ๆ พัฒนากันไป ขยายทัศนะออกไป ไม่ใช่มองอยู่แค่ตัวเองและผลประโยชน์ของตัวเองหรือเอาแต่กลุ่มแต่พวกของตัวเองแล้ว ก็กระทบกันไป กระแทกกันมาอยู่แค่นั้น จิตสำนึกทางสังคมนั้น ตอนแรกเอาแค่ให้มีความรักบ้านเมือง มีความซาบซึ้งภูมิใจในความดีงามของชุมชนหรือสังคมของตน ซึ่งจะแสดงออกมาในจิตใจ เช่น เมื่อเห็นคนต่างประเทศเข้ามาในบ้านเมืองของตน ก็คิดนึกว่า ถ้าคนต่างชาติเหล่านั้นเดินทางไปในประเทศของเรา ได้เห็นความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสะอาด ทิวทัศน์ธรรมชาติที่สวยงามในบ้านเมืองของเรา และประชาชนที่อยู่ดีมีสุขมีน้ำใจ เขาก็คงจะชื่นชม^{๗๒}

แม้แต่ไม่เห็นคนต่างชาติเหล่านั้น แต่ตนเองเดินทางไปในบ้านเมืองของตัวเอง มองเห็นความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสะอาด ทัศนียภาพในธรรมชาติแวดล้อมที่ยังคงอยู่ในสภาพอันดี และประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี แล้วเกิดความรู้สึกชื่นใจ อยากให้คนต่างบ้านต่างเมืองมาเห็น และนึกว่า ถ้าเขามาเห็นแล้ว เขาก็จะชื่นชม เมื่อนึกไปและทำให้เป็นไปจริงได้อย่างนี้แล้ว ก็เกิดความปิติ เอิบอ้อมปลาบปลื้มใจ ภูมิใจในประเทศชาติบ้านเมือง ความรู้สึกนึกคิดอย่างนี้ ถ้ามีขึ้นเกิดขึ้นเสมอ ๆ ก็จะชักนำจิตใจและความคิดไปในทางที่ดีงาม และสร้างสรรค์ จะทำให้ชีวิตและสังคมเจริญพัฒนาไปในทางที่ดีงามถูกต้อง

๒. คิดไกล พระพุทธศาสนาสอนให้ คิดไกล ไปข้างหน้าจนกว่าจะถึงจุดหมายสูงสุด ให้มีชีวิตอยู่กับปัจจุบัน โดยมีปัญหาสืบค้นหยั่งรู้เหตุปัจจัยยาวไกลในอดีต และมีความไม่ประมาทที่จะป้องกันความเสื่อมและสร้างสรรค์เหตุปัจจัยให้พร้อมที่จะนำไปสู่ความเจริญงอกงามในอนาคต บนฐานแห่งชีวิตที่อยู่กับปัจจุบัน ที่จัดการกับปัจจุบันให้ดีที่สุด ด้วยการพัฒนาตนก้าวไปข้างหน้าตลอดเวลา ให้ชีวิตงอกงามสมบูรณ์จนถึงพระนิพพาน นี่คือการคิดไกลอย่างยิ่ง

๓. ใฝ่สูง ก็คือใฝ่ธรรมมุ่งแสวงหาความรู้ให้เข้าถึงความจริงแท้ บรรารณาจะสร้างสรรค์ความดีงาม บำเพ็ญประโยชน์สุขแก่สังคม ให้ชีวิตและสังคมบรรลุความดีงามประเสริฐเลิศด้วยธรรม เหมือนดังพระโพธิสัตว์ที่ตั้งปณิธานใฝ่ปรารถนาโพธิญาณ มีใจเด็ดเดี่ยว มุ่งหวังบรมธรรม อย่างนี้จึงจะ

^{๗๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การปลูกจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในสังคมพุทธพระพุทธศาสนา กับสังคมไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://chaiwat201149.blogspot.com/2011/06/blog-post_20.html [๒๑ เมษายน ๒๕๖๑].

เรียกว่าใฝ่สูง ความใฝ่สูง คือใฝ่ธรรม ที่เป็นหลักการใหญ่ประจำใจของคนทั้งสังคม คือ การถือธรรม เป็นใหญ่ เคารพธรรม บูชาธรรม คนในสังคมนี้จะต้องเชิดชูบูชาความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม ยึดเอาธรรม คือ ความจริง ความถูกต้อง ความดีงามนั้นเป็นบรรทัดฐาน ถ้าสังคมไทยเป็นสังคมแห่ง ความใฝ่ธรรมได้อย่างนี้ ก็ถึงขั้นที่เรียกได้ว่าเป็นสังคมที่มีคุณธรรม ถ้าคนไทยมีคุณธรรมแล้ว ปัญหา ต่าง ๆ ที่เลวร้ายทั้งหลายจะหมดไป และความเจริญพัฒนาที่แท้จริงอันพึงปรารถนาก็จะตามมา^{๗๓}

การมีส่วนร่วมในสังคมพุทธ คือ การที่พุทธศาสนิกชนจะต้องส่วนเข้ามาช่วยเหลือสังคมที่ ตนเองอาศัยอยู่ให้มีความสุข ดังนั้นการเข้ามามีส่วนร่วมจะต้องเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ซึ่งพระ ธรรมปิฎกกล่าวว่

๑. คนมีคุณแก่ส่วนรวม สมาชิกที่ดีของสังคมจะเป็นผู้ช่วยสร้างสรรค์สังคม มีธรรม คือหลัก ความประพฤติ ดังนี้

๑.๑ มีหลักพรหมวิหาร คือ ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวาง ดุจพระพรหม ๔ อย่างคือ มีเมตตา คือความรักความปรารถนาดี มีเมตริจิตที่ดี ต้องการ ช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข มีความกรุณา คือความสงสาร อยาก ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของคน และสัตว์ทั้งปวง มีมุทิตา คือความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุข ก็มีใจแช่มชื่นเบิก บาน เมื่อเห็นเขาทำดีงามประสบความสำเร็จก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีบันเทิงใจด้วย พร้อมที่จะช่วยส่งเสริมสนับสนุน และมีอุเบกขา คือความมีใจเป็นกลาง มองตามความเป็นจริง ไม่เอนเอียง หรือมีอคติ เป็นต้น

๑.๒ บำเพ็ญการสงเคราะห์ คือ ปฏิบัติตามหลักการสงเคราะห์ หรือธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว ใจคน และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ที่เรียกว่า สังคหวัตถุ ๔ อย่าง คือ ทาน คือ การให้ ความ เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือสงเคราะห์ ด้วยปัจจัยสี่ ทุน หรือทรัพย์สินสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจ และศิลปวิทยา แก่เพื่อนร่วมสังคม ปิยวาจา คือ เกรจา อ่อนหวาน พูดคำที่สุภาพ อ่อนโยนและเป็นคำที่มีประโยชน์ที่ผู้ฟังได้ฟังแล้วชื่นใจ สบายใจเห็น ประโยชน์ในคำพูดนั้น พูดให้กำลังใจ เป็นต้น อตถจริยา คือ การบำเพ็ญตนให้เป็นคนมี ประโยชน์ต่อผู้อื่น ได้แก่ การไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่เพื่อนมนุษย์ และไม่นิ่งดูตายเมื่อผู้อื่น ขอความช่วยเหลือ การสนับสนุนในสิ่งที่เห็นว่าถูกต้องดีงาม เป็นประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์ใน สังคม และ สมานัตตตา คือ การปฏิบัติตนสม่ำเสมอ ไม่ถือตัว ไม่หยิ่งจองทงในเมื่อได้มีฐานะ

^{๗๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑.

ซึ่งได้แก่ การให้ความนับถือเพื่อนมนุษย์ ผู้มีฐานะศักดิ์ศรีเท่าเทียมกับตน ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามบุคคลที่ด้อยกว่าตน เป็นต้น^{๗๔}

๒. คนผู้เป็นส่วนร่วมที่ดีของหมู่ชนคนผู้เป็นส่วนร่วมที่ดีของหมู่ชน ซึ่งจะช่วยให้หมู่ชนอยู่ร่วมกันด้วยดี มีธรรม คือหลักความประพฤติ ดังนี้

๒.๑ พึ่งตนเองได้ คือทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนได้ พร้อมทั้งจะรับผิดชอบตนเอง ไม่ทำตัวให้เป็นปัญหาหรือเป็นภาระถ่วงหมู่คณะ หรือหมู่ญาติ ด้านการประพฤติธรรมสำหรับสร้างที่พึ่งตนเอง เรียกว่า นาถกรณธรรม ๑๐ ประการคือ มีศีล คือประพฤติดีมีวินัย มีพหุสัจจะ คือมีการศึกษาเล่าเรียนมาก มีกัลยาณมิตตตา คือรู้จักคบคนดี มีโสวัจัสสตา คือเป็นคนพูดง่าย ไม่กระด้างดื้อรั้น มีกิงกรณียะสุ ทักขตา คือ เอาใจใส่ช่วยเหลือกิจการของหมู่คณะ มีธรรมกามาตา คือ เป็นผู้ใฝ่ศึกษาหลักธรรม สิ่งดีงามทั้งหลาย มีวิริยารัมภะ คือมีความขยันหมั่นเพียร ไม่เกียจคร้าน มีสันตุฎฐี คือ มีความรู้จักพอ ไม่โลภมาก มีสติ คือมีสติมั่นคง มีความรู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลา และมีปัญญา คือเป็นผู้เข้าใจถึงเหตุผล รู้ดีรู้ชั่ว เป็นต้น

๒.๒ อยู่ร่วมในหมู่ด้วยดี ในด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่นที่เป็นเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการหรือร่วมชุมชน ตลอดจนพี่น้องร่วมครอบครัว พึ่งปฏิบัติหลักการอยู่ร่วมกัน ที่เรียกว่า สาราณียธรรม (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน) มี ๖ ประการคือ มีเมตตากายกรรม ได้แก่ การเข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วย เมตตา นั่นคือ การอยู่ด้วยกันด้วยการกระทำดีต่อกัน ไม่เบียดเบียนทำร้ายกัน แต่มุ่งเน้นการสร้างความร่วมมือกัน เพื่อความผาสุกร่วมกัน เป็นต้น มีเมตตาวจกรรม ได้แก่ การเข้าไปตั้งวจกรรมประกอบด้วยเมตตา คือใช้หลักการพูด โดยการเจรจาให้เข้าใจกัน ไม่กล่าวร้ายเสียสติกัน เป็นต้น มีเมตตามโนธรรม ได้แก่ การเข้าไปตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา คือการไม่คิดทำร้ายซึ่งกันและกัน มีความซื่อสัตย์เคารพในความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีจิตเมตตาต่อกัน เป็นต้น แบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้มาด้วยความชอบธรรมแก่เพื่อร่วมสังคม ได้แก่ การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งในด้านอาหาร เครื่องอุปโภคบริโภคเครื่องมือการเกษตร ตลอดจนวิทยาการความรู้ต่าง ๆ ให้แก่เพื่อนร่วมสังคม รวมตลอดถึงการรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน ไม่ทำลายระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมที่ก่อให้เกิดผลกระทบมวลมนุษย์ เป็นต้น รักษาความประพฤติ(ศีล) เสมอกัน ได้แก่ การอยู่ร่วมกันอย่างให้เกียรติซึ่งกันและกัน มีความเสมอภาคกัน และ มีความเห็นร่วมกัน ไม่วิวาทเพราะมีความเห็นผิดกัน ได้แก่ การอยู่ร่วมกันจะต้องยอมรับในกฎกติกาทางสังคมที่กำหนดไว้ ไม่กระทำตนเสมือนว่าเป็นการฝ่าฝืนมติของสังคม ไม่เอารัดเอาเปรียบกันหรือข่มเหงกีดกันผู้อื่น มีแต่จะสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและสังคมที่ตนอาศัยอยู่ด้วย

^{๗๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

๓. คนมีส่วนร่วมในการปกครองที่ดี

สมาชิกของรัฐผู้มีส่วนร่วมให้เกิดการปกครองที่ดี โดยเฉพาะคนในสังคมประชาธิปไตย พึงรู้หลักและปฏิบัติดังนี้

๓.๑ รู้หลักอภิปไตย คือ รู้หลักความเป็นใหญ่ที่เรียกว่า อภิปไตย ๓ ประการคือ อัตตาธิปไตย ถือตนเป็นใหญ่ คือ ถือเอาตนเอง ฐานะ ศักดิ์ศรี เกียรติภูมิ ของตนเป็นใหญ่ ฝ่ายที่เป็นบุคคลในด้านนี้คือ การเว้นจากการทำความชั่ว มุ่งทำความดีด้วยการเคารพตนเอง โลกาธิปไตย ถือโลกเป็นใหญ่ คือ ถือความนิยมของชาวโลกเป็นใหญ่ หวั่นไหวไปตามเสียงนินทาสรรเสริญ เป็นต้น ฝ่ายที่เป็นบุคคลได้แก่ เว้นจากการทำความชั่ว มุ่งทำความดีด้วยการเคารพเสียงของชนหมู่มาก และ ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ คือ ถือหลักการ ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลเป็นใหญ่ กระทำด้วยการคำนึงถึงสิ่งที่ได้ศึกษา ได้ตรวจสอบข้อเท็จจริง และยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การรู้จักพิจารณาอย่างถ่องแท้ ตามกำลังสติปัญญา และมุ่งคิดพิจารณาด้วยความบริสุทธิ์ใจ เป็นไปโดยชอบธรรม และเพื่อความดีงาม ตามหลักโดยทั่วไป ได้แก่ การรู้จักเคารพหลักการ กฎ ระเบียบ กติกา และข้อบังคับทางสังคมหรือองค์กรนั้น ๆ ดังนั้นหากเราต้องการถือเอาความถูกต้องเป็นใหญ่ จะต้องยึดหลักของธรรมาธิปไตย โดยมีได้ถือตนหรือถือโลกเป็นใหญ่

๓.๒ มีส่วนในการปกครอง โดยปฏิบัติตามหลักการมีส่วนร่วมรับผิดชอบที่จะช่วยป้องกันความเสื่อม นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองโดยส่วนเดียว ที่เรียกว่า อปรีหานิยธรรม คือ หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ พร้อมเพรียงกันประชุม ไม่ทำตามอำเภอใจตนเอง ให้เกียรติผู้ผู้มีส่วนประสพการณ์ ให้เกียรติและคุ้มครองสตรี เคารพสักการะโบราณสถาน และดูแลรักษาผู้ทรงศีล^{๗๔}

และหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมที่มีคุณค่า มีประโยชน์ ตามบริบทที่ว่า สังคมไทยเป็นสังคมเมืองพุทธ ซึ่งมีทั้งหลักธรรมที่ใช้สำหรับประพฤติดิปฏิบัติของแต่ละบุคคล หลักธรรมในการปกครอง หลักธรรมสำหรับการบริหาร และหลักธรรมที่ใช้สำหรับการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข โดยเฉพาะหลักอปรีหานิยธรรมซึ่งเป็นธรรมสำหรับการปกครองที่จะช่วยป้องกันความเสื่อมนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของหมู่คณะ องค์กร หน่วยงานต่าง ๆ รวมถึงการปกครองระดับประเทศ ผู้วิจัยเห็นว่าการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนต่อการปกครองท้องถิ่นรูปแบบพิเศษกรุงเทพมหานคร ตามระบอบประชาธิปไตย ที่ทุกคนในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องเข้ามามีส่วนร่วม โดยนำหลักธรรมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม มาร่วมบูรณาการในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนเพื่อบริหารชุมชนต่อกรุงเทพมหานคร ในด้านการมีส่วนร่วมในการ

๑) ตัดสินใจ

^{๗๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

- ๒) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ
- ๓) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์
- ๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลเกี่ยวกับ ด้านการศึกษา ด้านปัญหาอาเสพติด ด้านสุขภาพและสวัสดิการชุมชน และ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม อปรีหานิยธรรมนี้เป็นหลักธรรมสำหรับการมีส่วนร่วมในการปกครอง ซึ่งเหมาะสมอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบันที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วม ร่วมรับผิดชอบต่อการกระทำในชุมชนที่อยู่ร่วมกัน

๒.๘.๔ หลักคำสอนเรื่องอปรีหานิยธรรมในพระพุทธศาสนา

หลักอปรีหานิยธรรมพระพุทธเจ้าตรัสไว้ในสารันททสูตรและมหาปริณิพพานสูตร แบ่งออกเป็น ๒ ส่วนใหญ่ ๆ คือ ราชอปรีหานิยธรรม หรือ วัชชอปรีหานิยธรรม ซึ่งตรัสไว้สำหรับกษัตริย์แห่งแคว้นวัชชซึ่งปกครองกันแบบสามัคคีธรรม และภิกขุอปรีหานิยธรรม ซึ่งตรัสไว้สำหรับภิกษุ ธรรมสำคัญ ๒ หมวดนี้ พระพุทธเจ้าตรัสกับเจ้าลิจฉวีที่สารันททเจดีย์ ใกล้พระนครเวสาลี และตรัสเนื่องจากทรงปรารถนาพระดำริของพระเจ้าอชาตศัตรู กษัตริย์ผู้ครองแคว้นมคธ จะทำสงครามกับแคว้นวัชช ได้ทรงส่งวัสสการพราหมณ์มาเฝ้าพระพุทธเจ้า ขณะประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ เขตกรุงราชคฤห์ เพื่อขอทราบความเห็นของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการทำสงครามกับแคว้นวัชช^{๗๖} ซึ่งอปรีหานิยธรรม ๒ ส่วนนี้ สามารถแยกออกได้ ดังนี้

๑. ราชอปรีหานิยธรรมหรือวัชชอปรีหานิยธรรม

ราชอปรีหานิยธรรม เป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าแสดงแก่เจ้าลิจฉวี แคว้นวัชช เพื่อป้องกันความเสื่อม จากความสามัคคีที่มีมานานได้ จนทำให้บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรืองไม่มีแคว้นใดกล้าที่จะเข้ามารุกราน ซึ่ง อปรีหานิยธรรม ที่พระพุทธเจ้าแสดงแก่เจ้าลิจฉวีทั้งหลายในพระไตรปิฎกเรียกว่า “ราชอปรีหานิยธรรม” หมายถึง อปรีหานิยธรรม สำหรับพระราชอาผู้ปกครองบ้านเมืองหรือ “วัชชอปรีหานิยธรรม” หมายถึง อปรีหานิยธรรม สำหรับชาววัชชซึ่งปกครองด้วยหลักสามัคคีธรรม

อปรีหานิยธรรม พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในสารันททสูตรแก่เจ้าลิจฉวีทั้งหลายแห่งแคว้นวัชชซึ่งปกครองกันแบบสามัคคีธรรม และวัสสการสูตรทรงตรัสแก่วัสสการ พราหมณ์ อามาทย์ ผู้ใหญ่ในมคธรัฐ ดังมีรายละเอียดที่กล่าวถึงธรรม ๗ ประการในสารันททสูตรว่า

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะเจ้าลิจฉวีเหล่านั้นว่า

ดูกรลิจฉวีทั้งหลาย เราจักแสดงอปรีหานิยธรรม ๗ ประการ แก่ท่านทั้งหลายท่านทั้งหลาย จงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว เจ้าลิจฉวีเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้วพระผู้มีพระภาคได้

^{๗๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า๑๑๖

ตรัสว่า ดูกรลิจฉวีทั้งหลาย อปริหานิยธรรม ๗ ประการเป็นไฉน คือ ชาววัชชีจักหมั่นประชุมกัน
 เนื่องนิตย์ เพียงใด ชาววัชชีพึงหวังความเจริญได้แน่นอน ไม่พึงหวังความเสื่อมเลย เพียงนั้นชาว
 วัชชีเมื่อประชุมก็จักพร้อมเพรียงกันประชุมเมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิกประชุมและจัก
 พร้อมเพรียงช่วยกันทำกิจที่ควรทำเพียงใด ชาววัชชี พึงหวังความเจริญได้แน่นอนไม่พึงหวัง
 ความเสื่อมเลย เพียงนั้น ชาววัชชีจักไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่บัญญัติ จักไม่ถอนสิ่งที่ท่านบัญญัติไว้
 แล้ว ประพฤติมั่นอยู่ในธรรมของชาววัชชีครั้งโบราณตามที่ท่านบัญญัติไว้ เพียงใด ชาววัชชีพึง
 หวังความเจริญได้แน่นอน ไม่พึงหวังความเสื่อมเลย เพียงนั้น ชาววัชชีจักสักการะ เคารพนับถือ
 บูชาท่านวัชชีผู้ใหญ่ทั้งหลาย และจักสำคัญถ้อยคำแห่งท่านเหล่านั้นว่าเป็นถ้อยคำอันตนพึงเชื่อ
 พึ่ง เพียงใด ชาววัชชีพึงหวังความเจริญได้แน่นอน ไม่พึงหวังความเสื่อมเลย เพียงนั้น ชาววัชชี
 จักไม่ข่มขืนบังคับปกครองหญิงในสกุล เพียงใดชาววัชชีพึงหวังความเจริญได้แน่นอน ไม่พึงหวัง
 ความเสื่อมเลย เพียงนั้น ชาววัชชียังคงสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจตีสถานของชาววัชชี ทั้ง
 ภายในและภายนอก และไม่ลบหลู่พิธีกรรมอันชอบธรรม ซึ่งเคยให้เคยทำแก่เจตีสถาน
 เหล่านั้น เพียงใด ชาววัชชีพึงหวังความเจริญได้แน่นอน ไม่พึงหวังความเสื่อมเลย เพียงนั้น ชาว
 วัชชีจักถวายความอารักขา ความคุ้มครอง ป้องกันโดยชอบธรรมในพระอรหันต์ทั้งหลาย เป็น
 อย่างดี ด้วยหวังว่าไฉนพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังไม่มาพึงมาสู่แว่นแคว้น และที่มาแล้วพึงอยู่เป็น
 สุขเพียงใด ชาววัชชีพึงหวังความเจริญได้แน่นอนไม่พึงหวังความเสื่อมเลย เพียงนั้น

ดูกรลิจฉวีทั้งหลาย อปริหานิยธรรม ๗ ประการนี้ จักตั้งอยู่ในชาววัชชี และชาววัชชียัง
 ปรากฏอยู่ใน อปริหานิยธรรม ๗ ประการนี้ เพียงใด ชาววัชชีพึงหวังความเจริญได้แน่นอนไม่พึง
 หวังความเสื่อมเลย เพียงนั้น ฯ^{๗๗}

ราชอปริหานิยธรรม หรือวัชชีอปริหานิยธรรมที่ยกมาอ้างข้างต้น พอสรุปได้ว่า อปริหานิย
 ธรรม คือ ธรรมที่นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองโดยส่วนเดียวไม่มีผลไปในทางที่เสื่อมสำหรับหมู่ชนหรือ
 ผู้บริหารบ้านเมืองมี ๗ ประการ ได้แก่

- ๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์
- ๒) เมื่อคราวประชุมก็จักพร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกัน
 เลิกประชุมและจักพร้อมเพรียงช่วยกันทำกิจที่ควรทำ
- ๓) จักไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่บัญญัติ จักไม่ถอนสิ่งที่ท่านบัญญัติไว้แล้วประพฤตินั่นอยู่
 ในธรรมอันดีงามแต่โบราณตามที่ท่านบัญญัติไว้

^{๗๗} อ.ส.ต.ด.ก. (ไทย) ๓๗ / ๑๑ / ๓๖-๓๗.

๔) จักสักการะ เคารพ นบถื้อ บูชาท่านผู้ใหญ่ทั้งหลาย และให้ความสำคัญแก่ถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่าเป็นถ้อยคำที่ตนพึงเชื่อฟังและปฏิบัติตาม

๕) จักไม่ข่มขืน บังคับปกครองสตรีทั้งหลาย

๖) จักยังคงสักการะ เคารพ นบถื้อ บูชาต่อปุชณียสถานทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอกและไม่ยกเลิกพิธีกรรมอันชอบธรรม ซึ่งเคยให้ เคยทำแก่ปุชณียสถานเหล่านั้น

๗) จักถวายเป็นการอารักขา คุ่มครอง ป้องกันโดยธรรมแก่นักบวชทั้งหลาย เป็นอย่างดี ด้วยหวังว่า ท่านเหล่านั้นที่ยังไม่มาสู่บ้านเมืองก็ขอให้มา และที่มาแล้วก็ขอให้อยู่เป็นสุข

๒. ภิกขุอธิทานิยธรรม

ภิกขุอธิทานิยธรรม พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในภิกขุสูตรและมหาปริณิพพานสูตรแก่ภิกษุทั้งหลาย ณ ภูเขาชิลมกุฏ ใกล้พระนครราชคฤห์ ณ ที่นั้นพระพุทธเจ้าทรงตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย ให้มาประชุมเพื่อแสดงอธิทานิยธรรม ซึ่งมี ๖ หมวด มีรายละเอียดที่กล่าวถึงแยกเป็นหมวด ได้ดังนี้

หมวดที่ ๑ มี ๗ ข้อ พระพุทธเจ้าตรัสในภิกขุสูตรว่า ภิกษุพึงหวังได้ว่าจะเจริญโดยฝ่ายเดียว หากความเสื่อมมิได้ ในพระสูตรกล่าวไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอธิทานิยธรรม ๗ ประการแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงตั้งใจ ฟัง จงใส่ใจไว้ให้ดีเราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มี พระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก่ออธิทานิยธรรม ๗ ประการเป็นไฉน ภิกษุทั้งหลายหมั่นประชุมกัน เนื่องนิตย์ เพียงใด พึงหวังความเจริญได้แน่นอนไม่พึงหวังความเสื่อมเลย เพียงนั้น ภิกษุทั้งหลายเมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิก จักพร้อมเพรียงช่วยกันหากิจที่สงฆ์พึงทำ เพียงใด พึงหวังความเจริญได้แน่นอน ไม่พึงหวังความเสื่อมเลย เพียงนั้น ภิกษุทั้งหลายจักไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่ได้บัญญัติ จักไม่เพิกถอนสิ่งที่บัญญัติแล้ว จักประพฤตินั้นในสิกขาบทตามที่บัญญัติไว้แล้ว เพียงใด พึงหวังความเจริญได้แน่นอนไม่พึงหวังความเสื่อมเลยเพียงนั้น ภิกษุทั้งหลายยังสักการะ เคารพนบถื้อ บูชาท่านผู้เป็นเถระ เป็นรัตตัญญู บวชมานาน เป็นสังฆบิดรเป็นสังฆปริณายกและจักสำคัญถ้อยคำแห่งท่านเหล่านั้นว่าเป็นถ้อยคำอันตนพึงเชื่อฟังเพียงใด พึงหวังความเจริญได้แน่นอน ไม่พึงหวังความเสื่อมเลยเพียงนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่ตกอยู่ในอำนาจค้นหาที่เกิดขึ้นแล้ว อันเป็นเหตุให้เกิดในภพต่อไป เพียงใดพึงหวังความเจริญได้แน่นอนไม่พึงหวังความเสื่อมเลย เพียงนั้น ภิกษุทั้งหลายจักพอใจอยู่ในเสนาสนะป่าเพียงใด พึงหวังความเจริญได้แน่นอนไม่พึงหวังความเสื่อมเลย เพียงนั้น ภิกษุทั้งหลายจักเข้าไปตั้งความระลึกถึงเฉพาะตนได้ว่าไฉนหนอเพื่อนพรหมจรรย์ผู้มีศีลเป็นที่รัก ที่ยังไม่มา ขอจงมา และที่มาแล้วพึงอยู่เป็นสุข เพียงใด พึงหวังความเจริญได้แน่นอน ไม่พึงหวัง

ความเสื่อมเลย เพียงนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย อปริหานิยธรรม ๗ ประการนี้ จักตั้งอยู่ในภิกษุทั้งหลาย และภิกษุทั้งหลายจักปรากฏในอปริหานิยธรรม ๗ ประการนี้เพียงใด ภิกษุทั้งหลายพึงหวังความเจริญได้แน่นอน ไม่พึงหวังความเสื่อมเลยเพียงนั้น ฯ^{๗๘}

ภิกษุอปริหานิยธรรมที่ยกมาอ้างข้างต้น สรุปได้ว่า ภิกษุอปริหานิยธรรม คือ ธรรมที่ภิกษุทั้งหลายควรยึดมั่น ซึ่งจะนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของหมู่คณะอย่างเดียวนั้นไม่มีผลไปในทางที่เสื่อมสำหรับภิกษุทั้งหลาย มี ๗ ประการได้แก่

- ๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์
- ๒) เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และ จักพร้อมเพรียงช่วยกันทำกิจที่สงฆ์พึงทำ
- ๓) จักไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้ามิได้ทรงบัญญัติไว้ จักไม่เพิกถอนสิ่งที่บัญญัติแล้ว จักประพฤติมั่นในสิกขาบทตามที่บัญญัติไว้แล้ว
- ๔) สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ภิกษุผู้เป็นเถระ เป็นรัตตัญญู บวชมานาน เป็นสังฆบิตรเป็นสังฆปริณายก และถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่า เป็นถ้อยคำที่ควรเชื่อฟัง
- ๕) ไม่ตกอยู่ในอำนาจค้นหาที่เกิดขึ้น อันเป็นเหตุให้เกิดในภพต่อไป
- ๖) จักพอใจอยู่ในเสนาสนะป่า
- ๗) จักเข้าไปตั้งความระลึกอยู่เสมอว่า เพื่อนพรหมจรรย์ผู้มีศีลตั้งงามที่ยังไม่มาขอให้มาและที่มาแล้วพึงอยู่เป็นสุข

สรุปได้ว่า อปริหานิยธรรม เป็นหลักปฏิบัติที่ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม มีแต่ความเจริญฝ่ายเดียว แบ่งเป็น ๒ ส่วน ได้แก่ ราขอปริหานิยธรรมหรือวัชชีอปริหานิยธรรม เป็นธรรมสำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมืองมี ๗ ประการ และภิกษุอปริหานิยธรรม เป็นธรรมสำหรับภิกษุทั้งหลาย มี ๖ หมวด หมวดละ ๗ ประการ และภิกษุอปริหานิยธรรม เป็นธรรมที่ป้องกันความเสื่อมจากกุศลธรรมของภิกษุทั้งหลาย

ความสำคัญของอปริหานิยธรรม

หลักคำสอนในพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ทั้งตนเองและสังคมโดยรวม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถประยุกต์ใช้กับศาสตร์แขนงต่าง ๆ ได้มากมายหลักอปริหานิยธรรมเป็นอีกหลักธรรมหนึ่งที่มีความสำคัญมาก เพราะสามารถป้องกันการเสื่อมของครอบครัว

^{๗๘} อ.ส.ต.ด.ก. (ไทย) ๓๗ /๒๑ /๕๒-๕๓

ชุมชน องค์กรอื่นทางสังคมรวมถึงประเทศชาติในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข โดยเฉพาะผู้นำผู้บริหารบ้านเมือง หัวหน้าองค์กร หน่วยงานต่าง ๆ จึงต้องนำหลักการบริหารนิยธรรมมาบูรณาการในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน

อธิธานิยธรรมกับการปกครองในแคว้นวัชชี

การปกครองในแคว้นวัชชี เป็นการปกครองแบบสาคคีธรรม พระพุทธเจ้าเสด็จมายังแคว้นวัชชีนี้เป็นครั้งแรก โดยการที่สภาแห่งรัฐวัชชีได้มีมติให้กษัตริย์อาวุโสของวัชชีชื่อ “มหาลี” เป็นผู้อาราธนาภินันต์ ในขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่แคว้นมคธ เมื่อพระองค์เสด็จมาแล้วก็ได้ทรงแสดงธรรมชื่อ รัตนสูตร อันเป็นธรรมพื้นฐานของชาวพุทธ และแสดงหลักรัฐศาสตร์ในการปกครองตามแนวพุทธสาหรับการปกครองแบบสาคคีธรรม ซึ่งเรียกว่า”อธิธานิยธรรม ๗ ประการ” ทุกครั้งที่พระพุทธเจ้าได้เสด็จมายังแคว้นนี้ กษัตริย์ลิจฉวีจะนิมนต์ให้เสด็จมาแสดงธรรมในรัฐสภาวัชชี เมื่อกษัตริย์อาวุโสสิ้นสุดการฟังธรรมแล้ว ยุวกษัตริย์ที่อยู่ในวัยศึกษาศิลปวิทยา ก็จะมาเฝ้าเพื่อฟังธรรมต่อไป ด้วยการอบรมอย่างใกล้ชิดทั้งในด้านรัฐกิจและด้านคุณธรรมมาตั้งแต่เยาว์วัย กษัตริย์ของลิจฉวีจึงเปรียบพร้อมด้วยคุณภาพและคุณธรรม บริหารรัฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพแต่ในตอนหลังถูกพระเจ้าอชาตศัตรูแห่งแคว้นมคธ ส่งวัสสการพราหมณ์เข้ามายุแหย่จนเกิดแตกความสาคคีกัน ทำให้แคว้นวัชชีถึงกับล่มสลายไปในที่สุด^{๗๙}

อธิธานิยธรรมนี้ พระพุทธเจ้าตรัสแก่เจ้าลิจฉวีจำนวนมาก ที่เข้าเฝ้าพระองค์เมื่อประทับที่สารนทเจดีย์เมืองเวสาลี เจ้าลิจฉวีจัดการปกครองโดยสาคคีธรรม มีสภาเป็นที่ประชุม เมืองเวสาลีเจริญรุ่งเรืองยืนนาน ประชากรเพิ่มพูนขึ้น ต้องขยายกำแพงเมืองหลายวาระ เมื่อเจ้าลิจฉวีเข้าเฝ้าถึงที่ประทับพระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักความมั่นคงฝ่ายบริหารแผ่นดิน ๗ ประการ^{๘๐} ดังเมื่อครั้งที่วัสสการพราหมณ์ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า และพระพุทธเจ้าทรงตรัสถามพระอานนทว่า “ชาววัชชียังคงปฏิบัติตามอธิธานิยธรรมอยู่หรือไม่” ซึ่งกล่าวถึงในมหาปรินิพพานสูตร^{๘๑} ตามที่อ้างไว้ในหัวข้อหลักคำสอนข้างต้นแล้ว

จากที่ยกมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า แคว้นวัชชีปกครองแคว้นด้วยหลักอธิธานิยธรรม ทำให้มีความมั่นคง เจริญรุ่งเรือง มีประชากรเพิ่มมากขึ้นต้องขยายอาณาเขตอยู่เรื่อย ๆ ซึ่งไม่มีแคว้นใด

^{๗๙} พระมหาเวชยันต์ กิตติโสภโณ (แก้วพวง), “การปกครองแบบธรรมรัฐแนวพุทธศาสนาเถรวาทกับการปกครองแบบอุดมรัฐของเพลโต : การศึกษาเปรียบเทียบ”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๖.

^{๘๐} สุวรรณ เพชรนิล, รศ., **พุทธปรัชญาเบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคาแหง, ๒๕๓๙), หน้า ๒๐๑.

^{๘๑} ที.ม.(ไทย) ๑๓ /๖๘ /๒๒๘-๒๒๙.

สามารถทำลายความสามัคคีทำลายแคว้นวัชชีให้พินาศลงได้ นอกจากใช้วิธีการทำให้เกิดการแตกแยก ช่วยให้เกิดความสามัคคีกันอย่างเดียวเท่านั้น จึงจะสามารถทำให้แคว้นวัชชีล่มสลายลงได้ ดังที่วัสสการพราหมณ์ ที่มาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าได้กราบทูลต่อพระพักตร์ของพระพุทธเจ้าไว้ ตอนหนึ่งว่าวัสสการพราหมณ์กราบทูลว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ชาววัชชีประกอบด้วยอปริหานิยธรรมแม้แต่ละอย่าง ก็พึงหวังความเจริญได้แน่นอนไม่พึงหวังความเสื่อมเลยจะกล่าวไยถึงชาววัชชีผู้ประกอบด้วยอปริหานิยธรรม ๗ ประการเล่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ อนึ่ง ชาววัชชีอันพระเจ้าแผ่นดินนครพระนามว่าชาติศัตรูเวเทหิบุตรไม่พึงทำการต่อยุทธ์ด้วยได้ เว้นเสียจากการเกลี้ยกล่อมเว้นเสียจากการยุยงให้แตกกัน^{๘๒}

ในคำกราบทูลของวัสสการพราหมณ์ที่ยกมากล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าการที่จะทำลายรูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมโดยยึดหลักอปริหานิยธรรมในการปกครองลงได้นั้น มีเพียงการเกลี้ยกล่อมให้เข้าพวกหรือปรองดองกัน หรือยุยงให้เกิดความสามัคคีกันในหมู่คณะเท่านั้นแต่ถ้าหากยังคงยึดมั่นในหลักอปริหานิยธรรมอยู่ความเสื่อมถอยของความสามัคคีในรัฐก็คงไม่มีแม้แต่ความเจริญฝ่ายเดียวซึ่งวิธีการนี้เองที่วัสสการพราหมณ์ได้ใช้เป็นกลยุทธ์เพื่อทำลายแคว้นวัชชีให้ล่มสลายในที่สุด

แต่ในภายหลังปรากฏว่ามีผู้ยุยงให้เกิดความแตกแยกภายใน และพ่ายแพ้ต่อศัตรูในที่สุด นี้คือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมาแล้วในอดีตเมื่อ ๒,๕๐๐ กว่าปีล่วงมาแล้วแต่หลักธรรมคำสอนที่ว่านี้ ก็ยังปรากฏและคงความเป็นสัจธรรมมาจนถึงทุกวันนี้ และเชื่อได้ว่าถ้ามีการศึกษาทำความเข้าใจถ่องแท้ และปฏิบัติตามก็จะยังคงให้ผลไม่แตกต่างไปจากเดิม

๒.๘.๕ สรุปหลักอปริหานิยธรรมในพระพุทธศาสนา

กล่าวได้ว่า “อปริหานิยธรรม เป็นแนวทางการหลักปฏิบัติ ซึ่งได้แก่ความไม่เสื่อม หรือความเจริญก้าวหน้านั่นเองที่เป็นลักษณะของอปริหานิยธรรมความเจริญก้าวหน้าหรือความไม่เสื่อมถอย” ที่มีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานนี้สามารถอธิบายได้ตามแนวทางของพระพุทธศาสนาว่าการดำเนินงานที่จะมีความเจริญและก้าวหน้าไม่เสื่อมถอยนั้น จะต้องประกอบไปด้วยคุณลักษณะของผู้ปกครองที่ดี เพราะผู้ปกครองนั้นไม่ว่าจะเป็นการปกครองในรูปแบบใด ๆ ก็ตาม หากผู้ปกครองไม่มีธรรมในการปกครอง การปกครองนั้นก็เป็นการปกครองที่ไม่ดี เป็นการปกครองที่นาประเทศชาติหรือองค์กรต่าง ๆ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไปสู่ความเสื่อมถอยได้ในที่สุด ฉะนั้น สาระสำคัญของความเจริญความไม่เสื่อมถอยในสังคม ประกอบด้วยหลักสำคัญ ๒ อย่าง คือ

- ๑) ผู้นำเป็นผู้มีธรรมในการดำเนินงานจะต้องมีหลักธรรม หรือข้อปฏิบัติในการเป็นผู้นำ
- ๒) ผู้ตามหรือประชาชนเป็นผู้มีธรรมในการอยู่ร่วมกัน ในการประพฤติและปฏิบัติตนในสังคม ชุมชน

^{๘๒} วจ.สตุตถก. (ไทย) ๓๗ / ๒๗ / ๔๘.

ความสามารถในการจูงใจคนของพระพุทธเจ้า ตรงกับพระสมัญญาว่า คณาต หมายถึง คนที่พูดอย่างไรแล้วทำอย่างนั้น^{๘๓} พระพุทธเจ้าทรงมีภาวะผู้นำสูงมากเพราะทรงสอนให้รู้ (ยถาวาที) ทำให้ดู (ตถาการี) และอยู่ให้เห็น (ยถาวาที ตถาการี)

หลักการบริหารธรรม ๗ เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนา ที่มีการกล่าวถึงการเป็นไปเพื่อความเจริญสำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมืองเป็นพุทธวิธีการบริหาร ซึ่งเป็นแนวทางที่ดีที่ควรนำมาปฏิบัติเพื่อส่งเสริมให้เกิดผลที่ดีแก่หน่วยงาน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้อธิบายเสริมความว่า อภิธานียธรรม คือ ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม, ธรรมที่ทำให้ไม่เสื่อมเป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว มี ๗ อย่าง ที่ตรัสสำหรับภิกษุ (ภิกขุอภิธานียธรรม) ยกมาแสดงหมวดหนึ่ง ดังนี้^{๘๔}

- ๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์
- ๒) เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิก และพร้อมเพรียงช่วยกันทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำ
- ๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่บัญญัติขึ้น ไม่ถอนสิ่งที่พระองค์บัญญัติไว้แล้ว สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบทตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้
- ๔) ภิกษุเหล่าใด เป็นผู้ใหญ่เป็นประธานในสงฆ์ เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เชื่อฟัง ถ้อยคำของท่าน
- ๕) ไม่ลู่อ้างแก่ความอยากที่เกิดขึ้น
- ๖) ยินดีในเสนาสนะป่า
- ๗) ตั้งใจอยู่ว่าเพื่อนภิกษุสามเณรซึ่งเป็นผู้มีศีล ซึ่งยังไม่มาสู่อาวาสขอให้มาที่มาแล้ว ขอให้อยู่เป็นสุข ซึ่ง พระเทพดิลก (ระแบบิตาโณ) ได้อธิบายถึงหลักภิกขุอภิธานียธรรม ไว้ว่า ข้อที่ ๑ ข้อที่ ๒ พูดถึงการประชุมของคนที่อยู่เป็นหมวดหมู่กันจำเป็นจะต้องมีการประชุมปรึกษาในกิจการงานและกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามหน้าที่การประชุมจึงต้องมีบ่อย ๆ เพื่อให้สามารถติดตามศึกษา และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ทันทั่วทั้งที่ในการเข้าร่วมประชุมนั้นต้องพร้อมเพรียงกันประชุมเพราะกรรมในพระพุทธศาสนาที่ถือว่าถูกต้องจะต้องพร้อมเพรียงกันกระทำไม่ใช่ต่างคนต่างทำหรือว่าคนหนึ่งทำ คนหนึ่งไม่เห็นด้วย และเมื่อประชุมไปแล้วก็ต้องอยู่ในระเบียบวินัย ไม่ใช่นี้จะลุกไปกลางคันก็ลุกไป แต่จะต้องประชุมกันจนตลอดไป นอกจากเกิดเหตุสุดวิสัยขึ้นมาจริง ๆ จึงออกไปตามมติของสงฆ์ได้ แต่จะต้องยอมรับมติต่าง ๆ ซึ่งสงฆ์ได้ลงไปในขณะที่เราไม่อยู่ในที่ประชุม กิจการอันใดที่เป็นภาระของหมู่คณะ ไม่ว่าจะภายในบ้านหรือว่าภายในวัด หรือว่าภายในสังคมตลอดถึงประเทศชาติก็ตาม จะต้อง

^{๘๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๑/๒๕๕.

^{๘๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๒๙๐-๒๙๑.

พร้อมเพรียงกันปฏิบัติภารกิจเหล่านั้นให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และพร้อมเพรียงกันทำงานอันเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของหมู่ของคณะนั้น ๆ ไม่ให้มีความบกพร่อง

หลักกติกุขอปริหานิยธรรมในข้อ ๓ นี้ พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงหลักการประพฤติปฏิบัติ พระพุทธศาสนาก็คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาจะต้องปฏิบัติตามคำสั่ง และคำสั่งสอนของพระองค์ ดังนั้น เรื่องอะไรที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ ก็ถือประพฤติปฏิบัติไปตามนั้น ไม่มีการบัญญัติเพิ่มเติม ไม่มีการแก้ไขสิ่งที่ทรงบัญญัติไว้ ทรงบัญญัติไว้ว่าอย่างไร ก็ต้องยึดถือประพฤติปฏิบัติไปอย่างนั้น ถ้าหากว่าไม่พอใจหรือไม่อาจปฏิบัติได้ ก็สึกออกไปเป็นฆราวาสไม่ใช่จะมาแก้ไข ดัดแปลงพระธรรมวินัย เพื่อให้ตนปฏิบัติได้โดยไม่ยอมรับนับถือหลักที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ สิกขาบทบางอย่างถึงแม้ว่าในยุคในสมัยนี้ได้มีอะไรเปลี่ยนแปลงไปมากก็ตาม แต่ก็ต้องยึดถือประพฤติปฏิบัติไปตามนั้น

หลักกติกุขอปริหานิยธรรมในข้อที่ ๔ อีกว่า ในหมู่ในคณะที่อยู่ร่วมกันมีผู้หลักผู้ใหญ่ที่ ลดหลั่นกันลงมาจำเป็นจะต้องให้ความเคารพนับถือต่อท่านที่เป็นใหญ่ในที่นั้น เช่น ภายในวัดก็ให้ความเคารพนับถือต่อเจ้าอาวาสและพระเถระผู้ใหญ่ที่เหนือตนขึ้นไป ข้อความที่ท่านแนะนำสั่งสอน แม้จะมีการดุด่าตักเตือนไปบ้างแต่ถือว่าเป็นคำสั่งสอนที่เกิดขึ้นโดยเจตนาดี ผู้ที่อยู่ในสำนักของท่านจะต้อง เชื่อถือและปฏิบัติตาม

หลักกติกุขอปริหานิยธรรม ข้อ ๕ นี้ เกี่ยวกับการควบคุมอารมณ์ คนเรานั้นเหมือนกับนกที่ ตายเพราะเหยื่อ หรือปลาที่ตายเพราะเหยื่อ คนก็มีลักษณะอย่างเดียวกัน คือถ้าปล่อยให้ความอยาก ได้อย่างนั้น อย่างนี้ อย่างโน้น ครอบงำใจแล้วโอกาสหนึ่งก็เป็นอันตราย เพราะความอยากเหล่านั้น การพยายามควบคุมจิตใจไม่ให้ทำอะไรไปตามอำนาจของความอยากทุกอย่างจึงเป็นทางเจริญของ บุคคลเหล่านั้น

หลักกติกุขอปริหานิยธรรม ข้อ ๖ เรื่องของเสนาสนะที่อยู่อาศัย ทรงสอนให้หาเสนาสนะที่เป็น ปัจจยโนมน้อมไปเพื่อหาความสงบโดยเน้นไปที่เสนาสนะป่า ซึ่งห่างจากเสียงรบกวนไม่มีเสียง อิกทิกคริกโครม ซึ่งเป็นอันตรายต่อการกระทำความสงบ แต่ว่าในชั้นของการปฏิบัตินั้นเราจะอยู่ที่ไหน ก็ตามถ้าหากว่ามีเสียงรบกวนมากก็อย่าไปใส่ใจสนใจต่อเสียงรบกวนเหล่านั้นให้มากกว่าก็จะทำจิตใจ ให้เกิดความสงบได้

หลักกติกุขอปริหานิยธรรม ข้อ ๗ สุดท้ายถือว่าเป็นหลักสำคัญของคนที่อยู่ร่วมกัน วัด หรือศาสนสถานในทางศาสนานั้นถือว่าเป็นคุณสมบัติกลางของพระศาสนา พระภิกษุสามเณรทุกรูปที่ บวชมาถูกต้องตามพระธรรมวินัย มีศีล มีความคิดเห็นตรงต่อหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา จึงมี สิทธิที่จะเข้าอยู่ในอารามนั้นในวัดนั้น ดังนั้น ใครจะอยู่ในวัดใดก็ตามก็ต้องสร้างความรู้สึกร่วมที่จะ พบเห็นเพื่อนภิกษุสามเณรที่ยังไม่ได้อยู่ในวัดของเราที่ขอให้มาแล้วก็ขอให้อยู่เป็นสุข ซึ่งทั้งหมดนี้

เป็นเรื่องของการสร้างความรู้สึกรู้กันนั้น แม้จะไม่ลงมือประพฤติปฏิบัติ คือไม่ลงมือช่วยเหลือเกื้อกูลอะไรก็ตาม แต่เป็นการแสดงออกถึงความไม่เห็นแก่ตัวความไม่หวังที่อยู่ความไม่อิฉาวิชาคนอื่นซึ่งแต่ละอย่างนั้นไม่ใช่เป็นสิ่งที่ทำได้ง่ายนัก^{๘๕}

ผู้วิจัยมีความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักกฏข้อปธานิยธรรม ๗ ว่า เป็นหลักธรรมอันที่จะนำมาซึ่งความสงบสุขของสังคม และเป็นหลักธรรมแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งเพราะเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตและเอื้อประโยชน์ต่อบุคคลรอบข้างด้วย หลักธรรมนี้จะสามารถนำไปสู่วิถีทางแห่งการแก้ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ถ้าหากทุกคนมีส่วนร่วมกันก่อนที่ปัญหาจะสะสมปัญหาจนกระทั่งเป็นปัญหาระดับชาติต่อไป

สรุปได้ว่า อปธานิยธรรม เป็นหลักปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความไม่เสื่อม และเกิดความเจริญก้าวหน้า สำหรับลักษณะของอปธานิยธรรมที่ทำให้มีความเจริญโดยที่ไม่มีทางเสื่อมนั้น จะต้องประกอบด้วยสิ่งสำคัญ ๓ ประการ ได้แก่ ผู้นำเป็นผู้มีธรรมผู้ตามหรือประชาชนเป็นผู้มีธรรมและมีหลักวิธีการบริหารการปกครองที่ดี และการดำเนินงานตามหลักธรรมดังกล่าวนี้ เป็นหลักธรรมที่ประชาชนหรือสมาชิกในสังคม หรือองค์กร หน่วยงานต่าง ๆ ควรยึดถือเป็นหลักปฏิบัติและเป็นหลักธรรมที่สอนให้ดำเนินชีวิตอย่างมีความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและต่อสังคมโดยรวมทำให้สามารถรู้วิธีการหรือหลักการที่จะดำเนินงานให้บรรลุถึงจุดประสงค์เพราะการเป็นบุคคลที่ดีในสังคมย่อมต้องอาศัย ความประพฤติ ทางกาย วาจา ใจ อยู่ในความเหมาะสมมีความมุ่งหมาย มีจุดหมาย รู้จักผลประโยชน์ขององค์กร ชุมชน และกลุ่มในสังคมที่ตนดูแลอยู่ ทำให้เกิดผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพรู้จักตนเองและประเมินตนตามความเหมาะสมกับหน้าที่เกิดผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพที่รู้จักประมาณในการบริหารต่าง ๆ ทั้งของตน ผู้ร่วมงาน และองค์กรเกิดผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพรู้จักเวลาจังหวะความเหมาะสมในการดำเนินงานก่อให้เกิดความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพรู้จักชุมชนและการจัดระบบของสังคมให้ดีทำให้สามารถเข้าใจและรู้จักบุคคลในชุมชนของตนเอง ตลอดจนบุคคลทั่วไปที่ผู้นำเข้าไปเกี่ยวข้อง มาใช้ในชุมชนทำให้เกิดคุณค่าและประโยชน์อย่างยิ่ง ต่อตนเอง สังคม และประเทศชาติ ตลอดจนการดำรงชีวิตของตนสามารถอยู่ในครอบครัว องค์กร สังคม และประเทศชาติอย่างมีความสุขจากคุณค่า และคุณประโยชน์ของอปธานิยธรรมสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนของตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการศึกษา ๒) ด้านปัญหาสุขภาพจิต ๓) ด้านสุขภาพและสวัสดิการชุมชน และ ๔) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม เพราะสามารถทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างประชาชนในชุมชนกับการดำเนินงานของตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

^{๘๕} พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตธนาโณ), **ธรรมปริทรรศน์**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑.

สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ลดภาระหน่วยงานของจังหวัดเชียงราย ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน เช่น ฝ่ายสิ่งแวดล้อม ฝ่ายพัฒนาชุมชน สามารถแก้ปัญหาในชุมชนได้จริง เพราะแต่ละชุมชนมีสภาพพื้นที่ วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน และมีลักษณะพิเศษที่เป็นจุดเด่นของแต่ละชุมชนแตกต่างกัน หลักการบริหารนิยธรรมจึงสอดคล้องกับการนำมาใช้ประยุกต์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วม ให้ชุมชนเกิดประโยชน์สุขและความเจริญแก่คนในสังคมได้

๒.๘.๖ หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการอนุรักษ์ด้านการมีจิตสำนึกสาธารณะ

ปฏิบัติแนวคิดเรื่องจิตสาธารณะเป็นแนวคิดที่มีการกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในสังคมปัจจุบัน เพราะสภาพสังคมในปัจจุบันเต็มไปด้วยปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ จิตสาธารณะจึงเป็นเหมือนยารักษาโรคที่เกิดจากความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ “จิตสาธารณะ” ในมิติของคำสอนทางพระพุทธศาสนาทำให้เห็นว่าคำนี้ได้สะท้อนถึงภาพที่ชัดเจนของ “ความเป็นพุทธศาสนา” เพราะเป็นหน้าที่หลักของพระพุทธศาสนา กล่าวคือ เป็นภารกิจที่ต้องช่วยเหลือสังคม เพื่อนมนุษย์ ดังพุทธดำรัสที่ตรัสไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุข แก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และประโยชน์สุขแก่ทวยเทพ และมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกัน สองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีรูปในตาน้อย มีอยู่ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จะไปยังตำบลอรุเวลาเสนาณิคมเพื่อแสดงธรรม^{๘๖}

พุทธดำรัสข้างต้นนี้เป็นปฐมโอวาทที่ได้ตรัสกับพระอรหันต์ชุดแรก ๖๐ องค์ ที่ทรงส่งออกไปบิณฑบาตตามแนวจิตสาธารณะแก่ชาวโลก หลีกจากพระอรหันต์เหล่านั้นพัฒนาตน ถึงความสมบูรณ์พร้อมแล้ว ถือว่าเป็นพระดำรัสอย่างเป็นทางการในการรับสั่งให้พระอรหันต์ชุดดังกล่าวออกไปบิณฑบาตตามแนวจิตเรื่องจิตสาธารณะ และสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการดำเนินชีวิตของชาวพุทธที่เป็นไปเพื่อผู้อื่นอย่างแท้จริง

เมื่อพระองค์ได้ส่งพระสาวกไปทำหน้าที่บิณฑบาตตามแนวจิตสาธารณะแล้ว พระองค์ก็ทรงเริ่มโปรดสัตว์โลกด้วยธรรมคำสอนที่เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่สัตว์โลก ภารกิจบนฐานแนวคิดจิตสาธารณะ นี้ถือได้ว่าเป็นพันธสัญญาของพระองค์ก็ว่าได้

^{๘๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

๒.๙ สรุป

จากการทบทวนเอกสารแนวคิดทฤษฎีข้อเกี่ยวกับ การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ พบว่า โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ล้วนเป็นทรัพยากรที่มีบทบาทต่อทางจิตใจของประชาชน แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของชาติ สร้างความภูมิใจและรักในเอกราชอธิปไตยของชาติ เป็นศูนย์กลางของวิถีชีวิตร่วมกันของคนในชาติ ดังนั้น จึงต้องให้ความสำคัญในการอนุรักษ์ โดยปกป้องคุ้มครองป้องกันมิให้สูญหายหรือเสื่อมสภาพไป เช่นนี้ บุคลากรและผู้เกี่ยวข้อง จึงต้องมีความรู้ความเข้าใจในชนิด คุณสมบัติ และกระบวนการในการชำรุดเสื่อมสภาพของโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ เพื่อจะได้สามารถพิจารณาหาทางอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุต่าง ๆ ให้ยั่งยืนคู่กับชาติสืบไปได้ การส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถาน เป็นสิ่งที่มีความจำเป็น ทั้งนี้เพราะชาวชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้ที่อยู่ในเมืองเก่า และจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสานต่อให้เกิดความยั่งยืนของเมือง ดังนั้นการส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่ได้รับความรู้ความเข้าใจถึงคุณค่าและความสำคัญของการอนุรักษ์โบราณสถานจึงเป็นเรื่องที่ต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ประชาชนโดยทั่วไปเกิดจิตสำนึก และความตระหนักในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของเมืองเก่า การพัฒนาเมืองเก่าในเชิงอนุรักษ์นั้น นอกจากการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมสำคัญ อັตลักษณ์ คุณลักษณะเฉพาะ และความเป็นของเดิมแท้ของโบราณสถานแล้ว จะต้องคำนึงถึงระบบนิเวศของเมืองด้วย เช่น ระบบนิเวศโดยรอบของโบราณสถาน และระบบนิเวศธรรมชาติ ที่มีผลเกี่ยวเนื่องกับเขตพื้นที่โบราณสถานนั้น เพราะระบบนิเวศเหล่านี้ย่อมมีผลส่งผลให้เมืองเก่าสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวกับการส่งเสริมพัฒนาการอนุรักษ์โบราณสถาน ก็มีแนวทางและวิธีการในการส่งเสริม อนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย มีแนวทางการอนุรักษ์ ที่วางไว้ประกอบด้วย ๑) แนวคิดทฤษฎีการอนุรักษ์โบราณสถาน ๒) แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ๓) แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการมรดกโลก ๔) แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ๕) แนวคิดและหลักการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ๖) แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ชุมชน จะเห็นได้ว่าแนวทางการส่งเสริมพัฒนาการอนุรักษ์โบราณสถานนี้เพื่อเป็นแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ และการจัดระบบงานให้เกิดประสิทธิภาพของการอนุรักษ์โบราณสถานให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อไป ด้านหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์โบราณสถาน คือ (๑) หลักพุทธธรรมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (๒) หลักพุทธธรรมในการอนุรักษ์ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน (๓) หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการอนุรักษ์การมีจิตสำนึกสาธารณะ ซึ่งหลักธรรมต่าง ๆ ที่กล่าวมีข้างต้นนั้นล้วนแต่มีประโยชน์ที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์โบราณสถานคงอยู่อย่างมีคุณค่าสืบไป

บทที่ ๓

ศึกษาสภาพปัญหาอุปสรรค ในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน

ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

ในบทที่ ๓ นี้ ผู้วิจัยจะศึกษาสภาพปัญหาของเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย โดยศึกษาจากสภาพจริงในปัจจุบันของเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน และการสัมภาษณ์เชิงลึกพระภิกษุสงฆ์ และผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาจำนวน ๑๒ รูป/คน ถึง ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์โบราณสถาน จากการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้พบปัญหาในการอนุรักษ์โบราณสถานที่สำคัญ ๓ ด้าน คือ ๑) ปัญหาด้านบุคลากร ๒) ปัญหาด้านงบประมาณ และ ๓) ปัญหา การบริการจัดการ ดังนี้

๓.๑ สภาพปัญหาของเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน

เมื่อกล่าวถึงสภาพปัญหาของเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสนนั้น ก็มีไม่ต่างจากแห่ง ประวัติศาสตร์อื่น ๆ ในประเทศไทย เช่นปัญหาที่เกิดจากการใช้ที่ดิน ปัญหาที่เกิดจากการสร้างสิ่ง สาธารณูปโภค เช่น ถนนหนทาง รุกล้ำเข้าไปในเขตพื้นที่โบราณสถาน เป็นต้น ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยจะได้ แบ่งออกเป็นสภาพปัญหา ๒ ประการ คือ สภาพปัญหาโดยทั่วไป และสภาพปัญหาสภาพปัญหาพื้นที่ ภายในเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน ดังนี้

๓.๑.๑ สภาพปัญหาโดยทั่วไป

พื้นที่อนุรักษ์ของโครงการ ซึ่งได้รับการคุ้มครองโดยกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อจัดตั้งเป็นเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน มีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ในเขตตั้งแต่บริเวณดอยเชียง เมียง (บ้านสบรวก) เขตสุขาภิบาลเวียงเชียงแสน และเขตบ้านเชียงแสนน้อย ตำบลเวียง อำเภอเชียง แสน จังหวัดเชียงราย โดยมีทำเลที่ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขง หรือบริเวณด้านทิศตะวันออก ของที่ราบลุ่มขนาดใหญ่ในจังหวัดเชียงราย พื้นที่โดยเฉลี่ยทั้งหมดประมาณ ๒,๙๗๐ ไร่ ๓ งาน ๑๒ ตารางวา หรือประมาณ ๔.๗๕ ตารางกิโลเมตร โดยมีปัญหา ดังนี้

๓.๑.๑.๑ การใช้ที่ดิน

การใช้ที่ดินในเขตพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน แบ่งออกเป็น ๘ ประเภท ดังนี้

(๑) ประเภทที่อยู่อาศัย มีลักษณะกระจายตัวอยู่ทั่วไปในบริเวณหมู่ที่ ๒ และหมู่ที่ ๓ โดยเรียงรายอยู่ตามถนนและภายในชุมชน บริเวณที่อยู่อาศัยหมู่ที่ ๓ มีสภาพค่อนข้างหนาแน่นกว่าบริเวณหมู่ที่ ๒ ลักษณะของที่อยู่ส่วนใหญ่มีสภาพเป็นอาคารไม้ชั้นเดียว และสองชั้น ส่วนอาคารตึกมีบ้างเล็กน้อย การใช้ที่ดินประเภทนี้ มีพื้นที่ประมาณ ๒๘.๘๑ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๗.๓๑

(๒) ประเภทพาณิชยกรรม การใช้ที่ดินประเภทนี้ ประกอบด้วยร้านค้าอุปโภคบริโภค ตลาดสด โรงแรม ธนาคาร และสถานีน้ำมัน เป็นต้น บริเวณพาณิชยกรรมส่วนใหญ่จะเกาะกลุ่มตามแนวถนนพหลโยธิน และถนนริมโขง ในบริเวณตอนกลางของชุมชน การใช้ที่ดินประเภทนี้มีพื้นที่ประมาณ ๒๘.๒๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๐.๐๗๔

(๓) ประเภทอุตสาหกรรม ส่วนใหญ่จะเป็นอุตสาหกรรมที่ต่อเนื่องกับการเกษตรหลักของชุมชน คือ โรงบ่มใบยาสูบ นอกจากนี้ยังมีโรงสีข้าว โกดังสินค้า และวัสดุก่อสร้าง ส่วนอุตสาหกรรมบริการจะเป็นอยู่ช่อมเร็ว และร้านซ่อมแซมรถจักรยานยนต์ การใช้ที่ดินประเภทนี้มีพื้นที่โดยประมาณ ๙๕.๑๒ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๒.๔๙

(๔) ประเภทชนบทและเกษตรกรรม พื้นที่โดยรอบชุมชนยังคงเป็นพื้นที่การเกษตรกรรมซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นาไร่ และสวนผลไม้ การใช้ที่ดินประเภทนี้มีพื้นที่ประมาณ ๒,๙๑๗.๑๒ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๗๖.๕๒ ไร่

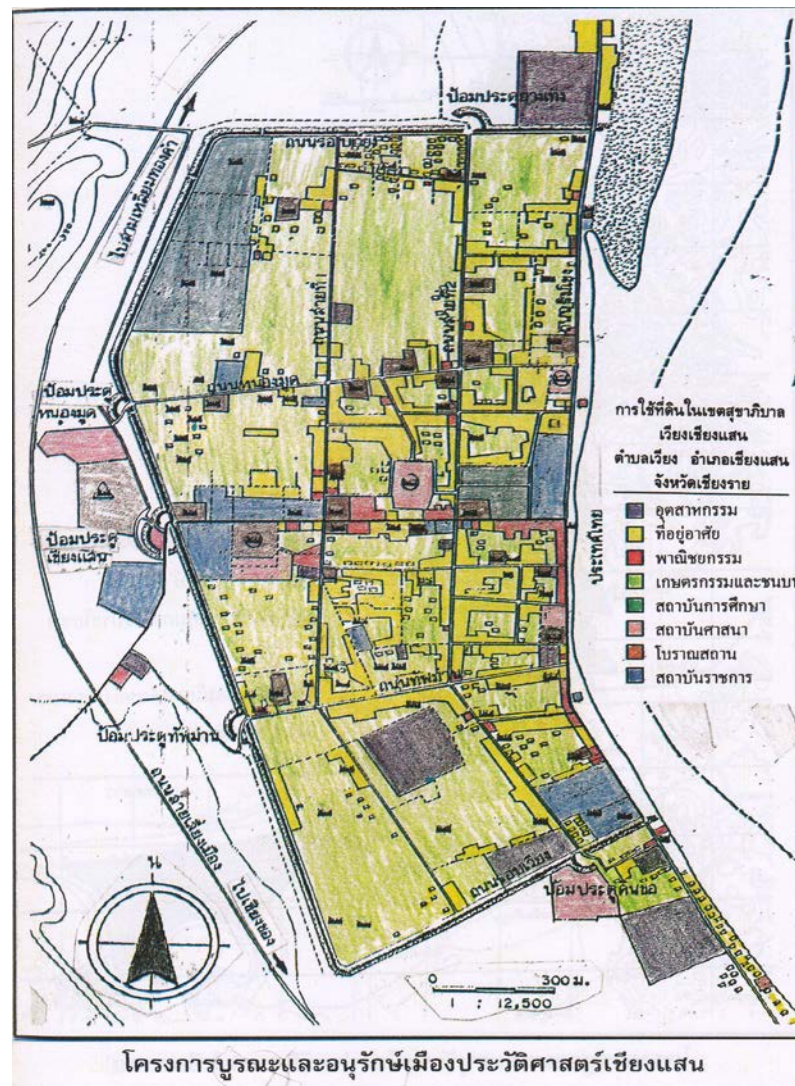
(๕) ประเภทสถาบันการศึกษา บริเวณสถานการศึกษาที่ให้บริการได้แก่ ชุมชนประกอบด้วยโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ (โรงเรียนเวียงเก่า) และโรงเรียนเชียงแสนวิทยาคม นอกจากนั้น ยังมีโรงเรียนบ้านหัวเวียง ซึ่งอยู่นอกเขตกำแพงเมืองไปทางทิศเหนือ การใช้ที่ดินประเภทนี้มีประมาณ ๗๕.๘๗ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๑.๙๙

(๖) ประเภทโบราณสถาน บริเวณโบราณสถานเมืองเชียงแสน จะประกอบด้วยคูเมือง กำแพงเมือง และตัวโบราณสถานอันเป็นสถาปัตยกรรม หรือเนินดินที่กระจายตามจุดต่าง ๆ ในตัวเมือง ได้แก่ บริเวณ ๒ ฟากถนนพหลโยธิน และถนนริมโขงเข้ามา บริเวณโบราณสถานนี้จะถูกล้อมด้วยพื้นที่ที่เป็นอาคารบาง สวนหรือที่รกร้างบ้าง และบริเวณที่อยู่นอกกำแพงเมือง โบราณสถานบริเวณนี้ ส่วนใหญ่อยู่ในที่รกร้างมีวัชพืชปกคลุม การใช้พื้นที่ประเภทนี้มีพื้นที่โดยประมาณ ๔๔.๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๑.๑๗

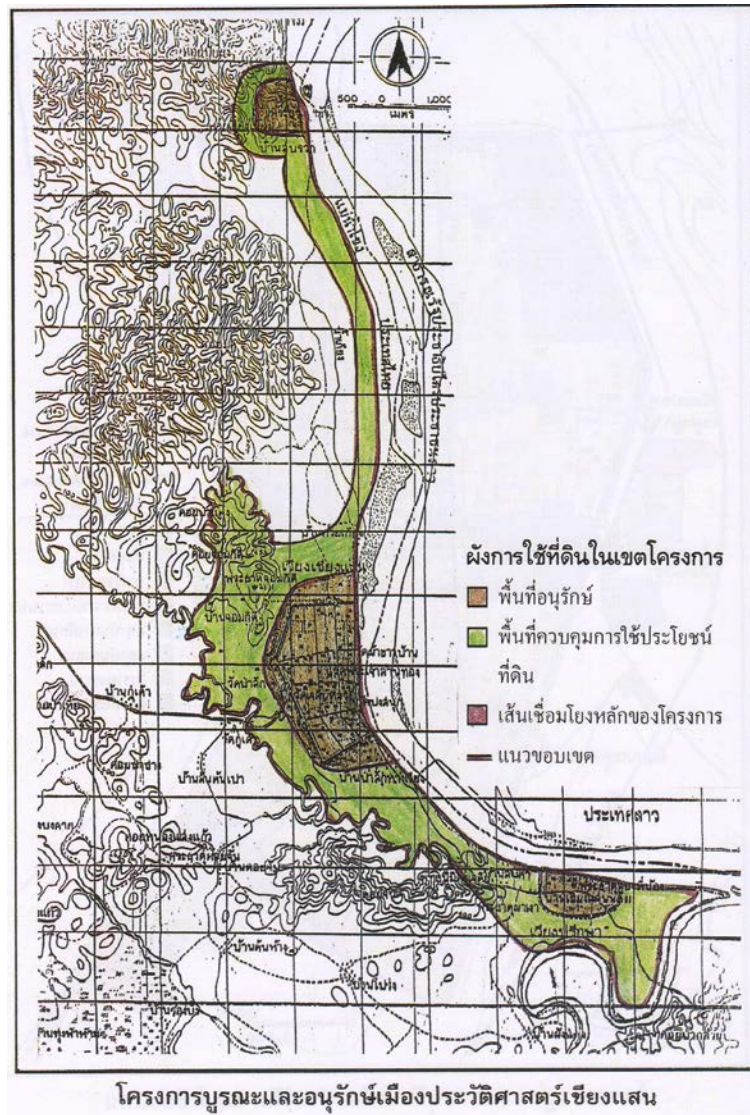
(๗) ประเภทสถานศาสนา ในเขตชุมชนมีวัดในพุทธศาสนา คือ วัดพระเจ้าล้านทอง วัดพระธาตุเจดีย์หลวง วัดผ้าขาวป่าน วัดปงสนุก นอกจากนี้แล้ว ยังมีวัดป่าสัก และวัดห้วยเกียง ซึ่งอยู่ภายนอกกำแพงเมืองไปทางทิศใต้ และทิศเหนือตามลำดับ การใช้ที่ดินประเภทนี้คิดเป็นร้อยละ ๑.๒๖

(๘) ประเภทสถานบันราชการ การสาธารณสุข ปลอดภัยและสาธารณูปการ ประกอบด้วยหน่วยงานของรัฐและรัฐวิสาหกิจ ได้แก่ ที่ว่าการอำเภอเชียงแสน สำนักงานเกษตรอำเภอเชียงแสน สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ สถานีอนามัยตำบลเวียง ส่วนมาลาเรียที่ ๑๐ ด่าน

ตรวจคนเข้าเมือง กองตำรวน้ำเชียงแสน หน่วยอุทกวิทยาเชียงแสน ด้านศุลกากรเชียงแสน กองร้อย
 อารักขาดินแดน ที่ทำการตรวจคนเข้าเมือง หน่วยเฉพาะกิจฝ้าตรวจชายแดน อาคาร
 ชุมสายโทรศัพท์ โรงพยาบาลเชียงแสน การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค สถานีสูบน้ำ โรงไฟฟ้าบ้านห้วยเกียง
 โรงฆ่าสัตว์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ธนาคารไทยพาณิชย์ และสำนักงานสาขาไร่ยาสูบ
 เชียงราย ห้องสมุดเฉลิมราชกุมารีเชียงแสน การใช้ที่ดินประเภทนี้คิดเป็นพื้นที่ประมาณ ๘๗.๕๐ ไร่ คิดเป็น
 ร้อยละ ๒.๓๐

แผนภาพที่ ๓.๑ แสดงการใช้ที่ดินในเขตสุขาภิบาลเวียงเชียงแสน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน

แผนภาพที่ ๓.๒ แสดงผังการใช้ที่ดินในเขตอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่

๓.๑.๑.๒ เส้นทางคมนาคม

โบราณวัตถุโบราณสถานและแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ เช่น สามเหลี่ยมทองคำและแม่น้ำโขง ทำให้เมืองท่องเที่ยวสำคัญของภาคเหนือของประเทศไทยแห่งนี้ ซึ่งอยู่ระหว่างเมืองท่องเที่ยว คือ เมืองเชียงของและแม่สาย ปัจจุบันเส้นทางคมนาคมกำลังมีการก่อสร้างทางให้เชื่อมต่อถึงกัน เพื่อความสะดวกในด้านเศรษฐกิจการท่องเที่ยว

๓.๑.๑.๓ สภาพชุมชนและผังเมือง

อำเภอเชียงแสน มีพื้นที่ทั้งหมด ๕๔๔ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๓๖๔,๒๕๐ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๔.๔๗ ของพื้นที่จังหวัดเชียงราย มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเป็นพื้นที่ชุมชนเมือง

ประมาณ ๒.๒๖ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๑,๔๑๙.๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๐.๔๑ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๐.๔๑ ของพื้นที่อำเภอเชียงแสน ซึ่งได้แก่ชุมชนสุขาภิบาลเมืองเชียงแสน และพื้นที่ชุมชนชนบท ประมาณ ๑๙,๒๐๒.๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๕.๕๔ ของพื้นที่อำเภอ การใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติถึงร้อยละ ๗๑.๒๘ รองลงมาเป็นการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร ส่วนที่เหลือจะเป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ พื้นที่ว่างเป็นแหล่งน้ำและถนน

๓.๑.๒ สภาพปัญหาพื้นที่ภายในเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน

สภาพปัญหาพื้นที่ภายในเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน สามารถจำแนกได้ ดังนี้

๓.๑.๒.๑ ปัญหาการใช้พื้นที่ถนน

(๑) พื้นที่บริเวณแม่น้ำโขงตามแนวถนนริมโขง มีการจัดเป็นร้านอาหาร ตามแนวบริเวณหมู่ที่ ๓ นอกจากนี้ ยังมีรถเข็นสินค้าจอดจำหน่ายตามบริเวณริมโขง มีรถเข็นสินค้าจอดตามแนวถนน และมีการจอดรถยนต์โดยสารขนาดเล็กบริเวณริมโขง ทำให้บริเวณดังกล่าวไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยและกีดขวางการจราจร

(๒) จากถนนพหลโยธิน เป็นถนนสายหลักของชุมชนที่นำเข้าสู่ชุมชนมายังถนนริมโขง ป้ายโฆษณาสินค้าการบริการ ป้ายบอกสถานที่ วางอยู่ในลักษณะที่ระเกะระกะไม่เป็นระเบียบ

(๓) บริเวณทางหลวงหมายเลข ๑๐๑๖ ในช่วงสิ้นสุดทางหลวง มีการบุกรุกพื้นที่ของทางหลวงจังหวัดเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ทำเป็นสถานที่จำหน่ายสินค้า โดยจะมีแผงจำหน่ายสินค้า รถสินค้า และอาคารแบบชั่วคราวคร่อมอยู่บนเขตทางหลวงจังหวัด นอกจากนี้ ยังมีการใช้เป็นที่จอดรถยนต์โดยสารประจำทางและรถรับจ้าง

๓.๑.๒.๒ ปัญหาด้านการดำเนินงานด้านโบราณคดีประวัติศาสตร์และโบราณสถาน

การป้องกันและปราบปราม และการอนุรักษ์เป็นพื้นที่สำคัญในการป้องกันมิให้โบราณสถานถูกทำลาย หากไม่สามารถยับยั้งการทำลายโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจของมนุษย์ลงได้ ก็ช่วยการที่จะคิดพิจารณาถึงปัญหาในเรื่องการอนุรักษ์บูรณะและซ่อมแซม เพราะการทำลายที่มนุษย์เป็นเหตุ เป็นปัญหาที่รุนแรง

การก่อสร้างโบราณสถานของเมืองเชียงแสนใช้อิฐเป็นส่วนใหญ่ และตกแต่งอาคารด้วยการใช้ปูนฉาบ และประดับด้วยลวดลายปูนปั้น ปัจจุบันหลุดและกะเทาะเสียเป็นจำนวนมาก เพราะไม่สามารถต่อสู้กับสภาพดินฟ้าอากาศซึ่งทำให้เกิดความชื้นได้ และการก่อสร้างแบบนี้ได้กระทำมาแล้วไม่น้อยกว่า ๖๐๐ ปี จึงต้องชำรุดทรุดโทรมเพราะกาลเวลา มีวัชพืชขึ้นปกคลุม สิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาเพียงเล็กน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับปัญหาที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์เอง จากจำนวนโบราณสถานมากกว่า ๑๔๐ แห่ง มีอยู่เกือบ ๑๐ แห่ง ที่ถูกระบุว่าเคยเป็นโบราณสถาน แต่ปัจจุบันไม่

เหลือร่องรอยแนวเรียงอิฐ เหลือเพียงเศษอิฐไม่กี่ก้อน ยังมีโบราณสถานอีกหลายแห่ง ที่ถูกเบียดเบียน โดยการขยายถนน และเสาไฟฟ้าพาดผ่าน บ้ายโฆษณาบดบัง บ้านเรือนของประชาชนที่พยายามบุกรุกให้เข้าไปถึงตัวโบราณสถาน หรือบดบังโบราณสถานด้วยการจงใจถมดินปิดทับเนินโบราณสถาน การไถเนินโบราณสถาน และที่สำคัญที่สุดคือ จงใจทำลายด้วยการลักลอบขุดค้นพบโบราณวัตถุ การทำลายเหล่านี้ล้วนเกิดจากมนุษย์ทั้งสิ้น เป็นการเพิ่มความชำรุดทรุดโทรมให้โบราณสถานเรี่ยรังขึ้น ถ้าปล่อยไว้จะเป็นการทำลายหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมของอดีตชาติที่ไม่สามารถกลับคืนมาได้ แต่การป้องกันและการอนุรักษ์โบราณสถาน และแหล่งโบราณคดีเหล่านี้ สามารถทำได้โดยความร่วมมือร่วมใจของหน่วยงานและประชาชน มีใช้หน่วยงานหนึ่งเพียงอย่างเดียวสามารถจะทำได้ เพราะพื้นที่ที่ต้องดูแลรักษามีมากมาย โบราณสถานอยู่กระจัดกระจายอยู่ทั่วไป จำนวนเจ้าหน้าที่มีจำกัด ขั้นตอนการบูรณะต้องใช้ทั้งเวลาและงบประมาณจำนวนมาก เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับการบุกรุกทำลายที่มีอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้มีโบราณสถานจำนวนมากเหลือเพียงชื่อ และเศษอิฐเพียงไม่กี่ก้อน

๓.๑.๒.๓ ปัญหาด้านชุมชนและผังเมือง

๑) ราษฎรปลูกบ้านรูกล้ำเข้าไปในเขตโบราณสถาน เนื่องจากการเพิ่มของประชากร การขาดแคลนที่อยู่อาศัย และการที่ทำกิน

๒) บ้านเรือนราษฎรโดยทั่วไปจะตั้งอยู่ตามริมถนนสายหลัก ในแนวทิศเหนือ-ใต้ กับแนวตะวันออก-ตก ตัดกันแนวละ ๓ สาย เว้นสายรอบเมืองที่อยู่ติดกับกำแพงเมืองโดยรอบ ช่วยป้องกันการบุกรุกของราษฎร ลักษณะของผังเมืองจึงเป็นแบบตารางกริด มีตรอกซอกซอยมาก เป็นที่ตั้งอยู่ของบ้านเรือนราษฎรเป็นจำนวนมาก ไม่มีการวางแผนในอนาคต หากมีการขยายชุมชนปรับปรุงระบบถนน ท่อระบายน้ำ ศูนย์กำจัดน้ำเสีย น้ำประปา ไฟฟ้า การสาธารณสุข เป็นต้น

๓) ลักษณะบ้านเรือนที่เกิดขึ้น โดยทั่วไปมีสภาพต่างคนต่างทำ ไม่เป็นเอกลักษณ์ หลากหลายรูปแบบ โดยมีแนวโน้มจะเหมือนกับชุมชนในเมืองใหญ่โดยทั่วไป

๔) ขาดการควบคุมกิจกรรมในพื้นที่อย่างได้ผล เนื่องจากราษฎรสามารถเลือกทำกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่ของตนเอง เพราะยังไม่มีมีการวางระเบียบแบ่งเขตของกิจกรรม งาน อาชีพ อย่างชัดเจน เช่น เขตที่อยู่อาศัย เขตการค้า เขตสถานศึกษา เขตราชการ และเขตอุตสาหกรรม เป็นต้น

๕) การขาดระเบียบในการก่อสร้าง ทำให้ชุมชนแออัด เกิดพื้นที่จอบแฉก ชุมชนเติบโตอย่างไร้ทิศทาง และยังไม่ได้มีการจัดหาพื้นที่อื่นเพื่อรองรับการขยายตัวของชุมชนในอนาคต ซึ่งสามารถจำแนกได้ ดังนี้

๕.๑ ปัจจุบันประชากรในเขตพื้นที่ของโครงการอนุรักษ์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว อีกทั้งภาคเศรษฐกิจกำลังขยายตัว เกิดการสร้างบ้านเรือนและอาคารต่าง ๆ มากมาย โดยที่ไม่มีการควบคุมความสูงหรือลักษณะของอาคารตามที่ควรจะเป็น

๕.๒ เขตสุขาภิบาลอยู่ในพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ ทำให้การพัฒนามีผลกระทบต่อการอนุรักษ์

๕.๓ การก่อสร้างถนน เขื่อนกั้นน้ำ ตัดผ่าน ทับทำลายโบราณสถานหรือพื้นที่โบราณสถาน

๕.๔ การวางท่อระบายน้ำ และเสาไฟฟ้า ผ่านโบราณสถาน

๕.๕ การก่อสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย บดบังหรือติดชิดกับโบราณสถาน

๕.๖ บริเวณหนองน้ำกลางเวียง ซึ่งมีลักษณะคล้ายตระพังกลางเมือง สุขทัย ถูกดินถมจนไม่เหลือสภาพเดิม และถูกถือกรรมสิทธิ์ครอบครอง

๕.๗ กำแพงเมือง ป้อมประตูป้าสัก ถูกถนนพหลโยธินซึ่งเป็นถนนสายหลัก สำคัญ มีรถทั้งขนาดเล็ก ขนาดใหญ่สัญจรไปมาตลอดเวลา ก่อให้ความสั่นสะเทือนต่อตัวโบราณสถาน และเกิดเสียงดังครึกโครม ขัดแย้งต่อสภาพความสงบของเมืองโบราณโดยสิ้นเชิง

อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่เกิดขึ้น และที่กำลังจะเกิดขึ้นเนื่องมาจากความเจริญเติบโตของเมืองปัจจุบันที่ทับซ้อนอยู่ในเมืองโบราณนั้น ขาดการวางผังเมือง และการอนุรักษ์อย่างมีระบบต่อเนื่อง ความเจริญเติบโตของเมืองโบราณจะต้องสอดคล้องกับความเจริญเติบโตของภาคเอกชน โดยจะต้องดึงภาคเอกชนให้เข้ามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ เพราะภาคเอกชนมีส่วนอย่างมากที่จะเป็นตัวเร่งเร้าให้มีการขยายชุมชน ดังนั้นจะต้องไม่ให้มีการขยายผังเมืองเหล่านี้ไปทับเขตโบราณสถานหรือเขตอนุรักษ์ ภาครัฐจะต้องมีนโยบายอย่างชัดเจนเรื่องการโยกย้ายราษฎร การเตรียมที่อยู่อาศัยใหม่ ให้ค่าชดเชย หรือแม้กระทั่งการบ้านใหม่ให้แล้วมีการผ่อนชำระ เป็นต้น

๓.๒ แผนงานการดำเนินการและกิจกรรมการพัฒนา

ในการบูรณะและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ ต้องมีแนวทางในการที่จะนำเรื่องราวในอดีตและสิ่งที่ตั้งถามที่ตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน พื้นฟูให้มีชีวิตชีวา คงไว้ซึ่งบรรยากาศแต่ครั้งโบราณ ทั้งนี้ต้องมีความสอดคล้องกับสภาพปัจจุบันด้วย อันก่อให้เกิดประโยชน์ทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่จะโน้มน้าวจิตใจมนุษย์ให้เกิดการศึกษา ใฝ่หาความรู้ และเพื่อให้ผู้มาเที่ยวชมเกิดความเพลิดเพลินใจ นอกจากนี้ยังเป็นการนำรายได้มาสู่ประเทศชาติ และประชาชนในท้องถิ่น จึงมีการกำหนดหลักการอนุรักษ์ และพัฒนาไว้เป็นแนวทาง ดังนี้

๓.๒.๑ แผนงานโบราณคดี

ศึกษาในด้านการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเมืองเชียงใหม่ ยังเป็นที่ถกเถียงกันและยังสับสนในเรื่องข้อมูล ควรศึกษาจากหลักฐานการขุดค้นทางโบราณคดี ตามกระบวนการดำเนินการทางวิชาการ นำไปสู่การศึกษาร่วมกันกับเอกสารตำนานพงศาวดาร จารึก รวมทั้งเอกสารที่ได้ศึกษาค้นคว้ามาแล้ว

ในลักษณะข้อมูลชั้นสอง โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปกรรมเพื่อร่วมกันให้คำปรึกษา รวมทั้งคณะกรรมการในส่วนดำเนินการ จัดการสำรวจโดยละเอียดและบันทึกข้อมูล ด้านโบราณสถานและแหล่งโบราณคดีในเขตพื้นที่ของโครงการ เพื่อจัดดำเนินการวางแผนขุดค้นทางวิชาการตามเขตพื้นที่ต่าง ๆ และกำหนดความเหมาะสม ในเรื่องขนาด และปริมาณหลุมขุดค้น ทั้งนี้ให้มีการกระจายต่อเนื่องของเขตชุมชนโบราณต่าง ๆ ที่สามารถพิสูจน์ สมมติฐาน และให้คำตอบปัญหาด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี รวมทั้งศิลปกรรมต่าง ๆ ด้วย

๓.๒.๒ แผนงานอนุรักษ์

โบราณสถานในเขตโครงการบูรณะและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ อยู่ในสภาพที่ชำรุดทรุดโทรม ปรากฏให้เห็นซากปรักหักพังอยู่มากมาย อันเนื่องมาจากสาเหตุการลักลอบขุดค้นหาโบราณวัตถุ การก่อสร้างบ้านเรือนใกล้โบราณสถาน การพัฒนาระบบสาธารณูปโภค รวมทั้งการให้เช่าโบราณสถานเพื่อกิจการต่าง ๆ รวมทั้งความเสื่อมสลายไปตามสภาพเวลา ดังนั้นแผนการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานนั้น จะต้องมีความสัมพันธ์กันเพื่อให้เป็นการอนุรักษ์ที่สืบเนื่องต่อกัน มีวิธีการดำเนินการ ดังนี้

การขุดแต่งและอนุรักษ์โบราณสถาน ให้ดำเนินการตามขั้นตอนและกระบวนการทางวิชาการในการอนุรักษ์โบราณสถาน จะต้องมีการสำรวจ ขุดแต่ง วิเคราะห์รูปแบบ และบูรณะให้เป็นไปตามขั้นตอน ส่วนมาตรฐานในการดำเนินงานนั้น ต้องอาศัยแนวทางตามหลักการพยายามรักษาหลักฐานเดิมไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยการไม่เปลี่ยนแปลงรูปแบบทางสถาปัตยกรรม และให้คงสภาพสิ่งแวดล้อมโบราณสถานไว้เช่นเดิม ทั้งยังให้เป็นไปตามระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถานปี พ.ศ. ๒๕๒๘

ในการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถาน จะต้องมีการจัดตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษา อันประกอบด้วย นักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ นักวิชาการวัฒนธรรม นักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม นักผังเมือง สถาปนิกด้านการอนุรักษ์ โบราณสถานและด้านภูมิสถาปัตยกรรม วิศวกร นายช่างโยธา นายช่างเขียนแบบ นักเคมี นักชีววิทยา และผู้ชำนาญสาขาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๓.๒.๓ แผนงานการปรับปรุงภูมิทัศน์

แผนงานปรับปรุงสภาพแวดล้อมและสภาพภูมิทัศน์ มีความสำคัญต่อโบราณสถานแต่ละแห่ง โดยจะเป็นโบราณสถาน และหลักฐานทางโบราณคดีเป็นสำคัญ ให้มีความสัมพันธ์กับบรรยากาศของความเป็นเมืองประวัติศาสตร์ แผนงานปรับปรุงสภาพแวดล้อม และภูมิทัศน์ประกอบด้วย

งานภูมิทัศน์บริเวณโบราณสถานแต่ละแห่ง ได้แก่ การฟื้นฟูสภาพภูมิทัศน์โบราณสถานบางส่วน ชนิดของพันธุ์ไม้ยืนต้น ไม้ประดับเพื่อให้เกิดมุมมองที่ดี

การปลูกไม้นั้นเป็นจำพวกไม้ยืนต้น ควรเป็นไม้พื้นเมืองของท้องถิ่น ส่วนต้นไม้ต่างถิ่นหรือต่างประเทศนั้น อาจทำให้เสียเอกลักษณ์ หากมีไม้ต่างประเทศที่มีแต่เดิมค่อย ๆ ปลูกทดแทนโดยใช้ไม้ท้องถิ่นที่สำคัญควรรักษาต้นไม้เดิมไว้เพื่อประหยัดงบประมาณ

ขจัดไม้พุ่มเตี้ยที่ปิดทัศนวิสัยที่เป็นมุมมองโบราณสถาน หรือทิวทัศน์ที่งดงามแต่พยายามรักษาไม้ยืนต้นไว้ให้มากที่สุด

พยายามใช้ต้นไม้หรือไม้ทรงพุ่ม ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องใช้เพื่อปิดบังสิ่งรกตา แต่ไม่ทำลายบรรยากาศของโบราณสถาน

การจัดทำป้าย ข้อความ เครื่องหมาย ควรออกแบบให้เข้ากับบรรยากาศ และสภาพแวดล้อม ใช้วัสดุที่ทนทาน ตัวอักษรอ่านง่าย ข้อความกะทัดรัด ควรมีทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ภาษาล้านนา เพื่ออนุรักษ์ภาษาท้องถิ่นไว้ด้วย

การใช้แสงสว่างตามบริเวณโบราณสถาน หรือบริเวณไม้พุ่ม สายไฟทั้งหมดควรเดินไว้ใต้ดินให้มิดชิด และให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ในกรณีที่ดวงไฟอยู่สูง ก็ควรใช้โคมไฟและเสาให้มีรูปแบบศิลปกรรมล้านนา

การปรับปรุงทางเท้าหรือการเข้าชมโบราณสถาน ควรมีความกว้างพอสมควรกับปริมาณคน หรือนักท่องเที่ยวที่จะใช้สัญจร ขณะเดียวกันก็ให้เชื่อมโยงกับกลุ่มโบราณสถานทั้งหมด

การสร้างอาคารหรือม้านั่ง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวในเขตเมืองประวัติศาสตร์ ไม่ควรให้สูงจนบดบังความงามหรือทัศนียภาพของโบราณสถาน รูปแบบนั้นควรเป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนา หรือล้านนาประยุกต์ขึ้นอยู่กับสภาพการใช้งาน วัสดุที่ใช้ควรเป็นวัสดุท้องถิ่น หรือวัสดุอื่น ๆ ที่ใกล้เคียงกับโบราณสถาน ให้มีความผสมกลมกลืนกันกับหลักฐานด้านโบราณคดี

การใช้ที่ดิน ควรมีการควบคุมอย่างใกล้ชิด โดยมีเป้าหมายในการควบคุมดังนี้

(๑) เพื่ออนุรักษ์เมืองโบราณและโบราณสถานเมืองเชียงแสนซึ่งเป็นสมบัติของชาติไว้ให้ได้ โดยมุ่งรักษา หลักฐานทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ รักษาบรรยากาศและสภาพแวดล้อม โดยมีการวางแผนการใช้ที่ดินที่ก่อให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุด เมื่อมีการขยายตัวของเมืองในอนาคต

(๒) เพื่อเป็นการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมและธรรมชาติ อันเป็นเอกลักษณ์ของเมืองเชียงแสนและปริมณฑล ในการใช้ที่ดินควรรักษาป้องกันผลกระทบในการพัฒนาที่อาจจะเป็นการทำลายในอนาคต

(๓) เพื่อเป็นการวางแผนการใช้ที่ดิน เพื่อรองรับความเจริญและการขยายตัวในอนาคตอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับการอนุรักษ์ของเมือง

ขอบเขตการใช้ที่ดิน

เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองโบราณที่มีความสำคัญด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองหนึ่งของประเทศ มีศักยภาพสมควรที่จะได้รับการอนุรักษ์ไว้ นอกจากนี้ พื้นที่บริเวณข้างเคียงยังมีเมืองโบราณที่มีความสำคัญอีก ๒ แห่ง ได้แก่ เมืองเชียงเมียง ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของเมืองเชียงใหม่ บริเวณบ้านสบรวก สามเหลี่ยมทองคำ และเวียงปรีक्षाหรือเมืองแสนน้อย ตั้งอยู่ตอนใต้ของเมืองเชียงใหม่ ในการทำแผนแม่บทในการอนุรักษ์ จึงยึดเอาพื้นที่ของเมืองทั้งสามเป็นหลัก โดยมีเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง เมืองเชียงเมียงเป็นศูนย์กลางย่อยทางเหนือ และเวียงปรีक्षाเป็นศูนย์กลางย่อยทางใต้ นอกเหนือจากเมืองทั้งสามนี้ ได้รวมเอาพื้นที่เชื่อมต่อเพื่อเป็นการอนุรักษ์พื้นที่และรักษาธรรมชาติบรรยากาศโดยรอบของเมือง และกำหนดพื้นที่ในการขยายตัวในอนาคต เพื่อให้สอดคล้องกับการอนุรักษ์พื้นที่และรักษาธรรมชาติบรรยากาศโดยรอบของเมือง จึงได้กำหนดการใช้ที่ดินโดยแบ่งเป็นพื้นที่ออกเป็น ๔ ส่วน ดังนี้

พื้นที่ศูนย์กลางหลัก ได้พื้นที่ของเมืองเชียงใหม่อันเป็นเมืองโบราณทั้งหมด รวมแนวกำแพงและพื้นที่ระหว่างด้านนอกแนวกำแพงและถนนเลี้ยวเมือง **พื้นที่ศูนย์กลางย่อย** นอกจากจะเป็นเมืองโบราณแล้วยังมีแนวโน้มที่จะเป็นเมืองที่มีการพัฒนาและขยายตัวในอนาคต จึงมีการกำหนดการใช้พื้นที่ดังนี้ **พื้นที่สีเขียวเพื่อการอนุรักษ์** พื้นที่เพื่อการพาณิชย์กรรม พื้นที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง มีการควบคุมรูปแบบอาคาร **พื้นที่เชื่อมต่อเมืองโบราณทั้ง ๓** เป็นพื้นที่ที่มีคนอยู่อาศัยหนาแน่นน้อย กระจายตัวในพื้นที่เกษตรกรรม มีการควบคุมรูปแบบอาคารทั้งหมด **พื้นที่สีเขียวเพื่อการอนุรักษ์** **พื้นที่ขยายตัว** เป็นพื้นที่พาณิชย์กรรมที่เป็นส่วนขยายของเมือง ซึ่งจะเป็นศูนย์กลางพาณิชย์กรรมในอนาคต **พื้นที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง** เป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวของประชากรที่จะเพิ่มขึ้นในอนาคต

การควบคุมการใช้ที่ดินและอาคาร เพื่อแผนการใช้ที่ดินที่เสนอแนะให้นำมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีความชัดเจนในการปฏิบัติ จึงต้องมีการกำหนดแผนการควบคุมในการใช้ที่ดินให้เป็นไปในแนวทางที่เหมาะสม แผนการควบคุมการใช้ที่ดินจะหมายรวมถึง แผนการควบคุมอาคาร รูปแบบความสูง ความหนาแน่นและสิ่งก่อสร้าง ภายในเขตเมืองประวัติศาสตร์ และปริมณฑล ซึ่งจำเป็นที่จะต้องออกข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่จะนำมาประกาศใช้ในการควบคุมอย่างเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ที่เป็นเขตอนุรักษ์และสภาพเศรษฐกิจและสังคมในบริเวณ

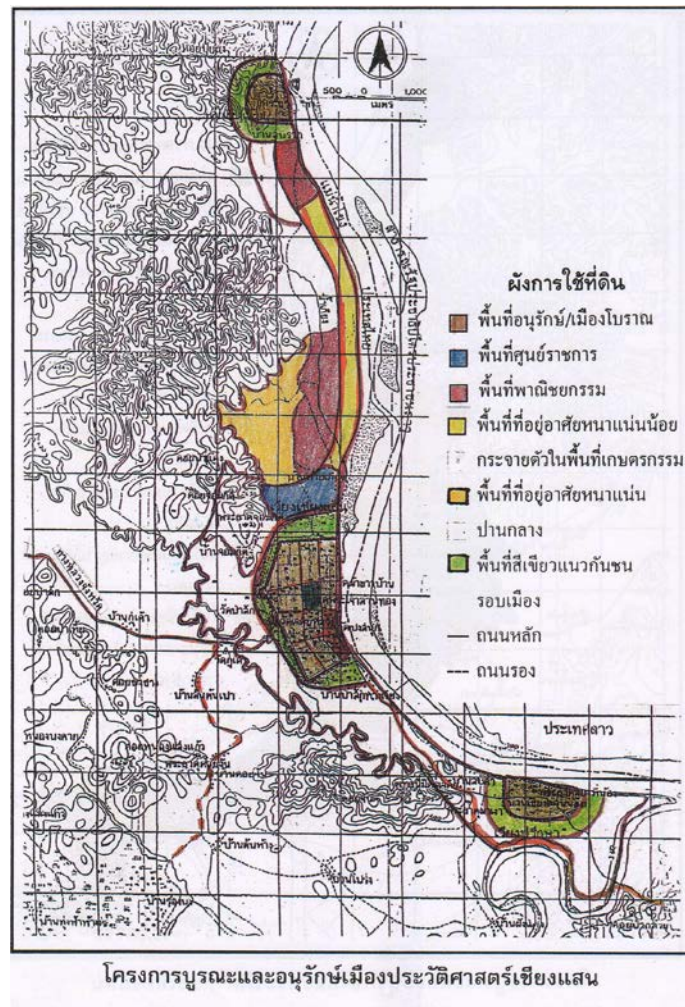
หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการร่วมพิจารณาออกข้อกำหนดและกฎเกณฑ์ในการควบคุม ควรจะประกอบไปด้วย อำเภอเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ กรมผังเมือง กรมโยธาธิการ กรมศิลปากร และ

สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ข้อกำหนดและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ควรจะต้องลงลึกถึงรายละเอียดที่เข้าใจได้ชัดเจน ตัวอย่างเช่น รูปแบบของอาคารที่จะก่อสร้างใหม่เขตควบคุม ควรจะต้องเสนอรูปแบบมาตรฐานเป็นตัวอย่าง ๒-๓ แยกประเภทตามการใช้สอย เช่น บ้านพักอาศัยชั้นเดียว หรือสองชั้น และอาคารพาณิชย์ เป็นต้น สำหรับในกรณีที่มีสถาปนิกออกแบบจะต้องนำแบบมาเสนอขออนุญาตในการก่อสร้าง เพื่อผ่านการพิจารณาด้านรูปแบบ โดยคณะกรรมการที่จะตั้งขึ้นมาเป็นการเฉพาะกิจ หรืออาจจะส่งเรื่องผ่านไปยังคณะกรรมการฯ ของกรมศิลปากรก็ได้

การปรับปรุงรูปแบบอาคารและชุมชนเดิมที่อยู่ในเขตโบราณสถาน ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งของปัญหามลภาวะทางสายตา (ทัศนอุจาด) ภายในเมืองประวัติศาสตร์ หรือโดยรอบพื้นที่โบราณสถาน คือ อาคารที่สร้างขึ้นใหม่ในภายหลังขาดความงามและความเหมาะสมกลมกลืนกับบรรยากาศในเมืองประวัติศาสตร์หรือกับโบราณสถาน ทำให้เกิดความขัดแย้ง หรือข่มกับบรรยากาศของเมืองโบราณสถาน

ในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์ จำเป็นจะต้องวางแผนเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวด้วย ไม่ว่าจะพื้นที่นั้น ๆ จะอยู่ภายในเขตโบราณสถานหรือนอกเขตก็ตาม ทั้งนี้เพื่อเป็นการปรับปรุงสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ของเมืองให้สวยงามและเหมาะสมกับบรรยากาศแห่งประวัติศาสตร์มากยิ่งขึ้น เป็นสาระสำคัญของการอนุรักษ์และพัฒนาเมือง มิใช่แต่ภายในเขตโบราณสถานเท่านั้น แผนการปรับปรุงแบบอาคารและชุมชนเดิม เป็นแผนการปรับปรุงอาคารและชุมชนที่เคยมีรูปแบบที่หลากหลายและขัดแย้ง ให้กลับมีรูปทรงสวยงามกลมกลืนกับสภาพโดยรอบมากขึ้น โดยทั่วไปจะเป็นการปรับปรุงเฉพาะรูปร่างหน้าตา ด้านหน้าของอาคารเท่านั้น เพราะเป็นด้านที่หันออกมาสู่ทางสัญจรหรือหันออกเผชิญหน้าโบราณสถาน

ในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์นั้น จำเป็นจะต้องวางแผนเพื่อแก้ปัญหาให้สอดคล้องกับบริเวณพื้นที่โดยรอบ โดยเฉพาะด้านความสอดคล้องกับการใช้ที่ดิน ไม่ว่าจะพื้นที่นั้น ๆ จะอยู่ภายในเขตโบราณสถานหรือนอกเขตก็ตาม ทั้งนี้เพื่อเป็นการปรับปรุงสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ของเมืองให้สวยงามและเหมาะสมกับบรรยากาศแห่งประวัติศาสตร์มากยิ่งขึ้น ปรากฏผังแผนผังดังนี้

ตารางภาพที่ ๓.๓ แสดงผังการใช้ที่ดิน

การปรับปรุงภูมิทัศน์ โดยรอบก็จะเป็นอีกแนวทางหนึ่ง ที่จะช่วยเสริมความเด่นหรือลดความด้อยของอาคารและชุมชนเหล่านี้ ให้มีความงามที่เหมาะสมกลมกลืนกับเมืองประวัติศาสตร์ ในการดำเนินการด้านนี้ ต้องมีการสำรวจอาคารและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ภายในตัวเมือง ประเมินคุณค่าหรือสภาพให้มีหมายเลขลำดับความงาม หรือความขัดแย้งก่อนหลังเพื่อนำมาประกอบการจัดทำแผนและขั้นตอนในการปฏิบัติงาน ควรมีศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่ เพื่อนำมาวางแผนด้านงบประมาณ อาจใช้งบประมาณจากรัฐทั้งหมดในการปรับปรุง หรือให้ผู้ครอบครองอาคารออกค่าใช้จ่ายเอง แล้วรัฐออกระเบียบยกเลิกหรือหย่อนภาษีในป็นั้น ๆ ให้แก่เอกชนหรือผู้ครอบครองที่ปรับปรุง และดูแลอาคารของตนเป็นอย่างดี เพื่อเป็นกำลังใจและสนับสนุนให้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง หรืออาจมีการให้รางวัลเชิดชูเกียรติ หรือมอบสวัสดิการพิเศษแก่บุคคลดังกล่าวเท่าที่รัฐจะสามารถทำได้

การอนุรักษ์และการพัฒนาภูมิสถาปัตยกรรม

บริเวณเมืองโบราณและส่วนที่เป็นโครงสร้างหลักของเมือง โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

(๑) เพื่อรักษาและส่งเสริมความเป็นเมืองโบราณที่มีความเป็นเมืองอย่างเด่นชัด เช่น การขุดลอกคูเมือง ปรับแต่งแนวคันดินเดิม

(๒) เพื่อเน้นโครงสร้างของเมืองเดิมให้เด่นชัด เช่น ระบบถนนภายในเมือง และการแบ่งพื้นที่อันเป็นการเสริมหลักฐานทางประวัติศาสตร์ให้เด่นชัดทางกายภาพ เช่น การปลูกเสริมพันธุ์ไม้สองฝั่งถนน และการสำรวจทางกายภาพ รวมทั้งการปรับปรุงพัฒนาให้มีสภาพที่ดีขึ้นสวยงามขึ้น และเหมาะสมต่อกิจกรรมการใช้สอยในปัจจุบัน เช่น กิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นต้น

บริเวณโบราณสถานแต่ละแห่ง โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

(๓) เพื่อเป็นการคืนสภาพภูมิทัศน์ดั้งเดิมให้แก่บริเวณโบราณสถานแต่ละแห่ง ตามหลักฐานที่ขุดพบทางโบราณคดี และการสำรวจทางกายภาพ รวมทั้งการปรับปรุงพัฒนาให้มีสภาพที่ดีขึ้น สวยงามขึ้น และเหมาะสมต่อกิจกรรมการใช้สอยในปัจจุบัน เช่น กิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นต้น

(๔) กำหนดขอบเขตให้แน่ชัด

(๕) อนุรักษ์ สภาพภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมที่ดีของเดิมให้คงอยู่

(๖) ปรับปรุงพัฒนาสภาพภูมิทัศน์ และสิ่งอำนวยความสะดวกให้เหมาะต่อการใช้สอยในปัจจุบัน

บริเวณพื้นที่ต่อเนื่องระหว่างเมืองเชียงแสนกับปริมณฑลและโบราณสถาน เพื่อสร้างความต่อเนื่องทางกายภาพของเมืองเชียงแสนและปริมณฑลรวมทั้งโบราณสถานแห่งหนึ่งกับอีกแห่งหนึ่ง ความต่อเนื่องจะมีผลต่อการรับรู้ของคน ในเรื่องของบรรยากาศและสภาพรวมของเมืองประวัติศาสตร์ และอาณาบริเวณที่ไม่แตกกระจาย ก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในอีกแง่หนึ่งเป็นความต่อเนื่องของภูมิสถาปัตยกรรม จะก่อให้เกิดความร่มรื่น เขียวขจีที่สานต่อกันไปทั้งเมือง ทำให้เกิดความน่าเดิน และน่าพักผ่อน เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

๓.๒.๔ แผนงานปรับปรุงและพัฒนาชุมชน

การใช้ที่ดินในอดีตของเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน เป็นแหล่งที่อยู่อาศัย การศาสนา การค้า การเศรษฐกิจ การปกครอง และการประกอบกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ปัจจุบันการใช้ที่ดินของเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสนในลักษณะของนครทาบเวียง หรือเมืองปัจจุบันสร้างทับบนเมืองเก่า ทำให้เกิดความสับสนในเรื่องของการใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยเฉพาะโบราณสถาน วัดวาอาราม

ชุมชนและที่พักอาศัย ปะปนกันอย่างขาดความเป็นระเบียบ เกิดทัศนอุจาดตา (Eyesore) และบั่นทอนคุณค่าของเมืองประวัติศาสตร์อันสำคัญยิ่งอีกเมืองหนึ่ง

จึงสมควรให้มีการจัดการการใช้ประโยชน์ที่ดิน รวมทั้งให้มีการควบคุมการใช้ที่ดินให้เหมาะสม โดยยึดหลักการให้มีการผสมกลมกลืนระหว่างชุมชนทั้งเมืองประวัติศาสตร์ให้มากที่สุด โดยมีการแบ่งเป็นเขต ๆ ดังนี้

๑. พื้นที่โบราณสถานและเมืองประวัติศาสตร์ จัดเป็นพื้นที่สำคัญสูงสุด ประกอบด้วยวัดสำคัญ ๆ อาคารที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม จัดเป็นพื้นที่ที่ควรระมัดระวังในการใช้พื้นที่ดังกล่าว จะต้องมีการบูรณะ และบำรุงรักษาให้อยู่ในสภาพเดิม จัดผังบริเวณและปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ เพื่อสร้างบรรยายของความเมืองประวัติศาสตร์ ขณะเดียวกันหากมีสิ่งก่อสร้างอาคารหรือกิจกรรมอื่นใด ที่ทำลายคุณค่าของโบราณสถาน จะต้องโยกย้ายหรือถอนออกไปให้อยู่ในพื้นที่ที่กำหนดให้ได้

๒. บริเวณชุมชน หากมีชุมชนเดิมที่ไม่มีผลกระทบในทางลบ หรือกีดขวางการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ จะให้คงไว้และทำการปรับปรุงให้อยู่ในสภาพเดิมให้ดีขึ้น รวมทั้งมีการควบคุมการก่อสร้าง แต่หากชุมชนได้รับผลกระทบในทางลบ ซึ่งก่อให้เกิดอุปสรรคในการพัฒนาโครงการฯ จะต้องมีการรื้อย้ายออกไปยังพื้นที่จัดตั้งชุมชนใหม่ โดยการร่วมกับองค์กร ภาครัฐ ภาคราชการ เอกชน ต่อการจัดเตรียมพื้นที่ที่เหมาะสม และมีการจัดเตรียมไว้อย่างมีหลักการ

๓. บริเวณสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ได้แก่โรงเรียน ถนน อาคาร ร้านค้า สถานที่ราชการ เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องกับการใช้พื้นที่มาแต่เดิม และยินยอมให้ตั้งอยู่ต่อไปได้ แต่การก่อสร้างขึ้นใหม่นั้น ต้องมีการควบคุมรูปแบบอาคารอย่างเหมาะสม

๔. บริเวณพื้นที่เกษตรกรรม อยู่โดยรอบของพื้นที่โครงการ เพราะประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ทำไร่และทำสวน บริเวณเหล่านี้ไม่มีอุปสรรคแต่อย่างใด แต่จะมีการควบคุมการใช้ที่ดิน เพื่อป้องกันการขยายของสิ่งปลูกสร้าง ที่อยู่อาศัยในเขตพื้นที่เกษตรกรรม ควรจัดกันเขตระหว่างโบราณสถานและเขตพื้นที่เกษตรให้เป็นสัดส่วน

๕. บริเวณป่าสงวน เป็นบริเวณภูเขาด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของโครงการฯ เป็นจุดเด่น และทำให้ทัศนียภาพของโบราณสถานและสภาพแวดล้อมของโครงการฯ มีความสวยงามโดดเด่น ปัจจุบันยังคงเป็นอุทยานของกรมป่าไม้

นอกจากนี้ การจัดและการพัฒนาชุมชนของเมืองประวัติศาสตร์นั้น มีความจำเป็นต้องกำหนดขอบเขตโบราณสถาน และชุมชนที่มีการบุกรุกโบราณสถาน กำแพงเมือง คูเมือง จนกระทั่งเป็นชุมชนแออัด ซึ่งควรมีการโยกย้ายครอบครัวไปอยู่ในการดำเนินการเกี่ยวกับชุมชน สามารถแยก

เขตที่กำหนดให้ต่อไป ส่วนบ้านเรือนที่ไม่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาโครงการฯ อาจปรับปรุงให้สอดคล้องกับการพัฒนาโครงการฯ

จากที่กล่าวทั้งหมดจะเห็นได้ว่า สภาพปัญหาโดยทั่วไปของเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ นั้นเป็นปัญหาที่เกิดขึ้น อันเนื่องมาจากความเจริญเติบโตของเมืองปัจจุบัน ที่ทับซ้อนอยู่ในเมืองโบราณนั้น โดยเฉพาะการขาดการวางผังเมืองที่ดี และการอนุรักษ์อย่างมีระบบต่อเนื่อง แต่อย่างไรก็ตามแล้วแต่ ความเจริญเติบโตของเมืองโบราณจะต้องสอดคล้องกับความเจริญเติบโตของภาคเอกชน โดยจะต้องดึงภาคเอกชนให้เข้ามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ เพราะภาคเอกชนมีส่วนอย่างมากที่จะเป็นตัวเร่งเร้าให้มีการขยายชุมชน ดังนั้น จะต้องไม่ให้มีการขยายผังเมืองเหล่านี้ไปทับเขตโบราณสถานหรือเขตอนุรักษ์ ภาครัฐจะต้องมีนโยบายอย่างชัดเจนเรื่องการโยกย้ายราษฎร การเตรียมที่อยู่อาศัยใหม่ ให้ค่าชดเชย หรือแม้กระทั่งการสร้างบ้านใหม่ให้แล้วมีการผ่อนชำระ เป็นต้น อีกทั้ง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการร่วมพิจารณาออกข้อกำหนดและกฎเกณฑ์ในการควบคุม ควรจะประกอบไปด้วยหน่วยงานหลายๆ หน่วยงานคือ อำเภอเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย กรมผังเมือง กรมโยธาธิการ กรมศิลปากร และสำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ข้อกำหนดและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ควรจะต้องลงลึกถึงรายละเอียดที่เข้าใจได้ชัดเจน ตัวอย่างเช่น รูปแบบของอาคารที่จะก่อสร้างใหม่เขตควบคุม ควรจะต้องเสนอรูปแบบมาตรฐานเป็นตัวอย่าง ๒-๓ แยกประเภทตามการใช้สอย เช่น บ้านพักอาศัย ชั้นเดียว หรือสองชั้น และอาคารพาณิชย์ เป็นต้น

๓.๓ สภาพปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย

เมืองเชียงใหม่ เป็นเมืองโบราณที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดเมืองหนึ่งของแคว้นล้านนา จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี แสดงให้เห็นว่าเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองที่มีพัฒนาการยาวนาน เนื่องจากเป็นเมืองที่มีทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมจึงส่งผลให้มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ การปกครอง ศาสนาและศิลปกรรมอีกมากมาย^๑ เมืองเชียงใหม่มีโบราณสถานที่สำคัญอยู่มากมาย ซึ่งในการอนุรักษ์โบราณสถานนั้นก็ยังปัญหาอุปสรรคอยู่มากมาย จากการให้สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้พบปัญหาอุปสรรคในการอนุรักษ์ ดังนี้

๓.๓.๑ ปัญหาด้านบุคลากร

^๑ กองโบราณคดี กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ, แผนแม่บทโครงการบูรณะและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ อำเภอเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย, (เชียงใหม่: ดาวคอมพิวกราฟิก, ๒๕๓๘), หน้า ๔.

ปัญหาในการอนุรักษ์โบราณสถานนั้นปัญหาที่สำคัญที่พบเห็นอยู่บ่อย ๆ คือปัญหาด้านบุคลากร คือในการอนุรักษ์โบราณสถานนั้นยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถที่จะเข้ามาอนุรักษ์โบราณสถานให้อยู่คงเดิมได้ดี และบุคลากรยังขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

ก็คือเราไม่มีองค์ความรู้ ผู้ที่เกี่ยวข้องไม่มีองค์ความรู้ในการอนุรักษ์โบราณสถาน เป็นปัญหาทั่วไปของทุกที่ทุกแห่ง คนที่เข้าไปเกี่ยวข้องซึ่งเรียกว่ารู้เท่าไม่ถึงการณ์ เมื่อรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ทำแล้วก็ทำให้เกิดความเสียหาย เรียกว่าจะหวังดีแต่ประสงคร้าย หรือเรียกว่าขยันแต่ไม่มีความรู้ อยากจะอนุรักษ์ อยากจะทำให้มันดี แต่ไม่มีความรู้ การกระทำนั้นก็เกิดความเสียหาย อย่างเช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังโบราณเก่าแก่หลายร้อยปีหายากมาก เห็นว่ามันเก่าก็เลยเอาสีไปทาบอย่างนี้ เห็นไหมก็เสียหายหมดเลย เห็นกุฏิเก่า ๆ มันรกรุกตา อาคารกุฏิหลังนั้นมันเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์เก่าแก่หายากไม่มีอีกแล้วไม่มีความรู้ เห็นรกรุกตาก็เลยรื้อทิ้งเลย ทุกที่มเลย ทั้ง ๆ ที่โบราณอาจารย์ท่านรักษากันไว้มานานไว้หลายร้อยปี เพราะฉะนั้นที่เป็นปัญหาอุปสรรค คือ การไม่มีองค์ความรู้ของผู้ที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์ ชาวบ้านหรือว่าจะเป็นคนแล้วแต่ที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานแห่งนี้ หมายความว่ารู้ หรือว่ารู้เท่าไม่ถึงการณ์ แล้วเข้าไปจัดการไปดูแลรักษาด้วยวิธีการที่ไม่ถูกต้อง ไม่ถูกหลักวิชา ไม่ถูกวิธี ทำให้เกิดความเสียหาย^๒

จากคำให้สัมภาษณ์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่าปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งคือ บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานขาดองค์ความรู้ที่ถูกต้องในการอนุรักษ์ จึงกลับกลายเป็นว่ามุ่งการอนุรักษ์แต่อนุรักษ์นั้นกลับเป็นการทำลายโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ อีกประการหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นปัญหาเช่นเดียวกัน คือ การขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณสถาน ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

เรื่องจิตสำนึก ก็คือว่าทุกคนไม่มีจิตสำนึกมองไม่เห็นคุณค่าความสำคัญของโบราณสถานว่ามีคุณค่าทางประวัติศาสตร์อย่างไร มีคุณค่าในเชิงศาสนาอย่างไร เมื่อมองไม่เห็นคุณค่า ก็ไม่เกิดความหวงแหน ไม่เกิดการแสดงออกที่จะรักษาสืบทอด ปัญหาจึงมองได้เป็นสองประการคือ ๑) ขาดความรู้ ๒) ขาดจิตสำนึก ในเรื่องของคุณค่าและความสำคัญของโบราณสถาน ทำให้ไม่มีความหวงแหนดูแลรักษา เพราะฉะนั้นวิธีแก้ปัญหาก็จะต้องให้ความรู้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง แล้วก็สร้างจิตสำนึกความเป็นเจ้าของความอนุรักษ์หวงแหนโบราณสถานให้มาก แนวทางแก้ปัญหาก็คือคนที่หรือหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือว่าจะเป็นคนสงฆ์ ต้องหาผู้เชี่ยวชาญ ขึ้นตรงกับเจ้าอาวาสทั้งหมด มัคทายก หรือกรรมการของวัด รวมทั้งหน่วยงานของรัฐเช่นกรมศิลปากร ทุกส่วนต่างต้องร่วมมือกัน ในการให้ความรู้อบรมให้ความรู้ต่าง ๆ โดยเฉพาะที่เฉพาะจุด จะต้องดูแลรักษาอย่างไร ต้องมีการกระจายอำนาจลงสู่พื้นที่ จะต้องรู้ว่าเกิดอะไรขึ้นในพื้นที่นั้นที่อยู่

^๒ สัมภาษณ์ พระมหาสมปурณ์ วุฑฒิกโร (พรณา), ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๙ มีนาคม ๒๕๖๑.

ในส่วนกลางก็ไม่รู้หรือก็ไม่เห็นใช้ไหม เพราะฉะนั้นมันต้องกระจายอำนาจ ต้องให้องค์ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องในการที่จะให้เขาแสดงความเป็นเจ้าของ อนุรักษ์วงแหวน ในวิถีชีวิตวัฒนธรรมท้องถิ่นของเขาให้มากวิธีการอย่างนี้จะช่วยให้การอนุรักษ์มีประสิทธิภาพ^๑

จากการสัมภาษณ์ถึงสภาพปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์โบราณสถานนั้นผู้วิจัยยังพบว่าคนบางกลุ่มบางคนยังไม่รู้จักคุณค่าของการอนุรักษ์โบราณสถาน และไม่ค่อยสนใจ ไม่เข้าใจศึกษาประวัติศาสตร์ของโบราณสถาน ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

สภาพปัญหาอุปสรรคในการอนุรักษ์ส่งเสริมโบราณสถาน อันที่หนึ่งคือความไม่รู้จักคุณค่าของโบราณสถาน หรือความไม่รู้ของคนโดยทั่วไป ไม่ว่าใครก็แล้วแต่ เจ้าหน้าที่ของกรมศิลปากรพวกโบราณคดีทั้งหลาย ที่เขาไปดูไปทำกันอยู่ บางคนก็รู้จักคุณค่า บางคนก็รู้จักคุณค่า รู้แต่จะทำตามหน้าที่ แต่ว่าโดยรวมรวมก็ยังไม่ค่อยเห็นคุณค่าโบราณสถาน กล่าวได้ว่าเราไม่ค่อยสนใจจะศึกษาประวัติศาสตร์ อันมีที่มาจาก การไม่สนใจศึกษาประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ของตัวเอง รายวิชาจากประวัติศาสตร์และการศึกษาปริญญาตรีสาขาประวัติศาสตร์มันแทบจะไม่มีคนเรียน เป็นรายวิชาในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ควรจะมีรายการวิชาประวัติศาสตร์ที่จะศึกษาให้รู้ถึงที่มาที่ไป อันนี้เป็นดัชนีชี้การเห็นคุณค่าโบราณสถาน ซึ่งเป็นปัญหาอุปสรรคมากในการให้ความร่วมมือ และถ้ารู้ว่าเป็นโบราณสถานทีละค่าก็อาจจะเอาไปใช้ประโยชน์ พูด่าง ๆ ว่าเอาไปขายเอาไปใช้หาเงินหาทอง ไม่ได้อนุรักษ์เอาไว้ หรือบางทีก็ถ้ามีเห็นสิ่งประดิษฐ์ก็ทำเป็นที่ขอหวย ทำเป็นที่บูชาขอโชคขอลา ยกตัวอย่างเช่นที่บุรีรัมย์ มีหมู่บ้านหนึ่งซึ่งเรียกกันที่บ้านทึบ ทำไม่ถึงเรียกว่าบ้านทึบ เพราะว่ามีทึบโบราณ มันเป็นเหมือนกับแทงปูนทึบสมบัติ ที่นั่นคงเป็นโบราณสถานสังเกตดู เพราะว่าชาวบ้านเค้าจะ ไปทำบุญประจำปีไปงัดทึบขึ้นมาครั้งหนึ่งและทึบขึ้นมานิดหน่อย ไปงัดทุกปี ทึบสมบัติเข้าใจว่าเป็นอย่างอย่างนั้น ค่าเล่าสื่อก็ก็น่าจะมีมาจนทุกวันนี้ แต่ปัจจุบันสถานที่นั้นถูกบูรณะจะไม่เหลือร่องรอยอะไรแล้ว สภาพทึบไม่ทราบว่ายังอยู่หรือเปล่า ตอนที่ตนเป็นสามเณรก็เคยไปสวดมนต์ประจำที่มีการทำบุญหมู่บ้าน ชาวบ้านก็มีพิธีกรรมงัดทึบจนเป็นประเพณี จึงเป็นที่มาของบ้านทึบ ก็มีความรู้สึกกันแค่นั้น เมื่อมีการบูรณะแทนที่จะมีการแจ้งกันเป็นลำดับผู้ใหญ่บ้านแจ้งกำนัน กำนันแจ้งอำเภอ อำเภอแจ้งจังหวัดให้บูรณะ พวกเจ้าหน้าที่กรมศิลป์เขาไปดูแลไปอนุรักษ์ไปทำอะไร ไม่มีใครทำอะไรเลย อันนี้คือความไม่เห็นคุณค่าของโบราณสถาน นับเป็นปัญหาอุปสรรคอย่างหนึ่ง อย่างที่สองความไม่เข้าใจในวิธีการอนุรักษ์และส่งเสริมอนุรักษ์โบราณสถาน ว่าตามหลักวิชาการชาวบ้านโดยทั่วไปไม่ค่อยมีความรู้ในการอนุรักษ์ นอกเหนือจากเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบโดยตรง เพราะฉะนั้นบางที

^๑ สัมภาษณ์ พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร (พรรณา), ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๙ มีนาคม ๒๕๖๑.

ก็จะอนุรักษ์ แต่ว่าก็เป็นการทำลายไปโดยที่ไม่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ การอนุรักษ์โบราณสถาน โดยเฉพาะเป็นส่วนโบราณวัตถุ เป็นสิ่งของมันเปราะบางใช้ใหม่ อย่างเช่นพวกคัมภีร์อะไรก็แล้วแต่ แต่ถ้าเป็นสิ่งของที่เป็นสิ่งก่อสร้างถึงแม้ว่าจะมีความแข็งแรง แต่ว่าถ้าไปใช้หลักการอนุรักษ์มันไม่ใช่หลักวิชาการมันก็มันไม่ใช่การส่งเสริมการอนุรักษ์ คือความไม่เข้าใจในหลักวิชาการเป็นปัญหาเป็นอุปสรรค อันที่สามก็คือ ความไม่เห็นคุณค่าและไม่เข้าใจไม่ให้ความร่วมมือของทุกภาคส่วนที่มีที่มมีส่วนเกี่ยวข้อง อย่างในจังหวัดหนึ่งส่วนราชการที่มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบในทุก ๆ เรื่องต้องมีการทำงานร่วมกันบูรณาการกันสอดคล้องให้ประสานกัน บางทีเจ้าหน้าที่เขาจะเข้าไปอนุรักษ์ แต่วามันติดว่าเป็นของใคร หากอยู่ในพื้นที่ไหน ในความรับผิดชอบของใครและเจ้าหน้าที่เขาไม่ได้มีหน้าที่ไปดูแลทุกวันทุกคืน เพราะฉะนั้นในการอนุรักษ์ ทุกภาคส่วนต้องเข้ามามีความร่วมมือ แต่หากความร่วมมือกันยังไม่ดีเท่าที่ควรก็เป็นปัญหาอุปสรรค^๔

ปัญหาดังกล่าวนี้ เกิดจากการที่ประชาชนไม่เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์โบราณสถาน เมื่อมองไม่เห็นความสำคัญด้านนี้ คนส่วนใหญ่จึงมุ่งแต่จะแสวงหาผลประโยชน์จากโบราณสถาน เช่น การขุดดินหรือการนำซากโบราณวัตถุไปใช้ถมที่ เป็นต้น ซึ่งเป็นการทำลายโบราณสถานโดยตรง ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

การที่จะส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น ทำได้ยากมากเพราะไม่มีงบประมาณในการย้ายประชาชนออกจากพื้นที่ อีกทั้งประชาชนในพื้นที่ไม่เห็นความสำคัญของศิลปวัตถุในแหล่งโบราณสถาน พบว่ามีการนำชิ้นส่วนต่าง ๆ ของโบราณสถาน เช่น ก้อนอิฐ หิน ซากปรักหักพังของเจดีย์ซึ่งเป็นโบราณสถานไปใช้ถมที่ดินในพื้นที่ของประชาชนในชุมชนเป็นจำนวนมาก ดังนั้นกระบวนการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานจึงไม่เกิดขึ้น ประชาชนไม่เห็นความสำคัญของเศษซากปรักหักพัง ไม่ตระหนักในเรื่องของศิลปวัฒนธรรมประเพณีไทยในอดีตจากซากโบราณสถานเหล่านั้น^๕

ปัญหาอีกด้านที่พบเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถานและผู้วิจัยพบจากการให้สัมภาษณ์ คือยังขาดหน่วยงานที่เข้ามาดูแลอย่างต่อเนื่อง และยังขาดการส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามาให้ความสนใจในการอนุรักษ์ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

^๔ สัมภาษณ์ พระราชปรีดีทิพย์, ศ. ดร., รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๑.

^๕ สัมภาษณ์ อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์, ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม), ๙ เมษายน ๒๕๖๑.

โบราณสถานทั่วประเทศ ไม่ได้รับการดูแลจากหน่วยงานใด ๆ ถูกทำลายมานานอย่างต่อเนื่องจะปลุกกระดมอย่างไรก็ไม่เกิดการอนุรักษ์โบราณสถานในใจของประชาชนได้ ไม่ว่าจะกี่ปีผ่านไป^๖

และสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ด้านปัญหาด้านบุคลากรว่า

ประชาชนทั่วไปไม่ทราบว่าโบราณสถาน โบราณวัตถุต่าง ๆ มีความสำคัญอย่างไรจึงไม่เห็นคุณค่า มีการบุกรุกจับจองสถานที่เดิมอันที่ตั้งของแหล่งโบราณสถานนั้นมาเป็นพื้นที่ของตน พื้นที่ของภาคเอกชน ต่อยอดไปเป็นธุรกิจส่วนตัว แหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุจึงถูกทำลาย ไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาได้ ทำให้แนวทางในการแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์โบราณสถานไม่สามารถกระทำได้ และเกิดคดีความฟ้องร้องทางกฎหมายในปัจจุบัน^๗

จากการให้สัมภาษณ์ยังพบอีกว่า รัฐบาลและประชาชนยังปิดความรู้ในด้านการอนุรักษ์คนเห็นของใหม่แล้วลืมของเก่า ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญคือ ความไม่รู้ในบริบทของตนเองด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายประชาชน ฝ่ายรัฐมีปริญญาปิดความรู้ขาดการแยกแยะระหว่างความรู้ในหน้าที่กับการบูรณะของเก่าในชุมชน ปัจจุบันคนมองของใหม่ลืมของเก่า^๘ อีกทั้งกรมศิลปากรมีข้อจำกัดที่สำคัญคือ มีบุคลากรน้อยมาก^๙

จากคำให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยยังพบว่าบุคคลยังขาดความรู้ทางด้านกฎหมาย และบทบัญญัติในด้านต่างของทางกฎหมาย ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

บทบัญญัติของกฎหมายมีการนำไปปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกันระหว่างประชาชนกับผู้ที่มีอำนาจในสังคมจึงทำให้เกิดปัญหาอุปสรรคในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน เช่น บทบัญญัติของกรมที่ดินกับกรมศิลปากร ได้แก่การออกโฉนดที่ดินให้กับประชาชนที่อยู่อาศัยในแหล่งโบราณสถานซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกรมศิลปากรทำให้เป็นปัญหาอุปสรรคในการอนุรักษ์โบราณสถานในบริเวณพื้นที่ดังกล่าว และก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมตามมาอีกด้วย^{๑๐}

^๖ สัมภาษณ์ อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์, ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม), ๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^๗ สัมภาษณ์ พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์, ๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^๘ สัมภาษณ์ พระเทพสิทธินายก, เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^๙ สัมภาษณ์ พระพุทธิญาณมุนี, เจ้าคณะอำเภอเชียงแสน, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณวิสุทธินุคุณ, เจ้าคณะตำบลเวียง และเจ้าอาวาสวัดพระเจ้าล้านทอง, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

จากการให้สัมภาษณ์ยังพบอีกว่าประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตโบราณสถานยังมีความยากจนไม่ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถานน้อย ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

ประชาชนที่อยู่อาศัยในเขตโบราณสถาน โบราณวัตถุ เริ่มมีความเข้าใจและเห็นความสำคัญของแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุว่าเป็นมรดกของแผ่นดินสมควรที่จะต้องรักษา แต่เนื่องจากการดำเนินงานของกรมศิลปากรต้องปฏิบัติตามข้อบัญญัติของกฎหมายจึงทำให้ประชาชนไม่มีส่วนร่วมกับหน่วยงานของรัฐในการที่จะส่งเสริม อนุรักษ์โบราณสถานประกอบกับประชาชนมีฐานะยากจน หลายครอบครัวไม่สามารถอพยพครอบครัวไปหาที่อยู่อาศัยใหม่ได้ จึงเป็นปัญหาอุปสรรคในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานดังกล่าว^{๑๑} และยังมีคำให้สัมภาษณ์อีกว่าประชาชนที่อยู่อาศัยในเขตโบราณสถาน โบราณวัตถุทำให้บังคับภูมิทัศน์ของแหล่งโบราณสถาน

๑๒

นอกจากปัญหาที่เกิดจากประชาชนบุกรุกพื้นที่อันเป็นแหล่งโบราณสถาน ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นปัญหาโดยทั่วไปของพื้นที่ที่มีโบราณสถาน แต่จากการสัมภาษณ์ถึงสภาพปัญหาโดยตรงพื้นที่โบราณสถานในเมืองเชียงใหม่ ก็พบว่าประสบปัญหาไม่ต่างไปจากพื้นที่โบราณสถานในเขตพื้นที่อื่นคือการบุกรุกพื้นที่อันเป็นเขตโบราณสถาน ซึ่งปัญหาเหล่านี้นอกจากเกิดจากประชาชนโดยตรง เช่น การขยายชุมชนเข้าไปในเขตพื้นที่โบราณสถาน และจะเป็นการทำลายโบราณสถานไปในที่สุด อาจกล่าวได้ว่าปัญหาดังกล่าวนี้เกิดจากการที่ประชาชนไม่เข้าใจการอนุรักษ์นั่นเอง ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

ปัญหาในการอนุรักษ์นั้นมียุ่แน่นอน เนื่องจากว่า เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองที่มีการวางผังเมืองที่ดีมาก มีกำแพงเมืองที่ยังปรากฏอยู่ชัดเจน ทั้งประตูเมือง และก็อยู่ริมแม่น้ำโขง ในอดีตนั้นเข้าใจว่าเมืองนี้คงอยู่ชิดแม่น้ำโขง เนื่องจากว่าแม่น้ำโขงเต็มตลิ่งไหลแรง และเกิดการกัดเซาะ ส่งผลให้กำแพงเมืองบางส่วนได้หายไป และก็ระยะหลังเมื่อเมืองร้างขึ้นมา ก็มีชุมชนได้เข้าไปอยู่อาศัยทำมาหากิน เพราะฉะนั้น ชุมชนเหล่านี้ ก็จะค่อย ๆ รุกคืบเข้าไปในพื้นที่โบราณสถาน โดยเริ่มบุกรุกเข้าไปในโบราณสถานที่อยู่ในตลาดก่อน แล้วค่อย ๆ ขยายพื้นที่กว้างออกไป เพราะฉะนั้น ปัญหาและอุปสรรคที่พบได้ในตอนนี้ ก็คือ การใช้พื้นที่ ๆ ยังไม่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนไม่เข้าใจจุดประสงค์ของการอนุรักษ์ที่แท้จริง^{๑๓}

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายมานิตย์ ไชยภิตติ, ประธานสภาวัฒนธรรมเวียงเชียงใหม่/ อุปนายกสมาคมเชียงใหม่เมืองเก่าอยู่, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายเพิ่มพันธ์ นนตะศรี, ภัณฑารักษ์ปฏิบัติการ, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๓} สัมภาษณ์ นายเขมชาติ เทพชัย, อธิบดีกรมศิลปากร, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

นอกจากปัญหาที่เกิดจากการที่ประชาชนบุกรุกพื้นที่โบราณสถานแล้ว นโยบายการพัฒนาของหน่วยงานปกครองท้องถิ่น เช่นการก่อสร้างสาธารณูปโภคเป็นต้น รุกเข้าไปในเขตโบราณสถาน ก็เป็นการทำลายโบราณสถานโดยอ้อม รวมทั้งการออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินทับซ้อนเขตพื้นที่โบราณสถานอีกด้วย ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเอง ก็ไม่เข้าใจ เห็นได้จากการที่บางครั้งหน่วยงานเหล่านี้เข้าไปก่อสร้างม้านั่งที่เป็นคอนกรีตบ้าง ถนนคอนกรีตบ้าง ซึ่งชิดกับโบราณสถานมากเกินไป อีกทั้งองค์กรที่ดินยังไปออกเอกสารสิทธิ์ทับเขตพื้นที่โบราณสถานเข้าไปอีก โดยไม่แจ้งให้กรมศิลปากรทราบว่าจะนั้นหากกรมที่ดินต้องการที่จะออกโฉนดที่ดินซึ่งทับเขตพื้นที่โบราณสถานก็ต้องแจ้งให้ทางกรมศิลปากรซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงได้รับทราบ เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าหน่วยงานท้องถิ่นนั้นขาดการประสานที่ดีระหว่างหน่วยงาน ซึ่งก็คือต่างคนต่างทำ จึงจัดเป็นปัญหาและอุปสรรคอย่างหนึ่งเหมือนกัน นอกจากนี้ ก็มีปัญหอันเนื่องมาจากสาธารณูปโภค สาธารณูปการ บางประการ เช่น การสร้างเสาไฟฟ้ารุกเข้าไปในเขตโบราณสถาน สร้างประภา โทระศัพท์ ชุดเข้าไปในเขตพื้นที่โบราณสถาน^{๑๔}

จากการสัมภาษณ์ยังพบอีกว่า นั้นการกำหนดชุมชนเมือง และการวางผังเมือง และบ้านเรือน โดยไม่ได้กำหนดรูปแบบไว้ให้ถูกต้อง โดยรุกเข้าไปในเขตพื้นที่โบราณสถาน ยังก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งปฏิถูล เป็นต้น ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

การตั้งร้านอาหารในเขตพื้นที่โบราณสถาน ถนนหนทางก็ขยายมากจนไปรุกเขตพื้นที่โบราณสถาน ทั้งสิ่งปฏิถูลลงในพื้นที่โบราณสถาน อีกประการหนึ่ง เขตโบราณสถานเดิมนั้นอยู่ในเขตพื้นที่ลุ่ม ซึ่งง่ายต่อการถูกน้ำท่วม นอกจากนี้ปัญหอันเนื่องมาจากสภาพแวดล้อม ปัญหาด้านภูมิทัศน์ การวางชุมชน และการวางผังเมือง และบ้านเรือน โดยไม่ได้กำหนดรูปแบบไว้ให้ถูกต้อง และขาดการควบคุมในการใช้พื้นที่ เหล่านี้นับเป็นปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมและอนุรักษ์โบราณสถาน^{๑๕}

ดังนั้น เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว จากการสัมภาษณ์จะพบว่า ปัญหาในการอนุรักษ์โบราณสถานนั้นปัญหาที่สำคัญที่พบเห็นอยู่บ่อย ๆ คือปัญหาด้านบุคลากร คือการขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถที่จะเข้ามาอนุรักษ์โบราณสถานให้อยู่คงเดิมได้ดี ปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งคือบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานขาดองค์ความรู้ที่ถูกต้องในการอนุรักษ์ ปัญหาที่เกิดจากการบุกรุกพื้นที่ของประชาชนอันเป็นที่มาของปัญหาอื่น ๆ ตามมาเช่น ปัญหาเรื่องขยะมูลฝอย เป็นต้น

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายชมชาติ เทพชัย, อธิบดีกรมศิลปากร, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายชมชาติ เทพชัย, อธิบดีกรมศิลปากร, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

นอกจากนั้น นโยบายการพัฒนาของหน่วยงานปกครองท้องถิ่น เช่นการก่อสร้างสาธารณูปโภคเป็นต้น รุกเข้าไปในเขตโบราณสถาน ก็เป็นการทำลายโบราณสถานโดยอ้อม รวมทั้งการออกเอกสารสิทธิ์ ที่ดินทับซ้อนเขตพื้นที่โบราณสถานอีกด้วย

๓.๓.๒ ปัญหาเรื่องงบประมาณ

จากการให้สัมภาษณ์เชิงลึกถึงสภาพปัญหาในการอนุรักษ์โบราณสถานปัญหาอีกด้านที่พบ คือปัญหาด้านงบประมาณที่ใช้ในการอนุรักษ์โบราณสถานที่เป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อ การอนุรักษ์โบราณสถาน ซึ่งในการอนุรักษ์แต่ละครั้งต้องใช้งบประมาณค่อนข้างสูงจนส่งผลกระทบต่อ การอนุรักษ์ได้ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

เรื่องของปริมาณงานที่มากเกินไป เรื่องงบประมาณที่เจ้าหน้าที่ต้องดูแลรับผิดชอบเนื่องจาก โบราณสถานมันมีอยู่ทั่วไปเพราะฉะนั้นเค้าก็จะไปดูแลได้เฉพาะในส่วนที่เป็นที่หลัก ๆ ที่ปรากฏ ชัดเจนแล้วที่ไม่ต้องไปลงทุนลงแรงมากแต่ว่าส่วนที่ปรากฏอยู่มีความขาดตกบกพร่องเยอะ อย่างเช่นบ้านที่บ่อน้ำที่อาตมาว่าเมื่อกี้ ซึ่งต้องดำเนินการอีกมากมาย เขาก็คงไม่มีกำลังไปดูแล ทั้ง กำลังคนและกำลังทรัพย์และกำลังสติปัญญาอะไรทั้งหลาย และขอขยายเนื้อหาหมั่นกว้างขวาง ก็ ย้อนกลับไปหาประเด็นความร่วมมือร่วมใจของคนในพื้นที่ โดยเฉพาะองค์การปกครองส่วน ท้องถิ่นน่าจะมีการมาช่วยอนุรักษ์ส่งเสริม เพราะว่าบางที่ทำเป็นสถานที่ท่องเที่ยว สร้างรายได้ ให้ภูมิภาคให้ท้องถิ่นได้ แต่ว่าก็หยาบคายเฉพาะส่วนที่มันใกล้ตัวกับสิ่งที่จะต้องไปลงทุนลงแรงทำ เพิ่มเติม อย่างที่โบราณสถานที่ว่าเมื่อกี้ก็ไม่ได้ให้ความสนใจเท่าที่ควร เพราะฉะนั้นประการที่สี่ คือการดูแลไม่ทั่วถึงทั้งทางด้านกำลังคน กำลังงบประมาณ ของหน่วยงานภาครัฐ นับเป็น อุปสรรคอย่างหนึ่งในการส่งเสริมอนุรักษ์โบราณสถาน นี้กล่าวเฉพาะตำบลเวียง ซึ่งจัดอยู่ใน ลักษณะเดียวกัน เพราะว่าเวลาพูดถึงปัญหาอุปสรรคก็ต้องเป็นภาพรวมพูดง่าย ๆ เขาไม่มีเวลา ไปดู ตรงนี้ก็ต้องไปดูที่อื่น ไม่มีงบประมาณไปลงที่นี้ก็เพราะว่าต้องใช้งบประมาณในที่อื่นอีก เพราะฉะนั้นส่วนงานที่ดูแลรับผิดชอบโดยตรง จะต้องจัดเป็นโครงสร้างการบริหารงาน ให้มี ลักษณะเป็นการผสมผสานบูรณาการของคนในพื้นที่เข้ามาเกี่ยวข้อง คือเป็นพันธกิจ ร่วมกันเลยว่าหนึ่งในพันธกิจของ องค์การบริหารท้องถิ่นก็คือการมาช่วยอนุรักษ์ส่งเสริมอนุรักษ์ โบราณสถานที่ตั้งอยู่ในถิ่นของตัวเอง ในถิ่นอีสานใต้มีเยอะมาก กำลังของเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบ ฝ่ายนี้โดยตรงไม่พอที่จะไปดูแล คือทำได้แค่เอาลวดหนามไปกัน ๆ เอาไว้ ที่สำรวจเอาไว้ไปปัก หมุดเอาไว้ลงหมายเลขเอาไว้ ที่ยังไม่ได้จัดการยังมีอยู่อีกมากมาย เพราะฉะนั้นกำลังมันก็ไม่ พอที่ดูแล ในตำบลเวียงก็เป็นปัญหาสืบเนื่องกันนั่นแหละ อันนี้เป็นปัญหาอุปสรรคหลัก ๆ^{๑๖}

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระราชปรีดีทิพย์, ศ.ดร., รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๑.

และยังมีคำให้สัมภาษณ์อีกว่า ฝ่ายรัฐมีข้อจำกัดด้านอัตรากำลังของเจ้าหน้าที่ และงบประมาณ ทำให้แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานไม่เกิดความชัดเจน^{๑๗} สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์อีกว่า กรมศิลปากรมีข้อจำกัดที่สำคัญคือ มีบุคลากรน้อยมากและมีข้อจำกัดด้านงบประมาณ ในการอนุรักษ์โบราณสถาน^{๑๘}

จากคำให้สัมภาษณ์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ปัญหาด้านงบประมาณ เป็นปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งที่จะขับเคลื่อนงานต่าง ๆ ให้ดำเนินไปได้ ในการอนุรักษ์โบราณสถานก็เช่นเดียวกัน การขาดงบประมาณ เนื่องจากว่าในประเทศไทยมีแหล่งโบราณสถานอยู่มากมาย การที่หน่วยงานผู้ที่มีความรับผิดชอบโดยตรงจะจัดสรรงบประมาณลงมาเพื่อใช้ในการอนุรักษ์โบราณสถานได้อย่างทั่วถึง เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก ทั้งนี้ เพราะหากมีการจัดงบประมาณโดยมองไปที่ความสำคัญของโบราณสถาน เช่น โบราณสถานที่ได้รับผิดชอบคิดว่ามีความสำคัญในอันดับต้น ๆ ก็อาจได้รับการจัดสรรงบประมาณลงไปดูแลได้อย่างทั่วถึง แต่ในทางตรงกันข้าม หากแหล่งโบราณสถานนั้น หน่วยงานของรัฐมองว่าไม่ค่อยมีความสำคัญในทางประวัติศาสตร์มากนัก ก็อาจได้รับการจัดสรรงบประมาณในจำนวนน้อย หรือ ไม่ได้ได้รับการจัดสรรเลยก็เป็นได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น โบราณสถานดังกล่าวนี้ ก็อาจทรุดโทรมไปก่อนเวลาอันควร

ดังนั้น วิธีการแก้ปัญหาเรื่องงบประมาณผู้วิจัยจึงมองว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อันได้แก่ องค์กรบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล หรือ องค์กรบริหารส่วนตำบล ที่มีพื้นที่ดูแลปกครองครอบคลุมไปถึงโบราณสถานนั้น ๆ ควรมีการจัดตั้งงบประมาณอุดหนุนเพื่อใช้ในการอนุรักษ์ หรือดูแลโบราณสถาน ก็จะเป็นการลดปัญหางบประมาณที่จะรอจากหน่วยงานของรัฐเพียงอย่างเดียว

๓.๓.๓ ปัญหาด้านการบริหารจัดการ

จากการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยยังพบอีกว่าปัญหาอุปสรรคในการอนุรักษ์โบราณสถานคือ ปัญหาด้านการบริหารจัดการ คือโบราณสถานบางที่ตั้งอยู่ในที่ชุมชนที่ดินบางส่วนอยู่ในที่มีโฉนดอยู่ในความครอบครองของกรมศิลปากร และประชาชนบางครอบครัวยังไม่อพยพออกจากโบราณสถาน ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

ที่อยู่อาศัยของชุมชนตั้งอยู่บนแหล่งโบราณสถาน ซึ่งเป็นพื้นที่ในการกำกับดูแลรักษาของกรมศิลปากร ที่ดินบางส่วนมีโฉนดอยู่ในความครอบครอง จึงมีหลายครอบครัวที่ไม่ยอมอพยพออกจากพื้นที่และมีการเรียกร้องสิทธิตามกฎหมายที่ดินดำเนินการได้รับการแก้ไขเพื่อให้เกิดการ

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณวิสุทธิคุณ, เจ้าคณะตำบลเวียง เจ้าอาวาสวัดพระเจ้าล้านทอง, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระพุทธิญาณมุนี, เจ้าคณะอำเภอเชียงแสน, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

ส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น มีความเห็นว่าปัจจุบันประชาชนมีความเข้าใจ ความรัก ความหวงแหนแหล่งโบราณสถานโบราณวัตถุว่าเป็นสมบัติของชาติที่ทุกคนต้องช่วยกันดูแล แต่ในทางกฎหมายกระบวนการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน เป็นหน้าที่ของกรมศิลปากรแต่เพียงฝ่ายเดียว ประชาชนไม่มีส่วนร่วมแต่อย่างใด เทศบาลยินดีที่จะให้ความร่วมมือกับกรมศิลปากร แต่ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญคือกรมศิลปากรไม่มีความชัดเจนในการสร้างเครือข่ายร่วมกับหน่วยงานทุกภาคส่วนที่อยู่ในพื้นที่^{๑๙} ซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า ด้านการได้รับการแก้ไขเพื่อให้เกิดการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น มีความเห็นว่าปัจจุบันทุกภาคส่วนได้ช่วยกันรณรงค์ให้ประชาชนมีความเข้าใจ ความรัก ความหวงแหน แหล่งโบราณสถานโบราณวัตถุว่า เป็นสมบัติของชาติที่ทุกคนต้องช่วยกันดูแล โดยที่สมาคมเชียงใหม่เมืองน่าอยู่จัดให้มีโครงการไหว้สาโบราณสถานต่าง ๆ เป็นเวลา ๔ ปี อย่างต่อเนื่องจนครบแหล่งโบราณสถานที่สำคัญทุกแห่งกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อปลูกฝังและพัฒนาจิตใจให้รักและหวงแหน มรดกของชาติ ได้แก่ การดำเนินงานในโครงการ^{๒๐} ในการสัมภาษณ์ยังพบปัญหาด้านการบริหารจัดการที่เป็นประโยชน์ว่า กรมศิลปากรมีงบประมาณจำกัดไม่เพียงพอต่อการที่จะจัดทำโครงการ/กิจกรรมเพื่อต่อยอดการพัฒนาองค์ความรู้ด้านวิธีการรักษาและอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานโบราณวัตถุให้กับทุกชุมชนได้^{๒๑}

จากการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยยังพบว่าสำนักงานวัฒนธรรมมิได้มีหน้าที่ในการอนุรักษ์โบราณสถาน แต่ให้ความร่วมมือกับกรมศิลปากรทำหน้าที่ตรวจสอบ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดมิได้มีหน้าที่ในการอนุรักษ์โบราณสถาน แต่ให้ความร่วมมือกับกรมศิลปากร โดยให้วัฒนธรรมอำเภอ ทำหน้าที่ในการตรวจสอบสภาพของโบราณสถานโบราณวัตถุ ประจำปี และรายงานให้กรมศิลปากรทราบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับงบประมาณที่จะได้รับในแต่ละปี งบประมาณไม่ได้รับอย่างต่อเนื่อง และการดำเนินงานของหน่วยงานมุ่งเน้นไปที่การส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ของการพัฒนาของกลุ่มจังหวัดและตรงกับตัวชี้วัดที่กำหนดไว้ สำหรับงบประมาณด้านการบูรณปฏิสังขรณ์ มิได้มีครอบคลุมทุกแห่งในอำเภอเชียงใหม่ แต่ที่เวียงเชียงใหม่ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของล้านนาจะได้รับงบประมาณในการดูแลทุกปี

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายวารินทร์ สุตะวงศ์, รองนายกเทศมนตรีตำบลเวียงเชียงใหม่, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายมานิตย์ ไชยภิตติ, ประธานสภาวัฒนธรรมเวียงเชียงใหม่/อุปนายกสมาคมเชียงใหม่เมืองน่าอยู่, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายเพิ่มพันธ์ นนตะศรี, ภัณฑรักษ์ปฏิบัติการ, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

อย่างไรก็ตามขณะนี้อยู่ในระหว่างการขับเคลื่อนการอนุรักษ์โบราณสถานตามแผนแม่บทที่กรมศิลปากรได้จัดทำไว้แล้ว^{๒๒}

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ปัญหาด้านการบริหารจัดการ นับเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับคนโดยตรง หรือกล่าวได้ว่า คนอยู่ที่ไหนก็ก่อปัญหาที่นั่น การแก้ปัญหาที่จึงต้องแก้ที่คนเป็นหลัก การจะแก้ปัญหาที่เกิดจากคนจึงต้องอาศัยการบริหารจัดการที่ดี จะเห็นได้ว่าเขตพื้นที่โบราณสถานแทบจะทุกที่ไม่เฉพาะในแหล่งประวัติศาสตร์เชียงใหม่เท่านั้น แต่แทบจะทุก ๆ แห่งในประเทศไทย ประสบปัญหาอย่างเดียวกัน เช่น การบุกรุกเขตพื้นที่โบราณสถาน การออกโฉนดที่ดินทับซ้อนเขตพื้นที่โบราณสถาน เป็นต้น ทำอย่างไรจึงจะให้ผู้บุกรุกออกจากเขตพื้นที่โบราณสถานโดยมีผลกระทบน้อยที่สุด

ประเด็นนี้ผู้วิจัยมองว่า ต้องมีการบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายอย่างเคร่งครัด หรือหากต้องการเคลื่อนย้ายประชาชนออกจากเขตพื้นที่โบราณสถาน จะมีวิธีการอย่างไรที่จะเป็นการเยียวยาแก่คนเหล่านั้น อีกประการหนึ่งที่ผู้วิจัยมองว่ามีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าการใช้มาตรการทางกฎหมายคือจะมีวิธีการบริหารจัดการอย่างไร โดยที่ประชาชนไม่ต้องออกจากเขตพื้นที่โบราณสถาน แต่อยู่ร่วมกับโบราณสถาน โดยมีความสำนึกว่า โบราณสถานคือสมบัติส่วนรวมของชุมชน แล้วสร้างจิตสำนึกร่วมในการลุกขึ้นมาปกป้องดูแลโบราณสถาน ประชาชนเหล่านั้นจึงเท่ากับเป็นเจ้าของพื้นที่ไปในตัว กรมศิลปากรก็สามารถประหยัดกำลังคน และ กำลังงบประมาณที่จะต้องจัดสรรลงมาดูแล ผู้วิจัยเห็นด้วยกับคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า กรมศิลปากรมีกำลังน้อย ดังวิธีบริหารจัดการที่ดีที่สุด คือ ให้ประชาชนในพื้นที่เขตโบราณสถานนั้นเป็นกำลังในการดูแลโบราณสถาน

สรุปจากการสัมภาษณ์ถึงปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์โบราณสถาน ผู้วิจัยพบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์โบราณสถานมีอยู่ ๓ ด้านด้วยกันคือ ๑ ปัญหาด้านบุคลากร ๒ ปัญหาด้านงบประมาณ ๓ ปัญหาด้านบริหารจัดการ ซึ่งปัญหาด้านต่าง ๆ เหล่านี้ ส่งผลกระทบต่อการอนุรักษ์โบราณสถานทั้งสิ้น

๓.๔ สรุป

จากที่กล่าวทั้งหมดจะเห็นได้ว่า สภาพปัญหาโดยทั่วไปของเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ นั้นเป็นปัญหาที่เกิดขึ้น อันเนื่องมาจากความเจริญเติบโตของเมืองปัจจุบัน ที่ทับซ้อนอยู่ในเมืองโบราณนั้น โดยเฉพาะการขาดการวางผังเมืองที่ดี และการอนุรักษ์อย่างมีระบบต่อเนื่อง แต่อย่างไรก็ตามแล้วแต่ ความเจริญเติบโตของเมืองโบราณจะต้องสอดคล้องกับความเจริญเติบโตของภาคเอกชน โดย

^{๒๒} สัมภาษณ์ นางสิริรัตน์ โอภาพ, ผู้อำนวยการกลุ่มยุทธศาสตร์และเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมแผนวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

จะต้องดึงภาคเอกชนให้เข้ามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ เพราะภาคเอกชนมีส่วนอย่างมากที่จะเป็นตัวเร่งเร้าให้มีการขยายชุมชน ดังนั้น จะต้องไม่ให้มีการขยายผังเมืองเหล่านี้ไปทับเขตโบราณสถานหรือเขตอนุรักษ์ ภาครัฐจะต้องมีนโยบายอย่างชัดเจนเรื่องการโยกย้ายราษฎร การเตรียมที่อยู่อาศัยใหม่ ให้ค่าชดเชย หรือแม้กระทั่งการบ้านใหม่ให้แล้วมีการผ่อนชำระ เป็นต้น อีกทั้ง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการร่วมพิจารณาออกข้อกำหนดและกฎเกณฑ์ในการควบคุม ควรจะประกอบไปด้วยหน่วยงานหลายๆ หน่วยกันคือ อำเภอเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ กรมผังเมือง กรมโยธาธิการ กรมศิลปากร และสำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ข้อกำหนดและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ควรจะต้องลงลึกถึงรายละเอียดที่เข้าใจได้ชัดเจน ตัวอย่างเช่น รูปแบบของอาคารที่จะก่อสร้างใหม่เขตควบคุม ควรจะต้องเสนอรูปแบบมาตรฐานเป็นตัวอย่าง ๒-๓ แยกประเภทตามการใช้สอย เช่น บ้านพักอาศัยชั้นเดียว หรือสองชั้น และอาคารพาณิชย์ เป็นต้น

สรุปในบทที่ ๓ นี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพปัญหาอุปสรรคและหลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ โดยศึกษาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกพระภิกษุสงฆ์ และผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาจำนวน ๑๒ รูป/คน ถึงปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์โบราณสถานจากการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้พบปัญหาในการอนุรักษ์โบราณสถานที่สำคัญ ๓ ด้าน คือ

๑) ปัญหาด้านบุคลากร ปัญหาที่สำคัญที่พบเห็นอยู่บ่อย ๆ คือ ปัญหาด้านบุคลากรคือการขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถที่จะเข้ามาอนุรักษ์โบราณสถานให้อยู่คงเดิมได้ดี ปัญหาที่สำคัญประการหนึ่ง คือ บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานขาดองค์ความรู้ที่ถูกต้องในการอนุรักษ์

๒) ปัญหาด้านงบประมาณ การขาดงบประมาณ อาจเป็นเพราะว่าในประเทศไทยมีแหล่งโบราณสถานอยู่มากมาย การที่หน่วยงานผู้ที่มีความรับผิดชอบโดยตรงจะจัดสรรงบประมาณลงมาเพื่อใช้ในการอนุรักษ์โบราณสถานได้อย่างทั่วถึง เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก วิธีการแก้ปัญหาคือองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ต่าง ๆ เช่น เทศบาล เป็นต้น ควรมีการจัดตั้งงบประมาณอุดหนุนเพื่อใช้ในการอนุรักษ์ หรือดูแลโบราณสถาน ก็จะเป็นการลดปัญหางบประมาณที่จะรอกจากหน่วยงานของรัฐเพียงอย่างเดียว

๓) ปัญหาการบริหารจัดการ วิธีบริหารจัดการที่น่าจะได้ผลดี คือ ประชาชนไม่ต้องออกจากเขตพื้นที่โบราณสถาน แต่อยู่ร่วมกับโบราณสถาน โดยมีความสำนึกว่า โบราณสถานคือสมบัติส่วนรวมของชุมชน แล้วสร้างจิตสำนึกร่วมในการลุกขึ้นมาปกป้องดูแลโบราณสถาน ประชาชนเหล่านั้นจึงเท่ากับเป็นเจ้าของที่ไปในตัว กรมศิลปากรก็สามารถประหยัดกำลังคน และ กำลังงบประมาณที่จะต้องจัดสรรลงมาดูแล ผู้วิจัยเห็นด้วยกับคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า กรมศิลปากรมีกำลังน้อย ดังนั้น วิธีบริหารจัดการที่ดีที่สุด คือ ให้ประชาชนในพื้นที่เขตโบราณสถานนั้นได้มีส่วนร่วมในการดูแลโบราณสถาน โดยมีกรมศิลปากรเป็นผู้คอยให้การสนับสนุน

บทที่ ๔

การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง

อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ตามหลักพุทธบูรณาการ

ในบทที่ ๔ นี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอ เชียงแสน จังหวัดเชียงราย ตามหลักพุทธบูรณาการ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากประชากรจำนวน ๑๒ รูป/คน โดยจะศึกษาการส่งเสริมกระบวนการ ขั้นตอนวิธีการบริหารจัดการ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตามหลักพุทธบูรณาการ แยกเนื้อหาการศึกษาออกเป็น ๒ ส่วน ส่วนแรกประกอบด้วยประเด็น ดังนี้ ๑) หลักธรรมที่ใช้ในการส่งเสริมในการอนุรักษ์โบราณสถานจะ นำมาใช้อย่างไรบ้าง ๒) แนวทางแก้ไขปัญหาในการอนุรักษ์โบราณสถานทั้ง ๓ ด้านควรเป็นอย่างไร ๓) บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมอนุรักษ์โบราณสถาน ควรเป็นอย่างไร ส่วนที่ ๒ ประกอบด้วย ประเด็น ดังนี้ ๑) การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียงแสนทำได้อย่างไร ๒) แนวทางการอนุรักษ์ควรเป็นอย่างไร ๓) บทบาทของผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์โบราณสถานควรเป็น อย่างไร ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๑ หลักธรรมที่นำไปใช้ในการส่งเสริมในการอนุรักษ์โบราณสถาน

การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ตาม หลักพุทธบูรณาการนั้นจากการศึกษาวิจัยพบว่าหลักธรรมที่สามารถส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน คือหลักอปริหานิยธรรม ๗ เป็นหลักธรรมที่ทำให้เกิดความเสถียรดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

หลักธรรมในการที่จะส่งเสริมในการอนุรักษ์โบราณสถาน หลักธรรมอย่าง เช่น อปริหานิย ธรรม ๗ ประการหลักธรรมที่จะไม่ให้เกิดความเสื่อม เป็นหลักเป็นทางการมันมีอยู่ ๗ ต้องไป ศึกษาในรายละเอียดอย่าง เช่น หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ เมื่อประชุมก็พร้อมเพียงกันประชุม เวลาเลิกก็พร้อมเพียงกันเลิกประชุม แล้วก็หัวข้ออื่นเช่นขอคำปรึกษาผู้มีความรู้สมณพราหมณ์

ถ้าจำไม่ผิดก็จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการรักษาประเพณีเก่าแก่ด้วย เรื่องประเพณีโบราณมันจะมาเกี่ยวข้องกับตรงนี้^๑

และยังมีคำให้สัมภาษณ์ถึงกระบวนการในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานอีกด้วยว่า

กระบวนการนั้นเราต้องอธิบายในเชิงประยุกต์ ก็คล้าย ๆ ที่จะไปเกี่ยวข้องกับเรื่องของเก่ามีอยู่ ถ้ากล่าวถึงการมีส่วนร่วมถ้าเรานำไปใช้ อปทานิยธรรมในการมีส่วนร่วมของชุมชน หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์อะไรกันแบบนี้ ก็จะได้จะได้ความสามัคคีการมีส่วนร่วมเรื่องความสามัคคี เรื่องการมี จิตสำนึก เรื่องการหวงแหนศิลปวัฒนธรรมด้วย นอกจากนั้น บทบาทพระสงฆ์ พระสงฆ์ควรจะต้องมีความรู้ความสามารถ ในการเป็นผู้นำเนื่องจากโบราณสถานเป็นมรดกทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นการรักษาศาสนาอย่างหนึ่ง ในการนิยามศาสนาอย่างหนึ่ง ศาสนบุคคล ศาสนวัตถุ ศาสนสถาน ศาสนธรรม ศาสนพิธี จะมีหลายศาสนสถาน นี่ถือว่าเป็นโบราณสถานเป็นเป็นนิยามหนึ่งของความเป็นศาสนา เพราะคณะพระสงฆ์ต้องมีสำนึกว่า การรักษาโบราณสถานทางโบราณสถานเป็นการรักษาโบราณสถานการรักษาพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่งของโบราณสถานมีคุณค่าในเชิงของศาสนามากกว่าในเชิงของสร้างใหม่ เวลาคนเขามาเที่ยวเขาไม่มาเที่ยวหอรอกติกใหม่ ๆ ถูกไหม เขาจะไปเที่ยวของเก่า เขาไม่มาเที่ยวหอรอกติกใหม่ มจร. ตึกอาคารเรียนรวมเขาไม่มาหอรอกใครเขาจะมา เขาจะไปอยู่ธยา^๒

หลักธรรมที่สำคัญต่าง ๆ ในการอนุรักษ์โบราณสถานยังมีคำให้สัมภาษณ์ที่เป็นประโยชน์อีกว่า

การไปพระเจดีย์นครปฐมจะเห็นว่าของเก่าของโบราณนี้เป็นสัญลักษณ์แทนพระศาสนาได้แต่ของใหม่มันแทนไม่ได้ ของใหม่ไม่มีคุณค่าทางศาสนา แต่มีคุณค่าในทางใช้สอย ไม่มีคุณค่าทางจิตใจ เพราะฉะนั้นเป็นโบราณสถานจึงสิ่งที่แสดงถึงความรุ่งเรืองของศาสนา เพราะฉะนั้นโบราณเขาจึงต้องสร้างเจดีย์ เช่น เจดีย์เจดีย์ชเวดากอง พม่าถ้าไม่มีเจดีย์ชเวดากองก็เหมือนศาสนาในพม่าได้เสื่อมไปแล้ว ไม่มีบุโรพุทโธในอินโดนีเซีย ก็ถือว่าศาสนาพุทธได้เสื่อมไปแล้ว มีแต่อิสลาม แต่อย่างน้อยมีบุโรพุทโธ ก็ยังบ่งบอกว่ามีความเป็นจิตวิญญาณของศาสนายังอยู่ ศาสนาในแง่ตัวบุคคลไม่มีแล้วในอินโดนีเซีย แต่ศาสนาได้แก่ของโบราณสถานยังคงอยู่ในแง่ของจิตวิญญาณ เพราะฉะนั้นต้องให้พระสงฆ์มีความรู้ คือพระสงฆ์จะต้องทำให้ท่านมีบทบาทในการที่ต้องทำให้ท่านมีความรู้ ปัญหาตอนนี้คือพระสงฆ์และชาวบ้านไม่มีความรู้ ไม่ใช่พระสงฆ์ทุก

^๑ สัมภาษณ์ พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร (พรรณา), ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๙ มีนาคม ๒๕๖๑.

^๒ สัมภาษณ์ พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร (พรรณา), ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๙ มีนาคม ๒๕๖๑.

รูปจะมีความรู้ แต่ต้องให้พระสงฆ์ได้มีความรู้ ได้รู้จักวิธีการที่จะอนุรักษ์ ส่งเสริม สืบทอด โบราณสถานด้วยความรู้ที่ถูกต้อง แล้วท่านก็จะมีจิตสำนึกในการตระหนักคุณค่าของ โบราณสถาน ที่มีองค์ประกอบของความเป็นศาสนา ถือว่าเป็นความสำคัญ พระสงฆ์จะต้องเป็น ผู้นำทางด้านความรู้ ต้องให้การศึกษาต่อพระสงฆ์ให้มีความรู้ให้ศาสนธรรม ให้ศาสนวัตถุ และ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เราสามารถจะให้แก่ชาวบ้านได้ ให้เขาเป็นผู้นำในการอนุรักษ์ เพราะว่าศาสน สถานส่วนมากอยู่ในวัด วัดที่อยู่ใกล้ที่สุดที่ชาวบ้านเขามาสร้างให้ และเขาก็มอบหมายให้ พระสงฆ์เป็นผู้ดูแล ทุกวันนี้ที่กรมศิลปากรมาดูแล เพราะเขามั่นใจว่าพระสงฆ์จะมีความรู้ กรม ศิลปากรเขามีองค์ความรู้ เขาเลยก็ต้องมาดูแล พระสงฆ์เพียงแต่ศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎก มันก็ เลยไม่มีความรู้ตรงนี้ พระสงฆ์ควรมีบทบาทสำคัญแต่มีข้อแม้ว่าพระสงฆ์จะต้องมีความรู้ในด้ว การอนุรักษ์โบราณสถานควบคู่กันไปด้วย^๓

จากการให้สัมภาษณ์ ในเรื่องของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมในการอนุรักษ์ โบราณสถานนั้นผู้วิจัยพบว่าหลักสี่ปฐกธรรม ๗ (เฉพาะปริสัจจญาณตาและอิตตัญญตา) และหลักวิริยะ ความเพียร (สัมมัปปธาน ๔) ที่จะช่วยส่งเสริมให้การอนุรักษ์โบราณสถานมีคุณค่ายิ่งขึ้น ดังคำให้ สัมภาษณ์ว่า

หลักธรรมที่จะมาช่วยส่งเสริมโบราณสถาน คือหลักสี่ปฐกธรรม ๗ คือการศึกษาปริสัจจญาณตา โดยเฉพาะปริสัจจญาณตา กับ อิตตัญญตา คำว่าอิตตัญญตา คือรู้จักตัวเอง ซึ่งไม่ได้หมายความว่า รู้จักตัวเอง แต่ทำให้รู้จัก background พื้นฐานชาติพันธุ์ของตัวเอง ต้องศึกษา ต้องสร้างความรู้ เรื่องในเรื่องเหล่านี้ ไม่ใช่ อิตตัญญตา ที่มีความหมายเป็นปัจเจกแคบ ๆ หลัก อิตตัญญตา จึงมี ความหมายรวมถึงว่า ให้รู้จักประเทศชาติ ประวัติศาสตร์ ที่มาที่ไปของตัวเองควรสร้างอิตตัญญ ตาในมิตินี้ ให้มีความรู้ทางด้านนี้ให้มาก จะต้องศึกษาจนกระทั่งให้เกิดความสำนึกคุณค่าของ ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ รวมทั้งโบราณวัตถุโบราณสถาน อันเป็นที่มาของประวัติศาสตร์ชาติ พันธุ์ของตัวเองด้วย ไม่ว่าจะเป็โบราณสถานที่นับเนื่องในพระพุทธศาสนา โบราณสถานที่นับ เนื่องในประเพณีความเชื่อท้องถิ่น โบราณสถานที่เป็ของศาสนาอื่น ที่ไม่เกี่ยวเนื่องความ เป็มาของชาติตัวเอง ให้รู้ให้มีสิ่งที่เรียกว่าอิตตัญญตาให้ได้ นี่คืความหมายของการรู้จักตัวเอง ในบริบทที่กว้างออกไป ปริสัจจญาณตา รู้จักชุมชน รู้จักบริษัท อันนี้กว้างออกไปถึงประเพณี

^๓ สัมภาษณ์ พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร (พรรณา), ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๙ มีนาคม ๒๕๖๑.

วัฒนธรรมพื้นถิ่นของตัวเองด้วย ที่บ่งถึงความเป็นมาของชุมชนของตนเอง ให้เกิดความรู้แบบนี้
อัตตัญญูตา ปริสัญญูตา^๔

นอกจากหลักธรรมในสัปบุริสธรรม คือ อัตตัญญูตา และ ปริสัญญูตา แล้ว หลักธรรมอื่น
ซึ่งมีสำคัญในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานเช่นเดียวกัน คือหลักของความเพียรที่อยู่ในกรอบ
ของสัมมปปธาน ๔ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

หลักธรรมอื่น ซึ่งมีสำคัญในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน นั่นคือหลักของวิริยะความ
เพียรในการทำงาน ความเพียรที่อยู่ในบริบทของคำว่าสัมมปปธาน ได้แก่ สังวรปธาน คือ เพียร
ระวัง ยับยั้ง บำปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น ไม่ให้ความเสียหายเกิดขึ้นแก่โบราณสถาน
ในพื้นที่ ปธานปธาน คือ เพียรละบำปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรละสิ่งที่เสียหายเกิดขึ้นแล้ว
ภาวนापธาน คือ เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมี สร้างคุณค่าให้เกิดขึ้น และ อนุรักษ์นา
ปธาน คือ เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่น และให้เจริญยิ่งขึ้น ความเพียรในการ
อนุรักษ์โบราณสถานดังกล่าวนี้ มีรายละเอียดคือ สังวรปธาน คือโบราณสถานอย่างทีกล่าวแล้ว
ว่า เจ้าหน้าที่ต้องห้ามมาตรการทุกรูปแบบในการที่จะไม่ให้เกิดข้อเสียหายแก่โบราณสถาน ทั้งตัว
ระบบ และกลไกในการทางกฎหมาย ทั้งการสร้างจิตสำนึกให้รู้คุณค่าของโบราณสถานในพื้นที่
อย่างนี้เรียกว่าสังวรปธาน คือเฝ้าเพียรระวังไม่ให้ความเสียหายเกิดขึ้น ทั้งความเสียหายที่จะ
เกิดขึ้นเกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติ สภาพแวดล้อม อันนี้ก็ต้องทำให้รอดด้าน ถ้าเป็นโบราณสถาน
บางอย่าง สัมผัสความชื้นไม่ได้ สัมผัสความร้อนจากแดดไม่ได้ โดนน้ำฝนไม่ได้ หรืออาจจะเป็น
ปลวกไม่ได้ ต้องดำเนินการห้ามมาตรการมาป้องกัน หลักพระพุทธศาสนาเรียกว่าเพียรระวังไม่ให้
ความชั่วเกิดขึ้น จัดอยู่ในหัวข้อของเพียรระวังไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้น บางครั้งก็มุ่งแต่การ
บูรณะปฏิสังขรณ์ให้มันดีขึ้นอย่างเดียว แต่ลืมนึกว่าวัสดุที่ใช้เป็นสิ่งที่ปลวกจะขึ้นได้ง่าย ส่วน
เป้าหมายหลักก็คือสร้างศรัทธา จากศรัทธาก็จะนำไปสู่ศีล จากศีลก็จะไปนำสู่สมาธิ และสมาธิก็
จะนำไปสู่ปัญญา จากปัญญาก็จะนำไปสู่วิมุตติวิมุตติ เอาละศรัทธาเป็นตัวตั้งเพื่อให้คนใกล้ชิดพระ
รัตนตรัยมาช่วยกันดูแลรักษาหลัก ๆ พุทธธรรมก็คงจะเป็นเรื่องพวกนี้^๕

จากการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยยังพบว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ช่วยส่งเสริมการ
อนุรักษ์โบราณสถานนั้นควรใช้หลักสัมมาทิฐิ โดยส่งเสริมให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเกิดความรู้ เกิดปัญญา
ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

^๔ สัมภาษณ์ พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร (พรธนา), ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๙ มีนาคม ๒๕๖๑.

^๕ สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร., รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๑.

หลักการที่ใช้ในการส่งเสริมเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์โบราณสถาน นั้น ควรใช้หลักสัมมาทิฐิ โดยการส่งเสริมให้คนในชุมชนมีความรู้ เกิดปัญญา และเข้าใจในความสำคัญของแหล่งโบราณสถาน เห็นคุณค่าของโบราณสถาน นำไปสู่การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ต่อไป^๖ และยังมีคำให้สัมภาษณ์ที่เป็นประโยชน์อีกว่า หลักการที่ใช้ในการส่งเสริมเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น อยู่ที่จิต หมายความว่าใจต้องพร้อมที่จะเรียนรู้ร่วมกันทั้งฝ่ายรัฐและประชาชน^๗

นอกจากนั้น จากการสัมภาษณ์ยังพบอีกว่า หลักของความสามัคคีก็ยังมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานเช่นเดียวกัน คือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องมีความรัก ความสามัคคี ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

หลักการที่ใช้ในการส่งเสริมเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์โบราณสถาน นั้น ควรใช้ พุทธภาษิตที่ว่า ‘สุขา สงฆสส สามัคคี’ หมายความว่า ความสามัคคีนำมาซึ่งความสุขในหมู่คณะ การที่จะอนุรักษ์โบราณสถานให้ยั่งยืนสืบไป ต้องใช้หลักการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเฝ้าระวังมิให้บุคคลทั้งภายในชุมชน และภายนอกชุมชนเข้าไปทำลายแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุทั้งหลายที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน^๘

หลักการทางพระพุทธศาสนาจากการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยยังพบว่า ควรใช้หลักสามัคคีธรรม และหลักขันติธรรม บ้านวัด และหน่วยงานราชการต้องให้ความร่วมมือกัน ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

หลักการที่ใช้ในการส่งเสริมเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์โบราณสถาน นั้น ควรใช้ หลักสามัคคีธรรม หลักขันติธรรม และหลักวิริยะธรรมสูงโดยที่ บ้าน วัด และหน่วยงานราชการ ต้องให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตามหน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่ในการอนุรักษ์โบราณสถาน นั้น ๆ จะต้องมีความชัดเจนในการกำหนดภารกิจและบทบาทให้กับทุกฝ่ายทั้งฝ่ายราชอาณาจักรและพุทธจักร จะทำให้ประชาชนมีแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน จึงจะเกิดความร่วมมือร่วมแรง ร่วมใจ ส่งผลให้การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเรื่องการบูรณสถานที่ยุติลง โบราณสถานลดลง และช่วยกันเฝ้าระวัง มิให้แหล่งโบราณสถานทรุดโทรม หรือเกิดการสูญเสียของโบราณวัตถุในพื้นที่ลดลงและอาจไม่เกิดขึ้นได้อีกด้วย^๙

^๖ สัมภาษณ์ พระมหาวิฑูริย์ วชิรเมธี, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์, ๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^๗ สัมภาษณ์ พระเทพสิทธินายก, เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^๘ สัมภาษณ์ พระพุทธิญาณมุนี, เจ้าคณะอำเภอเชียงแสน, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^๙ สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณวิสุทธิคุณ, เจ้าคณะตำบลเวียง และเจ้าอาวาสวัดพระเจ้าล้านทอง, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

ในการอนุรักษ์แน่นอนว่าอาจจะมีเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย เช่น กรมศิลปากร องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนในพื้นที่ บางครั้งการพัฒนา กับการอนุรักษ์ มักจะไปด้วยกันไม่ได้ ดังนั้นจึงควรนำหลักมัชฌิมาปฏิปทามาใช้เพื่อไกล่เกลี่ยความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

ในหลักของพระพุทธศาสนาเอง หากมองย้อนไปในอดีต ตั้งแต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ได้ให้หลักธรรมไว้เยอะ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์เข้ากับการอนุรักษ์โบราณสถาน เช่น หลักการเดินทางสายกลาง ที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งสามารถนำมาบูรณาการได้ในแง่ที่ว่า การอนุรักษ์ กับการพัฒนาควรจะเป็นไปด้วยได้อย่างไร จึงจะไม่ขัดแย้งกัน^{๑๐}

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว หลักธรรมที่นำไปใช้ในการส่งเสริมในการอนุรักษ์โบราณสถาน กระบวนการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ตามหลักพุทธบูรณาการ คือหลักอปริหานิยธรรม ๗ เป็นหลักธรรมที่ป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมแก่โบราณสถาน โดยเฉพาะในข้อหมั่นประชุมกันเนื่องนิത്യ ซึ่งผู้วิจัยมองว่า การประชุมเป็นการเปิดโอกาสให้ได้พูดคุยกัน การพูดคุยก็เป็นการเปิดโอกาสให้ได้แสดงความคิดเห็น ในความเห็นหลากหลายย่อมมีประเด็นที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ ในชุมชนที่มีพื้นที่เขตโบราณสถาน แน่แน่นอนว่าย่อมต้องมีผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย คือประชาชนผู้อยู่ในพื้นที่ และหน่วยงานที่มีความรับผิดชอบโดยตรงต่อโบราณสถาน การที่ประชาชนอยู่ในเขตพื้นที่โบราณสถาน แน่แน่นอนว่าย่อมต้องมีผลกระทบในทางใดทางหนึ่งต่อโบราณสถานนั้น

เมื่อเกิดผลกระทบต่อโบราณสถาน หน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง เช่นกรมศิลปากรย่อมมีหน้าที่ที่จะต้องลงมาจัดการอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งหลักไม่พ้นวิธีการทางกฎหมาย และวิธีการอย่างนี้ย่อมมีผลกระทบต่อประชาชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การกระทำอย่างนี้ดูเหมือนว่า หน่วยงานภาครัฐจะมองว่าชาวบ้านคือผู้บุกรุกซึ่งจะต้องให้ออกไปจากพื้นที่โบราณสถาน และชาวบ้านก็จะมองหน่วยงานของรัฐในทางที่ไม่เป็นมิตร เมื่อทั้งสองฝ่ายมีมุมมองที่ขัดแย้งกัน การแก้ปัญหาที่เป็นไปได้ยาก แต่การนำหลักอปริหานิยธรรม ในข้อที่ว่า หมั่นประชุมกันเนื่องนิจ เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมพร้อมกัน มาบูรณาการ ก็จะเป็นเปิดโอกาสให้ทั้งสองฝ่ายได้มีแสดงความคิดเห็น และเปิดโอกาสให้ทั้งสองฝ่ายได้หาทางออกร่วมกัน หรือได้แก้ปัญหาร่วมกันอย่างสันติ ดังนั้น หลักอปริหานิยธรรมข้อนี้ ผู้วิจัยจึงมองว่าเป็นแนวทางแก้ปัญหาความไม่เข้าใจกันระหว่างประชาชนในพื้นที่และหน่วยงานภาครัฐได้ โดยอาศัยการพูดคุยกันอย่างเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ประเด็นที่สำคัญประการต่อมา ก็คือว่า ผู้วิจัยมองว่าหลักอปริหานิยธรรมในข้อนี้ นอกจากจะนำมาบูรณาการในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานแล้ว ยังสามารถแก้ปัญหาด้านการบริหารจัดการได้อีกด้วย

^{๑๐} สัมภาษณ์ นายเชมชาติ เทพชัย, อธิบดีกรมศิลปากร, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

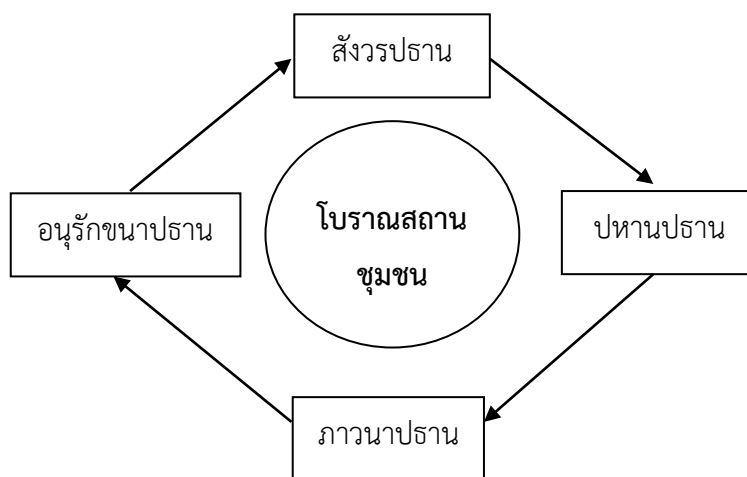
ดังนั้น การบูรณาการระหว่างหน่วยงานของรัฐผู้ถือกฎหมายเป็นใหญ่ และกับประชาชน ในเขตพื้นที่โบราณสถาน โดยมีหลักอุปถัมภ์นิยธรรม คือ การหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ การประชุมไม่ จำเป็นว่าจะต้องเป็นการประชุมอย่างมีรูปแบบเสมอไป แต่การลงมาพบปะพูดคุยกับชาวบ้าน หรือ แม้กระทั่งการทำประชาพิจารณ์เพื่อหาทางออกร่วมกัน ก็จัดได้ว่าเป็นการประชุมกันเนื่องนิตย์ หาก ทำได้อย่างนี้ ผู้วิจัยมองการอนุรักษ์โบราณสถานก็จะเป็นไปอย่างสร้างสรรค์ กล่าวคือ หน่วยงาน ผู้รับผิดชอบก็จะไม่มองว่าชาวบ้านคือผู้บุกรุก และชาวบ้านก็จะไม่มองเจ้าหน้าที่ของรัฐในลักษณะที่ไม่ เป็นมิตร

นอกจากนั้น จากคำสัมภาษณ์ข้างต้น จะเห็นได้ว่า ผู้ทรงคุณวุฒิยังได้กล่าวถึงหลักสัปตนิยธรรม ๗ โดยเฉพาะในข้อ อุตตัญญูตา คำว่า “อุตตัญญูตา” ถ้ามุ่งถึงความหมายตามรูปศัพท์ ก็จะมี ความหมายเพียงแค่ว่า “ความเป็นผู้รู้จักตน” แต่ถ้ามองให้กว้างออกไปและให้ครอบคลุมไปใน ความหมายของการอนุรักษ์โบราณสถาน ก็หมายถึง การปลูกฝังให้ประชาชนได้มีความรู้และตระหนัก ในประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ของตนเอง รากเหง้า ของตนเอง จนนำไปสู่การเกิดความรักความหวงแหนใน โบราณสถาน เมื่อประชาชนเกิดความรู้สึกรักและหวงแหนในโบราณสถาน ช่วยกันเป็นหูเป็นตา ปกป้องดูแลโบราณสถาน จึงมีความหมายเท่ากับว่าประชาชนเหล่านั้นทำหน้าที่แทนเจ้าหน้าที่ของรัฐ ไปในตัว ซึ่งเป็นการประหยัดทั้งงบประมาณ และเป็นการแก้ปัญหาด้านบุคลากรของกรมศิลปากรซึ่งมี น้อยอยู่แล้ว และอีกข้อคือ ปริสัญญูตา ตามรูปศัพท์ “ปริสัญญูตา” มีความหมายแค่เพียงว่า รู้จัก ชุมชน แต่หากมองในแง่ของการอนุรักษ์โบราณสถาน จึงมีความหมายรวมถึงว่า การรู้จักชุมชนซึ่งมี โบราณสถานตั้งอยู่ ตลอดจนถึงให้รู้ว่าชุมชนและโบราณสถานมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออกจน เป็นบ่อเกิดประเพณีวัฒนธรรมพื้นถิ่นของชุมชนตัวเองด้วย ดังนั้นผู้วิจัยจึงมองว่า ทั้ง อุตตัญญูตา และ ปริสัญญูตา นอกจากสามารถบูรณาการเข้ากับการอนุรักษ์โบราณสถานได้แล้ว อีกประการหนึ่งยังเป็นการแก้ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานของตำบลเวียง อำเภอเชียงแสนได้ ครบทั้ง ๓ ด้าน คือ ด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ และด้าน การบริหารจัดการ

นอกจากหลักสัปตนิยธรรม (อุตตัญญูตา และ ปริสัญญูตา) ดังกล่าวมาแล้ว หลักของ การใช้ความเพียรในบริบทของสัมมัตถานทั้งสี่ คือสังวรปธาน ปหานปธาน ภาวนापธาน และ อนุรักษณาปธาน ซึ่งในความหมายของสัมมัตถานนั้นให้ความสำคัญในแง่ของการปฏิบัติ กล่าวคือ สังวรปธาน หมายถึง การใช้ความเพียรระวังมิให้บาปอกุศลที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น ปหานปธาน หมายถึง การใช้ความเพียรเพื่อละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว ภาวนापธาน หมายถึง การใช้ความเพียร เพื่อทำให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น อนุรักษณาปธาน หมายถึง การใช้ความเพียรรักษากุศลธรรม ที่เกิดขึ้นแล้วมิให้เสื่อมไป แต่หากมองในแง่ของการบูรณาการเข้ากับการอนุรักษ์โบราณสถาน ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้ให้ความในแง่ที่กว้างและครอบคลุมยิ่งขึ้น ว่า สังวรปธาน หมายถึง การเฝ้า ระวัง การป้องกัน จะด้วยมาตรการใด ๆ ก็แล้วแต่ เพื่อมิให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถาน

ดังนั้นในแง่นี้จึงมองได้ว่า “บาปอกุศล” นั่นคือ “ความเสียหาย” ที่จะเกิดขึ้นต่อโบราณสถาน เพราะฉะนั้น บาปอกุศลนี้ จะต้องระวัง หรือป้องกัน มิให้เกิดขึ้นต่อโบราณสถาน ปทานปธาน หมายถึง การการใช้ความเพียรเพื่อละ หรือเพื่อกำจัดความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อโบราณสถาน เช่น ด้วยการซ่อมแซม บูรณะ หรือปฏิสังขรณ์เพื่อให้คงคืนสู่สภาพเดิม หรือรักษาสภาพเดิมไว้ให้นานที่สุด ดังนั้น “บาปอกุศล” ในที่นี้จึงหมายถึง “ความเสียหาย” ต่อตัวโบราณสถานที่เกิดขึ้นแล้ว ดังนั้นจึงมองได้ว่า “บาปอกุศล” นั่นคือ “ความเสียหาย” ต่อตัวโบราณสถานซึ่งจะต้อง “ปทาน” คือกำจัดออกไป ภาวนาปธาน หมายถึง การใช้เวลาเพียร เพื่อหาวิธีการใหม่ ๆ มาใช้ในการอนุรักษ์โบราณสถาน บางครั้งอาจต้องพึ่งวิธีการสมัยใหม่ ซึ่งยังไม่เคยมีการนำมาใช้ ดังนั้นในแง่จึงมองได้ว่า “กุศลธรรม” คือ “วิธีการสมัยใหม่” ที่จะนำมาใช้ในการอนุรักษ์โบราณสถาน ดังนั้นผู้วิจัยจึงมองว่า “กุศลธรรม” จึงเท่ากับ “วิธีการสมัยใหม่” ที่จะต้องนำมา “ภาวนา” คือการนำมาใช้ในการอนุรักษ์โบราณสถาน และ อนุรักษ์นาปธาน หมายถึง การใช้เวลาเพียรเพื่อดูแลรักษาโบราณสถานนั้น ซึ่งได้รับการปรับปรุง ซ่อมแซม ปฏิสังขรณ์ ให้คงสภาพนั้นให้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้

อนึ่ง ผู้วิจัยมองว่า การที่จะนำหลักสัมมัตตปธานทั้ง ๔ นี้ มาบูรณาการในการอนุรักษ์โบราณสถานนั้นจำต้องนำมาใช้ให้ครบทั้ง ๔ ขั้นตอน เพราะผู้วิจัยมองว่า หลักการทั้ง ๔ ข้อนี้เป็นกระบวนการที่จะต้องทำไปพร้อมกัน หากขาดข้อใดข้อหนึ่งไป อาจส่งผลให้การอนุรักษ์โบราณสถานนั้นได้ผลน้อย เช่น มีแต่การเฝ้าระวังเพียงอย่างเดียว แต่ไม่คิดหามาตรการอื่น ๆ มาใช้ ผลที่จะเกิดก็ได้ก็น้อย ดังนั้น ในการเฝ้าระวัง (สังวรปธาน) ก็ต้องมีวิธีการกำจัด (ปทานปธาน) สิ่งที่เกิดความเสียหายต่อโบราณสถาน ต่อจากนั้นก็ต้องหาวิธีการอนุรักษ์ บูรณะ ปฏิสังขรณ์ (ภาวนาปธาน) ตัวโบราณสถาน และพยายามรักษา (อนุรักษ์นาปธาน) ตัวโบราณสถานที่ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์แล้วให้อยู่ในสภาพที่ดี ขั้นตอนสุดท้ายนี้ก็นำไปสู่ขั้นตอนที่หนึ่งอีก คือ การเฝ้าระวัง ซึ่งสามารถเขียนเป็นแผนผังได้ดังนี้

ภาพที่ ๔.๑ แสดงการบูรณาการหลักสัมมัตตปธานกับโบราณสถานและชุมชน

๔.๒ แนวทางแก้ไขปัญหาในการอนุรักษ์โบราณสถาน

จากการให้สัมภาษณ์ผู้พระภิกษุสงฆ์ และทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาเมื่อพบปัญหาที่เกิดขึ้นที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์มีวิธีการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างไร ซึ่งพบว่า การแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องมีความอดทน ต้องมีความเสียสละ และต้องอาศัยความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชน ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า จากปัญหา ๓ ด้านที่เกิดขึ้นผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ถึงแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ดังนี้

๔.๒.๑ ปัญหาด้านบุคลากร

จากประเด็นปัญหาซึ่งได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ ๓ ว่า ปัญหาในการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น ปัญหาที่สำคัญที่พบเห็นอยู่บ่อย ๆ คือปัญหาด้านบุคลากร คือการขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถที่จะเข้ามาอนุรักษ์โบราณสถานให้อยู่คงเดิมได้ดี ปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งคือบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานขาดองค์ความรู้ที่ถูกต้องในการอนุรักษ์ ปัญหาที่เกิดจากการบุกรุกพื้นที่ของประชาชนอันเป็นที่มาของปัญหาอื่น ๆ ตามมา เช่น ปัญหาเรื่องขยะมูลฝอยเป็นต้น นอกจากนี้ นโยบายการพัฒนาของหน่วยงานปกครองท้องถิ่น เช่นการก่อสร้างสาธารณูปโภคเป็นต้น รุกเข้าไปในเขตโบราณสถาน ก็เป็นการทำลายโบราณสถานโดยอ้อม รวมทั้งการออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินทับซ้อนเขตพื้นที่โบราณสถานอีกด้วย จากการสัมภาษณ์ ผู้เชี่ยวชาญได้เสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ดังนี้

บทบาทของผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนที่มีต่อการอนุรักษ์โบราณสถานคือการส่งเสริมองค์ความรู้ที่ถูกต้องให้กับชุมชน เช่นการอนุรักษ์ต้องไม่เปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของวัสดุที่ใช้ในการซ่อมแซมแหล่งโบราณสถานนั้น ควรใช้วัสดุแบบเดิมให้มากที่สุดจึงจะเป็นการอนุรักษ์ที่แท้จริง และควรส่งเสริมการสร้างอาคารต่าง ๆ ในปัจจุบันที่จะพัฒนาไปสู่การเป็นโบราณสถานเป็นแหล่งศึกษาประวัติศาสตร์ และชาติพันธุ์ของบรรพบุรุษในคนรุ่นใหม่ยุคปัจจุบัน มากกว่าที่จะไปทุ้มเทอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานในอดีตซึ่งไม่คุ้มค่า อีกทั้งรัฐควรส่งเสริมการศึกษาด้านการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม การอนุรักษ์ การรักษาแหล่งโบราณสถานให้แก่ประชาชน ดังนั้นการที่ประชาชนไม่มีส่วนร่วมในการทะนุบำรุงรักษาแหล่งโบราณสถานจึงไม่ใช่ความผิดของประชาชน^{๑๑}

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าบทบาทของผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนที่มีต่อการอนุรักษ์โบราณสถานคือการส่งเสริมองค์ความรู้ที่ถูกต้องให้แก่ชุมชน การที่จะ

^{๑๑} สัมภาษณ์ อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์, ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม), ๙ เมษายน

เสริมสร้างความรู้ให้แก่ชุมชนได้ ก็ย่อมต้องอาศัยการประชุมกัน หรือการพบปะสังสรรค์กัน กล่าวได้ว่า กิจกรรมกลุ่มเปิดโอกาสให้ชุมชนแบ่งปันความรู้แก่กันและกันได้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงหลักอภิธานิยธรรม ในข้อที่แสดงถึงความสามัคคีคือ ในข้อหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ และพร้อมเพรียงกันเลิกประชุมระหว่างผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชน อีกประการหนึ่งจากคำสัมภาษณ์ข้างต้นที่ว่า “การอนุรักษ์โบราณสถานนั้นจะต้องไม่เปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของวัสดุที่ใช้ในการซ่อมแซมแหล่งโบราณสถานนั้น ควรใช้วัสดุแบบเดิมให้มากที่สุดจึงจะเป็นการอนุรักษ์ที่แท้จริง” ซึ่งแสดงให้เห็นความเคารพต่อโบราณสถาน และความสำคัญต่อการไม่เปลี่ยนแปลงองค์ประกอบด้านวัสดุที่ใช้ในการซ่อมแซมโบราณสถาน แสดงให้เห็นถึงการนำหลักอภิธานิยธรรมในข้อ ให้ความเคารพนับถือบูชาพระเจดีย์ทั้งหลายทั้งภายในและภายนอกเมือง และไม่บั่นทอนผลประโยชน์ที่เคยอุปถัมภ์บำรุงพระเจดีย์เหล่านั้น มาปรับประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาด้านบุคลากรนั่นเอง

๔.๒.๒ ปัญหาด้านงบประมาณ

สภาพปัญหาในการอนุรักษ์โบราณสถานปัญหาอีกด้านที่พบคือปัญหาด้านงบประมาณที่ใช้ในการอนุรักษ์โบราณสถานที่เป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่ออนุรักษ์โบราณสถาน ซึ่งในการอนุรักษ์แต่ละครั้งต้องใช้งบประมาณค่อนข้างสูงจนส่งผลกระทบต่ออนุรักษ์ได้ จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญได้เสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ดังนี้

การปลูกฝังจิตสำนึกเพื่อให้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์โบราณสถาน แก่คนรุ่นใหม่ก็มีความสำคัญเช่นเดียวกัน เพราะจะอาศัยงบประมาณจากกรมศิลปากรเพียงอย่างเดียว คงไม่ได้ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

ปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่ มีความรักศิลปวัฒนธรรมประเพณีของชาติ และการอนุรักษ์โบราณสถานที่มีอยู่ในปัจจุบัน กรมศิลปากรไม่มีงบประมาณในการจัดหาที่อยู่ใหม่ให้แก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณแหล่งโบราณสถานหรือใกล้เคียงได้ จึงไม่คุ้มค่ากับการลงทุนเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน จึงเป็นสาเหตุให้ แหล่งโบราณสถานทรุดโทรมอย่างต่อเนื่อง^{๑๖}

การจัดสรรงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐ นับเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน เพราะปัญหานี้มีความเกี่ยวข้องกับปัญหาด้านการบริหารจัดการ หากมีการบริหารจัดการที่ดี ปัญหาด้านงบประมาณและปัญหาด้านการบริหารจัดการ ก็จะได้รับแก้ไขในลักษณะบูรณาการคือเป็นไปด้วยกัน ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

เพราะฉะนั้นส่วนงานที่ดูแลรับผิดชอบโดยตรง จะต้องจัดเป็นโครงสร้างการบริหารงาน ให้มีลักษณะเป็นการผสมผสานบูรณาการของคนในพื้นที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง คือเป็นพันธกิจ

^{๑๖} สัมภาษณ์ อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์, ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม), ๙ เมษายน ๒๕๖๑.

ร่วมกันเลยว่าหนึ่งในพันธกิจของ องค์การบริหารท้องถิ่นก็คือการมาช่วยอนุรักษ์ส่งเสริมอนุรักษ์ โบราณสถานที่ตั้งอยู่ในถิ่นของตัวเอง ในถิ่นอีสานใต้มีเยอะมาก กำลังของเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบ ฝ่ายนี้โดยตรงไม่พอที่จะไปดูแล คือทำได้แค่เอาลวดหนามไปกันๆ เอาไว้ ที่สำรวจเอาไว้ไปปัก หมุดเอาไว้ลงหมายเลขเอาไว้ ที่ยังไม่ได้จัดการยังมีอยู่อีกมากมาย เพราะฉะนั้นกำลังมันก็ไม่พอที่ดูแล ในตำบลเวียงก็เป็นปัญหาสืบเนื่องกันนั้นแหละ อันนี้เป็นปัญหาอุปสรรคหลัก ๆ^{๑๓}

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการปลูกฝังจิตสำนึกแก่ประชาชน หรือ ชุมที่อยู่โดยรอบโบราณสถานเพื่อให้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์โบราณสถาน กล่าวได้ว่าเป็น ขั้นตอนที่มีความสำคัญในการอนุรักษ์โบราณสถาน เพราะหากประชาชนหรือชุมชนที่อยู่โดยรอบ บริเวณโบราณสถานขาดจิตสำนึก การอนุรักษ์โบราณสถานก็คงเกิดขึ้นไม่ได้ โบราณสถานมีพันถูก ทำลายไปได้ แต่เมื่อเกิดจิตสำนึกขึ้นแล้ว ชุมชนก็มองเห็นคุณค่าและความสำคัญของโบราณสถาน และหาทางในการอนุรักษ์ต่อไป ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า การปลูกจิตสำนึกก็คือการกระตุ้นให้เกิด หลักธรรมที่เรียกว่า สัมมัตถ์ทั้ง ๔ กล่าวคือ คือ สังวรปธาน คือการช่วยกันเป็นหูเป็นตาในการ ดูแลรักษาโบราณสถาน เมื่อต่างฝ่ายต่างก็ช่วยกันระวัง ก็เป็นเหตุนำไปสู่ สัมมัตถ์ข้อที่ ๒ คือ ปหาน ปธาน คือการป้องกันมิให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถาน ไม่ว่าจะเกิดความเสียหายที่เกิดจาก กระทำของผู้คนโดยตรง หรือ ความเสียหายอันจะเกิดจากสาเหตุอื่น ๆ เช่น ภัยพิบัติจากธรรมชาติ เป็นต้น เมื่อมีการระวังป้องกันที่ดี ก็เท่ากับเป็นการหาวิธีการที่จะทำให้โบราณสถานนั้นได้รับการ พัฒนาในทางที่ขึ้น เช่น ช่วยกันหางบประมาณ หรือช่วยกันบริจาคทรัพย์ เพื่อการอนุรักษ์ โบราณสถาน นั่นก็คือได้เกิดสัมมัตถ์ข้อที่ ๓ คือ ภาวนาปธาน คือการใช้ความเพียรในการทำให้ดี ขึ้น หรือเจริญขึ้น เมื่อมีการปรับปรุง หรือพัฒนาให้ดีขึ้น อนุรักษ์ภาวนาปธานก็จะเป็นผลพลอยเกิดขึ้น กล่าวคือ ความมุ่งหมายที่จะรักษาสภาพที่ดีอยู่นั้นให้คงอยู่ได้นาน นั่นคือเกิดการพัฒนาแบบยั่งยืน ปัญหาด้านงบประมาณจึงสามารถแก้ไขได้ด้วยขั้นตอนของสัมมัตถ์ทั้ง ๔ ดังกล่าวแล้ว

๔.๒.๓ ปัญหาด้านการบริหารจัดการ

ดังได้กล่าวแล้วว่า ปัญหาด้านงบประมาณกับปัญหาด้านการบริหารจัดการมีความสัมพันธ์ กันอย่างแยกไม่ออก งบประมาณจำนวนจำกัดที่ได้รับมา หากได้รับการบริหารจัดการที่ดี ก็ย่อมส่งผล ดีต่อโบราณสถาน ถึงแม้ว่าโบราณสถานเหล่านั้นบางที่ตั้งอยู่ในที่ชุมชน ที่ดินบางส่วนอยู่ในที่มีโฉนด อยู่ในความครอบครองของกรมศิลปกร และประชาชนบางครอบครัวยังไม่อพยพออกจาก โบราณสถาน แต่การใช้งบประมาณมาบริหารจัดการที่ดี ย่อมนำไปสู่การแก้ปัญหาแก่ชุมชนและ หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่โดยตรงในการดูแลโบราณสถาน ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระราชปรีดีกวี, ศ.ดร., รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๑.

แนวทางในการแก้ไขปัญหาอุปสรรคเพื่อให้เกิดการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ คือฝ่ายรัฐซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีความรู้โดยตรงจะต้องทำหน้าที่ให้ความรู้ความเข้าใจ กับฝ่ายประชาชน และต้องสามารถตอบคำถามที่ชัดเจนได้ เมื่อทั้งสองฝ่ายมีความเข้าใจซึ่งกัน และกันก็จะเกิดการมีส่วนร่วม เกิดระบบพิทักษ์รักษาแหล่งโบราณสถานนั้น ๆ ร่วมกันอย่างเป็น รูปธรรม^{๑๔}

แนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถานจากการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยยังพบว่า แนวทางแก้ไขที่ดีคือ หน่วยงานทุกภาคส่วนตั้งแต่ระดับบนถึงระดับล่างต้องร่วมมือกันอย่างจริงจัง ดั่ง คำให้สัมภาษณ์ว่า

แนวทางแก้ไขที่ดีคือ หน่วยงานทุกภาคส่วนตั้งแต่ระดับบนถึงระดับล่างต้องร่วมมือกันอย่าง จริงจัง จึงจะเกิดกระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานที่ดีชัดเจน และเกิดผลลัพธ์อย่างเป็นรูปธรรม สำหรับด้านการจัดหางบประมาณเพื่อหาที่อยู่อาศัยใหม่ให้กับประชาชนที่อาศัยอยู่ในแหล่ง โบราณสถานนั้นอาจต้องขอรับการบริจาคเงินทุนจากหลายหน่วยงานด้วยกัน ทั้งจากภาครัฐ เอกชน สมาคม มูลนิธิ ทั้งที่เป็นองค์กรภาคเอกชน และมูลนิธิองค์กรทางพระพุทธศาสนา^{๑๕}

และแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นทุกภาคส่วนต้องมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชน ที่อยู่ในพื้นที่แหล่งโบราณสถาน ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชนที่อยู่ในพื้นที่แหล่ง โบราณสถาน กรมศิลปากรควรจัดทำข้อตกลงร่วมกัน (MOU) ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ระหว่าง กรมศิลปากรกับหน่วยงานในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องเช่น เทศบาล และผู้นำชุมชน ในแต่ละชุมชนที่ตั้งอยู่ในบริเวณแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุ^{๑๖}

ซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ว่า “ปัจจุบันกรมศิลปากรอยู่ในระหว่างการดำเนินงานให้ มีการถ่ายโอนอำนาจให้ท้องถิ่นดูแลพื้นที่ที่เป็นแหล่งโบราณสถานโบราณวัตถุ”^{๑๗} และคำให้สัมภาษณ์ อีกว่า “องค์กรปกครองท้องถิ่นมีหน้าที่ที่จะต้องช่วยกันอนุรักษ์ฯ โดยการประสานการปฏิบัติร่วมกับ

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระเทพสิทธินายก, เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณวิสุทธิคุณ, เจ้าคณะตำบลเวียง และเจ้าอาวาสวัดพระเจ้าล้านทอง, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายวารินทร์ สุตะวงศ์, รองนายกเทศมนตรีตำบลเวียงเชียงแสน, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายเพิ่มพันธ์ นนตะศรี, ภัณฑารักษ์ปฏิบัติการ, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

กรมศิลปากรแต่หน่วยงานดังกล่าวไม่มีความรู้เกี่ยวกับด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ ไม่มีนักโบราณคดีในพื้นที่ จึงทำให้การขับเคลื่อนด้านการอนุรักษ์ฯ “ไม่ราบรื่น”^{๑๘}

นอกจากนั้นยังพบอีกว่า การจัดทำแผนแม่บทในการอนุรักษ์โบราณสถาน ก็จะเป็นแนวทางในการอนุรักษ์โบราณสถานชัดเจน ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

ปัจจุบันทางกรมศิลปากร ได้มอบให้สำนักกรมศิลปากร ที่ ๑๘ เชียงใหม่ซึ่งมีสำนักงานอยู่ที่นั่น เป็นผู้รับผิดชอบ โดยมีพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่รับผิดชอบร่วมกัน ก่อนหน้านี้ทางกรมศิลปากร ได้ดำเนินการจัดทำแผนแม่บทตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๖ เป็นต้นมา แผนนี้ เรียกว่า แผนแม่บทในการบูรณะและอนุรักษ์โบราณสถานเชียงใหม่ ซึ่งตอนนั้นตนเองเป็นหัวหน้าหน่วยศิลปากรที่ ๔ เชียงใหม่ได้จัดตั้งคณะกรรมการโดยร่วมมือกับหน่วยทางราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาคและได้มีแผนออกมาอย่างชัดเจน เป็นที่จะจัดทำในระยะ ๕ ปี และมีการปรับปรุงแผนเป็นระยะ ๆ ต่อมา ปัจจุบันนี้มี อันที่จริงแล้วในสมัยนั้นก็ให้มีโครงการอุทยานคิดว่าจะเป็นอุทยาน แต่อย่างไรไม่ได้จัดทำ ก็เป็นโครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเชียงใหม่ออกมาก่อน ซึ่งเป็นโครงการย่อย และได้จัดสรรงบประมาณเป็นปี ๆ ไป โดยสร้างสำนักงานไว้ที่เมืองเชียงใหม่ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ และจัดนักโบราณคดีการช่างเข้าไปดูแลและตรวจสอบตลอดเวลาว่า มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรบ้าง เพื่อจะได้จัดสรรงบประมาณไปสนับสนุนเกี่ยวกับการขุดค้นโบราณสถานและโบราณคดี รวมทั้งการอนุรักษ์ด้วยเพื่อให้เป็นไปด้วยดี นอกจากนั้น ในปัจจุบัน อบต. หรือเทศบาลตำบลเชียงใหม่ เพราะว่าการกำหนดแผนและขั้นตอนการการกระจายอำนาจปี พ.ศ.๒๕๔๒ ได้มอบหมายให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ดูแล เพราะฉะนั้นหลาย ๆ ส่วนงาน ซึ่งเข้าใจว่าได้มอบหมายให้เทศบาลเป็นผู้ดูแล^{๑๙}

ส่วนการบริหารจัดการโบราณสถานที่อยู่ในวัด ก็ควรจะมอบให้คณะสงฆ์ซึ่งเป็นผู้เกี่ยวข้องโดยตรงเป็นผู้ดูแล อีกทั้งประชาชนที่อยู่ในพื้นที่โบราณสถาน ก็ควรมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถานด้วย ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

โบราณสถานที่อยู่ในวัด ก็คงต้องให้อำนาจแก่คณะสงฆ์เป็นผู้ดูแล ในฐานะที่เป็นเจ้าอาวาสซึ่งมีอำนาจสิทธิ์ขาดในการดูแลอยู่แล้ว นอกจากนั้นก็เป็นประชาชนทั่วไปซึ่งมีสถานที่อาศัยอยู่ใกล้กับโบราณสถานเป็นผู้มีส่วนในการดูแลและการอนุรักษ์โบราณสถานด้วย แต่อย่างไรก็แล้ว

^{๑๘} สัมภาษณ์ นางสิริรัตน์ โอภาพ, ผู้อำนวยการกลุ่มยุทธศาสตร์และเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมแทนวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายเขมชาติ เทพชัย, อธิบดีกรมศิลปากร, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

ก็ต้องให้เป็นไปตาม พรบ. โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕ จะได้ไม่ขัดแย้งกันตามกฎหมาย และกฎระเบียบต่าง ๆ^{๒๐}

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์โบราณสถาน ด้านการบริหารจัดการนั้น มีความเกี่ยวข้องทั้งกับ คน และ งบประมาณ ที่เกี่ยวข้องกับคน หมายความว่า การอนุรักษ์โบราณสถานจะเป็นไปด้วยดีนั้น ต้องมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนที่อยู่ในเขตโบราณสถาน โดยตรง ซึ่งอาจจะมองว่า การอนุรักษ์นั้นมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของพวกเขา เช่น พวกเขาอาจต้องโยกย้ายออกจากเขตพื้นที่โบราณสถาน และอาจมองเจ้าหน้าที่ของรัฐในลักษณะที่ไม่เป็นมิตร เมื่อเป็นเช่นนั้นการอนุรักษ์โบราณสถานอาจถูกต่อต้านจากประชาชนก็เป็นได้ ดังนั้นบุคลากรของรัฐจึงต้องใช้วิธีการเจรจาพูดคุย ทำความเข้าใจกับประชาชน ชี้แจงให้ประชาชนได้ทราบถึงความสำคัญของการอนุรักษ์โบราณสถาน อย่างคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า แนวทางในการแก้ไขปัญหาอุปสรรคเพื่อให้เกิดการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ คือฝ่ายรัฐซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีความรู้โดยตรงจะต้องทำหน้าที่ให้ความรู้ความเข้าใจกับฝ่ายประชาชน และต้องสามารถตอบคำถามที่ชัดเจนได้ เมื่อทั้งสองฝ่ายมีความเข้าใจซึ่งกันและกันก็จะเกิดการมีส่วนร่วม เกิดระบบพิทักษ์รักษาแหล่งโบราณสถานนั้น ๆ ร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม การบริหารจัดการที่ดีโดยใช้วิธีการพูดจา โดยทำชาวบ้านไม่มีความรู้สึกว่าตนเองเป็นผู้ถูกรังแก แต่พยายามโน้มน้าวให้เห็นว่า ประชาชนจะได้รับผลประโยชน์อะไรบ้างจากการอนุรักษ์โบราณสถาน ดังนั้นหลักอภิปรายธรรม ในข้อหมั่นประชุมกันเนื่องนิത്യ พร้อมเพรียงกันประชุม ผู้วิจัยมองว่าสามารถนำมาบูรณาการเข้าได้กับการแก้ปัญหาด้านการบริหารจัดการ เพราะในหลักอภิปรายธรรมข้อนี้ เป็นการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้พบปะกัน ได้เจรจาพูดคุยกันในประเด็นที่เป็นปัญหา และหาทางแก้ปัญหาร่วมกัน การบริหารจัดการที่ดี ผู้วิจัยจึงมองว่าสามารถนำมาแก้ปัญหาด้านบุคคลก็ได้ นำมาแก้ปัญหาด้านงบประมาณก็ได้

สรุป แนวทางแก้ปัญหานั้น ไม่ว่าจะ เป็นปัญหาด้านบุคลากร ปัญหาด้านงบประมาณ ปัญหาด้านการบริหารจัดการ ต้องได้รับการแก้ไขในลักษณะบูรณาการ คือ ทุกภาคส่วนต้องมีส่วนร่วม และประสานความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อให้การอนุรักษ์โบราณสถานประสบผลสำเร็จ และอยู่คู่ประเทศไทยตลอดไป ซึ่งสามารถสรุปเป็นตารางดังนี้

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายเขมชาติ เทพชัย, อธิบดีกรมศิลปากร, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

หลักพุทธธรรม	วิธีการนำไปใช้	แก้ปัญหา
<p>อภิปรายธรรมข้อ</p> <ul style="list-style-type: none"> - หมั่นประชุมกันเนื่องนิത്യพร้อมเพรียงกันประชุม - การให้ความเคารพนับถือบูชาพระเจดีย์ทั้งหลายทั้งภายในและภายนอกเมือง และไม่บั่นทอนผลประโยชน์ที่เคยอุปถัมภ์บำรุงพระเจดีย์เหล่านั้น 	<p>การส่งเสริมองค์ความรู้ที่ถูกต้องให้แก่ชุมชน โดยกระบวนการกลุ่ม การพบปะสังสรรค์กัน เปิดโอกาสให้ชุมชนได้แบ่งปันความรู้แก่กันและกัน เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องชี้แจงให้ประชาชนเห็นว่า การอนุรักษ์โบราณสถานนั้น ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงองค์ประกอบโบราณสถาน อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงการให้ความเคารพต่อโบราณสถานนั้น ๆ</p>	<p>ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากด้านบุคลากร</p>
<p>สัมมัตถาน ๔</p> <ul style="list-style-type: none"> - สังวรปธาน - ปหานปธาน - ภวานาปธาน - อนุรักษนาปธาน 	<p>ขั้นตอนของ สังวรปธาน คือ การเฝ้าระวัง ความเสียหายที่จะเกิดมีต่อโบราณสถาน</p> <p>ขั้นตอนของ ปหานปธาน คือ หาวิธีการกำจัด สิ่งที่เกิดความเสียหายต่อโบราณสถาน</p> <p>ขั้นตอนของ ภวานาปธานคือ หาวิธีการอนุรักษ์ บูรณะ ปฏิสังขรณ์ อาจต้องอาศัยเครื่องมือ หรือวิธีการสมัยใหม่มาใช้</p> <p>ขั้นตอนของ อนุรักษนาปธาน คือ พยายามรักษา ตัวโบราณสถานที่ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์แล้ว ให้อยู่ในสภาพที่ดี</p>	<p>ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากด้านงบประมาณ ด้านบุคลากร ด้านบุคลากร</p>

<p>สัปปุริสธรรม</p> <ul style="list-style-type: none"> - อุตตัญญูตา - ปริสัญญูตา 	<p>อุตตัญญูตา</p> <p>ปลูกฝังให้ประชาชนได้มีความรู้และตระหนักในประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ของตนเอง รากเหง้าของตนเอง จนนำไปสู่การเกิดความรักความหวงแหนในโบราณสถาน และช่วยกันเป็นหูเป็นตาปกป้องดูแลโบราณสถาน จึงมีความหมายเท่ากับว่าประชาชนเหล่านั้นทำหน้าที่แทนเจ้าหน้าที่ของรัฐไปในตัว</p> <p>ปริสัญญูตา</p> <p>การชี้แจงให้ประชาชนเข้าใจว่าชุมชนและโบราณสถานมีความสัมพันธ์กันอย่างไร ในแง่ของประเพณีวัฒนธรรม พื้นถิ่นของชุมชนตัวเองด้วย จนประชาชนเกิดความตระหนักในสำคัญของโบราณสถาน</p>	<p>ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากด้านงบประมาณ ด้านบุคลากร ด้านบุคลากร</p>
--	---	--

ตารางที่ ๔.๒ แสดงการนำหลักธรรมไปใช้แก้ปัญหาและอุปสรรคการอนุรักษ์โบราณสถาน

๔.๓ บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน

บทบาทในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานของพระสงฆ์นั้นจากการสัมภาษณ์พบว่า พระสงฆ์เป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญมากพระอยู่ใกล้ชิดสถานที่และประชาชนมากที่สุด ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญในการชักชวนหรือส่งเสริม ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

พระสงฆ์ต้องมีบทบาทหลักด้วยเพราะเป็นคนที่อยู่ใกล้ชิดกับโบราณสถานมากที่สุด และพระสงฆ์พูดอะไรชาวบ้านมักจะเชื่อถือว่าเป็นคนมีศีล พูดอะไรชาวบ้านเขามักจะเชื่อ ธรรมดาที่พูดกันเอง เพราะฉะนั้นในฐานะที่พระสงฆ์เป็นอุดมวะเทศ เพศสูง และเขานับถือ ถ้าพระสงฆ์เป็นคนมีบทบาทในการอนุรักษ์ เป็นคนที่มีความรู้ ถ้าพระสงฆ์มานำมันจะสามารถที่จะ

ทำได้อย่างสำเร็จมีอิทธิพล แต่อย่าลืมว่าปัญหาตอนนี้พระสงฆ์ก็ไม่มีความรู้ความสามารถอะไร เพราะฉะนั้นต้องให้ความรู้พระสงฆ์ก่อน ให้ความรู้แก่ชุมชน เราถึงจะอนุรักษ์ได้ ตอนนี้แม้เราจะให้เขามานุรักษ์แต่ปัญหาคือเขาไม่มีความรู้ อาจจะมีแต่รู้ไม่ถูกต้อง เขาก็อนุรักษ์ไปตามที่เขาไม่รู้มันก็เกิดความเสียหาย เหมือนกับนักโบราณคดีเขาก็จะรู้ว่าเขาต้องขุด ขุดของโบราณอะไรต่าง ๆ เขาต้องรู้ว่าจะขุดอย่างไรไม่ให้ของเสียหาย พวกนี้หลักธรรมในการที่จะส่งเสริมในการอนุรักษ์ โบราณสถาน หลักธรรมอย่างเช่น อปรีหานิยธรรม ๗ ประการหลักธรรมที่จะไม่ให้เกิดความเสื่อม เป็นหลักเป็นทางการมันมีอยู่ ๗ ข้อ ต้องศึกษาในรายละเอียดอย่างเช่นหมั่นประชุมกัน เนื่องนิตย เมื่อประชุมก็พร้อมเพียงกันประชุม เวลาเลิกก็พร้อมเพียงกันเลิกประชุม เป็นต้น^{๒๑}

ซึ่งบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานนั้นต้องมีการประยุกต์ใช้ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และการมีส่วนร่วมจากหลาย ๆ ฝ่าย และพระสงฆ์ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถด้วย ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

พระสงฆ์โดยฐานะและหน้าที่ของท่าน ถ้าเป็นโบราณสถานทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์มี พันธกิจ มีภาระหน้าที่หลัก ๖ อย่าง ๑ คือหน้าที่การปกครองคณะสงฆ์ด้วยตนเอง ๒ จัด การศึกษาให้กับพระเจ้าพระสงฆ์ รวมถึงลูกหลานชาวบ้านบางส่วนด้วย ๓ คือการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา การปกครองศึกษาเผยแผ่ ๔ อุปการสาธารณูปการก็คือ ก็คือการดูแลวัดถุ สถานสิ่งก่อสร้าง ศาสนวัตถุ ศาสนสถาน ศาสนาพิธี ทางพระพุทธศาสนา ทางการอนุรักษ์ ส่งเสริม สร้างสรรค์ ดูแลให้มีความเรียบร้อย ใช้คำว่าสาธารณูปการเป็นพันธกิจอันที่ ๔ ของ พระสงฆ์ ๕ การศึกษาสงเคราะห์ ๖ ศาสนวัตถุ ต้องยกเอาข้อ ๔ สาธารณูปการคือท่านมีหน้าที่ โดยตรงอยู่แล้ว ในการส่งเสริมอนุรักษ์โบราณสถาน แต่ว่าบางครั้งก็ทำหน้าที่ไม่ได้เพราะไม่มี ความรู้ ปัญหาอุปสรรคก็คือ ไม่มีหลักสูตรฝึกอบรมให้ความรู้แก่พระสงฆ์ ฉะนั้น ก็ต้องมี หลักสูตรฝึกอบรมให้ความรู้แก่พระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ก็มีการเปิดสอนหลักสูตรพุทธศิลปกรรม ในระดับปริญญาตรี เปิดมาหลายรุ่นแล้ว แล้ว และนิสิตผู้จบพุทธศิลปกรรมก็มีผลงานมากมาย มีคนเข้ามาสนใจ เรียนน่าจะจะมีทั้งฆราวาสและพระภิกษุ อันนี้มีความจำเป็นในการจัดหลักสูตร แม้จะมีความเกรง ๆ ว่าจะมีการให้ไปขุดตรงนั้นตรงนี้ไม่ใช่ พระก็อย่าไปขุดสิเราก้ไปดูแลศึกษาหาความรู้รายวิชา ใน หลักสูตรนี้มีทั้งส่วนที่เป็นหลักวิชาการว่าด้วยการบูรณะปฏิสังขรณ์ การดูแลรักษาของวัตถุ ว่าอยู่ในลักษณะไหน ของยุคไหน เหมือนกับที่เขาเรียนที่มหาจุฬาลงกรณนั้นแหละคล้าย ๆ กัน

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร (พรธนา), ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๙ มีนาคม ๒๕๖๑.

แต่ว่าเน้นเฉพาะทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุเป็นการเฉพาะ ส่วนบทบาทท่านมีพันธกิจของท่านอยู่แล้ว^{๒๒}

นอกจากการจัดฝึกอบรมให้มีความรู้ด้านการอนุรักษ์โบราณสถานแล้ว ที่สำคัญคือต้องมีการจัดงบประมาณสนับสนุนให้แก่วัดที่มีโบราณสถาน ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

ในส่วนที่เป็นงบประมาณ ที่จะไปช่วยท่านในการดูแลรักษาบางวัดน่าจะมี โบราณสถานอยู่ในนั้นท่านก็ได้แต่ดู ๆ แต่ว่างบประมาณที่จะเข้าไปดูแลเนื่องจากว่ายังไม่ได้ขึ้นทะเบียนกรมศิลป์ บางครั้งท่านก็ต้องหางบประมาณมาดูแลเอง ซึ่งก็เกินกำลังของท่าน เรื่องความร่วมมือร่วมใจ การเห็นคุณค่า คนที่มีหน้าที่รักษาไว้จะได้มา ถ้าไม่มีงบประมาณก็ช่วยกันหางบประมาณมาดูแลแทน นี่ก็คือเรื่องงบประมาณในส่วนที่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียน ของกรมศิลป์ หรือแม้แต่ขึ้นทะเบียนแล้วก็ยังมีปัญหาอุปสรรคอยู่นั้นแหละ บางทีก็มีมากกว่าที่ยังไม่ขึ้นก็คือติดด้วยข้อกฎหมายอะไรต่อมิอะไรนั้นแหละ ก็อย่างที่อาตมาบอกว่าเขาไม่มีกำลังพอที่จะไปดูตามสถานที่ต่าง ๆ ที่รับผิดชอบเรื่องนี้ บางทีก็ได้แต่ไปปักหมุดหมายเลขกันพื้นที่เอาไว้ คนในพื้นที่ก็เข้าไปทำอะไรไม่ได้ เพราะเกรงว่าจะผิดกฎหมาย ก็ต้องไปดูแลเรื่องพวกนี้ให้ท่านมีช่องทางโดยสะดวกที่จะเข้ามามีส่วนร่วม พระสงฆ์ที่เป็นเจ้าของพื้นที่มาดูแลโดยสะดวกในการอนุรักษ์โบราณสถาน ก็ต้องทำหน้าที่ภารกิจเรื่องนี้เพื่อให้ท่านมีส่วนร่วม ส่วนฐานะและบทบาทการทำหน้าที่อื่นของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน อาตมาคิดว่าจะทำนอกเหนือจากที่ว่างไว้มาก เพราะว่าถ้าโบราณสถานเหล่านั้นได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นของกรมศิลปากรแล้ว บางทีก็จะมีปัญหา การไปบริหารอะไรมันมาก มันก็มีผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวก็ดี จากกิจกรรมอื่น ๆ ก็ดี ก็อาจมีปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่ได้ เพราะฉะนั้น จึงต้องใช้ความระมัดระวัง ถ้าไม่อย่างเกี่ยวข้องตรง ๆ ก็อยากจะให้ทำหน้าที่ในฐานะผู้ประสานหน่วยงาน เนื่องจากมีภาวะผู้นำสถาบันสงฆ์อยู่แล้ว เพราะฉะนั้น วัดที่มีโบราณสถานอยู่ในวัด พระก็ควรทำหน้าที่ในฐานะคอยเฝ้าสังเกต และทำหน้าที่ในการประสานงานในส่วนงานรับผิดชอบในฐานะเป็นตัวกลาง เพื่อช่วยกันดูแลรักษาอนุรักษ์ ไม่ควรปล่อยปละละเลย มาทำหน้าที่ทุกอย่างตรงนี้ให้แข็งขัน เรียกว่าถ้ามีปัญหา ก็พร้อมที่จะเป็นผู้นำแก้ปัญหา ถ้าไม่มีงบประมาณก็อาศัยบารมีจากส่วนงานต่าง ๆ บางครั้งรัฐไม่มีงบประมาณในการดูแล พระสงฆ์ที่เป็นเจ้าของพื้นที่ แต่พระสงฆ์อาจจะรู้จักคนที่เขามีพอ มีงบประมาณ หรือรู้จักส่วนงานอื่นที่พอมีงบประมาณสนับสนุน อาจจะเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือนักธุรกิจที่มั่งคั่งในพื้นที่ แต่พระต้องเป็นผู้ประสานงาน เพราะว่าหากส่วนงานที่รับผิดชอบโดยตรงไปของงบประมาณจากเอกชนก็เป็นไปได้ยาก เพราะอาจจะเกี่ยวกับเรื่อง

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร., รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๑.

เกียรติยศ เพราะฉะนั้น พระสงฆ์ต้องเป็นตัวกลางในการประสานให้ส่วนงานต่าง ๆ มาดำเนินการ พระเป็นแต่เพียงผู้คอยอำนวยความสะดวก ทำหน้าที่เป็นประธาน หรือคอยดูแลความเรียบร้อย แนวทางในการส่งเสริมช่วยเหลืออนุรักษ์โบราณสถานของพระสงฆ์ ก็ควรจะมีรูปแบบเป็นไปในลักษณะที่กล่าวมานี้^{๒๓}

โบราณสถานที่อยู่ในวัด ก็คงต้องให้อำนาจแก่คณะสงฆ์เป็นผู้ดูแล ในฐานะที่เป็นเจ้าอาวาส ซึ่งมีอำนาจสิทธิ์ขาดในการดูแลอยู่แล้ว นอกจากนั้นก็เป็นประชาชนทั่วไปซึ่งมีสถานที่อาศัยอยู่ใกล้กับโบราณสถานเป็นผู้มีส่วนในการดูแลและการอนุรักษ์โบราณสถานด้วย แต่อย่างไรก็ตามแล้วแต่ ก็ต้องให้เป็นไปตาม พรบ. โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕ จะได้ไม่ขัดแย้งกันตามกฎหมาย และกฎระเบียบต่าง ๆ^{๒๔}

กรณีดังกล่าวจากการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยยังพบว่า พระสงฆ์ควรได้รับการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ มีความเข้าใจในเรื่องศิลปะ มีคณะทำงานที่แน่นอน ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

พระสงฆ์ควรได้รับการอบรมให้มีความรู้ ความเข้าใจ ความสำคัญของการอนุรักษ์โบราณสถาน และพระสงฆ์จะต้องมีความเข้าใจเรื่องศิลปะที่ปรากฏในแหล่งโบราณสถานนั้น ๆ ว่ามีความสำคัญต่อชาติ และศาสนา อย่างไร พระสงฆ์ควรจัดตั้งให้มีคณะทำงานอย่างเป็นรูปธรรมในการอนุรักษ์โบราณสถาน^{๒๕}

จากการให้สัมภาษณ์เรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถานนั้นพบว่า บทบาทนั้นขึ้นอยู่กับพระสงฆ์เอง ถ้าพระสงฆ์มีความรักความผูกพันก็จะให้ความสนในเอง ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์นั้น ขึ้นอยู่กับบริบทของพระสงฆ์แต่ละรูป หากพระสงฆ์ที่ได้รับการปลูกฝังจากบรรพบุรุษย่อมมีความรัก ความผูกพันกับแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุก็จะช่วยให้เกิดกระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุได้ แต่โดยทั่วไปและพระสงฆ์ให้ความสนในในเรื่องการอนุรักษ์ดังกล่าวนี้^{๒๖}

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร., รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายเข้มชาติ เทพชัย, อธิบดีกรมศิลปากร, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์, ๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระเทพสิทธินายก, เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

และจากการให้สัมภาษณ์ พระสงฆ์ควรมึบทบาทอย่างไรในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน ผู้วิจัยยังพบประเด็นที่สำคัญอีกว่า คณะสงฆ์ต้องมีการจัดตั้งคณะกรรมการในด้านต่าง ๆ ทั้งในระดับ ตำบล อำเภอ และจังหวัด ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

คณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายให้ความสำคัญด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ โดยได้จัดตั้งคณะกรรมการสงฆ์ มีการจัดตั้งคณะกรรมการด้านสาธารณูปการ ตั้งแต่ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และระดับตำบล ทั้งนี้เพื่อให้คณะสงฆ์ทุกระดับ ได้ดำเนินการสำรวจ และขึ้นทะเบียนโบราณสถานและโบราณวัตถุ ทุกแห่ง นำเสนอต่อเจ้าคณะจังหวัด และหน่วยงานหลักของประเทศต่อไป การดำเนินการของพระสงฆ์ในส่วนนี้นับว่าเป็นกิจกรรมของสงฆ์ที่มีส่วนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ในการรักษาสมบัติของแผ่นดิน เผื่อหวังมิให้แหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุ สูญหายและเสื่อมสลาย ทั้งที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์และธรรมชาติ^{๒๗}

จากการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยยังพบว่า พระสงฆ์ควรมึบทบาท ในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียงแสนพบว่า “บทบาทของพระสงฆ์คือผู้ที่ทำหน้าที่ในการใกล้เคียงลดข้อขัดแย้งระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับประชาชนที่อยู่ในพื้นที่”^{๒๘}

สรุป จากการให้สัมภาษณ์ ในเรื่องของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และบทบาทของผู้นำชุมชนในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานนั้นพบว่า หลักธรรมที่สามารถส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานให้มีประสิทธิภาพได้นั้น ต้องใช้หลักคือ อปริหานิยธรรม ๗^{๒๙} ของกษัตริย์วัชชี หรือ วัชชี อปริหานิยธรรม ๗ ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อมเป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวสำหรับหมู่ชน หรือผู้บริหารบ้านเมือง (๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ (๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ ข้อนี้แปลอีกอย่างหนึ่งว่า พร้อมเพรียงกันลุกขึ้นป้องกันบ้านเมือง พร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลาย (๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ (อันขัดต่อหลักการเดิม) ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ (ตามหลักการเดิม) ถือปฏิบัติมันตามวัชชีธรรม (หลักการ) ตามที่วางไว้เดิม (๔) ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของ ท่านว่าเป็นสิ่งที่ควรรับฟัง (๕) บรรดาภูกุลสตรีภูกุมารีทั้งหลายให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหงหรือฉุดคร่าขึ้นใจ (๖) เคารพสักการบูชาเจดีย์ (ปูชนียสถานและปูชนียวัตถุ ตลอดถึงอนุสาวรีย์ต่าง ๆ) ของวัชชี (ประจำชาติ) ทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอก ไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยให้เคยทำแก่เจดีย์ เหล่านั้นเสื่อมทรามไป (๗) จัดให้ความอารักขา คุ่มครองป้องกัน อันชอบธรรม แก่พระอรหันต์ทั้งหลาย (ในที่นี้กินความกว้าง

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระพุทธิญาณมุนี, เจ้าคณะอำเภอเชียงแสน, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณวิสุทธิคุณ, เจ้าอาวาสวัดพระเจ้าล้านทอง เจ้าคณะตำบลเวียง, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๒๙} อัง.สตุตทก. (ไทย) ๒๓/๑๐/๑๘.

หมายถึง บรรพชิตผู้ดำรงธรรมเป็นหลักใจของประชาชนทั่วไป) ตั้งใจว่าขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมิได้มาพึงมาสู่แคว้นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่ในแคว้นแคว้นโดยผาสุก อปริหานิยธรรม ๗ ประการนี้ พระพุทธเจ้าตรัสแก่เจ้าวัชชีทั้งหลาย ผู้ปกครองรัฐโดยระบอบสามัคคีธรรมซึ่งรัฐคู่อริยอมรับว่าเมื่อชาววัชชียังปฏิบัติตามหลักธรรมนี้จะเอาชนะด้วยการรบไม่ได้ นอกจากจะให้การเกลี้ยกล่อมหรือแยกให้แตกสามัคคี^{๓๐}

หลักพุทธธรรมที่ช่วยส่งเสริมในการอนุรักษ์โบราณสถาน คือ หลักอปริหานิยธรรม ๗ เฉพาะ ข้อ ให้เคารพนับถือบูชาพระเจดีย์ทั้งหลายทั้งภายในและภายนอกเมือง และไม่บั่นทอนผลประโยชน์ที่เคยอุปถัมภ์บำรุงพระเจดีย์เหล่านั้น หลักสัปปุริสธรรม ๗ ประการ เฉพาะข้อ อดัตถัญญา รู้จักตน และ ข้อ ปริสัญญุตา รู้จักชุมชน สังคม และ สัมมัตถาน ๔ คือ สัจจะปธาน เพียรระหวังมิให้ความเสียหายเกิดขึ้น ปหานปธาน เพียรกำจัดความเสียหายที่เกิดขึ้นแล้ว ภาวนาปธาน เพียรหาวิธีการทำให้เจริญขึ้น และ อนุรักษณาปธาน เพียรรักษาวิธีการที่ทำให้เจริญขึ้นที่ค้นพบแล้วให้คงอยู่ตลอดจน หลักธรรมต่าง ๆ คือ “สุขา สังฆัสสะ สามัคคี” และต้องมีความรักความสามัคคี มีหลักขันติธรรม หลักธรรมต่าง ๆ เหล่านี้ส่งผลต่อการอนุรักษ์โบราณสถานทั้งสิ้น

ในส่วนบทบาทของพระสงฆ์นั้น จะเห็นได้ว่า พระสงฆ์เป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด บทบาทของพระสงฆ์จึงต้องมีความเกี่ยวข้องกับชุมชนอยู่เสมอ และวัดก็ได้ชื่อว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชน พระสงฆ์ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้นำชุมชนไปด้วย พระสงฆ์จึงต้องมีความรู้ความสามารถในทุก ๆ ด้าน การส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ด้านการอนุรักษ์โบราณสถานก็เป็นบทบาทอย่างหนึ่งของพระสงฆ์ กิจกรรมที่พระสงฆ์สามารถให้ความรู้แก่ชุมชนไปในตัว คือกิจกรรมที่ผ่านทางวันสำคัญของศาสนา เช่น วันอัมมัสวันะ เป็นต้น การเทศน์นับเป็นการเผยแผ่ความรู้แก่คนจำนวนมากโดยที่ไม่ต้องลงทุนอะไรเลย และเป็นกิจกรรมที่คนในชุมชนพร้อมที่จะรับฟังและปฏิบัติตามอยู่แล้ว ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมองว่า ในวัดที่มีโบราณสถานตั้งอยู่ พระสงฆ์จึงควรอาศัยกิจกรรมดังเช่นที่กล่าวนี้ ส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานแก่ประชาชน โดยชี้แจงให้ประชาชนได้เห็นความสำคัญของโบราณสถานอย่างน้อย ๆ ก็ในด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมา (history) ด้านอัตลักษณ์ (identity) และด้านวัฒนธรรม (culture) ซึ่งจะส่งผลให้การอนุรักษ์โบราณสถานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นการลดความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นระหว่างหน่วยงานของรัฐและประชาชนที่อยู่ในเขตพื้นที่โบราณสถานอีกด้วย

^{๓๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑๑-๒๑๒.

๔.๔ การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน

การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จากการให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้วิจัยพบว่า เป็นการทำได้ยากมากเนื่องจากงบประมาณไม่เพียงพอ อีกอย่างประชาชนไม่ให้ความสำคัญ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

การที่จะส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น ทำได้ยากมากเพราะไม่มีงบประมาณในการย้ายประชาชนออกจากพื้นที่ อีกทั้งประชาชนในพื้นที่ไม่เห็นความสำคัญของศิลปวัตถุในแหล่งโบราณสถานพบว่ามี การนำชิ้นส่วนต่าง ๆ ของโบราณสถาน เช่น ก้อนอิฐ หิน ซากปรักหักพังของเจดีย์ซึ่งเป็นโบราณสถานไปใช้ถมที่ดินในพื้นที่ของประชาชนในชุมชนเป็นจำนวนมาก ดังนั้นกระบวนการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานจึงไม่เกิดขึ้นประชาชนไม่เห็นความสำคัญของเศษซากปรักหักพัง ไม่ตระหนักในเรื่องของศิลปวัฒนธรรมประเพณีไทยในอดีตจากซากโบราณสถานเหล่านั้น^{๓๑}

การอนุรักษ์โบราณสถานนั้น ปัจจุบันนี้ก็ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอยู่ ซึ่งจะเป็นการปลูกฝังให้ประชาชนในพื้นที่เกิดความรัก ความหวงแหนในโบราณสถาน ซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ว่า

ปัจจุบัน เทศบาลได้ดำเนินการปลูกฝังความรัก ความหวงแหนแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุ โดยผ่านกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในแต่ละเทศกาล เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันมาฆบูชา วันสงกรานต์ และประเพณีไม้ค้ำสลีซึ่งเป็นประเพณีของชาวล้านนาที่ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านานแล้ว โดยมีความเชื่อว่าเป็นวิธีการสืบทอดและจรจรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนตลอดไป และประเพณีดังกล่าวยังเป็นไปเพื่อขจัดภัยอันตรายทั้งปวงที่จะเกิดขึ้นกับครอบครัวและชุมชนอีกด้วย^{๓๒}

กระบวนการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จากการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยพบว่า สภาวัฒนธรรมพร้อมที่จะให้ความร่วมมือทุกภาคส่วน พร้อมทั้งจะจัดสรรงบประมาณสนับสนุนในการอนุรักษ์โบราณสถาน ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

สภาวัฒนธรรมเชียงแสน พร้อมที่จะให้ความร่วมมือกับหน่วยงานทุกภาคส่วนทุกโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนในพื้นที่ ปัจจุบัน สภาวัฒนธรรมเชียงร่วมกับกรมศิลปากรซึ่งจัดสรร

^{๓๑} สัมภาษณ์ อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์, ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม) ๙ เม.ย. ๒๕๖๑.

^{๓๒} สัมภาษณ์ นายมานิตย์ ไชยภิตติ, ประธานสภาวัฒนธรรมเวียงเชียงแสน/ อุนนายกสมาคมเชียงแสน เมืองน่านอยู่, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

งบประมาณในโครงการปลูกต้นกล้าวัฒนธรรมล้านนา โดยการฝึกอบรมให้แก่เยาวชน เฉพาะวันเสาร์-อาทิตย์^{๓๓}

และสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ว่า “กรมศิลปากรและหน่วยงานในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง ต้องประสานการปฏิบัติร่วมกันทั้งด้านบุคลากรและงบประมาณ”^{๓๔}

นอกจากนั้นกระบวนการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จากการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยพบว่า มิใช่เป็นบทบาทของกรมศิลปากรเท่านั้น แต่ควรเป็นบทบาทของทุกภาคส่วนที่จะต้องร่วมมือกัน ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

ด้วยเหตุนี้ จึงต้องมีการปลูกจิตสำนึกให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถานมากขึ้น ซึ่งวิธีการนี้ น่าจะเป็นบทบาทของท้องถิ่นด้วย รวมทั้งบทบาทของคณะสงฆ์ รวมทั้งต้องขอความร่วมมือจากเทศบาลให้ช่วยกันแจ่งข่าว ว่าตอนนี้คุณกำลังก่อมลภาวะต่อโบราณสถาน ซึ่งอาจเข้าข่ายผิดกฎหมาย นอกจากนี้ ก็ต้องมีการรณรงค์ให้มีการให้มีการทำความสะอาด เช่น วันที่ ๒ เมษายน ซึ่งเป็นวันอนุรักษ์มรดกไทย และเป็นวันคล้ายวันพระราชสมภพของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งทางกรมศิลปากรได้รณรงค์ให้อาสาสมัครท้องถิ่น เพื่อการดูแลรักษามรดกทางศิลปะและวัฒนธรรม เทศบาลและอาสาสมัครทั้งหลาย ก็ได้เข้ามาทำความสะอาด สิ่งที่สำคัญก็คือ ควรดูแลเรื่องป้าย ป้ายประวัติ ซึ่งทางเทศบาลก็ได้ประสานกับทางกรมศิลปากรเพื่อจัดทำป้ายแสดงประวัติของโบราณสถานเพื่อให้คนได้ศึกษา และทำเส้นทางการเยี่ยมชมโบราณสถานให้ชัดเจน เพื่อคนที่มาเยี่ยมชมจะได้มีความเข้าใจ ประวัติความเป็นมาของโบราณสถานนั้น ๆ ได้ยิ่งขึ้น^{๓๕}

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผู้ให้สัมภาษณ์บางท่านได้ให้ความคิดเห็นว่า งานด้านการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานเป็นงานที่ทำได้ค่อนข้างยาก ทั้งนี้เพราะติดขัดในเรื่องงบประมาณ โดยเฉพาะหากการอนุรักษ์นั้นจำเป็นต้องย้ายประชาชนออกจากพื้นที่เขตโบราณสถาน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อค่าจำนวนหนึ่ง การที่จะย้ายผู้คนออกจากเขตพื้นที่โบราณสถานจำเป็นต้องมีพื้นที่รองรับสำหรับคนเหล่านั้น รัฐบาลจะยอมลงทุนเพื่อหาพื้นที่ใหม่สำหรับคนเหล่านั้นหรือไม่ หรือรัฐจะมีมาตรการชดเชยแก่คนเหล่านั้นอย่างไร การอนุรักษ์โบราณสถานในเขตพื้นที่ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสนจึงค่อนข้างเป็นไปได้ยาก ในมุมมองนี้ผู้วิจัยเห็นด้วยกับคำให้สัมภาษณ์ข้างต้น แต่

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายมานิตย์ ไชยภิตติ, ประธานสภาวัฒนธรรมเวียงเชียงแสน/ อุทยานกสมาคมเชียงแสน เมืองน่านอยู่, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๔} สัมภาษณ์ นางสิริรัตน์ โอภาพ, ผู้อำนวยการกลุ่มยุทธศาสตร์และเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมแทนวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายเขมชาติ เทพชัย, อธิบดีกรมศิลปากร, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

ผู้วิจัยมองว่าทางออกของปัญหาดังกล่าวก็มีอยู่ กล่าวคือ การอนุรักษ์ไม่จำเป็นต้องเคลื่อนย้ายผู้คนออกจากเขตพื้นที่อนุรักษ์ก็ได้ กล่าวคือ ในเมื่อมีประชาชนอยู่ในเขตพื้นที่อนุรักษ์อยู่แล้ว ก็ควรใช้ประชาชนเหล่านั้นให้เป็นประโยชน์ ด้วยการให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับผิดชอบโดยตรงในการอนุรักษ์โบราณสถาน มอบหน้าที่ในการช่วยกันดูแลรักษา แจ้งข่าวแก่หน่วยงานของรัฐ ให้เป็นเสมือนว่าพวกเขาเป็นเจ้าของโบราณสถาน ผู้วิจัยมองว่า เมื่อประชาชนเกิดความรู้สึกว่าโบราณสถานคือสมบัติของตัวเอง ความรู้สึกรักและหวงแหนก็จะเกิดขึ้น การช่วยกันดูแลรักษา ก็จะตามมา รัฐก็จะประหยัดกำลังคน ประหยัดงบประมาณที่จัดสรรลงไปดูแลโบราณสถานเหล่านั้นไปในตัว

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การที่ประชาชนเกิดความรู้สึกว่า โบราณสถานคือสมบัติของส่วนรวม และเกิดความรู้สึกรักและหวงแหนขึ้น ช่วยกันดูแลรักษาโบราณสถาน นั่นคือแนวทางที่ถูกต้องในการอนุรักษ์โบราณสถาน จากการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยพบว่า แนวทางในการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น ควรเริ่มที่การปลูกฝังคนรุ่นใหม่ให้มีความรักศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของชาติ และการอนุรักษ์ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

ปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่ มีความรักศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของชาติ และการอนุรักษ์โบราณสถานที่มีอยู่ในปัจจุบัน กรมศิลปากรไม่มีงบประมาณในการจัดหาที่อยู่ใหม่ให้กับประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณแหล่งโบราณสถานหรือใกล้เคียงได้จึงไม่คุ้มค่ากับการลงทุนเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน จึงเป็นสาเหตุให้ แหล่งโบราณสถานทรุดโทรมอย่างต่อเนื่อง^{๓๖}

และยังมีคำสัมภาษณ์ที่เป็นประโยชน์อีกว่า

การที่จะส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น รัฐบาลควรกำหนดให้เรื่องการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน เป็นวาระแห่งชาติ เพื่อให้เกิดกระบวนการขับเคลื่อนทรัพยากรการบริหารอย่างเป็นรูปธรรมทั้งนี้เพราะเมืองเชียงแสนเป็นเมืองท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม รวมทั้งเป็นเมืองเศรษฐกิจพิเศษของจังหวัดเชียงรายตามมติคณะรัฐมนตรีชุดปัจจุบันที่มี พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นนายกรัฐมนตรี^{๓๗}

แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น สภาวัฒนธรรมมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างมากที่จะเป็นตัวผลักดันหรือตัวเชื่อมระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ มีส่วนร่วมหรือสนับสนุนงบประมาณในการอนุรักษ์ให้โบราณสถานอยู่คู่ประเทศไทยของเรา ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

สภาวัฒนธรรมเชียงแสน พร้อมทั้งจะให้ความร่วมมือกับหน่วยงานทุกภาคส่วนทุกโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนในพื้นที่ ปัจจุบัน สภาวัฒนธรรมเชียงร่วมกับกรมศิลปากรซึ่งจัดสรร

^{๓๖} สัมภาษณ์ อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์, ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม), ๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๗} สัมภาษณ์ นายวารินทร์ สุตะวงศ์, รองนายกเทศมนตรีตำบลเวียงเชียงแสน, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

งบประมาณในโครงการปลูกต้นกล้าวัฒนธรรมล้านนา โดยการฝึกอบรมให้แก่เยาวชน เฉพาะวันเสาร์-อาทิตย์^{๓๘}

แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จากการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยพบว่า การรณรงค์ให้ประชาชนในพื้นที่ได้มีความตระหนักถึงความสำคัญของโบราณสถานว่ามีใช้เป็นสมบัติของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่เป็นสมบัติของส่วนรวม ที่ทุกคนจะต้องร่วมมือกันดูแลรักษา ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

ด้านแนวทางในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น มีความเห็นว่า ปัจจุบันทุกภาคส่วนได้ช่วยกันรณรงค์ให้ประชาชนมีความเข้าใจ ความรัก ความหวงแหน แหล่งโบราณสถานโบราณวัตถุว่า เป็นสมบัติของชาติที่ทุกคนต้องช่วยกันดูแล โดยที่สมาคมเชียงใหม่เมืองนำอยู่จัดให้มีโครงการไหว้สาโบราณสถานต่าง ๆ เป็นเวลา ๔ ปี อย่างต่อเนื่องจนครบแหล่งโบราณสถานที่สำคัญทุกแห่ง มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อปลูกฝังและพัฒนาจิตใจให้รัก และหวงแหนมรดกของชาติ^{๓๙}

จากการสัมภาษณ์ยังพบอีกว่า แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถาน บางฝ่ายอาจจะมองว่ามุ่งไปที่การอนุรักษ์เพียงอย่างเดียว ซึ่งอาจจะไปด้วยกันไม่ได้กับกระบวนการพัฒนา แต่ในความเป็นจริงแล้ว การอนุรักษ์กับการพัฒนาจะต้องดำเนินไปด้วยกัน แต่ทั้งสองฝ่ายจะต้องทำงานร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

การที่ท้องถิ่น ดำเนินการจัดทำโครงการพัฒนาอะไรก็แล้วแต่ ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อโบราณสถาน ขอให้ไปดูว่ากรมศิลปากรได้สำรวจว่าสภาพเมืองเป็นอย่างไร เพราะฉะนั้นถ้าจะออกแบบสร้างอะไร ทางที่ดีควรจะขอคำปรึกษาจากกรมศิลปากร ซึ่งตนเองมองว่า การพัฒนากับการอนุรักษ์จะต้องไปด้วยกัน เพราะฉะนั้น หากท้องถิ่นจะขออนุญาตก่อสร้างจะต้องแจ้งให้กรมศิลปากรทราบในเบื้องต้น เพราะฉะนั้นก่อนที่จะออกแบบก่อสร้างอะไร ควรจะไปสำรวจดูสถานที่นั้นเกี่ยวข้องกับด้วยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดีอย่างไรบ้าง และในการทำงานจะต้องทำงานร่วมกันระหว่างท้องถิ่น กับกรมศิลปากรซึ่งเป็นผู้เกี่ยวข้องโดยตรงกับสถานที่อันเป็นโบราณสถาน ทั้งนี้เพื่อลดความขัดแย้งกันและกัน อีกประการหนึ่งคือต้องสำรวจดูผังเมืองโบราณ ว่าหากจะก่อสร้างอะไรขึ้นมา

^{๓๘} สัมภาษณ์ นายมานิตย์ ไชยภิตติ, ประธานสภาวัฒนธรรมเวียงเชียงแสน/อุปนายกสมาคมเชียงใหม่เมืองนำอยู่, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๙} สัมภาษณ์ นายมานิตย์ ไชยภิตติ, ประธานสภาวัฒนธรรมเวียงเชียงแสน/อุปนายกสมาคมเชียงใหม่เมืองนำอยู่, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

จะส่งผลกระทบต่อระบบผังเมืองเดิมหรือไม่อย่างไร ซึ่งปัจจุบันนี้ กรมศิลปากรได้ทำผังเมืองโบราณไว้ครอบคลุมในทุกพื้นที่ของเมืองเชียงใหม่^{๔๐}

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่า แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานที่จะประสบความสำเร็จได้ดั่งนั้น ควรเริ่มต้นที่การปลูกฝังคนรุ่นใหม่ให้มีความรักในศิลปวัฒนธรรม และประเพณีของชาติ ทั้งนี้ผู้วิจัยมองว่า การปลูกฝังให้ประชาชนมีความรักศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นเป็นแรงจูงใจสำคัญที่สามารถนำมาใช้ในการอนุรักษ์โบราณสถาน เพราะจะทำให้ทุกภาคส่วน โดยเฉพาะประชาชนได้เข้ามามีบทบาทในการดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถาน

มาตรการสร้างแรงจูงใจ นี้ในหลายประเทศได้นำมาใช้สนับสนุนให้ภาคเอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถาน ผู้วิจัยมองว่า ในตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน ซึ่งมีโบราณสถานอยู่มากมาย หน่วยงานของรัฐ ยังไม่เคยมีการหนดมาตรการสร้างจูงใจในลักษณะของการให้ความช่วยเหลือ แก่ประชาชนผู้อยู่ในเขตพื้นที่โบราณสถานซึ่งอาจถูกโยกย้ายออกจากเขตพื้นที่โบราณสถานด้วยข้อบังคับทางกฎหมาย หรือการสนับสนุนเงินงบประมาณแก่ประชาชนผู้ที่มีที่ดินซึ่งมีโบราณสถานอยู่ในที่ดินของตน หรือวัดที่มีโบราณสถานอยู่ในเขตพื้นที่ของวัด โดยผู้เป็นเจ้าของหรือครอบครองโบราณสถานจะต้องเป็นผู้จัดทำงบประมาณค่าใช้จ่าย ในการบูรณะซ่อมแซมโบราณสถานนั้น ๆ ด้วยตนเอง ทั้งนี้เพราะหน่วยงานของรัฐมักอ้างอยู่เสมอว่ามีหน้าที่ของรัฐที่จะต้องให้เงินช่วยเหลือแก่ภาคเอกชนในการซ่อมแซมและดูแลรักษาอาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่เป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชน แต่หากว่าโบราณสถานนั้น ๆ มีคุณค่าในเชิงมรดกทางวัฒนธรรม หรือมีคุณค่าในทางประวัติศาสตร์คือเป็นโบราณสถานแล้ว ถือว่าสิ่งก่อสร้างนั้นมีใช้สมบัติเฉพาะของเจ้าของเท่านั้น แต่เป็นสมบัติของมนุษยชาติด้วย ดังนั้น เจ้าของโบราณสถานจึงไม่สมควรที่จะต้องรับผิดชอบภาระในการซ่อมแซมและบำรุงรักษาโบราณสถานนั้นแต่เพียงผู้เดียว แต่หน่วยงานของรัฐจะต้องยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือหรือสนับสนุนงบประมาณในการซ่อมแซม ดังนั้นผู้วิจัยจึงมองว่า การสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนได้เห็นว่โบราณสถานนั้นไม่ว่าจะอยู่ในเขตกรรมสิทธิ์ของตนก็ตาม แต่คุณค่าประวัติศาสตร์ หรือคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมมิได้จำกัดอยู่เฉพาะของบุคคลใดบุคคลหนึ่งเท่านั้น แต่มันเป็นสมบัติของคนร่วมกันเมื่อเป็นสมบัติของส่วนรวม คนอื่นก็มีสิทธิ์ในการที่จะปกป้องดูแลรักษา หรือแม้กระทั่งสิทธิ์ในการที่จะได้รับผลประโยชน์จากโบราณสถานนั้น ๆ ด้วย

^{๔๐} สัมภาษณ์ นายเขมชาติ เทพชัย, อธิบดีกรมศิลปากร, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

๔.๕ บทบาทของผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์โบราณสถาน

บทบาทของผู้นำชุมชนนั้นมีส่วนสำคัญมากในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ควรให้ผู้นำชุมชนหรือประชาชนมีความรู้ มีความรักในแหล่งโบราณสถานส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้าใจ เหมือนกับต่างประเทศ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

ประเทศไทยไม่ให้เกิดการศึกษาแก่ประชาชนให้มีความรักความเข้าใจด้านศิลปะ เช่นแหล่งโบราณสถานต่าง ๆ เหมือนกับประเทศต่าง ๆ ทางยุโรป ซึ่งส่งเสริมให้ประชาชนเข้าใจ ความสำคัญของศิลปะต่าง ๆ ในปัจจุบันประเทศไทยเพิ่งจะมีการส่งเสริมให้ประชาชนรักศิลปะ แหล่ง โบราณสถาน ต่าง ๆ ไม่ถึงอัตราร้อยละ ๑๐ ของจำนวนประชากร หากมีเพิ่มขึ้นถึงอัตราร้อยละ ๘๐ ของจำนวนประชากรทั้งประเทศก็จะทำให้เกิดการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานได้ ดังนั้นบทบาทของผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนที่มีต่อการอนุรักษ์โบราณสถานคือการส่งเสริมองค์ความรู้ที่ถูกต้องให้กับชุมชน เช่น การอนุรักษ์ต้องไม่เปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของวัสดุที่ใช้ในการซ่อมแซมแหล่งโบราณสถานนั้น ควรใช้วัสดุแบบเดิมให้มากที่สุดจึงจะเป็นการอนุรักษ์ที่แท้จริง และควรส่งเสริมการสร้างอาคารต่าง ๆ ในปัจจุบันที่จะพัฒนาไปสู่การเป็นโบราณสถาน เป็นแหล่งศึกษาประวัติศาสตร์ และชาติพันธุ์ของบรรพบุรุษในคนรุ่นใหม่ยุคปัจจุบัน มากกว่าที่จะไปทุ้มเทอนุรักษแหล่งโบราณสถานในอดีตซึ่งไม่คุ้มค่า รัฐควรส่งเสริมการศึกษาด้านการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม การอนุรักษ์ การรักษาแหล่งโบราณสถานให้แก่ประชาชน ดังนั้น การที่ประชาชนไม่มีส่วนร่วมในการทะนุบำรุงรักษาแหล่งโบราณสถานจึงไม่ใช่ความผิดของประชาชน^{๔๑}

จากการสัมภาษณ์ผู้วิจัยยังพบว่า การที่จะส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น รัฐบาลควรกำหนดให้เรื่องส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน ต้องให้เกิดกระบวนการขับเคลื่อนทรัพยากรการบริหารอย่างเป็นรูปธรรม ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

ปัจจุบันกรมศิลปากรบทบาทที่สำคัญของผู้นำชุมชนในปัจจุบันนี้ คือการร่วมมือกับกรมศิลปากรในการเป็นหน่วยเฝ้าระวัง อย่างไม่เป็นทางการในฐานะประชาชนที่รักและหวงแหนมรดกของชาติในบริเวณแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุในชุมชน^{๔๒}

บทบาทของผู้นำชุมชนหรือชุมชนนั้นต้องมีการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชน หรือองค์กรต่างที่เกี่ยวข้องมิให้โบราณสถานถูกทำลาย สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ว่า

^{๔๑} สัมภาษณ์ อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์, ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม), ๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๔๒} สัมภาษณ์ นายวารินทร์ สุตะวงศ์, รองนายกเทศมนตรีตำบลเวียงเชียงแสน, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

บทบาทที่สำคัญของชุมชนคือการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐในการเฝ้าระวังดูแลโบราณสถาน โบราณวัตถุมิให้ถูกทำลายยิ่งไปกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และร่วมกิจกรรมกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อสืบสานประเพณี วัฒนธรรม และรักษามรดกของแผ่นดินสืบต่อไป^{๔๓}

สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ว่า “บทบาทที่สำคัญในขณะนี้คือการช่วยกันเฝ้าระวังดูแลโบราณสถาน โบราณวัตถุมิให้ถูกทำลาย”^{๔๔}

และยังมีคำให้สัมภาษณ์ว่า “บทบาทที่สำคัญในขณะนี้คือการช่วยกันเฝ้าระวังดูแลโบราณสถาน”^{๔๕}

นอกจากนั้น ในกรณีที่โบราณสถานได้รับความเสียหายจากภัยพิบัติธรรมชาติ เช่น แผ่นดินไหว เป็นต้น ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ผู้นำท้องถิ่นควรมีบทบาทในการเฝ้าระวังดูแล และหาทางซ่อมแซมโดยเร็ว โดยไม่ต้องคิดว่าเป็นหน้าที่ของกรมศิลปากรเท่านั้น ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

เนื่องจากเมืองเชียงแสนอยู่ในแนวรอยเลื่อนของแผ่นดินไหว ในสมัยที่ตนเองยังอยู่ที่กรมศิลปากรก็ได้เจอเหตุการณ์แผ่นดินไหวอยู่หลายครั้ง เช่น เจดีย์ที่วัดพระธาตุจอมกิตติทรุดเอียง ทำให้ลูกแก้วที่อยู่บนยอดฉัตรตกมาแตก และองค์พระธาตุมีรอยร้าวแต่สามารถซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพเดิมได้ ในตัวเมืองเอง อย่างที่วัดเจดีย์หลวงก็มีส่วนยอด มีรอยแตก รูปปั้นตกลงมาเสียหาย ก็ใช้วิธีการซ่อมแซมโดยการฉีบน้ำปูนเข้าไป เหล่านี้ถือว่าเป็นภัยตามธรรมชาติซึ่งยากที่จะควบคุม และก็ไม่สามารถเตือนให้รู้ล่วงหน้าได้ เพราะฉะนั้นเมื่อเกิดขึ้นมาแล้วและโบราณสถานได้รับความเสียหาย จึงต้องหาวิธีการซ่อมทันที อย่าปล่อยไว้ให้นาน จะยิ่งสร้างความเสียหายแก่โบราณสถานมากยิ่งขึ้น ในส่วนนี้ตนเองเชื่อว่า ฉะนั้นในเบื้องต้น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีบทบาทคือ หนึ่ง ต้องเฝ้าระวัง คือต้องคอยเฝ้าดูระวังในทุกพื้นที่ คือไม่ต้องคิดว่า เป็นพื้นที่ของกรมศิลปากร ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว กรมศิลปากรไม่ได้มีกำลังมากในการดูแลอย่างใกล้ชิด และงบประมาณในแต่ละปีก็ได้รับการจัดสรรมาอย่างจำกัด งบประมาณส่วนหนึ่งก็ไปตกที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพราะฉะนั้นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงต้องจัดหน่วยงานด้านการศึกษาศิลปวัฒนธรรมเข้าไปตรวจสอบ หรือทำงานร่วมกัน

^{๔๓} สัมภาษณ์ นายมานิตย์ ไชยภิตติ, ประธานสภาวัฒนธรรมเวียงเชียงแสน/ อุปนายกสมาคมเชียงแสนเมืองน่าอยู่, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๔๔} สัมภาษณ์ นายเพิ่มพันธ์ นนตะศรี, ภัณฑรักษ์ปฏิบัติการ, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๔๕} สัมภาษณ์ นางสาวสิริรัตน์ โอภาพ, ผู้อำนวยการกลุ่มยุทธศาสตร์และเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมแทนวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

กับอาสาสมัครประจำท้องถิ่นดูแลรักษามรดกทางด้านศิลปวัฒนธรรมเข้าไปดูแล และร่วมมือกับพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเวียงเชียงแสน^{๔๖}

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า เมื่อมองไปที่บทบาทของผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์โบราณสถาน มีบทบาทที่สำคัญคือการส่งเสริมองค์ความรู้ที่ถูกต้องให้กับชุมชน และจะพัฒนาโบราณสถานในชุมชน เป็นแหล่งศึกษาประวัติศาสตร์ และชาติพันธุ์ของบรรพบุรุษได้อย่างไร นอกจากนี้ผู้นำชุมชนควรร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมการศึกษาด้านการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม การอนุรักษ์ การรักษาแหล่งโบราณสถานให้แก่ประชาชน แต่ผู้วิจัยมองว่าบทบาทของผู้นำชุมชนไม่ควรมีเพียงแค่นั้น บทบาทที่สำคัญคือการเฝ้าระวังโบราณสถานที่จะได้รับความเสียหายจากภัยธรรมชาติ ทั้งนี้เนื่องจากเมืองเชียงแสนตั้งอยู่บนรอยเลื่อนของแผ่นดินไหว การเฝ้าคอยระวังจึงอาจหมายถึงไปถึงการคอยเป็นหูเป็นตาแทนเจ้าหน้าที่ของรัฐ โบราณสถานในส่วนไหนมีความทรุดโทรม และเสี่ยงต่อการเสียหายมากยิ่งขึ้น หากเกิดภัยพิบัติตามธรรมชาติ เช่น แผ่นดินไหว หรือน้ำท่วม เป็นต้น ผู้นำชุมชนก็จะได้แจ้งแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อรีบบูรณะหรือซ่อมแซมไว้ก่อน เป็นการป้องกันไว้ก่อนอย่างทันทั่วทั้งที่ บทบาทในด้านนี้จึงเท่ากับว่าผู้นำชุมชนได้แสดงออกในด้านการมีจิตสาธารณะ (Public mind) นั่นเอง

๔.๖ สรุป

ดังนั้น เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว จากการศึกษาวิจัยการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ตามหลักพุทธบูรณาการ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากประชากรจำนวน ๑๒ รูป/คน โดยผู้วิจัยได้ศึกษากระบวนการส่งเสริมกระบวนการ ขั้นตอนวิธีการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตามหลักพุทธบูรณาการในส่วนที่ ๒ เรื่อง กระบวนการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน แนวทางการอนุรักษ์ควรเป็นอย่างไร และผู้นำชุมชนและชุมชนควรมีบทบาทอย่างไรนั้นผู้วิจัยสามารถสรุปประเด็นสำคัญ ๆ ได้ดังนี้

๑) การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน เป็นการยากมากที่จะให้การอนุรักษ์โบราณสถานเป็นไปด้วยความเรียบร้อยเนื่อง จากประชาชนไม่เห็นความสำคัญ บางที่ยังเอาซากของโบราณสถานไปใช้ถมที่กันอยู่ ซึ่งกระบวนการอีกทางที่จะทำให้การอนุรักษ์ประสบผลสำเร็จนั้น ทางหน่วยงานราชการต่าง ๆ ให้ความร่วมมือ ในการส่งเสริมกระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานโดยเฉพาะ เทศบาล สภาวัฒนธรรม ชุมชน โดยมีการปลูกฝังเยาวชนให้มีความรู้และเกิดความรักในโบราณสถานที่มีอยู่ในชุมชนของตนเอง

^{๔๖} สัมภาษณ์ นายเขมชาติ เทพชัย, อธิบดีกรมศิลปากร, ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

๒) แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานนั้นหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือรัฐบาลต้องกำหนดเป็นวาระแห่งชาติ และต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน

๓) บทบาทผู้นำชุมชนและชุมชนในการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น ผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญมาที่จะช่วยส่งเสริมให้การอนุรักษ์โบราณสถาน เพราะเป็นผู้ใกล้ชิดที่คอยสอดส่องดูแล และให้ความร่วมมือกับทางราชการได้ดี และสามารถที่จะแนะนำประชาชนในชุมชนให้ช่วยกันดูแลโบราณสถานได้

จากการศึกษาวิจัย โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน จำนวน ๑๒ รูป/คน ในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยพบสภาพปัญหาในการอนุรักษ์โบราณสถานมี ๓ ด้าน คือ ๑) ปัญหาด้านบุคลากร ๒) ปัญหาด้านงบประมาณ ๓) ปัญหาด้านการบริหารจัดการ แนวทางแก้ไขปัญหามาจากการศึกษาวิจัย พบว่าหลักการ หรือแนวทางแก้ไขปัญหาด้านต่าง ๆ ๓ ด้านนั้นแนวคิดทฤษฎี และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาบูรณาการสอดแทรก เชื่อมโยงใช้กับการแก้ไขปัญหาในด้านต่าง ๆ ในภาพรวมให้การอนุรักษ์โบราณสถานประสบความสำเร็จได้นั้นองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย คือ

๑. แนวคิดทฤษฎีข้องกับ การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ พบว่าโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ล้วนเป็นทรัพยากรที่มีบทบาทต่อทางจิตใจของประชาชน แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของชาติ สร้างความภูมิใจและรักในเอกราชอธิปไตยของชาติ เป็นศูนย์กลางของวิถีชีวิตร่วมกันของคนในชาติ ดังนั้น จึงต้องให้ความสำคัญในการอนุรักษ์ โดยปกป้องคุ้มครองป้องกันมิให้สูญหายหรือเสื่อมสภาพไป เช่นนี้ บุคลากรและผู้เกี่ยวข้อง จึงต้องมีความรู้ความเข้าใจในชนิด คุณสมบัติ และกระบวนการในการชำรุดเสื่อมสภาพของโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ เพื่อจะได้สามารถพิจารณาหาทางอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุต่าง ๆ ให้ยั่งยืนคู่กับชาติสืบไปได้ แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวกับการส่งเสริมพัฒนาการอนุรักษ์โบราณสถานได้แก่ ๑) แนวคิดทฤษฎีการอนุรักษ์โบราณสถาน ๒) แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ๓) แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการมรดกโลก ๔) แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ๕) แนวคิดและหลักการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ๖) แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ชุมชน จะเห็นได้ว่าแนวทางการส่งเสริมพัฒนาการอนุรักษ์โบราณสถานนี้เพื่อเป็นแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ และการจัดระบบงานให้เกิดประสิทธิผลการอนุรักษ์โบราณสถานให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อไป

๒. การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน เป็นการยากมากที่จะให้การอนุรักษ์โบราณสถานเป็นไปด้วยความเรียบร้อยเนื่องจากประชาชนไม่เห็นความสำคัญ ซึ่งกระบวนการอีกทางที่จะทำให้การอนุรักษ์ประสบผลสำเร็จนั้น ทางหน่วยงานราชการต่าง ๆ ต้อง

ร่วมกันปลูกจิตสำนึกสาธารณะ (Public mind) แก่เยาวชน ตลอดจนถึงประชาชนที่อยู่ในพื้นที่เขตโบราณสถาน เพื่อให้เห็นความสำคัญในการอนุรักษ์โบราณสถาน

๓. แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานนั้นหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือรัฐบาลต้องให้สนับสนุน (Promotion) และให้การส่งเสริม (Conservation) และต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน

๔. บทบาทผู้นำชุมชนและชุมชนในการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น ผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญมาที่จะช่วยส่งเสริมให้การอนุรักษ์โบราณสถาน เพราะเป็นผู้ใกล้ชิดที่คอยสอดส่องดูแล และให้ความร่วมมือกับทางราชการได้ดี และสามารถที่จะแนะนำประชาชนในชุมชนให้ช่วยกันดูแลโบราณสถานได้

๕. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาบูรณาการหรือประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ดังนี้

๕.๑ หลักอปริหานิยธรรม ๗

อปริหานิยธรรมนี้ สามารถนำมาบูรณาการได้ในการส่งเสริมและการอนุรักษ์โบราณสถานในตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จากการสัมภาษณ์พบว่า หลักอปริหานิยธรรมที่สามารถนำมาใช้ได้ คือ ข้อ ห้า ประชุมกันเนื่องนิত্য เป็นการประชุมพบปะปรึกษาหารือกิจการงานต่าง ๆ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และหาแนวทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกันโดยสม่ำเสมอ ข้อ ห้าพร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม และทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นการประชุมและการทำกิจกรรมทั้งหลายที่พึงกระทำร่วมกัน หรือพร้อมเพรียงกันลุกขึ้นป้องกันบ้านเมือง ทั้งสองข้อนี้มีความสำคัญต่อการส่งเสริมและการอนุรักษ์โบราณสถาน เพราะต้องอาศัยการพบปะพูดคุยทำความเข้าใจกันระหว่างผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน ตลอดจนถึง หน่วยงานในภาครัฐ และ ข้อ ห้าให้ความเคารพบูชาสักการะเจดีย์ คือการให้ความเคารพศาสนสถาน ปุชณียสถาน อนุสาวรีย์ประจำชาติ อันเป็นเครื่องเตือนความจำ ปลูกเร้าให้เราทำความดี และเป็นที่ยอมรับของหมู่ชน ไม่ละเลย พิธีเคารพบูชาอันพึงทำต่ออนุสรณ์สถานที่สำคัญเหล่านั้นตามประเพณีที่ดั่งงาม

๕.๒ หลักสัปปริสธรรม ๗ ในข้อ อตฺตัญญูตา อันมีความหมายว่าประวัติศาสตร์ความเป็นมาของโบราณสถานในท้องถิ่นของตน และ ปริสฺญญูตา อันมีความหมายว่า ให้รู้จักชุมชนตลอดจนประเพณีและวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตน

๕.๓ หลักปธาน ๔ สัมมปธาน ๔ หรือ ปธาน ๔ ความเพียรชอบ ความเพียรใหญ่ คือ ๑) สังวรปธาน คือ เพียรระวังยับยั้งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น ๒) ปหานปธาน คือ เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ๓) ภาวนาปธาน คือ เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมี ๔) อนุรักษนาปธาน คือ เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและให้เจริญ

จากองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนี้ สามารถสรุปในรูปของที่เรียกว่า PPC MODEL ได้ ดังนี้

P ตัวแรก หมายถึง Promotion การส่งเสริม ในการส่งเสริมนั้นต้องประกอบด้วย กิจกรรม ๓ อย่าง คือ Filming การแสดง เช่นการแสดงแสดงสีเสียดในเทศกาลต่าง ๆ Teaching การสอน เช่น การสอนโดยผ่านสถานการศึกษาต่าง ๆ เป็นต้น Preaching การเทศนา โดยผ่านทาง บทบาทของพระสงฆ์ในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันธัมมัสสวนะ เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมทั้ง ๓ ด้านนี้ จะต้องสื่อให้เห็นสิ่งสำคัญของโบราณสถานทั้ง ๓ ด้าน คือ ด้านประวัติศาสตร์ (history) ด้านอัตลักษณ์ (identity) และด้านวัฒนธรรม (culture)

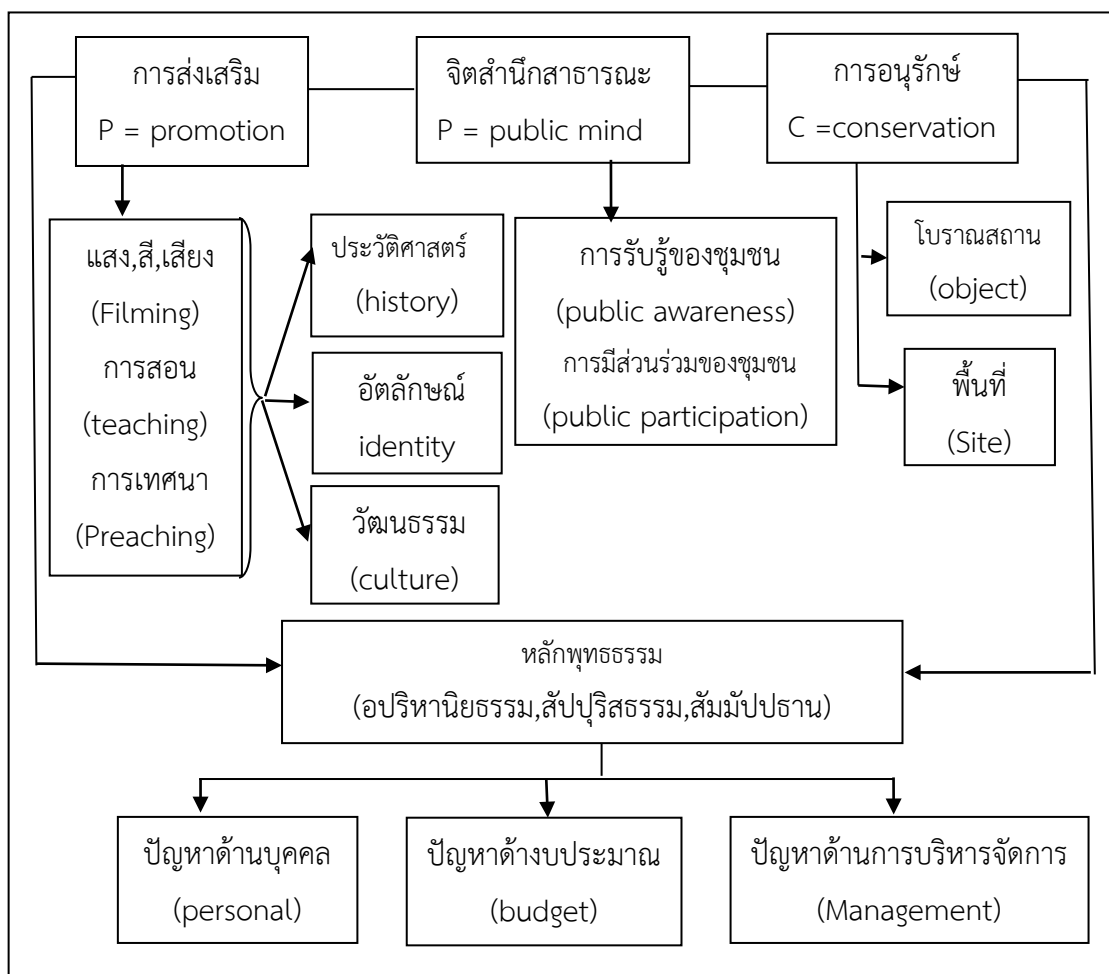
ในการส่งเสริมนั้น กิจกรรมอย่างหนึ่งซึ่งจะต้องจัดอย่างต่อเนื่องคือ หมั่นประชุมกัน เนื่องนิตย์ พร้อมเพรียงกันประชุม ในหลักอภิธานิยธรรม เพราะผู้วิจัยมองว่า การส่งเสริมนั้นจะเกิดขึ้นไม่ได้หากขาดการประชุมกัน การประชุมกันบ่อย ๆ เป็นการบ่งบอกว่าชุมชนนั้น ๆ มีความสามัคคี ความสามัคคีนำไปสู่ความเข้มแข็ง และความเข้มแข็งย่อมนำไปสู่การอนุรักษ์โบราณสถานที่มีประสิทธิภาพ และอีกประการหนึ่งในหลักอภิธานิยธรรมคือ ในข้อการให้ความเคารพสักการะต่อเจดีย์สถานในที่นั้น ๆ ซึ่งมีความสอดคล้องกับกิจกรรมที่ตำบลเวียงจัดเป็นประจำปี คือการจัดกิจกรรมไหว้พระเจดีย์ อันเป็นการบ่งบอกว่าชาวชุมชนในตำบลเวียงมิได้ละทิ้งขนบประเพณีอันดีงามที่บรรพบุรุษได้เคยปฏิบัติมา และยังสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน จากกิจกรรมในส่วนนี้จึงนำไปสู่กิจต่อไป คือ Public mind ความมีจิตสำนึกด้านสาธารณะ

P ตัวที่สอง หมายถึง Public mind ความมีจิตสำนึกด้านสาธารณะ ซึ่งหมายถึงการรับรู้ของชุมชน (Public awareness) และ การมีส่วนร่วมของชุมชน (Public participation) โดยมีหลักพุทธธรรมคือ สัปปุริสธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ปัญหาทั้ง ๓ ด้าน คือ ปัญหาด้านบุคคล (Personal) ปัญหาด้านงบประมาณ (Budget) และปัญหาด้านการบริหารจัดการ (Management)

ในด้านความมีจิตสำนึกด้านสาธารณะนั้น ผู้วิจัยมองว่าหลักธรรมที่สามารถนำมากระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกด้านสาธารณะได้ดี คือการปลูกฝังให้ประชาชนในพื้นที่มีความเข้าใจประวัติศาสตร์ความเป็นมาของโบราณสถานในท้องถิ่นของตน เข้าใจในรากเหง้าของตน (อัตตัญญูตา) และ ให้อริยทรัพย์ชุมชนตลอดจนประเพณีและวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตน (ปริสัญญูตา) การที่ประชาชนในพื้นที่จะมีความเข้าใจในรากเหง้าของตน และรู้จักชุมชนตลอดจนประเพณีและวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนได้นั้น ต้องผ่านกิจกรรมการเช่น การสอนในสถานศึกษา หรือกิจกรรมทางศาสนา เป็นต้น

C หมายถึง Conservation การอนุรักษ์ อันประกอบด้วย ตัวโบราณสถาน (object) และ สถานที่ (sites)

การอนุรักษ์ต้องอาศัยหลักธรรมสำคัญ คือ สัมมปธาน ๔ ดังกล่าวแล้วข้างต้น ซึ่งสามารถสรุปเป็นแผนผังได้ ดังนี้

ภาพที่ ๔.๓ แสดง PPC MODEL

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

คุณฉันทน์เรื่อง “การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ตามหลักพุทธบูรณาการ” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ๒) เพื่อศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรคในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ตามหลักพุทธบูรณาการ

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept interview) ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนา และผู้ทรงคุณวุฒิที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถานจำนวน ๑๒ รูป/คน การค้นคว้าข้อมูลจากพระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และเอกสารต่าง ๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ ประเด็นตามวัตถุประสงค์การวิจัย และสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน พบว่า โบราณสถาน โบราณวัตถุ และ ศิลปวัตถุ เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมประเภทจับต้องได้ มีฐานะเป็น “ทรัพย์สินของแผ่นดิน” ประเภทหนึ่ง และในทางวิชาการเรียกวม ๆ ว่า ทรัพยากรทางโบราณคดี ซึ่งหมายถึง สถานที่ สิ่งก่อสร้าง รวมทั้งวัตถุสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และวัฒนธรรมในอดีตทุกยุคทุกสมัย และเป็นสิ่งที่มีคุณค่าความสำคัญ สามารถนำมาจัดการให้เป็นคุณประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของคนสมัยปัจจุบัน และส่งผ่านไปให้คนรุ่นต่อ ๆ ไปได้ใช้ประโยชน์ในอนาคตได้

กรมศิลปากร เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุ การซ่อมบูรณะหรือสงวนรักษานั้น จะต้องกระทำอย่างระมัดระวังมิให้เสียหายไปกว่าเดิม ทั้งนี้ เพื่อรักษาคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม และความเป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุของสิ่งนั้น กรมศิลปากรได้วางระเบียบปฏิบัติหลายประการ ว่าด้วยการอนุรักษ์สมบัติวัฒนธรรม แต่ละข้อล้วนแต่เน้นเรื่องการรักษาให้คงคุณค่าของเดิมให้ปรากฏเด่นชัดมากที่สุด เช่นระเบียบข้อที่ ๑๔ ระบุว่า “โบราณสถานที่เป็นปูชนียสถานอันเป็นที่เคารพบูชา ซึ่งเป็นที่รู้จักคุ้นเคยกันดีของประชาชนโดยทั่วไป

จะต้องบูรณะไว้ โดยไม่มีการแก้ไข เปลี่ยนแปลง ลักษณะ สี ทรวดทรง ซึ่งจะทำให้โบราณสถานนั้นหมดคุณค่า หรือเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ไป” เป็นต้น โบราณสถานและโบราณวัตถุไม่ใช่ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเกิดขึ้นได้เอง แต่เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมประเภทหนึ่ง ที่มนุษย์ใช้สติปัญญาและความรู้ความสามารถสร้างขึ้นใหม่ทั้งหมด หรือดัดแปลงจากทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นประโยชน์ต่อตนและสังคมในสมัยนั้น ๆ สถานที่และสิ่งของเหล่านั้น เมื่อตกทอดเป็นมรดกมาถึงคนรุ่นเรา ก็กลายเป็นโบราณสถาน และเป็นโบราณวัตถุ เช่นเดียวกับอาคารและวัตถุที่เราสร้างขึ้นสมัยนี้ ก็จะเป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุ ของคนในอนาคตสืบต่อไปแบบนี้ ไม่ขาดตอน

การอนุรักษ์โบราณสถานโบราณจึงมีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ของชาติเป็นอย่างมาก เนื่องจากแสดงถึงประวัติความเป็นมาของชาติ อันก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในอัจฉริยภาพของบรรพบุรุษ ในการสร้างสรรค์ประเทศชาติ ทำให้เกิดความรักชาติ ภูมิใจในความเป็นไทย ก่อให้เกิดความรักสามัคคีในชาติ และแสดงถึงเอกลักษณ์ของชาติ และอาจก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชน หากมีการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากที่จะมีการอนุรักษ์

โบราณสถานเป็นมรดกทางวัฒนธรรม และหลักฐานของความเจริญรุ่งเรืองเรื่องประเพณี อสังหาริมทรัพย์ ที่สามารถบ่งบอกเรื่องราวต่าง ๆ ในอดีตนับตั้งแต่ประวัติศาสตร์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคมการเมืองและเทคโนโลยีของมนุษยชาติ ซึ่งอนุชนรุ่นหลังสามารถค้นคว้าและศึกษาหาความรู้จากโบราณสถานเมื่อผู้ศึกษามีความรู้พื้นฐานด้านต่าง ๆ เพียงพอและได้มีการศึกษาย้อนหลังกลับไปตามขั้นตอนพร้อมทั้งอาจต้องทำการขุดค้นเพิ่มเติม ดังนั้น โบราณสถานจึงเปรียบเสมือนเป็นแหล่งความรู้ หรือตำราที่มีได้เรียงเรียงไว้เป็นลายลักษณ์อักษร นอกจากนี้โบราณสถานยังเปรียบได้กับผู้อาวุโส หรือบรรพบุรุษของมนุษยชาติที่มีอายุยาวนาน แม้ว่าโบราณสถานบางแห่งจะชำรุดทรุดโทรมและหมดสภาพการใช้งานแล้วก็ตาม แต่ก็เปรียบเสมือนบรรพบุรุษของมนุษยชาติ ดังนั้น การใช้งานและการดูแลรักษาโบราณสถาน จึงควรปฏิบัติเช่นเดียวกับการปฏิบัติต่อบรรพบุรุษหรือญาติผู้ใหญ่ของตน

ด้านแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถาน พบว่าการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนาการพัฒนาเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง การส่งเสริมการมีส่วนร่วมจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับลำดับ/ขั้นตอน และความเชื่อมโยง การพัฒนาที่ต้องดำเนินการไปตามลำดับหรือขั้นตอนจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่ง โดยต้องสร้างความพร้อมด้านต่าง ๆ อย่างเหมาะสม การที่ประชาชน ชุมชน สามารถเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากบริการ รวมทั้งมีส่วนในการควบคุมประเมินผลโครงการต่าง ๆ ของท้องถิ่น การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วม ในการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสิ้นสุด

โครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งรับผลประโยชน์ที่เกิดจากโครงการ การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการดำเนินงานร่วมพลังประชาชนกับองค์กรของรัฐหรือองค์กรเอกชน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาของชุมชนโดยให้สมาชิกเข้ามาร่วมวางแผนปฏิบัติและประเมินงานเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน

โดยสรุป การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นเกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม ซึ่งการรื้อให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ผู้ดำเนินงานจะต้องมีความเข้าใจในวิถีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติของบุคคล เพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม

ด้านการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการมรดกโลกพบว่า ในปัจจุบันแนวคิดและแบบแผนการปฏิบัติในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีภาคีการของประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ (Convention alx Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage1972) ขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือยูเนสโก(UNESCO) ที่ประเทศไทยเข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกเมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๐ ซึ่งต่อมาที่ประชุมคณะกรรมการบริหารของคณะกรรมการมรดกโลก ณ เมืองคาร์เทจ ประเทศตูนิเซีย เมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ ได้ประกาศให้แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและแหล่งมรดกทางธรรมชาติของประเทศไทยจำนวน ๓ แห่งได้ขึ้นบัญชีมรดกโลกคือ (๑) อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร (๒) อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและ (๓) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง-ทุ่งใหญ่นเรศวรและต่อมาที่ประชุมคณะกรรมการบริหารของคณะกรรมการมรดกโลกที่เมืองซานตาเฟเม็กซิโก สหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ประกาศให้แหล่งโบราณคดีบ้านเชียงของประเทศไทยได้ขึ้นบัญชีมรดกโลกทางวัฒนธรรมเพิ่มขึ้นอีกแห่งหนึ่งทำให้ในปัจจุบันแนวคิดและแบบแผนการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีภายใต้อนุสัญญามรดกโลกได้แพร่หลายไปสู่ผู้บริหารในจังหวัดต่าง ๆ ของประเทศไทยและมีความพยายามของประชาคมท้องถิ่นในบางจังหวัดที่จะนำเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในจังหวัดของตนเข้ารับการขึ้นบัญชีเป็นมรดกโลกเช่นจังหวัดน่านจังหวัดเชียงใหม่จังหวัดลำพูนและในส่วนของกรมศิลปากรซึ่งเป็นหน่วยราชการส่วนกลางก็เสนอกลุ่มโบราณสถานปราสาทหินพนมรุ้ง-ปราสาทเมืองต่ำ-ปราสาทหินพิมายและโบราณสถานอีกหลายแห่งเข้าสู่บัญชีมรดกโลกด้วยจะเห็นได้ว่าแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในประเทศไทยดังกล่าวจะดูเหมือนว่าเป็นแบบแผนการจัดการที่ยังให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์สงวนทรัพยากรเอาไว้มิให้เสียหายหรือสูญหายไปแต่ก็มีการประยุกต์ใช้ประโยชน์ของโบราณสถานและแหล่งโบราณคดีในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจผ่านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมากขึ้นซึ่งเป็นการ

เปลี่ยนแปลงแบบแผนในการจัดการอย่างรวดเร็วแต่แท้จริงแล้วส่วนที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงเลยใน ระยะเวลาหลายสิบปีที่ผ่านมา ก็ยังเป็นการจัดการแบบรวมศูนย์โดยหน่วยราชการส่วนกลางที่มีอำนาจ ตามกฎหมายที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของหน่วยงานอื่นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่โบราณสถานหรือแหล่งโบราณคดีนั้นตั้งอยู่มากนัก

ด้านการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน พบว่า ๑) ต้องมี ส่งเสริมการค้นคว้าวิจัย คว้าศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาของไทยในด้านต่างๆ ของท้องถิ่น จังหวัด ภูมิภาค และประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น มุ่งศึกษาให้รู้ ความเป็นมาในอดีต และสภาพการณ์ในปัจจุบัน ๒) ต้องมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ โดยการปลูก จิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริม สนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่น นั้นๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้ และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย ๓) ต้องมีการส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้ เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่าง ๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิ ปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ๔) ส่งเสริมการเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่นโดยการส่งเสริมและสนับสนุน การพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ ความสามารถอย่างเต็มที่ มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่าง

ด้านการศึกษาถึงสภาพปัญหาอุปสรรคในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ พบว่ามีปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน สรุปได้ ดังนี้

ประการที่ ๑ ปัญหาด้านบุคลากร กล่าวคือการขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ ที่จะเข้ามาอนุรักษ์โบราณสถาน ทั้งนี้เพราะหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง เช่นกรม ศิลปากร เป็นต้น มีบุคลากรน้อย จึงส่งผลกระทบต่อการลงมาดูแลโบราณโดยรวม และก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา เช่นการบุกรุกพื้นที่เขตโบราณสถานของประชาชน เป็นต้น ปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งคือ บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานขาดองค์ความรู้ที่ถูกต้องในการอนุรักษ์ ปัญหาที่เกิดจากการบุกรุก พื้นที่ของประชาชนอันเป็นที่มาของปัญหาอื่น ๆ ตามมา เช่น ปัญหาเรื่องขยะมูลฝอยเป็นต้น นอกจากนี้ นโยบายการพัฒนาของหน่วยงานปกครองท้องถิ่น เช่นการก่อสร้างสาธารณูปโภคเป็นต้น รุกเข้าไปในเขตโบราณสถาน ก็เป็นการทำลายโบราณสถานโดยอ้อม รวมทั้งการออกเอกสารสิทธิ์ ที่ดินทับซ้อนเขตพื้นที่โบราณสถานอีกด้วย

ประการที่ ๒ ปัญหาด้านงบประมาณ หรือกล่าวได้ว่า ปัญหาด้านการบริหาร งบประมาณ เป็นปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งที่จะขับเคลื่อนงานอนุรักษ์โบราณสถานในที่ต่าง ๆ ให้ ดำเนินไปได้ การขาดงบประมาณ เนื่องจากว่าในประเทศไทยมีแหล่งโบราณสถานอยู่มากมาย การที่ หน่วยงานผู้ที่มีความรับผิดชอบโดยตรงจะจัดสรรงบประมาณลงมา เพื่อใช้ในการอนุรักษ์โบราณสถาน ได้อย่างทั่วถึง เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก ทั้งนี้ เพราะหากมีการจัดสรรงบประมาณโดยมองไปที่ ความสำคัญของโบราณสถาน เช่น โบราณสถานที่ยุโรปรับผิดชอบคิดว่ามีความสำคัญในอันดับต้น ๆ ก็ อาจได้รับการจัดสรรงบประมาณลงไปดูแลได้อย่างทั่วถึง แต่ในทางตรงกันข้าม หากแหล่ง โบราณสถานนั้น หน่วยงานของรัฐมองว่าไม่ค่อยมีความสำคัญในทางประวัติศาสตร์มากนัก หรืออยู่ ห่างไกลออกไป ก็อาจได้รับการจัดสรรงบประมาณในจำนวนน้อย หรือ ไม่ได้รับการจัดสรรเลยก็ เป็นได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น โบราณสถานดังกล่าวนี้ ก็อาจทรุดโทรมไปก่อนเวลาอันควร หรือหากมีการ จัดสรรงบประมาณลงไปเพื่อการฟื้นฟู ก็อาจสายเกินไปแล้ว เพราะโบราณสถานเหล่านั้นอาจถูก ทำลายจนไม่เหลือความเป็นโบราณสถานและยากที่จะฟื้นฟูขึ้นมาได้

ประการที่ ๓ ปัญหาด้านการบริหารจัดการ ปัญหาด้านการบริหารจัดการ นับเป็น ปัญหาที่เกี่ยวกับบริบทอื่น ๆ โดยตรง คือ “คน” หากบริหารจัดการเรื่องคนไม่ได้ โดยเฉพาะคนที่อยู่ ในเขตพื้นที่โบราณสถานด้วยแล้ว ปัญหาด้านการอนุรักษ์โบราณสถานก็แก้ไขได้ยาก อยู่ที่ไหนก็ก่อ ปัญหาที่นั่น จากการศึกษาจะพบว่า บริเวณพื้นที่เขตโบราณสถานในตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จำนวนไม่น้อยอยู่ในเขตพื้นที่ทำกินของประชาชน หรืออีกจำนวนไม่น้อยกำลังถูกบุกรุกโดยประชาชน ทั้งโดยจงใจและไม่จงใจ ยิ่งเป็นการตอกย้ำให้เห็นปัญหาเรื่องการบริหารจัดการ การแก้ปัญหาที่จึงต้อง แก้ที่คนเป็นหลัก การจะแก้ปัญหาที่เกิดจากคนจึงต้องอาศัยการบริหารจัดการที่ดี จะเห็นได้ว่าเขต พื้นที่โบราณสถานแทบจะทุกที่ไม่เฉพาะในแหล่งประวัติศาสตร์เชียงแสนเท่านั้น แต่แทบจะทุก ๆ แห่งใน ประเทศไทย ประสบปัญหาอย่างเดียวกัน เช่น การบุกรุกเขตพื้นที่โบราณสถาน การออกโฉนดที่ดิน ทับซ้อนเขตพื้นที่โบราณสถาน เป็นต้น ทำอย่างไรจึงจะให้ผู้บุกรุกออกจากเขตพื้นที่โบราณสถานโดยมี ผลกระทบน้อยที่สุด

นอกจากนั้น จากการศึกษา หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ประกอบไปด้วยหลักธรรมที่เกี่ยวข้องดังนี้

ประการที่ ๑ หลักอปริหานิยธรรม หลักธรรมที่นำไปใช้ในการส่งเสริมในการอนุรักษ์ โบราณสถานกระบวนการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัด เชียงราย ตามหลักพุทธบูรณาการ คือหลักอปริหานิยธรรม เป็นหลักธรรมที่ป้องกันไม่ให้เกิดความ เสื่อมแก่โบราณสถาน โดยเฉพาะในข้อหมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ ซึ่งผู้วิจัยมองว่า การประชุมเป็นการ เปิดโอกาสให้ได้พูดคุยกัน การพูดคุยก็เป็นการเปิดโอกาสให้ได้แสดงความคิดเห็น ในความเห็น หลากหลายย่อมมีประเด็นที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ ในชุมชนที่มีพื้นที่เขตโบราณสถาน แน่นอมนว่าย่อม

ต้องมีผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย คือประชาชนผู้อยู่ในพื้นที่ และหน่วยงานที่มีความรับผิดชอบโดยตรงต่อโบราณสถาน การที่ประชาชนอยู่ในเขตพื้นที่โบราณสถาน แน่แน่นอนว่าย่อมต้องมีผลกระทบในทางใดทางหนึ่งต่อโบราณสถานนั้น

ประการที่ ๒ หลักสัปปุริสธรรม ในหลักสัปปุริสธรรมทั้ง ๗ ประการ มีข้อที่นำมาใช้ในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานจำนวน ๒ ข้อ คือ อุตตัญญูตา และ ปริสัจญญตา “อุตตัญญูตา” ถ้ามุ่งถึงความหมายตามรูปศัพท์ ก็จะมี ความหมายเพียงคำว่า “ความเป็นผู้จักตน” แต่ถ้ามองให้กว้างออกไปและให้ครอบคลุมไปในความหมายของการอนุรักษ์โบราณสถาน ก็หมายถึง การปลูกฝังให้ประชาชนได้มีความรู้และตระหนักในประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ของตนเอง รากเหง้า ของตนเอง จนนำไปสู่การเกิดความรักความหวงแหนในโบราณสถาน เมื่อประชาชนเกิดความรู้สึกรักและหวงแหนในโบราณสถาน ช่วยกันเป็นหูเป็นตาปกป้องดูแลโบราณสถาน จึงมีความหมายเท่ากับว่าประชาชนเหล่านั้นทำหน้าที่แทนเจ้าหน้าที่ของรัฐไปในตัว ซึ่งเป็นการประหยัดทั้งงบประมาณ และเป็นการแก้ปัญหาด้านบุคลากรของกรมศิลปากรซึ่งมีน้อยอยู่แล้ว และอีกข้อคือ ปริสัจญญตา ตามรูปศัพท์ “ปริสัจญญตา” มีความหมายแค่เพียงว่า รู้จักชุมชน แต่หากมองในแง่ของการอนุรักษ์โบราณสถาน จึงมีความหมายรวมถึงว่า การรู้จักชุมชนซึ่งมีโบราณสถานตั้งอยู่ ตลอดจนถึงให้รู้ว่าชุมชนและโบราณสถานมีความสัมพันธ์กันอย่างไรแยกไม่ออกจนเป็นป่อเกิดประเพณีวัฒนธรรมพื้นถิ่นของชุมชนตัวเองด้วย ดังนั้นผู้วิจัยจึงมองว่า ทั้ง อุตตัญญูตา และ ปริสัจญญตา นอกจากสามารถบูรณาการเข้ากับการอนุรักษ์โบราณสถานได้แล้ว อีกประการหนึ่งยังเป็นการแก้ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานของตำบลเวียง อำเภอเชียงแสนได้ครบทั้ง ๓ ด้าน คือ ด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ และด้าน การบริหารจัดการ

ประการที่ ๓ หลักปธาน ๔ การที่จะนำหลักสัมมปธานทั้ง ๔ นี้ มาบูรณาการในการอนุรักษ์โบราณสถานนั้นจำต้องนำมาใช้ให้ครบทั้ง ๔ ขั้นตอน เพราะผู้วิจัยมองว่า หลักการทั้ง ๔ ข้อนี้เป็นกระบวนการที่จะต้องทำไปพร้อมกัน หากขาดข้อใดข้อหนึ่งไป อาจส่งผลให้การอนุรักษ์โบราณสถานนั้นได้ผลน้อย เช่น มีแต่การเฝ้าระวังเพียงอย่างเดียว แต่ไม่คิดหามาตรการอื่น ๆ มาใช้ผลที่จะเกิดก็ได้ก็น้อย ดังนั้น ในการเฝ้าระวัง (สังวรปธาน) ความเสียหายที่จะเกิดขึ้นแก่โบราณสถาน ก็ต้องมีวิธีการกำจัด (ปหานปธาน) สิ่งทีก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถาน ต่อจากนั้นก็ต้องหาวิธีการอนุรักษ์ บูรณะ ปฏิสังขรณ์ (ภาวนาปธาน) ตัวโบราณสถาน และพยายามรักษา (อนุรักษ์นาปธาน) ตัวโบราณสถานที่ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์แล้ว ให้อยู่ในสภาพที่ดี ขั้นตอนสุดท้ายนี้ก็นำไปสู่ขั้นตอนที่หนึ่งอีก คือ การเฝ้าระวัง

การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงรายตามหลักพุทธบูรณาการ พบว่า การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น ไม่สามารถทำได้โดยลำพังเพียง

หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง แต่ต้องทำในลักษณะองค์รวมคือหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนถิ่น ผู้นำชุมชน ตลอดจนถึงประชาชนในพื้นที่ที่ต้องร่วมมือกัน ดังนั้นกระบวนการส่งเสริมการอนุรักษ์ โบราณสถานจึงไม่เกิดขึ้นประชาชนไม่เห็นความสำคัญของเศษซากปรักหักพัง ไม่ตระหนักในเรื่องของ ศิลปวัฒนธรรมประเพณีไทยในอดีตจากซากโบราณสถานเหล่านั้น การอนุรักษ์โบราณสถานนั้น ต้องได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอยู่ ซึ่งจะเป็นการปลูกฝังให้ประชาชนในพื้นที่เกิดความรัก ความหวงแหนในโบราณสถาน และ ปัจจุบัน เทศบาลได้ดำเนินการปลูกฝังความรัก ความหวงแหน แหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุ โดยผ่านกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในแต่ละเทศกาล เช่น วัน เข้าพรรษา วันออกพรรษา วันมาฆบูชา วันสงกรานต์ และประเพณีไม้ไค้สลิซึ่งเป็นประเพณีของชาวล้านนาที่ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านานแล้ว โดยมีความเชื่อว่าเป็นวิธีการสืบทอดและจรโลง พระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนตลอดไป และประเพณีดังกล่าวยังเป็นไปเพื่อขจัดภัยอันตรายทั้งปวงที่จะเกิดขึ้นกับครอบครัวและชุมชนอีกด้วย

สภาวัฒนธรรมเชียงใหม่ ยังให้ความร่วมมือกับหน่วยงานทุกภาคส่วนทุกโครงการที่เป็น ประโยชน์ต่อประชาชนในพื้นที่ ปัจจุบัน สภาวัฒนธรรมเชียงใหม่ร่วมกับกรมศิลปากรซึ่งจัดสรรงบประมาณในโครงการปลูกต้นกล้าวัฒนธรรมล้านนา โดยการฝึกอบรมให้แก่เยาวชน เฉพาะวันเสาร์- อาทิตย์ และสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ว่า กรมศิลปากรและหน่วยงานในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง ต้อง ประสานการปฏิบัติร่วมกันทั้งด้านบุคลากรและงบประมาณ

ด้านบทบาทของพระสงฆ์พบว่า พระสงฆ์ควรมียุทธศาสตร์ในการส่งเสริมอนุรักษ์โบราณสถาน บทบาทของพระสงฆ์นั้น พระสงฆ์ต้องมีความรู้ความสามารถ มีใจรักในโบราณสถาน และต้องได้รับการส่งเสริมให้มีความรู้ด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน และสิ่งสำคัญอีกประการคือพระภิกษุสงฆ์ต้องมีความรักความสามัคคี และต้องมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถาน ประสานความร่วมมือจาก หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถานให้มีความมั่นคง ยั่งยืน

ด้านบทบาทของผู้นำชุมชนพบว่า ผู้นำชุมชน มีส่วนสำคัญมากในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ผู้นำชุมชนควรมียุทธศาสตร์ในการแนะนำประชาชนให้มีความรู้ มีความรักในแหล่ง โบราณสถาน ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้าใจ และควรส่งเสริมการพัฒนาโบราณสถานเป็นแหล่ง ศึกษาประวัติศาสตร์ เป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมโดยผ่านจากแหล่งโบราณสถาน

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ตามหลักพุทธบูรณาการ” มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

รัฐบาล หรือกรมศิลปากรควรให้ความสำคัญ และให้การสนับสนุนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือหมู่บ้านชุมชนจัดทำรูปแบบการเรียนการสอน หรือจัดฝึกอบรมให้ความรู้กับประชาชนในชุมชนที่มีโบราณสถานให้รู้จักวิธีการรักษา หรืออนุรักษ์โบราณสถานที่เป็นสมบัติในชุมชนของตนเอง

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะงานวิจัยครั้งต่อไป

จากการวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ตามหลักพุทธบูรณาการ” ผู้วิจัยพบว่ามีประเด็นที่เป็นสาระสำคัญที่ควรวิจัยต่อเนื่อง ดังนี้

๑. ควรวิจัยเรื่อง “แนวทางการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาแหล่งโบราณสถานให้เป็นแหล่งรดกโลก”
๒. ควรวิจัยเรื่อง “รูปแบบการนำหลักปธาน ๔ มาบูรณาการเพื่อพัฒนาสู่การเป็นเยาวชนนักอนุรักษ์โบราณสถาน ในเขตตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย”
๓. ควรวิจัยเรื่อง “รูปแบบการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนและโบราณสถานตามหลักพุทธบูรณาการ”
๔. ควรวิจัยเรื่อง “การจัดการความขัดแย้งระหว่างชุมชนและหน่วยงานอนุรักษ์โบราณสถาน ในตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน”

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) หนังสือ:

กรมการพัฒนาชุมชน. ๕๐ ปีกรมการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๒๙.

กรมศิลปากร. การศึกษาเปรียบเทียบการบูรณะโบราณสถานอนัสติโลซิส. กรุงเทพมหานคร:

เซเวนพรีนติ้งกรุ๊ปจำกัด, ๒๕๕๐.

_____ . ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์โบราณสถานและแหล่งโบราณคดี, กรุงเทพมหานคร

: หิรัญพัฒน์, ๒๕๓๓.

_____ . ประชมพงศาวดารภาคที่ ๖๑ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนตำนานสิหนวติกุมาร.

พิมพ์ครั้งที่ ๓. ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรี เจ้าราชบุตร (วงศ์ตะวัน ณ เชียงใหม่).

กรุงเทพมหานคร: มปป.

_____ . พระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ.

กรุงเทพมหานคร: กราฟฟิก, ๒๕๓๘.

กองทุนเพื่อสังคม. สำนักงานแผนชุมชนพึ่งตนเอง. เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการ

เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ณ ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล (๒๗ กรกฎาคม

๒๕๕๓).

กองโบราณคดี กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ. แผนแม่บทโครงการบูรณะและอนุรักษ์เมือง

ประวัติศาสตร์เชียงแสน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย. เชียงใหม่: ดาวคอมพิวเตอร์,

๒๕๕๓.

โกวิท พวงงาม. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน. ม.ป.ท., ๒๕๕๕.

จินตนา สุขจรรย์นท. การศึกษาและการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์,

๒๕๕๙.

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. **นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา พ.ศ. ๒๕๐๔.**

พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สมาพันธ์, ๒๕๔๘.

ติน ปรัชญพทธี. **ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วม.** เอกสารการสอนชุดวิชาพฤติกรรมมนุษยนิยมในองค์กร.

พิมพ์ครั้งที่ ๙. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๕.

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรม**

ไทย. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗.

ธาดา สุทธิธรรม. **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี.**

กรุงเทพมหานคร: บริษัทหิรัญพัฒน์จำกัด, ๒๕๕๓.

นิคม มุสิกคามะ และ คณะ. **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี.**

กรุงเทพมหานคร: บริษัทหิรัญพัฒน์จำกัด, ๒๕๓๓.

นรินทร์ จงวุฒิเวศย์. **กลวิธี แนวทางวิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา**

ชุมชน. กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภารพิมพ์, ๒๕๔๓.

_____ . **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท,** กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภารพิมพ์,

พิมพ์, ๒๕๔๓.

_____ . **กลวิธีแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน.**

กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภารพิมพ์, ๒๕๔๓.

นรินทร์ ชัยพัฒน์พงศา. **การมีส่วนร่วมหลักการพื้นฐานเทคนิคและกรณีตัวอย่าง.** เชียงใหม่: สิริ

ลักษณ์พิมพ์, ๒๕๔๗.

นนท์ กอแก้วทองดี และภัชรา คติกุล. **คู่มือประชาชนด้านการทุจริตโครงการประชาศึกษาและ**

ชุมชนสัมพันธ์. กรุงเทพมหานคร: ศรีเมืองพิมพ์, ๒๕๔๔.

เฉลียว บุรีภักดี. **ทรัพยากรมนุษย์กับการพัฒนา.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๕๔.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. **รัฐธรรมนูญปัจจุบันกับการปฏิรูปการเมือง.** นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า,

๕๒๔๒.

ประชิด สุกณะพัฒน์. **ศาสนพิธี.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๘.

ประเวศ อินทองปาน. **พระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.** กรุงเทพมหานคร:

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๖.

ปิ่น มุทุกันต์. **มงคลชีวิต ภาค ๒.** กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พะยอม วงศ์สารศรี. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๓๗.

พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). **พจนานุกรมธรรมของท่านปัญญานันทะ**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ม.ป.ป.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

_____. **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๓๗.

_____. **ภาวะผู้นำ**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๖.

_____. **ธรรมนุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๔๖. กรุงเทพมหานคร: กรมศาสนา, ๒๕๔๕.

_____. **พจนานุกรมศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สื่อตะวันจำกัด, ๒๕๔๕.

พระราชปัญญาภิกขุ (สุบิน เขมियो ป.ธ.๙). **อิทธิบาทธรรมกถา**. ในประมวลบทพระธรรมเทศนา อภิลักขิตสมัยสมโภชพระชนมายุครบ ๕ รอบพระนักษัตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๓๘.

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตธวโน). **ธรรมปริทรรศน์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พุทธทาสภิกขุ. **พุทธศาสนิกกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลดคีมทอง, ๒๕๓๓.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตธวโน). **ธรรมาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๓๕.

มหาวิทยาลัยศิลปากร. **การอนุรักษ์โบราณสถานในฐานะเป็นหลักฐานทางวิชาการ**. เอกสารประกอบการสัมมนา. ๒๕๓๐.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานพุทธศักราช ๒๕๕๔**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๕๖.

ลิขิต ธีรเวคิน. **การกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓.

ว. วชิรเมธี. **เธอคือโพธิสัตว์**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๔.

วสุ โปษยะนันท์. **การอนุรักษ์โบราณสถาน**. สำนักงานโบราณคดี: กรมศิลปากร, ๒๕๕๖.

วารินทร์ สุตะวงศ์. **ตำนานสิงหนวัติ**. ต้นฉบับจากกรมศิลปากร., มปท.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. การบริหารและจัดการเทศบาลในยุคปฏิรูปการเมือง. กรุงเทพมหานคร: โพรซ์เฟซ, ๒๕๔๖.

วิศิษฐ์ ชัยสุวรรณ. อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย: ชุดที่ ๓ ตอนที่ ๑ เรื่องประเภทของจิต. กรุงเทพมหานคร: มุลินธิเผยแพร่พระสัทธรรม, ๒๕๕๐.

วิชัย โถสุวรรณจินดา. ความลับขององค์การ พฤติกรรมองค์การสมัยใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ธรรมนิติ, ๒๕๔๕.

สนธยา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗.

สมชาติ จึงศิริอารักษ์. แนวความคิดในการอนุรักษ์โบราณสถานจากศตวรรษที่ ๑๘ ถึงสิ้นศตวรรษที่ ๒๐ : จากอารมณ์และศรัทธาสู่ความเป็นมรดกของมนุษย์ชาติ. กรุงเทพมหานคร: หน้าจั่ว, ๒๕๔๗-๒๕๔๘.

_____ . การอนุรักษ์โบราณสถาน: ประวัติ แนวคิด ทฤษฎี และการปฏิบัติการ. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๘.

สมทรง ปุณฺณฤทธิ. มารยาทชาวพุทธ. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๕.

สากล สถิตวิทยานันท์. ภูมิศาสตร์ชนบท. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๓.

सानิตย์ บุญชู. ความรู้ทั่วไปในการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗.

สายันต์ ไพเราะจูจิตร์. การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในงานพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: โครงการโบราณคดีชุมชน ภาควิชาการพัฒนารัฐวิธาน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

_____ . กระบวนการโบราณคดีชุมชน: ผลงานวิชาการเพื่อสังคมด้านการพัฒนาชุมชน. ภาควิชาการพัฒนารัฐวิธาน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖.

_____ . การจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑ์สถานโดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น. วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่นสถาบันพระปกเกล้า: แก่นจันทร์การพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๘.

สิทธิพร ภิรมณ์รัตน์. การอนุรักษ์ชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม: แนวคิดหลักการและผลปฏิบัติ. ม.ป.ท., ๒๕๕๗.

สุชา จันทร์เอม. **จิตวิทยาทั่วไป**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๗.

สุวรรณ เพชรนิล รศ., **พุทธปรัชญาเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๙.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **การบริหารจัดการแนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

เสถียร โกเศศ. **ชีวิตชาวไทยสมัยก่อนและการศึกษาเรื่องประเพณีไทย**. กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา. ๒๕๒๑.

เสน่ห์ จุย์โต. **องค์การสมัยใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๘.

แสง มนวิฑูร. **ชินกาลมาลินีปกรณ์**. พิมพ์เป็นอนุสรณ์แด่ นายกี นิมมานเหมินท์. วันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๐.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. **ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์และบริหารจัดการเมืองเก่า**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๕๔.

สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร. **แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด, ๒๕๕๐.

สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๕๐**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๕๑.

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. **การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๕ กรุงเทพมหานคร: บริษัทคุ้มครองมรดกไทย, ๒๕๔๑.

สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกรมศิลปากร. **คู่มือปฏิบัติงานอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๔๒.

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. **แผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองเก่าพิมาย**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทวิทยารักษ์จำกัด, ๒๕๔๑.

สำนักมาตรฐานการศึกษา. สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏและทบวงมหาวิทยาลัย. **ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองชุดวิชาการวิจัยชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. พริ้นติ้ง, ๒๕๔๖.

ศิริชัย นฤมิตรเรขการ. **อนุรักษ์ศิลปกรรม**. เอกสารการบรรยายประกอบวิชา. ภาคการศึกษาที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๑. สาขาวิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

หน่วยศิลปากรที่ ๔. แผนแม่บทโครงการบูรณะและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ อำเภอ
เชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย. เชียงราย: ดาวคอมพิวกราฟฟิก, ๒๕๓๘.

อคิน รพีพัฒน์. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย.
กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภาการพิมพ์, ๒๕๔๗.

อภิญา กังสนารักษ์. รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมในองค์กรที่มีประสิทธิผลระดับคณะของ
สถาบันอุดมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

อุษณีย์ ธงไชย. “พระราชพงศาวดารและพงศาวดาร: หลักฐานที่สร้างขึ้นเพื่อสถาบันกษัตริย์”. ใน
การอนุรักษ์และจัดการมรดกวัฒนธรรม. รวบรวมโดย ผศ.ดร.วิฑูรย์ เหล็กวรวงศ์.
๒๕๓๒.

อุษณีย์ ธงไชย. จารึกและตำนาน หลักฐานที่สร้างขึ้นภายใต้อิทธิพลของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์.
เชียงใหม่: บริษัทประชาชน, ๒๕๔๐.

(๒) วิทยานิพนธ์:

กรรณิการ์ สุธีรัตนภิรมย์. “พัฒนาการแนวความคิด และวิธีการอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย”. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม. บัณฑิต
วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘.

จันจิรา เกื้อด้วง. “การอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี”. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

ชูเกียรติ ภัยลี. “การศึกษาเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและปราบปราม
อาชญากรรมระหว่างเขตพื้นที่ที่มีการปฏิบัติงานกับเขตพื้นที่ที่ไม่มีการปฏิบัติงานของ
ตำรวจชุมชนแลมวชนสัมพันธ์ในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. วิทยานิพนธ์รัฐ
ประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖.

ชูชาติ พวงสมจิตร. “การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของ
ชุมชนกับโรงเรียนประถมศึกษาในเขตปริมณฑลกรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์ครุศา
สตรุษบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

ธวัช เบญจาทิกุล. “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของชาวเขาในการพัฒนาการศึกษา
หมู่บ้านชาวเขาขณะเลิกการประกวดหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่างของศูนย์พัฒนาและ
สงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ประจำปี ๒๕๒๗”. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์
ศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙.

นฤนาท พุทไธสง., พ.ต.ต.. “ความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่นต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโบราณสถาน : ศึกษาเฉพาะกรณีโบราณสถานในบริเวณเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์สังคมศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.

นงเยาว์ หลีพันธุ์. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กในจังหวัดจันทบุรี”. **วิทยานิพนธ์สังคมศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๗.

นาคม ชีรสวรรณจักร. “ความคิดเห็นของประชาชนท้องถิ่นต่อการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีศึกษาชาวอำเภอสวนผึ้งจังหวัดราชบุรี”. **วิทยานิพนธ์สังคมศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔.

พนิชพงศ์ พลับผล. “การอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต**. สาขากฎหมายและธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒.

พระครูวัชรสุวรรณาท (ลูกชูป ธรรมโชโต). “การประยุกต์ใช้อธิปไตยธรรมเพื่อส่งเสริมกลยุทธ์การอนุรักษ์โบราณสถานของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต**. สาขาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาเวชยันต์ กิตติโสภโณ (แก้วพวง). “การปกครองแบบธรรมรัฐแนวพุทธศาสนาเถรวาทกับการปกครองแบบอุดมรัฐของเพลโต: การศึกษาเปรียบเทียบ”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระมหาเสถียร ถาวรธมโม (เกษาชาติ). “การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถานของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. สาขาการจัดการเชิงพุทธ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

ไพรัตน์ เตชะรินทร์. “นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาในปัจจุบันการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข”. **วิทยานิพนธ์สังคมศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๗.

อภิชาติ อวจำปา. “มาตรการทางกฎหมายในการอนุรักษ์โบราณสถานของไทย”. **วิทยานิพนธ์
มหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๖.

(๓) รายงานการวิจัย:

กฤษฎา พิณศรี และคณะ. “โครงการศึกษาศักยภาพแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างในอีสานใต้
เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”. **รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์**. สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๐.

ชาย โพธิสิตา และคณะ, “การศึกษาจิตสำนึกของคนไทยต่อสาธารณสมบัติ: กรณีศึกษา
กรุงเทพมหานคร”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม:
มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๓.

ณัฐพงษ์ ถือดำ และคณะ. “การจัดระบบพิพิธภัณฑ์ สถาน เคหสถาน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทาง
วัฒนธรรมอย่างยั่งยืน”. **รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ
วิจัย (สกว.), ๒๕๕๐.

นิพัทธ์เวช สืบแสง. “การพัฒนาชาวเขากับการมีส่วนร่วมของประชาชนการประชุมเรื่องยุทธวิธีการส่งเสริม
การเกษตรบนที่สูง”. **รายงานการวิจัย**. ศูนย์วิจัยชาวเขา: กรมประชาสงเคราะห์, ๒๕๒๖.

ไพจิตร วสันตเสนานนท์ และคณะ. “โครงการศึกษาวิจัยการประยุกต์พิธีกรรมความเชื่อจากแหล่ง
โบราณสถาน ในการฟื้นฟูภูมิปัญญาการจัดการน้ำของชุมชนตำบลเมืองบัว อำเภอเกษตร
วิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด”. **รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ
วิจัย(สกว.), ๒๕๕๑.

รัศมี ชูทรงเดช และคณะ. “โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน
ระยะที่สอง”. **รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
(สกว.), ๒๕๕๐.

สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ และคณะ. “แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเพิ่มพื้นที่สี
เขียวในชุมชนเมืองเพื่อลดภาวะโลกร้อน”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัย: สถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๕.

สุณีย์ ปริสุทธิ. “การส่งเสริมความตระหนักของชุมชนเชียงแสนต่อคุณค่าด้านโบราณสถานเมืองเชียง
แสน”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น, ๒๕๕๒.

สุวรรณ พิณตานนท์. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งขององค์การบริหารส่วนตำบล”. นักพัฒนาและส่งเสริมการบริหารงานท้องถิ่น กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นกระทรวงมหาดไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อสาารักชาติดินแดน, ๒๕๕๖.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. “การทำนุบำรุงศาสนสถานและโบราณสถาน: อำนาจและวิธีการ”. **รายงานการวิจัย**. ศูนย์พุทธศาสนศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์ และคณะ. “การทำนุบำรุงศาสนสถานและโบราณสถาน: อำนาจและวิธีการ”. **รายงานการวิจัยพุทธศาสนศึกษา**. ศูนย์พุทธศาสนศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

(๔) วารสาร:

นิคม มุสิกคามะ และ ธาดา สุทธิธรรม. “ประวัติของแนวคิดและวิธีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมตามแนวความคิดปัจจุบัน”. **วารสารศิลปากร**. ปีที่ ๓๔ ฉบับที่ ๖ (พฤษภาคม ๒๕๓๔): ๔๗.

พระมหานิพนธ์ นิปีโก (เก็นสกุล). “รูปแบบการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในจังหวัดปทุมธานี”. **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**. ปีที่ ๑๓ ฉบับพิเศษ เล่ม ๓ (มิถุนายน ๒๕๖๐): ๙๕.

(๕) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม. **แนวคิดและหลักการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://wetland.onep.go.th/onep/ncecd/index.php>. [๑๐ เมษายน ๒๕๖๐].

โครงการทรูปลูกปัญญา. **การอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.truelookpanya.com/knowledge/content/60154/-timhis-tim> [๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๐].

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. **การอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?book=16&chap=3&page=chap3.htm>. [๒๓ มิถุนายน ๒๕๖๐].

วิกิซอร์ซ. **เอกสารราชการ. รัฐธรรมนูญแห่งราช**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.th.wikisource.org/wiki> [๑๘ มิถุนายน ๒๕๖๐].

อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ. **สู่บรรทัดฐานใหม่ทางการเมือง**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://news.mthai.com/politics-news/117536.htm> [๑๗ มิถุนายน ๒๕๖๐].

๒ ภาษาอังกฤษ

Andrew J. Dubrin. **Essentials of Management**. 3rd ed. South-Western Publishing. Ohio, 1994.

Alvin. Bertrand. **Rural Sociology**. New York: McGraw-Hill Book Company, 1958.

Carter. Larry W. **Environmental Impact Assessment**. New York: McGraw-Hill Book Company, 1972.

Cohen. J.M. and Uphoff. N.T. **Rural Development Participation: Concept and Measures for Project Design Implementation and Evaluation**. Rural Development Committee Center for International Studies. Cornell University, 1980.

Cohen. J.L. & Arato. A. **Civil Society and political theory**. M.I.T. Press. U.S.A. 1997.

Cohen. J. M. and Uphoff. N.T. **Rural Development Participation: Concept and Measures for Project Design Implementation and Evaluation**. Rural Development Committee Center for International Studies. Cornell University, 1980.

Delen. Corazan Alma G. **People Participation**. Philippine Encyclopedia of Social Works, 1977.

Davis Keith. **Human Behavior of World-Man Relations and Organization Behavior**. New York: McGraw – Hill Book Co, 1972.

Davis and Newstrom. **Human Behavior of World-Man Relations and Organization Behavior**. New York: McGraw – Hill Book Co, 1972.

Erwin. **Participation Management: Concept Theory and Implementation**. Participation Management: Concept Theory and Implementation. Atlanta: Georgia State University, 1976.

Fornaroff. A. **Community Involvement in Health System for Primary Health Care**. Geneva: World Health Organization, 1980

James L. Creighton, **Handbook of Public Participation: Involving Citizens in Community Decisions**. แปลและเรียบเรียงโดย ศ. นพ. วันชัย วัฒนศัพท์. **คู่มือการมี**

ส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้าและมูลนิธิเอเชีย, ๒๕๕๒.

John M. Cohen and Norman T. Uphoff Cohen. **Rural Development Participation: Concept and Measures for Project Design Implementation and Evaluation.** Rural Development Committee Center for International Studies. Cornell University, 1981.

John Passmore. **Man's Responsibility for Nature.** London: Duckworth. 1974.

Koontz, Harold D., Cyrill O' Donnell and Heinz. Wehrick. **Essential of Management.** 3rded. New York: Mcgraw-Hill, 1982.

Kasperson. R. E. & Breitbat. M. **Participation Decentralization and Advocacy Planning Resource.** No. 25. Association of American Geographers, Washington D.C, 1974.

Koufman. H.F. **Participation Organized Activities in Selected Kentucky Localities.** Agricultural Experiment Station Bulletins. March, 1949.

Leopold. A. **The Land Ethics in a Sand Almanac County.,** New York: Ballantine Books, 1970.

Middieton Michale. "Conservation in Action" A Progress Report on What is Being Done in Britain's Conservation area. Based on Civic Trust Conference Held at the Royal Festival Hall. London: Civic Trust, 1972.

Maslow A.H. **Motivation and Personality.** New York: Harper & Row Publishing, 1954.

Norman. K.R. (Tr.) **Theragatha.** London: Pali Text Society, 1969.

Nash. Nancy. **The Buddhist Perception of Nature Project.** Geneva: Earl & Associates, 1987.

Oakley P. **Approaches To Participation In Rural Development.** Geneva: Internation Office, 1984

Reeder. WilliamW. **Some Aspects of the informal Social Participation of FarmFamiliesin.** New York Stage Cornell University. Unpublished. Ph.D.Dissertation, 1974.

Sandys. Ducan. **Tourism and Heritage Conservation**. PATA Conference Bangkok: November, 1979.

Roy Worskett. **The Character of town : An Approach to Conservatio**. Robert McNulty. "Cultural Tourism: Opportunities of Conservation Economicdevelopment". in **Conservation and Tourism**. London: heritage trust, 1985.

United Nation. "Department of Internation Economic and Social Affair". Popular Participation as a Strategy for Promoting Community Level Action and Nation Development. Report of The Meeting for The Adhoc Group of Expert. New York: United Nation, 1981.

WHO and UNICEF. **Report of The International Conference on Primary Health Care**. NewYork: N.P.Press, 1981.

Wickkremesinghe. K.D.P. **The Biography of the Buddha**. Columbo: J.W. Mawata, 1972.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓,๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ ๑๘๗

วันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน พระสุธีรัตนบัณฑิต, ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ด้วย นายวรพต ลือเลิศ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๑.๒ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๒๔ ได้รับอนุมัติให้ทำคุษฎีนิพนธ์เรื่อง “การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ตามหลักพุทธบูรณาการ” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) ต่อ key informants เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ได้ออกแบบเครื่องมือวิจัยแบบสอบถาม-สัมภาษณ์ ขึ้นมาใหม่ เพื่อให้ตรงกับวัตถุประสงค์การวิจัย และเพื่อความถูกต้องของเนื้อหาแบบสอบถาม-สัมภาษณ์ จึงเห็นควรให้ทรงผู้คุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัย สามารถให้คำแนะนำได้เป็นอย่างดี จึงเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

(พระมหาสมปурณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสานงาน:

นายวรพต ลือเลิศ

โทร. ๐๘๑-๖๕๕๕๑๙๐

(พระสุธีรัตนบัณฑิต)

ที่ ศธ ๖๑๐๑/๒๓๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๘๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๑ สิงหาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เจริญพร ดร.อำนาจ บัวศิริ

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

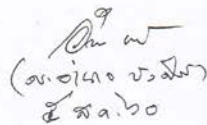
ด้วย นายวรพต ลือเลิศ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
 แบบ ๑.๒ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๒๔ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง
 “การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ตามหลักพุทธ-
 บูรณาการ” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary
 Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) ต่อ key informants เป็นเครื่องมือในการ
 ทำวิจัย ได้ออกแบบสอบถามเครื่องมือวิจัยขึ้นมาใหม่ และเพื่อความถูกต้องของเนื้อหาแบบสอบถาม
 เครื่องมือวิจัย จึงเห็นควรให้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขแบบสอบถามเครื่องมือวิจัย

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัย
 สามารถให้คำแนะนำได้เป็นอย่างดี จึงเจริญพรเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย
 เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ศาสตราจารย์ ดร.อำนาจ บัวศิริ
 อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขอเจริญพร

 (ดร.อำนาจ บัวศิริ)
 ๕ สิงหาคม ๒๕๖๐

 (พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐

http://gds.mcu.ac.th, E-mail: gds@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาธนวุฒิ โชติธมโม โทร. ๐๘๑-๕๒๖๑๘๐๙

นายวรพต ลือเลิศ โทร. ๐๘๑-๖๕๕๕๑๙๐

ภาคผนวก ข

หนังสือขอสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

บันทึกข้อความ

งานสารบรรณ	
กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี	
รับที่.....	๒๓๓
รับวันที่.....	๗ ก.พ. ๖๑
เวลา.....	๑๕.๕๗ น.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๒ วันที่ ๑๒ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร.

ด้วย นายวรพต ลือเลิศ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา แบบ ๑.๒ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๒๔ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎี
นิพนธ์เรื่อง “การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย
ตามหลักพุทธบูรณาการ” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร
(Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการ
ทำวิจัย มีความประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการ
ทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา มีองค์ความรู้
สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ นายวรพต ลือเลิศ
ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ
ต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

(พระมหาสมบูรณ วฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสานงาน:

นายวรพต ลือเลิศ

โทร. ๐๘๑-๖๕๕๕๑๙๐

(พระราชปริยัติกวี)

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

๑๒/๑-๒๗/๖๑

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๑๒ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

เรียน เจ้าคณะตำบลโคกเคียน.....

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายวรพต ลือเลิศ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
แบบ ๑.๒ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๒๔ ได้รับอนุมัติให้ทำคุณูปการเรื่อง
“การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ตามหลักพุทธ-
บูรณาการ” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary
Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย มีความ
ประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและ
คำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ นายวรพต ลือเลิศ ได้ดำเนินการสัมภาษณ์
ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และขออนุโมทนาขอพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ <http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: gds@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาสมบุญ โชติธมโม โทร. ๐๘๗-๐๘๒๕๓๖๑

นายวรพต ลือเลิศ โทร. ๐๘๑-๖๕๕๕๑๙๐

ยื่นให้สัมภาษณ์
พระมหาสมบุญ
(พระ) พุทธิพงษ์
เจ้าคณะตำบลโคกเคียน
๑๐ เมษายน ๒๕๖๑

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๕ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๕ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๑๒ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้นิพนธ์สัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

เรียน เจ้าอาวาสวัดล้านทอง ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายวรพต ลือเลิศ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๑.๒ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๒๔ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ตามหลักพุทธบูรณาการ" โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย มีความประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ นายวรพต ลือเลิศ ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และขออนุโมทนาขอพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ <http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาธนวุฒิ โชติธมโม โทร. ๐๘๗-๐๘๒๕๓๖๑

นายวรพต ลือเลิศ โทร. ๐๘๑-๖๕๕๕๑๙๐

อาสามา (ศ.ดร.กวีวงศ์ วิจิตต์เดอณ)
เจ้าอาวาสวัดล้านทอง
ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
อ.สมิต ฐิติสัมพันธ์ ฐิตะกุล

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๑๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๑๒ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย
เรียน พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายวราพรต สือเลิศ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
แบบ ๑.๒ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๒๔ ได้รับอนุมัติให้ทำคุษฎีนิพนธ์เรื่อง
“การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ตามหลักพุทธ-
บูรณาการ” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary
Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย มีความ
ประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและ
คำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ นายวราพรต สือเลิศ ได้ดำเนินการสัมภาษณ์
ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และขออนุโมทนาขอพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระมหาสมบูรณ วฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๔๐ <http://gds.mcu.ac.th> E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาธนาวุฒิ โชติธมโม โทร. ๐๘๗-๐๘๒๕๓๖๑
นายวราพรต สือเลิศ โทร. ๐๘๑-๖๕๕๕๓๓๐

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๒

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๑๒ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

เรียน อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายวรพต ลือเลิศ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
แบบ ๑.๒ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๒๔ ได้รับอนุมัติให้ทำคหกรรมนิพนธ์เรื่อง
“การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ตามหลักพุทธ-
บูรณาการ” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary
Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย มีความ
ประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและ
คำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ นายวรพต ลือเลิศ ได้ดำเนินการสัมภาษณ์
ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และขออนุโมทนาขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระมหาสมบรูณ์ อุทตฺตมฺโก, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ <http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาธนวุฒิ โชติธมโม โทร. ๐๘๗-๐๘๒๕๓๖๑

นายวรพต ลือเลิศ โทร. ๐๘๑-๖๕๕๕๑๙๐

ฉันทิตติธรรม

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภोजังหวัดนอย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๑๒ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

เรียน พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายวรพรต ลือเลิศ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
แบบ ๑.๒ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๒๔ ได้รับอนุมัติให้ทำคุษฎีนิพนธ์เรื่อง
“การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ตามหลักพุทธ-
บูรณาการ” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary
Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย มีความ
ประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและ
คำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ นายวรพรต ลือเลิศ ได้ดำเนินการสัมภาษณ์
ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และขออนุโมทนาขอพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ <http://eds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาธนวุฒิ โชติธมโม โทร. ๐๘๗-๐๘๒๕๓๖๑

นายวรพรต ลือเลิศ โทร. ๐๘๑-๖๕๕๕๑๙๐

๓/๕/๖๑

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๑๒ มกราคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

เรียน อธิบดีกรมศิลปากร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายวรพต ลือเลิศ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
แบบ ๑.๒ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๒๔ ได้รับอนุมัติให้ทำคุษฎีนิพนธ์เรื่อง
“การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ตามหลักพุทธ-
บูรณาการ” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary
Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย มีความ
ประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและ
คำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ นายวรพต ลือเลิศ ได้ดำเนินการสัมภาษณ์
ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และขออโน้มนหาขอพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ <http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาธนูภูมิ โชติธมโม โทร. ๐๘๗-๐๘๒๕๓๖๑

นายวรพต ลือเลิศ โทร. ๐๘๑-๖๕๕๕๑๙๐

วิมลโพธิคุณธรรมาภรณ์
อธิการบดี
โรงเรียนบาลี

ภาคผนวก ค
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง

การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

ตามหลักพุทธบูรณาการ

A PROMOTION OF CONSERVATION OF ARCHAEOLOGICAL SITES

AT WIANG CHANG SAEN DISTRICT CHIANG RAI PROVINCE WITH

THE BUDDHIST INTEGRATION

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรคในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย
๒. เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมพัฒนา การอนุรักษ์โบราณสถาน ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
๓. เพื่อนำเสนอกระบวนการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ตามหลักพุทธบูรณาการ

โดยผู้วิจัยได้ผ่านการสอบโครงร่างวิทยานิพนธ์จากคณะกรรมการสอบโครงร่างเป็นที่เรียบร้อยแล้ว และบัณฑิตวิทยาลัยได้อนุมัติให้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนได้ คำตอบของท่านจะเป็นสิ่งมีคุณค่าต่อการวิจัยชิ้นนี้เป็นอย่างยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณ มา ณ โอกาสนี้
 นายวรพต ลือเลิศ
 นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....นามสกุล/อาา.....
 อายุ.....ปี อาชีพ.....ตำแหน่ง.....
 หน่วยงาน.....จังหวัด.....
 บ้านเลขที่/วัด.....ตำบล.....อำเภอ.....
 จังหวัด.....วัน/เดือน/ปีที่ให้สัมภาษณ์.....

ตอนที่ ๒

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ ๑

สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน

๑. ปัญหาและอุปสรรค ในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียง
 แสน มีอย่างไรบ้าง และได้รับการแก้ไขแล้วอย่างไร หรือมีแนวทางการแก้ไขอย่างไรบ้าง

.....

๒. กระบวนการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน ทำได้อย่างไร

.....

๒.๑ ควรมีแนวทางการอย่างไร

.....

๒.๒ ผู้นำชุมชนและชุมชนควรมีบทบาทอย่างไรบ้าง

.....

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ ๒

สัมภาษณ์พระภิกษุ

๑. ปัญหาและอุปสรรค ในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียง
แสน มีอย่างไรบ้าง และได้รับการแก้ไขแล้วอย่างไร หรือมีแนวทางการแก้ไขอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

๒. มีกิจกรรมใดบ้างที่ใช้ในการส่งเสริม การอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียง
แสน และนำมาใช้ได้อย่างไร

.....
.....
.....

๓. พระสงฆ์ควรมีบทบาทอย่างไร ในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง
อำเภอเชียงแสน

- ๑.....
- ๒.....
- ๓.....
- ๔.....
- ๕.....

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่กรุณาให้สัมภาษณ์

ภาคผนวก ง

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาประกอบด้วย

๑. พระเทพสิทธินายก เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย
๒. พระราชปริยัติกวี, ศ. ดร., รองอธิการบดี ฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. พระพุทธิญาณมุนี เจ้าคณะอำเภอเชียงแสน
๔. พระครูสุวรรณวิสุทธิคุณ เจ้าคณะตำบลเวียง
๕. พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕. พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์

ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการอนุรักษ์โบราณสถานประกอบด้วย

๑. นายเทพชัย เขมชัย อธิบดีกรมศิลปากร
๒. นายเฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ศิลปินแห่งชาติสาขาจิตรกรรม
๓. นายนายเพิ่มพันธ์ นนตะศรี ภัณฑรักษ์ ปฏิบัติการแทนผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อ.เชียงแสน
๔. นายมานิตย์ ไชยกิตติ ประธานสภาวัฒนธรรมเวียงเชียงแสน/อุปนายกสมาคมเชียงแสนเมืองน่าอยู่
๕. นายวารินทร์ สุตะวงศ์ รองนายกเทศมนตรี ตำบลเวียงเชียงแสน
๖. นางสิริรัตน์ โอภาพ ผู้อำนวยการกลุ่มยุทธศาสตร์และเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม แขนงวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย

ภาคผนวก จ

คำให้สัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์ : พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.

ตำแหน่ง : คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้สัมภาษณ์ : นายวรพต ลือเลิศ

วันที่ให้สัมภาษณ์ : ๙ มีนาคม ๒๕๖๑

ประเด็นสัมภาษณ์

๑. ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานมีอย่างไรบ้างแบบและทางแก้ปัญหา

คณบดีปัญหาอุปสรรคในการอนุรักษ์โบราณสถาน ส่วนใหญ่เท่าที่พอที่จะมีความรู้บ้างก็คือปัญหาที่ ๑ คือเราไม่มีองค์ความรู้ ผู้ที่เกี่ยวข้องไม่มีองค์ความรู้ในการอนุรักษ์โบราณสถาน อันที่เป็นปัญหาทั่วไปของทุกที่ทุกแห่งคนที่เข้าไปเกี่ยวข้อง เขาเรียกว่ารู้เท่าไม่ถึงการณ์ ครั้นรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เมื่อไปทำอะไรแล้วก็ทำให้เกิดความเสียหาย เรียกว่าจะหวังดีแต่ประสงค์ร้าย เรียกว่าขยันแต่ไม่มีความรู้ อยากจะอนุรักษ์ อยากจะทำให้มันดี แต่ไม่มีความรู้ การกระนั้นก็เกิดความเสียหาย อย่างเช่นเขาวาดรูปโบราณภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังโบราณเก่าแก่หลายร้อยปีหายากมากเห็นว่ามันเก่าก็เลยเอาสีไปทบอย่างนี้เห็นไหม ก็เสียหายหมดเลยเห็นกุฎีเก่าๆ มันรกรุกตา อาคารกุฎีหลังนั้นมันเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์เก่าแก่ หายากไม่มีอีกแล้ว ไม่มีความรู้ มันเห็นรกรุกตาก็เลยรื้อทิ้งเลยทุกทีมเลยทั้ง ๆ ที่โบราณอาจารย์ท่านรักษากันไว้มานานไว้หลายร้อยปี เพราะฉะนั้นที่เป็นปัญหาอุปสรรคคือ การไม่มีองค์ความรู้ของผู้ที่มีความรู้ของผู้ที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์ ไม่ว่าจะเป็ชาวบ้านหรือว่าจะเป็นใครแล้วแต่ที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานแห่งนี้ ไม่มีหมายความว่าหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์แล้วเข้าไปจัดการเขาไปดูแลรักษาที่ไม่ถูกต้องไม่ถูกหลักวิชาไม่ถูกวิธีทำให้เกิดความเสียหายอันนี้คือประเด็นที่ ๑ เริ่มความรู้ ๒ เรื่องจิตสำนึก ก็คือว่าทุกคนไม่มีจิตสำนึกมองไม่เห็นคุณค่าความสำคัญของโบราณสถานว่ามันมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์อย่างไร มีคุณค่าในเชิงศาสนาอย่างไรนะ มองไม่เห็นคุณค่าเมื่อมองไม่เห็นคุณค่าก็เกิดความหวังก็ไม่เกิดความหวังแทน ไม่เกิดการแสดงออกที่จะรักษาสืบทอด ก็สรุปได้ ๒ ประเด็นแล้วนะ ๑ ขาดความรู้ ๒ ขาดจิตสำนึก ในเรื่องของคุณค่าและความสำคัญของโบราณสถาน ทำให้ไม่มีหวงแหนดูแลรักษาเพราะฉะนั้นวิธีแก้ปัญหาที่น่าจะต้องให้ความรู้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง แล้วก็สร้างจิตสำนึกความเป็นเจ้าของความอนุรักษ์หวงแหนโบราณสถานให้มาก แนวทางแก้ปัญหาก็คือคนที่หรือหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือว่าจะเป็นคณะสงฆ์ ต้องหาผู้เชี่ยวชาญ ขึ้นตรงกับเจ้าอาวาสทั้งหมด มรรคทายก หรือกรรมการของวัด รวมทั้งหน่วยงานของรัฐ เช่นกรมศิลปฯ ทุกส่วนต่างต้องร่วมมือกัน ในการให้ความรู้อบรมให้ความรู้ต่าง ๆ โดยเฉพาะที่ โดยเฉพาะจุด จะต้องดูแลรักษาอย่างไร มันจะต้องมีการกระจายอำนาจลงสู่พื้นที่ มันจะต้องรู้ว่าลง

ส่วนไหนที่ส่วนกลาง เกิดอะไรขึ้นในพื้นที่ คนที่อยู่ในส่วนกลางก็ไม่รู้หรอก ไม่เห็นใช้ไหม เพราะฉะนั้นมันต้องกระจายอำนาจ ต้องให้ความรู้ให้องค์ความรู้แก่เขาที่จะแสดงความเป็นเจ้าของ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชีวิตวัฒนธรรมท้องถิ่นของเขาให้มาก อย่างนั้นจะอยู่ได้

๒. หลักธรรมที่ใช้ในการส่งเสริมในการอนุรักษ์โบราณสถานจะนำมาใช้อย่างไรบ้าง

หลักธรรมอย่างเช่น อปริหานิยธรรม ๗ ประการหลักธรรมที่จะไม่ให้เกิดความเสื่อม เป็นหลักเป็นทางการมันมีอยู่ ๗ ข้อ ต้องไปศึกษาในรายละเอียด อย่างเช่นหมั่นประชุมกันเนื่องนิยต์เมื่อเมื่อประชุมก็พร้อมเพียงกันประชุม เวลาเลิกก็พร้อมเพียงกันเลิกประชุม หัวอื่นเช่นขอคำปรึกษาผู้มีความรู้สมณพราหมณ์อะไรพวกนี้นะ แล้วก็ถ้าจำไม่ผิดก็จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการรักษาประเพณีเก่าแก่ด้วย เรื่องประเพณีโบราณมันจะมาเกี่ยวข้องกับตรงนี้

ก็ประมาณนี้แหละแต่เราต้องอธิบายในเชิงประยุกต์ ก็คล้ายๆ ที่จะไปเกี่ยวข้องกับเรื่องของเก่ามีอยู่ อันนี้มันจะได้เรื่องในการมีส่วนร่วมถ้าเราไปใช้ อปริหานิยธรรมในการมีส่วนร่วมของชุมชน หมั่นประชุมกันเนื่องนิยต์จะไรกันแบบนี้ก็จะจะได้จะได้ความสามัคคีการมีส่วนร่วมเรื่องความสามัคคีเรื่องการมี จิตสำนึก เรื่องการหวงแหนศิลปวัฒนธรรมด้วย เอาหลักธรรมแค่นี้ก่อนนะ บทบาทพระสงฆ์พระสงฆ์ควรจะต้องมีความรู้ความสามารถ ในการเป็นผู้นำเนื่องจากโบราณสถานเป็นมรดกทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นการรักษาศาสนาอย่างหนึ่งในการนิยามศาสนาอย่างหนึ่ง ศาสนบุคคล ศาสนวัตถุ ศาสนสถาน ศาสนธรรม ศาสนพิธี จะมีหลายศาสนสถานนี้ถือว่าโบราณสถานเป็นเป็นนิยามหนึ่งของความเป็นศาสนาเพราะคณะพระสงฆ์ต้องมีสำนึกว่า การรักษาโบราณสถานทางโบราณสถานเป็นการรักษาโบราณสถานการรักษาพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่งของโบราณ มันมีคุณค่าในเชิงของศาสนามากกว่าในเชิงของสร้างใหม่ เวลาคนเขามาเที่ยวเขาไม่มาเที่ยวหรือตึกใหม่ๆ ถูกไหม เขาจะไปเที่ยวของเก่า เขาไม่มาเที่ยวหรือตึกใหม่ตึก มจร. ตึกอาคารเรียนรวมเขาไม่มาหรือใครเขาจะมา เขาจะไปอยุธยา ไปที่พระเจดีย์นครปฐม จะเห็นว่าของเก่าของโบราณนี้เป็นสัญลักษณ์แทนพระศาสนาได้ แต่ของใหม่มันแทนไม่ได้ ของใหม่ไม่มีคุณค่าทางศาสนา แต่มีคุณค่าในทางใช้สอย แต่ ไม่มีคุณค่าทางจิตใจเพราะฉะนั้นโบราณสถานเป็นมันเป็นสิ่งทีแสดงถึงความรุ่งเรืองของศาสนาเพราะฉะนั้นโบราณเขาจึงต้องสร้างเจดีย์สร้างอย่างเช่น เจดีย์เจดีย์ชเวดากองเห็นไหม พม่าถ้าไม่มีเจดีย์ชเวดากองก็เหมือนศาสนาพม่าได้เสื่อมไปแล้วไม่มีบรมพุทโธ ในอินโดก็ถือว่าศาสนาพุทธได้เสื่อมไปแล้ว มีแต่อิสลามแต่น้อยมีบรมพุทโธ ก็ยังบ่งบอกว่าเป็นความเป็นจิตวิญญาณของศาสนายังอยู่ ศาสนาในแง่ตัวบุคคลไม่มีแล้วในอินโดแต่ศาสนาได้แก่ของโบราณสถานยังอยู่ ในแง่ของจิตวิญญาณเพราะฉะนั้นต้องให้พระสงฆ์มีความรู้ คือพระสงฆ์จะต้องทำให้ท่านมีบทบาทในการที่ต้องทำให้ท่านมีความรู้คือปัญหาตอนนี้คือพระสงฆ์และชาวบ้านไม่มีความรู้ ไม่ใช่ว่าพระสงฆ์ทุกคนจะมีความรู้ นะ ต้องให้พระสงฆ์ได้มีความรู้ ได้รู้จักวิธีการในการที่จะอนุรักษ์ส่งเสริม อนุรักษ์สืบทอดโบราณสถานด้วย

ความรู้ที่ถูกต้อง แล้วท่านก็จะมีจิตสำนึกในการตระหนักคุณค่าของโบราณสถานนั้น เมืองค์ประกอบของความเป็นศาสนา ตอนนี้อย่าถือว่าเป็นความสำคัญ พระสงฆ์จะต้องเป็นผู้นำ ทางด้านความรู้ต้องให้ความศึกษาต่อพระสงฆ์ให้มีความรู้ให้ศาสนธรรมในศาสนวัตถุและทุกสิ่งทุกอย่างที่เราสามารถจะให้ความสามารถชาวบ้านได้ ให้เขาเป็นผู้นำในการอนุรักษ์ เพราะว่าศาสนสถานส่วนมากอยู่ในวัดวัดที่อยู่ใกล้ที่สุดที่ชาวบ้านเข้ามาสร้างให้ และเขาก็มอบหมายให้พระสงฆ์เป็นผู้ดูแล ไข่มุม ทุกวันนี้ที่กรมศิลปากรมาดูแลเพราะเขาและมั่นใจว่าพระสงฆ์จะมีความรู้ณะ กรมศิลป์เขาเมืองค์ความรู้เขาเลยก็ต่อมากดูแล แต่พระสงฆ์ไม่มี พระสงฆ์เพียงแต่ศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎก มันก็เลยไม่มีความรู้ตรงนี้พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญ แต่มีข้อแม้ว่าพระสงฆ์จะต้องมีความรู้

๓. พระสงฆ์ควรบทบาทอย่างไรในการส่งเสริมอนุรักษ์โบราณสถานกราบนมัสการครับ

อยากให้พระสงฆ์เหนียวนำจิตใจของชุมชนช่วยกันวางแผนในการอนุรักษ์อย่างนี้ก็รวมในหัวข้อนี้ในการเป็นผู้นำชุมชนให้สร้างจิตสำนึกรวมข้อนี้ข้อเดียวก็ได้มารับพระอาจารย์

ท่านคนบดีคือพระสงฆ์ต้องมีบทบาทหลักด้วยเพราะเป็นคนที่อยู่ใกล้ชิดกับโบราณสถานมากที่สุด และพระสงฆ์พูดอะไรชาวบ้านมักจะเชื่อถือว่าเป็นคนมีศีล พูดอะไรชาวบ้านเขามักจะเชื่อคนธรรมดาที่พูดกันเอง เพราะฉะนั้นในฐานะที่พระสงฆ์เป็นอุตมวะเทศเทศสูง และเขานับถือถ้าพระสงฆ์เป็นคนมีบทบาทในการอนุรักษ์ เป็นคนที่มีความรู้ ถ้าพระสงฆ์มานำมันจะสามารถที่จะทำได้ อย่างสำเร็จมีอิทธิพลแต่อย่าลืมน่าว่าปัญหาตอนนี้พระสงฆ์ก็ไม่มีความรู้ความสามารถอะไรพัฒนา เพราะฉะนั้นต้องให้ความรู้พระสงฆ์ก่อน ให้ความรู้กับชุมชนเราถึงจะอนุรักษ์ได้ตอนนี้แม้เราจะให้เขามาอนุรักษ์แต่ปัญหาคือเขาไม่มีความรู้เขาอาจจะรู้แต่รู้ไม่ถูกต้องเขาก็อนุรักษ์ไปตามที่เขาไม่รู้มันก็เกิดความเสียหาย เหมือนกับนักโบราณคดีเขาก็จะรู้ว่าเขาต้องขุด ขุดของโบราณอะไรต่าง ๆ เขาต้องรู้ว่า จะขุดอย่างไรไม่ให้ของเสียหาย พวกนี้

ผู้ให้สัมภาษณ์ : พระราชปรีดีถักวี, ศ.ดร.

ตำแหน่ง : รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้สัมภาษณ์ : นายวรพต ลือเลิศ

วันที่ให้สัมภาษณ์ : ๑๖ มีนาคม ๒๕๖๑

ประเด็นสัมภาษณ์

๑. ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมและการอนุรักษ์โบราณสถาน หลักธรรมได้บ้างที่ใช้ในการส่งเสริมอนุรักษ์โบราณสถาน พระสงฆ์ควรมีบทบาทอย่างไรในการอนุรักษ์โบราณสถาน

สภาพปัญหาอุปสรรคในการอนุรักษ์ส่งเสริมโบราณสถาน สามารถสรุปเป็นข้อ ๆ ได้หลายข้อได้ดังนี้

เจ้าหน้าที่ของกรมศิลปกรพวกโบราณคดีทั้งหลาย ที่เขาไปดูไปทำกันอยู่ บางคนก็รู้จักคุณค่าบางคนก็ไม่รู้จักคุณค่า รู้แต่ทำตามหน้าที่ แต่ว่าโดยรวมรวมเรายังไม่ค่อยเห็นคุณค่าโบราณสถาน แต่เห็นว่าเราไม่ค่อยสนใจจะศึกษาประวัติศาสตร์อันนี้ที่มาไม่ค่อยศึกษาสนใจประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ของตัวเอง รายวิชาจากประวัติศาสตร์และการศึกษาปริญญาตรีสาขาประวัติศาสตร์แทบจะไม่มีคนเรียนเลย มันมีแต่เป็นรายวิชาในกลุ่มใด กลุ่มหนึ่ง ซึ่งควรจะมียรายวิชาประวัติศาสตร์ที่จะศึกษาให้รู้ถึงที่มาที่ไป อันนี้เป็นดัชนีชี้การเห็นคุณค่าโบราณสถานเป็นปัญหาอุปสรรคมากในการให้ความร่วมมือ และถ้ารู้ว่าเป็นโบราณสถานที่ล้ำค่า ก็จ้องจะเอาไปใช้ประโยชน์พุดง่าย ๆ ว่าเอาไปขายเอาไปใช้หาเงินหาทองไม่ได้อนุรักษ์เอาไว้ หรือบางทีถ้ามีเห็นสิ่งประดิษฐ์ ก็ทำเป็นที่ขอหวยทำเป็นที่บูชาพากันไปอย่างนั้นขอโชคขอลากันไป ที่บุรีรัมย์ข้างข้างๆ หมู่บ้านเขาเรียกว่าบ้านหีบ ทำไม่ถึงเรียกว่าบ้านหีบ เพราะว่ามีหีบโบราณมัน เป็นเหมือนกับแห่งปูนหีบสมบัติ ที่นั่นคงเป็นโบราณสถาน เพราะว่าชาวบ้านเขาจะไปทำบุญประจำปี ไปงัดหีบขึ้นมาครั้งหนึ่ง งัดขึ้นมา ก็บอกว่าขึ้นมานิดหน่อย ไปงัดทุกปีหีบหีบสมบัติเข้าใจว่าเป็นอย่างยังนั้น ยังเล่าลือกันมาทุกวันนี้ สถานที่นั้นก็ยังมีอยู่ แต่ว่าถูกบุกรุกทำไร่ จนจะไม่เหลือร่องรอยอะไรแล้ว สภาพหีบไม่ทราบว่ายังอยู่หรือเปล่า ตอนที่สามเณรก็ไปฉฉนแทบทุกปี ทำบุญบ้านแล้วก็ไปงัดหีบกันจนจะเป็นประเพณีเป็นบ้านหีบ ก็มีความรู้สึกกันแค่นั้น แทนที่จะมีการแข่งขันเป็นลำดับฉฉนผู้ใหญ่บ้านแจ้งกำนัน กำนันแจ้งอำเภอ อำเภอแจ้งจังหวัดให้บูรณะให้ พวกเจ้าหน้าที่กรมศิลปกรเขาไปดูแลไปอนุรักษ์ไปทำอะไร ไม่มีใครทำอะไรเลย นี่คือการไม่เห็นคุณค่าของโบราณสถาน และเป็นสาเหตุอย่างหนึ่งของปัญหาอุปสรรค

ประการที่ ๒ ความไม่เข้าใจในวิธีการอนุรักษ์และส่งเสริมอนุรักษ์โบราณสถาน คือหลักวิชาการจะมีสักกี่คน นอกเหนือจากเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบโดยตรง และมีความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์โบราณสถาน ส่งเสริมโบราณสถาน ก็ไม่มีความเข้าใจทางด้านหลักวิชาการเหล่านี้

เพราะฉะนั้นบางทีก็จะอนุรักษ์ แต่ว่าก็เป็นการทำลายไปโดยที่ไม่รู้ตัว การอนุรักษ์โบราณสถาน โดยเฉพาะเป็นส่วนโบราณวัตถุ เป็นเรื่องเปราะบางใช้ใหม่ อย่างเช่นพวกคัมภีร์อะไรก็แล้วแต่ แต่ถ้าเป็นสิ่งของที่เป็นสิ่งก่อสร้างถึงแม้ว่าจะมีความแข็งแรง แต่ว่าถ้าไปใช้หลักการอนุรักษ์ ไม่ใช่หลักวิชาการ มันก็ไม่ใช้การส่งเสริมการอนุรักษ์ ประการที่สองก็คือความไม่เข้าใจในหลักวิชาการเป็นปัญหา เป็นอุปสรรค

ประการที่ ๓ ก็คือ ความเนื่องจากไม่เห็นคุณค่าและไม่เข้าใจไม่ให้ความร่วมมือของทุกภาคส่วนที่มีมีส่วนเกี่ยวข้อง อย่างในจังหวัดหนึ่งส่วนราชการที่มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบในทุก ๆ เรื่องต้องมีการทำงานร่วมกัน บูรณาการกัน สอดคล้องให้ประสานกัน บางทีเจ้าหน้าที่เขาจะเข้าไปอนุรักษ์ แต่ว่ามันคิดว่าเป็นของใคร อยู่ในพื้นที่ไหน ในความรับผิดชอบขอใคร และเจ้าหน้าที่เขาไม่ได้มีหน้าที่ไปดูแลทุกวันทุกคืน เพราะฉะนั้นในการอนุรักษ์ ทุกภาคส่วนต้องเข้ามาให้ความร่วมมือ พูดอย่างง่ายปัญหาอุปสรรคทุกภาคส่วนที่มี บิ๊ก แชร์โพลเดอร์ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะเข้าโดยตรง ความร่วมมือกันยังไม่ได้เท่าที่ควร ก็เป็นปัญหาอุปสรรค

ประการที่ ๔ น่าจะเป็นเรื่องของปริมาณงานที่มากเกินไป เจ้าหน้าที่ที่ดูแลรับผิดชอบนั้นแหละ เนื่องจากโบราณสถานมันมีอยู่ทั่วไป เพราะฉะนั้นเขาก็จะไปดูแลได้เฉพาะในส่วนที่เป็นหลักๆ ที่ปรากฏชัดเจนแล้ว ที่ไม่ต้องไปลงทุนลงแรงมาก แต่ว่าส่วนที่ยังขาดสำรวจอย่างจริงจัง มีความขาดตกบกพร่อง อย่างเช่นบ้านทึบที่กล่าวถึง ซึ่งก็ต้องลงไปจัดการอีกมากมาย เขาก็คงไม่มีกำลังไปดูแลกำลังคนและกำลังทรัพย์ และกำลังสติปัญญาอะไรทั้งหลาย ขอบข่ายเนื้อหาหมั่นกว้างขวาง ก็ย้อนกลับเมื่อไหร่ที่ ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันของคนในพื้นที่ โดยเฉพาะองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น น่าจะมีการมาช่วยอนุรักษ์ส่งเสริม เพราะว่าบางทีมันทำเป็นสถานที่ท่องเที่ยว สร้างรายได้ให้ภูมิภาคให้ท้องถิ่นได้ เพราะฉะนั้น ประเด็นที่สี่ก็คือการดูแลไม่ทั่วถึงทั้งทางด้านกำลังคน กำลังงบประมาณของฝั่งที่เป็นภาครัฐ อย่างนี้ก็เป็นอุปสรรคในการส่งเสริมอนุรักษ์โบราณสถาน นี่ก็แล้วเฉพาะตำบลเวียงของผู้วิจัยที่ศึกษา แต่ก็จัดอยู่ในลักษณะเดียวกันนั่นเอง เพราะว่าเวลาพูดถึงปัญหาอุปสรรคก็ต้องเป็นภาพรวม พูดง่าย ๆ เขาไม่มีเวลาไปดู ตรงนี้ก็ต้องไปดูที่อื่น ไม่มีงบประมาณไปลงที่นี่ก็เพราะว่าต้องใช้งบประมาณในที่อื่นอีก เพราะฉะนั้นส่วนงานที่ดูแลรับผิดชอบโดยตรงจะต้องจัดเป็นโครงสร้างการบริหารงานให้มีลักษณะเป็นการผสมผสานบูรณาการของคนในพื้นที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง คือเป็นพันธกิจร่วมกันเลยว่าหนึ่งในพันธกิจ ขององค์กรบริหารท้องถิ่นก็คือการมาช่วยอนุรักษ์ส่งเสริมอนุรักษ์โบราณสถานที่ตั้งอยู่ในถิ่นของตัวเอง ในถิ่นอีสานใต้มีเยอะมาก กำลังของเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบฝ่ายนี้โดยตรงไม่พอหรอกที่จะไปดูแล คือทำได้แค่เอาลวดหนามไปกันๆ เอาไว้ ที่สำรวจเอาไว้ไปปิดหมดเอาไว้ลงหมายเลขเอาไว้ ยังไม่ได้ทำอะไรยังมีอยู่ก็เยอะแยะไปหมดเท่าที่ดูนะ ไปดูห่อข้อมูลในอินเทอร์เน็ตในเว็บไซต์ก็มี เพราะฉะนั้นกำลังมันก็ไม่พอก็ดูแลในตำบลเวียงก็เป็นปัญหาสืบเนื่องกันนั้นแหละ อันนี้เป็นปัญหาอุปสรรคหลักๆ ก็น่าจะสรุปได้เป็นสี่ข้อที่ว่ามา

๒. หลักธรรมใดบ้างที่ใช้ในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน

หลักธรรมที่จะมาช่วยส่งเสริมโบราณสถาน ประการที่ ๑ ก็น่าจะเป็นหลักธรรมบางข้อของ ปุริสธรรม ๗ คือการศึกษา ปริสัญญุตตา โดยเฉพาะ ปริสัญญุตตา กับ อตตัญญุตตา คำว่า อตตัญญุตตา คือ รู้จักตัวเอง คงไม่ได้หมายความว่ารู้จักตัวเองคือว่ารู้จัก background พื้นฐานชาติพันธุ์ของตัวเองต้องศึกษา ต้องสร้างความรู้เรื่องพวกนี้ ไม่ใช่ อตตัญญุตตา ที่มีความหมายเป็นปัจเจกแคบ ๆ หมายถึงว่า รู้จักประเทศชาติประวัติศาสตร์ที่มาที่ไปของตัวเองสร้าง อตตัญญุตตา ในมิตินี้ให้มีความรู้ทางด้านนี้ให้มาก จะต้องศึกษาจนกระทั่งให้เกิดความสำนึกรู้คุณค่าของประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์รวมทั้งโบราณวัตถุ โบราณสถานเป็นที่มาของประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ของตัวเองด้วย ไม่ว่าจะเป็นโบราณสถานที่นับเนื่องในพระพุทธศาสนา โบราณสถานที่นับเนื่องในในประเพณีความเชื่อท้องถิ่นโบราณสถานที่เป็นของศาสนาอื่นที่ไม่เกี่ยวเนื่องความเป็นมาของชาติตัวเองเนี่ยให้ให้รู้ให้มีสิ่งที่เรียกว่า อตตัญญุตตา ให้ได้ ให้รู้จักตัวเอง สอง ปริสัญญุตตา รู้จักชุมชนรู้จักบริษัท อันนี้กว้างออกไปถึงประเพณีวัฒนธรรมพื้นถิ่นของตัวเองนะที่เป็นความเป็นไปเป็นมา ให้เกิดความรู้แบบนี้ก่อน อตตัญญุตตา ปริสัญญุตตา

ประการที่ ๒ คงต้องใช้หลักของวิริยะความเพียรที่ในการทำงานความเพียรที่อยู่ในใต้คำว่า สัมมปธาน ๑) สังวรปธาน คือ เพียรระวังยับยั้งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น ไม่ให้ความเสียหายเกิดขึ้นกับโบราณสถานในพื้นที่ ๒) ปหานปธาน คือ เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรละสิ่งที่เสียหายเกิดขึ้นแล้ว ๓) ภวานาปธาน คือ เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมี สร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นและ ๔) อนุรักษนาปธาน คือ เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและให้เจริญ คืออนุรักษ์โบราณสถาน ดังที่ว่าเมื่อกันี่รายละเอียดคืออะไร สังวรปธาน คือโบราณสถานอย่างที่บอกเอาไว้เจ้าหน้าที่ต้องหามาตรการทุกรูปแบบในการที่จะไม่ให้เกิดข้อเสียหายกับโบราณสถานทั้งตัวระบบ และกลไกในการทางกฎหมายทั้งการสร้างจิตสำนึกให้รู้คุณค่าของโบราณสถานในพื้นที่เรียกว่า สังวรปธาน เพียรระวังไม่ให้มันเกิดขึ้นจากทั้งความเสียหายที่จะเกิดขึ้นเกิดขึ้นจากธรรมชาติ สภาพแวดล้อมอันนี้ก็ต้องทำให้รอบด้าน ถ้าเป็นบอร์โดโบราณสถานบางอย่างมันเจอความชื้นไม่ได้ เจอแดดเจอฝนไม่ได้ หรืออาจจะเป็ปลวกไม่ได้ ต้องดำเนินมาตรการพวกนี้ เข้ากับหลักพระพุทธศาสนา คือเพียรระวังไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้น อยู่ในหัวข้อของเพียรระวังไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้น บางครั้งก็ไม่ได้คำนึงถึงข้อนี้ มุ่งแต่จะบูรณปฏิสังขรณ์ให้มันดีขึ้นอย่างเดียว แต่ลืมนี้ว่าสิ่งนี้มันเป็นไม้ ปลวกมันจะขึ้นก็ล้มการป้องกันไม่ให้ปลวกมันขึ้น มากัดมาเจาะ แผลลงมันมาทำลาย นี่คือการขาดสังวรปธาน ขาดความเพียรความพยายามที่จะที่จะต้องป้องกันระวังไม่ให้มันความเสื่อมเสียมันเกิดขึ้นแก่โบราณสถาน แต่เมื่อมันเกิดแล้ว ภัยจากแดดจากฝนมันเกิดขึ้นแล้ว ก็ต้องใช้สังวรปธานละให้ได้ เพียรพยายาม ละต้องหาวิธีการคุ้มครองป้องกัน ถ้าหากวิธีการยังไม่พอก็ต้องกลับไปหาวิชาความรู้อื่นเพิ่มเติม อาทิ ขอบใจวิธีการอนุรักษ์คัมภีร์พระไตรปิฎก คงจะไม่เกี่ยวกับโบราณสถานแต่ว่าคือหลักการเดียวกันกับอนุรักษ์ คือเราไปทัศนศึกษาที่ประเทศญี่ปุ่นและคัมภีร์พระไตรปิฎก ที่ ร.๕ สมัย ร.๕ เขามีครบชุดหรือ

จะอยู่ที่มหาวิทยาลัยโอดานี่หรือไหนหรือไหนแหละและอีก คือเค้าเก็บไว้ในห้องมันเหมือนกับเป็นห้องนิรภัยซึ่งมีระบบป้องกันการกำจัดที่จะทำให้พระไตรปิฎกเสียหายเค้ามีทุกรูปแบบ ปกติก็ไม่เอามาโชว์ให้ใครดู เราคนไทยไปดูเขาเอามาโชว์ให้ดู เขาก็บอกวิธีการเก็บให้ดูแลคุ้มครองป้องกัน การรักษาให้อยู่ในสภาพดีตลอดเวลา คือทำได้ครบถ้วน เขานำเทคนิคสมัยใหม่มาใช้ ป้องกันได้ทั้งปลวกและความชื้น ความแปรปรวนอะไรนี้ รักษาให้มันใหม่ให้มันสดกันอย่างดี มันต้องปทานธาน เมื่อเป็นของเก่าก็เป็นสิ่งที่จะต้องชำรุดเสียหายอยู่แล้ว ทำยังไงถึงจะกำจัดสิ่งที่จะทำให้ชำรุดเสียหายลงไปมาก ต้องมีความเพียรเพิ่มขึ้นสักหน่อย คนที่มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบรวมทั้งคนอื่น ๆ ที่ขอความร่วมมือในการ มาดูแลรับผิดชอบ ต้องใช้ความเพียรเอาใจใส่รับผิดชอบเต็มที่หน่อยไม่ใช่ทำเฉพาเห็นว่าอยู่ในหน้าที่ของเรา มันต้องเรียนมากกว่าปกติ อันนี้ปทานธานเพียรละสิ่งเสียหายที่มันเกิดขึ้นแล้วภาวนาปธานก็คือทำสิ่งที่ดีให้มันเกิดขึ้น อันนี้เป็นเรื่องการอนุรักษ์โดยตรงที่ว่ามาเมื่อกี้ก็คือการการสร้างความคุณค่าเราไปที่ประเทศอินเดีย สมัยก่อนสังเวชนียสถานทีอินเดียถึงแม้ว่าจะดูแลเหมือนกับถูกทิ้งร้างว่างเปล่าไม่ได้รับการดูแลก็จริงความรู้สึกว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มันมีมากกว่าในปัจจุบันปัจจุบันมีการไปต่อเติมเสริมแต่งตรงนั้นตรงนี้ให้อยู่ใน สภาพใหม่ดูทันสมัยมันก็สุดสวยงดงามหน้าตื่นตาตื่นใจแต่ว่าความรู้สึกว่าศักดิ์สิทธิ์สมัยก่อนมีไม่เท่ากันก็เป็นกุศลและเจตนาของเขา ที่จะทำสิ่งดีงามให้มันเกิดขึ้นอนุรักษ์ภาวนาปธาน ก็คือสร้างมูลค่าเพิ่มจากความสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่ว่าการปฏิสังขรณ์คือทำกุศลและเจตนาที่จะทำสิ่งดี ๆ ให้มันเกิดขึ้นแก่โบราณสถาน ต้องมีความระมัดระวังต้องใช้ความพิถีพิถันว่า มันจะทำลายคุณค่า ความศักดิ์สิทธิ์ของของโบราณสถานตรงนั้นหรือไม่ แต่ว่าก็เป็นหลักการต้องไปทั้งทางด้านกายภาพไปบูรณะ ไปปฏิสังขรณ์ไปทำให้มันอยู่ในสภาพดี เป็นภาวนาปธาน นอกเหนือจากนั้นทางด้านจิตภาพคุณค่าไปเสริมไปสร้างให้มัน เกิดคุณค่าทางด้านทางด้านจิตใจขึ้นมา คือใช้วิธีการสมัยใหม่ประสานเข้ากับวิธีการโบราณ ทำให้มีความสวยงามเป็นทัศนธาตุจริยะ ทำให้เป็นที่น่าเลื่อมใสขึ้นมาคือสร้างสิ่งดี ๆ ขึ้นมา คือเป็นภาวนาปธาน ทำที่ดีที่สุด อนุรักษ์ภาวนาปธาน คืออนุรักษ์กันที่บ้านนี้แหละ ต้องใช้หลักการวิธีการที่ที่มันเป็นปัญหาอุปสรรคในข้อแรกที่ว่ามาเมื่อกี้ ไปกำจัดไปให้ความรู้ทางด้านวิชาการไปให้ความรู้ทางด้านคุณค่าไปขอความร่วมมือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียคนรอบข้าง และทำที่ดีที่สุดก็คือไปจัดกลุ่มและกำหนดขอบข่ายของงานและก็แบ่งพื้นที่ การรับผิดชอบให้มันมีความชัดเจนเพื่อกำล้างพลก็ดีกำลังงบประมาณก็ดีมันจะได้พอเพียงอันนี้แหละ นี่หลักที่สองใช้หลักปธาน ๔ สังวรปธานและภาวนาปธานและอนุรักษ์ภาวนาปธาน เป็นลาภอันที่สองและ หลักอันที่ ๓ เป็นหลักเกี่ยวข้องกับหลักพุทธธรรมดูแลเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมพัฒนาอนุรักษ์โบราณสถานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาต้องศึกษาประวัติศาสตร์ทางพุทธศาสนา ตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้าที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงสิ่งสำคัญที่สุดในทางพุทธศาสนาที่คนไปไหว้ไปกราบบูชามาแล้วจะได้อันสงส์มากมายมหาศาล เป็นเหตุเป็นผลให้บรรลุมรรคผลนิพพานได้ธรรมสังเวชคือสังเวชนียสถาน ๔ บางทีถ้ามันเกี่ยวข้องกับทางพุทธศาสนาเป็นเพียงเจตีย์เป็นเพียงวิหารเพียงพระพุทธรูปที่คนในพื้นที่ที่เขาสร้างขึ้นมาจากจริง ๆ

แล้วไม่ใช่มันเป็นการสืบทอดพุทธประสงค์ที่พุทธเจ้าตรัสถึงสังเวชนียสถาน ต้องศึกษาความสำคัญของสังเวชนียสถานประสูติตรัสรู้ปฐมมาเทศนาสถานที่แสดงสงฆ์สถานที่ปรินิพพานอยู่ในที่อินเดียก็จริงนะ แต่ว่าอื่น ๆ นอกจากอินเดียที่เราสร้างเอาไว้ เป็นสถานที่จำลองก็เกี่ยวเนื่องกันต้องให้เค้ารู้ถึงความเชื่อมโยงก็คือการปลูกศรัทธา ให้เขาเรียนรู้ความสำคัญของสังเวชนียสถาน ๔ ตำบล หลักศรัทธานี้แหละเป็นเรื่องที่สำคัญและปลูกศรัทธาในพระรัตนตรัยนี้แหละ โดยการศึกษาประวัติศาสตร์ของพระพุทธเจ้าศาสนาตั้งแต่สมัยพระเจ้ามาจนถึงปัจจุบันเพื่อสร้างศรัทธาเรื่องสถานที่สำคัญ พระพุทธศาสนาเมืองคัมภีร์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญอยู่ ๔ ประการ หนึ่งก็คือ ศาสนบุคคล สองศาสนธรรม สามศาสนวัตถุศาสนสถาน สี่ศาสนพิธี มีสื่ออย่างนี้ ศาสนบุคคลก็มีปรากฏเป็นพระเจ้าพระสงฆ์เป็นนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ศาสนธรรมก็อย่างที่เราราบสิ่งที่จะแสดงเป็นหลักเป็นฐานแสดง ความถึงรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาที่ใดที่ไหนก็แล้วแต่ในการก็คือศาสนาวัตถุศาสนสถาน คือ โบราณสถานี่แหละมันเป็นเรื่องแสดงถึงพลังศรัทธาของคนไม่ว่าที่ไหนก็แล้วแต่ ศาสนสถานหรือ โบราณสถานของทางศาสนาเนี่ยมันมีความใหญ่โตมหัพสารมีความสวยงามแม้จะเหลือแต่ซากปรักหักพังแต่แสดงความใหญ่โตในอดีต เป็นการแสดงพลังศรัทธาของคนในอดีต ความสามัคคีของชุมชนในอดีต กำลังทรัพย์ที่รุ่งเรืองในสังคมในอดีต ที่เขามีกำลังทรัพย์ที่เขาสร้างได้มันก็เป็นคติสอนใจของอนุชนคนรุ่นหลังว่า ในอดีตเขามีเครื่องมือไม่ทันสมัยเหมือนในปัจจุบัน เทคโนโลยีไม่เหมือนในสมัยปัจจุบัน กำลังทรัพย์ก็คงไม่เท่าปัจจุบันนี้หรือ กำลังคนก็อาจจะน้อยกว่าด้วยซ้ำไป หลักวิชาการก็ไม่ทันสมัยเหมือนปัจจุบัน แต่เขาทำได้ขนาดนี้ เราเข้าไปดูทำอาชันต้า เอลโรล่า ด่าปูล่าในศรีลังกามันก็หลักการเดียวกันที่เขาจะเข้าไปเขาจะแกะสลัก วิจิตรพิสดารจากหินที่แข็งแข็งถามว่าเอาเครื่องมือมาจากไหน มันทันสมัยขนาดนั้น กำลังทรัพย์เอามาจากไหน กำลังคนเอามาจากไหน ถ้ามีพลังศรัทธาเสียอย่างก็ทำได้ทุกอย่าง เพราะฉะนั้นให้ศึกษาประวัติศาสตร์ศาสนา โดยเฉพาะเกี่ยวกับโบราณสถานี่แหละ เพื่อสร้างศรัทธาโดยเฉพาะ ให้เขามีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ศาสนพิธีก็เป็นในโบราณสถานมันมีคุณค่าในการเข้าถึงทำอย่างไร ตัวโบราณสถานเราถ้าเราไปดูดี ๆ ลำดับชั้นความดีของทางทางพุทธศาสนาถ้ามีส่วนประกอบเหมือนกับต้นไม้ก็มีกิ่งมีใบมีสะเก็ดมีเปลือก มีกระพี้มีแก่นโบราณสถานก็เป็นกิ่งใบเป็นลำดับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา โบราณวัตถุโบราณสถาน อันนี้เป็นกิ่งทางพระพุทธศาสนาอย่างน้อยก็เข้าถึงกิ่งใบนะ สะเก็ดก็คือศีลเปลือกก็คือสมาธิ กระพี้ก็คือปัญญา แก่นก็คือวิมุตติตั้ง เพราะฉะนั้นเราก็คิดว่ามันเป็นเพียงแค่วัตถุสถานที่ทางพุทธศาสนา ไม่ได้เกี่ยวอะไรอะไรหาว่ามันเป็นเครื่องเหนี่ยวนำจิตใจพวกเจดีย์พวกโบสถ์พวกวิหาร พระพุทธรูปก็คือเปรียบว่าเป็นกิจกรรมอยู่ระดับพิธีกรรม แต่มันก็เป็นสื่อเข้าไปสู่ความดีของชั้นสูง ๆ ขึ้นไปตามหลักพระพุทธศาสนาเพราะฉะนั้นสำคัญอื่นใดต้องศึกษาประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะประวัติศาสตร์เกี่ยวกับโบราณสถานทางพุทธศาสนาและเพื่อสร้างศรัทธาให้กับคนทั้งหลายทั่วไป มีศรัทธาก็จะมีศีลนะ เป้าหมายหลักก็คือสร้างศรัทธาจากศรัทธาก็จะนำไปสู่

ศีลจากศีลก็จะไปนำสู่สมาธิและสมาธิก็จะนำไปสู่ปัญญา จากปัญญาก็จะนำไปสู่วิมุตติวิมุตติเอาละศรัทธา เป็นตัวตั้งเพื่อให้คนใกล้ชิดพระรัตนตรัย มาช่วยกันดูแลรักษา หลักๆ พุทธธรรมก็คงจะเป็นเรื่องพวกนี้ ข้อต่อไป

๓. พระสงฆ์ควรมีบทบาทอย่างไรในการอนุรักษ์โบราณสถาน

โดยฐานะและหน้าที่ของท่านก็ถ้าเป็นโบราณสถานทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ก็มีพันธกิจพระสงฆ์ไทยมีพันธกิจอยู่ ๖ เรื่อง มีภาระหน้าที่หลักหลักอยู่ ๖ อย่าง ๑ คือหน้าที่การปกครอง คณะสงฆ์ด้วยกันเอง ๒ จัดการศึกษาให้กับพระเจ้าพระสงฆ์ รวมถึงลูกหลานชาวบ้านบางส่วนด้วย ๓ คือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การปกครองศึกษาเผยแผ่ ๔ สาธารณูปการก็คือ ก็คือการดูแลวัด สถานสิ่งก่อสร้าง ศาสนวัตถุ ศาสนสถาน ศาสนาพิธี ทางพระพุทธศาสนาทางการอนุรักษ์ส่งเสริม สร้างสรรค์ดูแลให้มีความเรียบร้อย ใช้คำว่าสาธารณูปการเป็นพันธกิจที่ ๔ ของพระสงฆ์ ที่ ๕ การศึกษาสงเคราะห์ ที่ ๖ ศาสนสุข เอาอันที่ ๔ ศาสนาประการคือท่านมีหน้าที่โดยตรงอยู่แล้ว ในการส่งเสริมอนุรักษ์โบราณสถาน แต่ว่า บางครั้งก็ทำหน้าที่ไม่ได้เพราะไม่มีความรู้ ปัญหาอุปสรรคก็คือ ฉะนั้นที่ ๑ ก็คือต้อง มีหลักสูตรฝึกอบรมให้ความรู้กับพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถานมหาจุฬาก็มี พุทธศิลป์ ศิลปกรรมเป็นหลักสูตรปริยญาตรีที่หลักที่ เชียงใหม่ เปิดมาหลายรุ่นแล้ว แล้วเขาก็มี ผลงานเยอะนะพูดนิสิตผู้ที่จบ พุทธศิลปกรรมปริยญาตรี ของวิทยาเขตเชียงใหม่มหาจุฬา เขามีผลงาน เยอะแยะเลย มีคนเข้ามาสนใจเรียนน่าจะจะมีทั้งโยมและพระเรียน อันนี้มีความจำเป็นในการจัด หลักสูตรแม้จะมีความเกรงๆ ว่า จะมีการให้ไปชุดตรงนั้นตรงนี้ไม่ใช่ซะ พระก็อย่าไปชุดสิ เราก็ไปดูแล ศึกษาหาความรู้ รายวิชาในหลักสูตรนี้มีทั้งส่วนที่เป็นการหลักวิชาการว่าด้วยการบูรณะปฏิสังขรณ์ การดูแลลักษณะของวัตถุว่าอยู่ในลักษณะไหนของยุคไหน เหมือนกับที่เขาเรียนที่มหาจุฬาศิลปากรนั่นแหละคล้าย ๆ กันแต่ว่าเน้นเฉพาะทางพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นจัดหลักสูตรให้ความรู้กับพระสงฆ์ เกี่ยวกับเรื่องนี้โดยเฉพาะ เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุเป็นการเฉพาะ ส่วนบทบาท ท่านมีพันธกิจของท่านอยู่แล้วฉะนั้นท่านต้องให้มีปัญหาทำหน้าที่ตามพันธกิจตามฐานะหน้าที่ของท่าน ทางก็คือขาดความรู้ในเรื่องนั้น ๆ ๒ ในส่วนที่เป็นงบประมาณ ที่จะไปช่วยท่านในการดูแลรักษา บางวัดน่าจะ มี โบราณสถานอยู่ในนั้นท่านก็ได้แต่ดู ๆ แต่ว่างบประมาณที่จะเข้าไปดูแลเนื่องจากว่ายังไม่ได้ ขึ้นทะเบียนกรมศิลป์ บางที่ท่านก็ต้องหางบประมาณมาดูแลเอง ซึ่งบางครั้งก็ไม่มีกำลัง เพราะฉะนั้นก็ ย้อนไปถึงปัญหาที่ผู้วิจัยถามมานั้นแหละเรื่องความร่วมมือร่วมใจการเห็นคุณค่า คนที่มีหน้าที่รักษาไว้ จะได้มา ถ้าไม่มีงบประมาณก็ช่วยกันหางบประมาณมาดูแลแทน อันนี้เรื่องงบประมาณในส่วนที่ยัง ไม่ได้ขึ้นทะเบียนของกรมศิลป์ หรือแม้แต่ขึ้นทะเบียนแล้วยังมีปัญหาอุปสรรคอยู่นั้นแหละ บางทีก็มี มากกว่าที่ยังไม่ขึ้น ก็คือติดด้วยข้อกฎหมายอะไรต่อมิอะไรนั้นแหละ ก็อย่างที่ว่าตามบอกว่าเขาไม่มี กำลังพอที่จะไปดูตามสถานที่ต่าง ๆ ที่รับผิดชอบเรื่องนี้ บางทีก็ได้แต่ไปปักหมุดหมายเลขไปกันพื้นที่ เอาไว้ คนในพื้นที่ก็เข้าไปทำอะไรไม่ได้เพราะว่าเขาหมายตาเอาไว้แล้วเดี๋ยวผิดกฎหมายอีก ก็ต้องไป

ดูแลเรื่องพวกนี้ให้ท่านมีช่องทางโดยสะดวกที่จะเข้ามามีส่วนร่วมพระเจ้าพระสงฆ์นี้หมายถึงพระเจ้าสงฆ์ที่เป็นเจ้าของพื้นที่มาดูแลโดยสะดวกในการอนุรักษ์โบราณสถาน ก็ต้องทำหน้าที่ภารกิจเรื่องนี้เพื่อให้ท่านมีส่วนร่วม ส่วนฐานะและบทบาทการทำหน้าที่อื่นของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน อาตมาคิดว่าจะทำนอกเหนือจากที่วางไว้มากมันก็ได้ไม่ได้ออก เพราะว่าถ้าเขาขึ้นทะเบียนเป็นของกรมศิลป์แล้วบางทีก็จะมีปัญหา อย่างเช่นของวัดบางวัดอย่างที่เห็นมาถ้าบางที่บางแห่งที่ท่านไปจัดการไปบริหารอะไรมันมากมันก็มีผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวที่ดีจากกิจกรรมอื่น ๆ ก็ดีมันก็มีปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่ได้เพราะฉะนั้นก็ดูกาลเทศะ ดูด้วยความระมัดระวังถ้าไม่ยากเกี่ยวข้องตรง ๆ ก็อยากจะให้ทำหน้าที่ในฐานะผู้ประสานหน่วยงานเนื่องจากมีภาวะผู้นำสถาบันส่งอยู่แล้วเอาละเอาเรามีสถานที่โบราณสถานภายในวัดมีลักษณะเป็นอย่างนี้ ท่านก็สังเกตดูแลอยู่ห่างๆ ทำหน้าที่อย่างขยันขันแข็งในการประสานในงานในส่วนงานรับผิดชอบที่เกี่ยวข้องเป็นตัวกลางไปพูดคุยๆ ในการประสานช่วยกันดูแลรักษาอนุรักษ์ อย่าปล่อยปละละเลยนะมาทำหน้าที่ทุกอย่างตรงนี้ให้เข้มข้นอาตมาว่าอย่างนั้น ลงตรงไม่เข้าไปแต่ทำหน้าที่ในการประสานส่วนงานที่เกี่ยวข้องเรียกว่าถ้ามีปัญหาพร้อมที่จะเป็นผู้นำแก้ปัญหาในเรื่องนี้ ถ้าไม่มีงบประมาณก็อาศัยบารมีจากส่วนงานนั้นส่วนงานนี้คนนี้ประสานตรงนี้บางที่รัฐไม่มีงบประมาณในการดูแลพระสงฆ์ที่เป็นเจ้าของพื้นที่อาจจะรู้จักคนที่เขามีพอมึงงบประมาณรู้จักส่วนงานคนอื่นที่มีพอมึงงบประมาณอาจจะมีส่วนปกครองส่วนท้องถิ่น อาจจะเป็นนักธุรกิจที่มั่งคั่งในพื้นที่เขาแล้วแต่ แต่ว่าพระต้องเป็นคนประสานเพราะถ้าเจ้าหน้าที่ให้ส่วนงานที่เขารับผิดชอบโดยตรงเขาไม่มีงบประมาณจะให้เข้าไปของงบประมาณจากคนนั้นคนนี้ บางทีเขาก็เรื่องหน้าเรื่องตาเรื่องส่วนงานเดียวคนจะเอามามันจะมีอิทธิพลกำหนดฐานะและบทบาทก็ต้องระมัดระวัง เพราะฉะนั้นพระสงฆ์ต้องเป็นตัวกลางในการประสานให้ส่วนนั้นส่วนนี้มาดำเนินการเสร็จแล้วตัวเองก็นั่งทำหน้าที่เป็นประธาน คอยดูแลความเรียบร้อยไป แนวทางในการส่งเสริมช่วยเหลืออนุรักษ์โบราณสถานของพระเจ้าพระสงฆ์ให้ท่านมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถานก็น่าจะเป็นอย่างนี้ด้วยกัน

ผู้ให้สัมภาษณ์ : นายเทพชัย เขมชาติ

ตำแหน่ง : อธิบดีกรมศิลปากร

ผู้สัมภาษณ์ : นายวรพต ลือเลิศ

วันที่ให้สัมภาษณ์ : ๘ เมษายน ๒๕๖๑

ประเด็นสัมภาษณ์

๑. สภาพการอนุรักษ์โบราณสถาน ต.เวียง อ.เวียงเชียงแสน จ.เชียงราย ในปัจจุบัน หน่วยงานใด ผู้รับผิดชอบ

ปัจจุบันทางกรมศิลปากร ได้มอบให้สำนักกรมศิลปากร ที่ ๑๘ เชียงใหม่ซึ่งมีสำนักงานอยู่ที่นั่น เป็นผู้รับผิดชอบ โดยมีพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงแสนรับผิดชอบร่วมกัน ก่อนหน้านี้นี้ทางกรมศิลปากร ได้ดำเนินการประดมแม่บทตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๖ เป็นต้นมา แผนนี้ เรียกว่า แผนแม่บทในการบูรณะและอนุรักษ์โบราณสถานเชียงแสน ซึ่งตอนนั้นตนเองเป็นหัวหน้าหน่วยศิลปากรที่ ๔ เชียงใหม่ ได้จัดตั้งคณะกรรมการโดยร่วมมือกับหน่วยทางราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาคและได้มีแผนออกมาอย่างชัดเจน เป็นที่จะจัดทำในระยะ ๕ ปี และมีการปรับปรุงแผนเป็นระยะ ๆ ต่อมา ปัจจุบันนี้มี อันที่จริงแล้วในสมัยนั้นก็ยังมีโครงการอุทยานคิดว่าจะเป็นอุทยาน แต่วยังไม่ได้จัดทำ ก็เป็นโครงการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเชียงแสนออกมาก่อน ซึ่งเป็นโครงการย่อย และได้จัดสรรงบประมาณเป็นปี ๆ ไป โดยสร้างสำนักงานไว้ที่เมืองเชียงแสน ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และจัดนักโบราณคดีการช่างเข้าไปดูแลและตรวจสอบตลอดเวลาว่า มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรบ้าง เพื่อจะได้จัดสรรงบประมาณไปสนับสนุนเกี่ยวกับการขุดค้นโบราณสถานและโบราณคดี รวมทั้งการอนุรักษ์ด้วยเพื่อให้เป็นไปด้วยดี นอกจากนั้น ในปัจจุบัน อบต.หรือเทศบาลตำบลเชียงแสน เพราะว่าตามพรบ. กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจปี พ.ศ.๒๕๔๒ ได้มอบหมายให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ดูแล เพราะฉะนั้นหลาย ๆ ส่วนงาน ซึ่งเข้าใจว่าได้มอบหมายให้เทศบาลเป็นผู้ดูแล ส่วนโบราณสถานที่อยู่เ็นวัด ก็คงต้องให้อำนาจแก่คณะสงฆ์เป็นผู้ดูแล ในฐานะที่เป็นเจ้าอาวาสซึ่งมีอำนาจสิทธิ์ขาดในการดูแลอยู่แล้ว นอกจากนั้นก็เป็นที่ประชาชนทั่วไปซึ่งมีสถานที่อาศัยอยู่ใกล้กับโบราณสถานเป็นผู้มีส่วนในการดูแลและการอนุรักษ์โบราณสถานด้วย แต่อย่างไรก็แล้ว ก็ต้องให้เป็นไปตาม พรบ.โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕ จะได้ไม่ขัดแย้งกันตามกฎหมาย และกฎระเบียบต่าง ๆ

๒. สภาพชุมชนโดยรอบโบราณสถานเป็นปัญหาหรืออุปสรรคต่อส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน เชียงแสนเป็นอย่างไรบ้าง

เท่าที่ตนเองได้ปฏิบัติงามมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ เป็นต้นมา และได้เดินทางไปตรวจสอบพื้นที่เป็นระยะเวลาเกือบสี่ปีนั้น ได้พบว่า ในปัจจุบันนี้ สภาพชุมชนได้มีความเข้าใจมากขึ้นที่จะไม่บุกรุกกรุกล้ำเขตโบราณสถานด้วยไปซูด ทำลาย หรือแม้กระทั่งการก่อสร้าง แต่กระนั้นก็ตาม แหล่งโบราณสถานที่อยู่ไกลออกไป และขาดการตรวจสอบ ปรากฏว่ามีปัญหาอยู่ค่อนข้างมาก เช่นว่าไปก่อสร้างอยู่ในเขตโบราณสถานที่มีพื้นที่อยู่ในเขตชุมชน เช่นตลาด เป็นต้น และวัดหลายวัดที่อยู่ในตลาด นอกจากนั้นปัญหาเรื่องน้ำเสียจากชุมชนหรือจากหมู่บ้าน ไหลเข้ามาในบริเวณโบราณสถาน อีกทั้งมีการวางของขาย มีการจอดรถในบริเวณโบราณสถาน รวมทั้งการนำสิ่งของที่ไมเหมาะสม เช่นการตั้งราวตากเสื้อผ้าในบริเวณโบราณสถาน นำอาหารไปตากบนโบราณสถานบ้าง ปัญหาเหล่านี้มีอยู่มากมายทีเดียว ด้วยเหตุนี้ จึงต้องมีการปลุกจิตสำนึกให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถานมากขึ้น ซึ่งวิธีการนี้ น่าจะเป็นบทบาทของท้องถิ่นด้วย รวมทั้งบทบาทของคณะสงฆ์ รวมทั้งต้องขอความร่วมมือจากเทศบาลให้ช่วยกันแจ้งข่าว ว่าตอนนี้คุณกำลังก่อมลภาวะต่อโบราณสถานซึ่งอาจเข้าข่ายผิดกฎหมาย นอกจากนั้น ก็ต้องมีการรณรงค์ให้มีการให้มีการทำความเข้าใจ สะอาด เช่น วันที่ ๒ เมษายน ซึ่งเป็นวันอนุรักษ์มรดกไทย และเป็นวันพระราชสมภพของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งทางกรมศิลปากรได้รณรงค์ให้อาสาสมัครท้องถิ่น เพื่อการดูแลรักษามรดกทางศิลปะและวัฒนธรรม เทศบาลและอาสาสมัครทั้งหลาย ก็ได้เข้ามาทำความเข้าใจสะอาด สิ่งที่สำคัญก็คือ ควรดูแลเรื่องป้าย ป้ายประวัติ ซึ่งทางเทศบาลก็ได้ประสานกับทางกรมศิลปากรเพื่อจัดทำป้ายแสดงประวัติของโบราณสถานเพื่อให้คนได้ศึกษา และทำเส้นทางการเยี่ยมชมโบราณสถานให้ชัดเจน เพื่อคนที่มาเยี่ยมชมจะได้มีความเข้าใจประวัติความเป็นมาของโบราณสถานนั้น ๆ ได้ยิ่งขึ้น

๒. หน่วยงาน ใช้หลักธรรมอะไรบ้างในการอนุรักษ์โบราณสถาน

อันที่จริงหลักธรรม มีความสำคัญมากต่อการอนุรักษ์โบราณสถาน เพราะว่าในหลักของพระพุทธศาสนาเอง หากมองย้อนไปในอดีต ตั้งแต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ได้ให้หลักธรรมไว้เยอะ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์เข้ากับการอนุรักษ์โบราณสถาน เช่น หลักการเดินทางสายกลาง ที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา ว่าการอนุรักษ์ กับการพัฒนาควรจะเป็นไปด้วยได้อย่างไร และก็มีหลักธรรมอื่น ๆ เช่น อิทธิบาท ๔ หรือ หลักของ สุ จี ปุ ลิ เรื่อง การฟัง การคิด การสอบถาม หรือ การบันทึกขีดเขียน เกี่ยวกับประวัติของโบราณสถานต่าง ๆ เรื่องราวของการอนุรักษ์ในอดีตเป็นอย่างไร ที่อยู่ในเขตเวียงเชียงใหม่ นอกจากนั้นแล้ว ก็ยังต้องอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕) ได้ให้หลักไว้ว่า พระสงฆ์ควรจะมีบทบาทที่จะบำรุงเสนาสนะตามระเบียบตามกฎหมาย และจะต้องไม่ขัดกับกฎหมายอื่น ๆ นอกจากนั้น หลักการของการบูรณะ กรมศิลปากรก็มีหลักการของการบูรณะอยู่แล้ว ซึ่งบรรจุอยู่ในแผนบูรณะและอนุรักษ์เมืองเชียงใหม่ซึ่งหากจะกล่าวก็คงมากมาย ว่ากรมศิลปากรมีหลักการบูรณะอย่างไร ให้ผู้วิจัยไปดูเอกสารที่ได้ให้ไว้แล้วนี้

๓. ปัญหาและอุปสรรค ด้านการอนุรักษ์

ปัญหาในการอนุรักษ์นั้นมียุ่แน่นอน เนื่องจากว่า เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองที่มีการวางผังเมืองที่ดีมาก มีกำแพงเมืองที่ยังปรากฏอยู่ชัดเจน ทั้งประตูเมือง และก้อยูริมแม่น้ำโขง ในอดีตนั้นเข้าใจว่าเมืองนี้คงอยู่ชิดแม่น้ำโขง เนื่องจากว่าแม่น้ำโขงเต็มตลิ่งไหลแรง และเกิดการกัดเซาะ ส่งผลให้กำแพงเมืองบางส่วนได้หายไป และในระยะหลังเมื่อเมืองร้างขึ้นมา ก็มีชุมชนได้เข้าไปอยู่อาศัยทำมาหากิน เพราะฉะนั้น ชุมชนเหล่านี้ ก็จะค่อย ๆ รุกคืบเข้าไปในพื้นที่โบราณสถาน โดยเริ่มบุกรุกเข้าไปในโบราณสถานที่อยู่ในตลาดก่อน แล้วค่อย ๆ ขยายพื้นที่กว้างออกไป เพราะฉะนั้น ปัญหาและอุปสรรคที่พบได้ในตอนนี้ ก็คือ การใช้พื้นที่ ๆ ยังไม่เหมาะสม โดยเฉพาะยิ่งประชาชนไม่เข้าใจจุดประสงค์ของการอนุรักษ์ที่แท้จริง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเอง ก็ไม่เข้าใจ เห็นได้จากการที่บางครั้งหน่วยงานเหล่านี้เข้าไปก่อสร้างม้านั่งที่เป็นคอนกรีตบ้าง ถนนคอนกรีตบ้าง ซึ่งชิดกับโบราณสถานมากเกินไป อีกทั้งองค์กรที่ดินยังไปออกเอกสารสิทธิ์ทับเขตพื้นที่โบราณสถานเข้าไปอีก โดยไม่แจ้งให้กรมศิลปากรทราบ ว่า ฉะนั้นหากกรมที่ดินต้องการที่จะออกโฉนดที่ดินซึ่งทับเขตพื้นที่โบราณสถาน ก็ต้องแจ้งให้ทางกรมศิลปากรซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงได้รับทราบ เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าหน่วยท้องถิ่นนั้นขาดการประสานที่ดีระหว่างหน่วยงาน ซึ่งก็คือต่างคนต่างทำ จึงจัดเป็นปัญหาและอุปสรรคอย่างหนึ่งเหมือนกัน นอกจากนี้ ก็มีปัญหอันเนื่องมาจากสาธารณูปโภค สาธารณูปการ บางประการ เช่น การสร้างเสาไฟฟ้า รุกคืบเข้าไปในเขตโบราณสถาน สร้างประภา โทระศัพท์ ชุดเข้าไปในเขตพื้นที่โบราณสถาน การตั้งร้านอาหารในเขตพื้นที่โบราณสถาน ถนนหนทางก็ขยายมากจนไปรุกเขตพื้นที่โบราณสถาน ทั้งสิ่งปลูกสร้างลงในพื้นที่โบราณสถาน อีกประการหนึ่ง เขตโบราณสถานเดิมนั้นอยู่ในเขตพื้นที่ลุ่ม ซึ่งง่ายต่อการถูกน้ำท่วม นอกจากนี้ปัญหอันเนื่องมาจากสภาพแวดล้อม ปัญหาด้านภูมิทัศน์ การวางชุมชน และการวางผังเมือง และบ้านเรือน โดยไม่ได้กำหนดรูปแบบไว้ให้ถูกต้อง และขาดการควบคุมในการใช้พื้นที่ อีกประการหนึ่ง การบริการนักท่องเที่ยวยังขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดี ขาดแคลนมัคคุเทศก์ที่สามารถอธิบายให้ความรู้เกี่ยวกับโบราณสถาน การวางป้ายโฆษณา การตั้งร้านอาหาร ที่รุกคืบเข้าไปในเขตพื้นที่โบราณสถาน เหล่านี้นับเป็นปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมและอนุรักษ์โบราณสถาน

๔. ผู้นำชุมชนควรมีส่วนร่วมในการส่งเสริมอนุรักษ์โบราณสถานอย่างไรบ้าง, ผู้นำชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจ เมื่อไปพัฒนาเข้าไปวางแผนในการทำโครงสร้างพื้นฐานแล้วส่งผลกระทบต่อโบราณสถานในด้านใดบ้าง เกิดความขัดแย้งกับหน่วยงานของรัฐคือกรมศิลปากรอย่างไรบ้าง และมีวิธีการแก้ไขปัญหอย่างไรบ้าง

เคยอยู่บ้างเช่นเดียวกันในกรณีปัญหาแบบนี้ คือเราต้องมองว่าเมืองเชียงใหม่ไม่ใช่มีเมืองเดียว คือทั้งเมืองเวียงเชียงใหม่ เวียงปักษ์ เวียงเชียงแสนอีกทั้งเมืองที่อยู่รายรอบ ซึ่งการจัด

กระจายกันไป รวมทั้งเมืองที่อยู่บนเขา เพราะฉะนั้นชุมชน และผู้นำชุมชนซึ่งถือว่าเป็นผู้นำสามารถที่จะกำหนดบทบาทซึ่งนำให้การอนุรักษ์เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง ผู้นำชุมชนคนใดที่ขาดความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์โบราณสถานและมีความเชื่อมั่นในตัวเองมากจนเกินไป จนขาดการประสานงานกับบุคคลอื่น ๆ เหล่านี้จะมีปัญหา มาก เช่น เขาอาจจะมองในแง่ของการพัฒนาเมืองเพียงอย่างเดียว เช่น ว่าการสร้างถนนให้ใหญ่โต สร้างอาคารให้ใหญ่โต เป็นต้น โดยไม่คำนึงถึงว่าจะไปมีผลกระทบต่อโบราณสถานที่อยู่ในพื้นที่ ก็จะเป็นการทำลายหรือสร้างความขัดแย้ง เพราะบางพื้นที่นั้นมีข้อระเบียบกฎหมายเกี่ยวกับโบราณสถานที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติอยู่ เพราะฉะนั้นการใช้อำนาจก็จะไปทับซ้อนกัน ระหว่างอำนาจของท้องถิ่น กับอำนาจของกรมศิลปากรคือทั้งสององค์กรนี้ต่างก็มี พรบ.เป็นของตัวเอง บ่อยครั้งที่เกิดความขัดแย้งในลักษณะเช่นที่ว่านี้ เช่น เมื่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสร้างอาคารหรือถนนขึ้นมาแล้ว ครั้นเมื่อกรมศิลปากรไปเจอเข้า ก็สั่งระงับการก่อสร้างนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือผู้นำชุมชน ก็ต้องสั่งการระงับการก่อสร้างนั้น จึงเกิดความไม่เข้าใจกัน ถึงขนาดฟ้องร้องเป็นคดีความกันก็มี เพราะฉะนั้น ตนเองจึงคิดว่า ผู้นำชุมชนควรที่จะมีหน่วยงานที่ทำหน้าที่เสมือนคอยไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งเหล่านี้โดยการเชิญผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในเมืองต่าง ๆ มาประชุมกันเพื่อหาข้อตกลงกัน หรือนำแผนแม่บทในการพัฒนา มาพูดคุยกันซึ่งก็น่าจะมีแนวทางในการแก้ปัญหาได้ในระยะยาว ที่สำคัญตนคิดว่าเมืองเชียงใหม่ น่าจะหยุดการพัฒนาเพียงแค่นี้ น่าจะมีแนวทางในการพัฒนาที่ก้าวไกลไปกว่าที่เป็นอยู่ เพราะเมืองเวียงเชียงใหม่เป็นเมืองที่มีการวางผังเมืองไว้อย่างดีมาก และที่สำคัญคือโบราณสถานหลายแห่งยังคงความสมบูรณ์ เคยมีการคิดกันว่าอาจจะยกระดับเมืองเวียงเชียงใหม่ให้เป็นเมืองมรดกอาเซียน ซึ่งก็ต้องคิดกันอีก เพราะฉะนั้น หากเป็นเมืองมรดกอาเซียนได้แล้ว ก็หมายถึงว่าเป็นมรดกของประเทศไทย และมรดกของโลกด้วย มันก็จะส่งผลในเชิงเศรษฐกิจและสังคม ทำให้คนท่องเที่ยวมากขึ้น และจะสร้างความภาคภูมิใจให้แก่คนเชียงใหม่

๕. กรณีที่ผู้วิจัยเคยได้ทราบข่าวว่า อาจจะมีการเวนคืนพื้นที่ในบริเวณรอบคูเมืองทั้งหมด อพยพประชาชนออกมาจากพื้นที่โบราณสถาน เพื่อกันเป็นพื้นที่โบราณสถานโดยเฉพาะ มีความเป็นไปได้มากน้อยแค่ไหน

แบ่งออกเป็น ๒ กรณี คือ การที่จะอพยพประชาชนออกไปจากเขตพื้นที่โบราณสถานทั้งหมด มีข้อสังเกตว่า ในอยุธยาเขาไม่ได้อพยพออกไปทั้งหมด พื้นที่หนึ่งพันแปดร้อยไร่ ที่ขึ้นทะเบียนเป็นเขตโบราณสถาน เขาก็ไม่ได้อพยพผู้คน เพราะฉะนั้นกรณีเมืองเชียงใหม่หากจะอพยพผู้คนออกไปคงเป็นเรื่องใหญ่พอสมควร เพราะการสร้างเมืองใหม่เพื่อรองรับคนที่ถูกอพยพออกไปคงต้องใช้งบประมาณมหาศาล อีกทั้งผู้คนก็อยู่ในพื้นที่นั้นมาแต่เดิมและมีความคุ้นเคยกับพื้นที่นั้นอยู่แล้ว แต่คนส่วนหนึ่ง ก็ยังมีจิตที่จะอนุรักษ์โบราณสถานอยู่ ที่อยุธยาที่เป็นเมืองมรดกได้ไม่ใช่เพราะโบราณสถานเพียงอย่างเดียว ยังประกอบด้วยวิถีชีวิตของผู้คนเป็นองค์ประกอบด้วย เพราะฉะนั้นที่

เมืองเวียงเชียงแสนก็ต้องรักษาหรืออนุรักษ์รูปแบบวิถีชีวิตดั้งเดิมของผู้คนเอาไว้ให้ได้ด้วย ขออย่างเดียวอย่าให้สิ่งแปลกปลอม เช่น ตึกรามบ้านช่อง เข้าไปรุกราน หรืออาจต้องมีการควบคุมการก่อสร้าง โดยการก่อสร้างนั้นจะต้องมีรูปแบบที่กลมกลืนกันกับรูปลักษณะของโบราณสถานเดิม การปรับสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น เพราะฉะนั้น ประชาชนเหล่านี้ก็จะเป็นผู้คอยช่วยที่จะทำให้เมืองเชียงแสนมีชีวิตชีวา จำเป็นต้องมีพิธีกรรม จำเป็นต้องทำพิธีกรรม เพราะฉะนั้นประชาชนจึงจำเป็นต้องมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เก่าแก่ที่สืบทอดต่อ ๆ กันมา ถ้าเป็นเมืองอนุรักษ์อย่างโดดเดี่ยว โดยไร้วิถีชีวิตของผู้คน ก็จะทำให้เมืองขาดความมีชีวิตชีวา คือเป็นเมืองอนุรักษ์ที่ขาดเสน่ห์ด้านวิถีชีวิตของชุมชนไป

๖. รูปแบบในการอนุรักษ์โบราณสถานในอนาคตควรเป็นเช่นไร

รูปแบบที่น่าจะเป็น คือประการที่หนึ่ง ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณสถานเป็นส่วนหนึ่งของเมือง เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม เพราะฉะนั้น การอนุรักษ์จะต้องมองในองค์รวม ก็คือความเป็นเมืองเชียงแสนที่มีรูปเป็นเหลี่ยมถึงหกเหลี่ยม และอยู่ชิดกับแม่น้ำโขง และมีโบราณสถานที่กระจัดกระจายอยู่ในตารางสี่เหลี่ยม เพราะฉะนั้น ในการอนุรักษ์โบราณสถาน จึงต้องให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม คูเมือง กำแพงเมือง ถนนเดิมซึ่งเป็นถนนโบราณ แหล่งน้ำในการผลักดันน้ำเข้ามาหล่อเลี้ยงเมือง มีแม่น้ำ มีสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ เช่นป่าไม้ ภูเขา เหล่านี้ถือว่าเป็นองค์ประกอบของความเป็นโบราณสถาน เพราะฉะนั้นเวลาจะอนุรักษ์โบราณสถานในอนาคตจึงต้องมองให้ครบทุกองค์ประกอบดังกล่าวมา สิ่งสำคัญก็คือว่าต้อง follow masterplan หรือแผนแม่บทในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเชียงแสนที่มีการปรับปรุงแผนแล้ว ประการที่สอง อาจจะต้องมีการจัดตั้งองค์กรขึ้นมาสักองค์กรหนึ่ง ซึ่งตนเองได้เคยทำแผนแม่บทได้เคยให้แนวคิดว่าการศิลปากรและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องทำงานในลักษณะประสานกันไปใน การอนุรักษ์ และภายในองค์กรดังกล่าวควรมีองค์กรย่อย ๆ อยู่ภายในที่คอยให้ความสะดวกในการค้นคว้าวิจัย เพราะแหล่งโบราณสถานเมืองเชียงแสนยังมีแหล่งโบราณสถานที่จะต้องดูแลอีกมากมาย การอนุรักษ์โบราณสถาน การปรับสภาพภูมิทัศน์ งานพิพิธภัณฑ์ งานบริการ งานท่องเที่ยว และงานบำรุงรักษา ซึ่งต้องจัดบุคลากรเหล่านี้เข้าไป และรัฐก็ควรสนับสนุนงบประมาณเหล่านี้เข้าไปช่วย และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็จะปฏิบัติไปตามหน้าที่ของตนเองตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ซึ่งคิดว่าหากในอนาคตทุกหน่วยงาน รวมทั้งพระภิกษุสงฆ์ที่อยู่ในพื้นที่อนุรักษ์โบราณสถานต่าง ๆ ซึ่งมีวัดหลายวัดจัดซ่อมแซมโบราณสถานโดยขาดความรู้ความเข้าใจ หรือการจัดเก็บโบราณวัตถุต่าง ๆ โดยวิธีการที่ไม่ถูกต้อง การปิดทอง การซ่อมแซมเปลี่ยนลักษณะของพุทธศิลปะสมัยเชียงแสนจนเสียความเป็นศิลปะสมัยเชียงแสน ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง หรือแม้กระทั่งการเขียนรูปจิตรกรรมฝาผนังซึ่งฝีมือช่างสู้ของเดิมไม่ได้ สิ่งเหล่านี้กล่าวได้ว่าจะทำให้ศิลปะเดิม ๆ ขาดหายไป หรือการจัดตั้งอุทยานประวัติศาสตร์เชียงแสนขึ้นมาก็ได้

๗. เกี่ยวกับผู้นำชุมชน พระสงฆ์ โบราณสถานต่าง ๆ ในเชียงใหม่ที่ขึ้นทะเบียนกับกรมศิลปากร แล้ว ผู้นำท้องถิ่นควรปฏิบัติในเบื้องต้นอย่างไร ในกรณีที่โบราณสถานได้รับความเสียหายจากภัยพิบัติธรรมชาติ เช่น แผ่นดินไหว เป็นต้น

เนื่องจากเมืองเชียงใหม่อยู่ในแนวรอยเลื่อนของแผ่นดินไหว ในสมัยที่ตนเองยังอยู่ที่กรมศิลปากรก็ได้เจอเหตุการณ์แผ่นดินไหวอยู่หลายครั้ง เช่น เจดีย์ที่วัดพระธาตุดอยสุเทพที่หักเอียง ทำให้ลูกแก้วที่อยู่บนยอดฉัตรตกมาแตก และองค์พระธาตุมีรอยร้าวแต่สามารถซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพเดิมได้ และหลังจากซ่อมแซมแล้วก็ได้กราบบังคมทูลสมเด็จพระเทพฯ เพื่อเสด็จเป็นองค์ประธานทรงยกฉัตร ในตัวเมืองเอง อย่างที่วัดเจดีย์หลวงก็มีส่วนยอด มีรอยแตก รูปปั้นตกลงมาเสียหาย ก็ใช้วิธีการซ่อมแซมโดยการฉีดน้ำปูนเข้าไป เหล่านี้ถือว่าเป็นภัยตามธรรมชาติซึ่งยากที่จะควบคุม และก็ไม่สามารถเตือนให้รู้ล่วงหน้าได้ เพราะฉะนั้นเมื่อเกิดขึ้นมาแล้วและโบราณสถานได้รับความเสียหาย จึงต้องหาวิธีการซ่อมทันที อย่าปล่อยไว้ให้นาน จะยิ่งสร้างความเสียหายแก่โบราณสถานมากยิ่งขึ้น ในส่วนนี้ตนเองเชื่อว่า ฉะนั้นในเบื้องต้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีบทบาทคือ หนึ่ง ต้องเฝ้าระวัง คือต้องคอยเฝ้าดูระวังในทุกพื้นที่ คือไม่ต้องคิดว่า เป็นพื้นที่ของกรมศิลปากร ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว กรมศิลปากรไม่ได้มีกำลังมากในการดูแลอย่างใกล้ชิด และงบประมาณในแต่ละปีก็ได้รับการจัดสรรอย่างจำกัด งบประมาณส่วนหนึ่งก็ไปตกที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพราะฉะนั้นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงต้องจัดหน่วยงานด้านการศึกษาศิลปะวัฒนธรรมเข้าไปตรวจสอบ หรือทำงานร่วมกับอาสาสมัครประจำท้องถิ่นดูแลรักษามรดกทางด้านศิลปะวัฒนธรรมเข้าไปดูแล และร่วมมือกับพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเวียงเชียงใหม่

๘. ที่เรียนถามเช่นนี้ก็เพราะว่ามีข้อพิพาทระหว่างกรมศิลปากรกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหลายจังหวัดก็มีการฟ้องร้องกัน ด้วยเหตุผลคือการรู้เท่าไม่ถึงการณ์

อย่างที่อยุธยาก็มีปัญหาหลายอย่าง เพราะต่างคนก็ถือสิทธิว่าต่างคนต่างก็มีอำนาจในการจัดการ เพราะฉะนั้นในเรื่องแบบนี้จะมาถือสิทธิกันไม่ได้ เพราะกฎหมายแต่ละฉบับคู่กันที่เจตนารมณ์เป็นหลักว่าไม่ได้ต้องการสร้างความขัดแย้ง แต่ต้องการให้แต่ละฝ่ายทำงานด้วยกันอย่างประสานสอดคล้องเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม

สิ่งที่น่าเป็นห่วงก็คือว่า ก่อนหน้านี้เคยมีความพยายามที่จะสร้างท่าเรือที่เชียงใหม่ ซึ่งปัจจุบันได้ย้ายไปแล้ว ตอนนั้นมีการพูดคุยกันมากในหมู่ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งก็พยายามผลักดันให้ย้ายออกไป อีกประการหนึ่งคือ การสร้างศูนย์การค้าใหญ่ที่เมืองเวียงพุกกา ใกล้ๆ พระธาตุดอยสุเทพ พระธาตุดอยสุเทพ ซึ่งปรากฏว่านักการเมืองผู้มีอิทธิพลในอดีตไปสร้างศูนย์การค้าโดยรุกเข้าไปในพื้นที่ซึ่งไม่น่าออกโฉนดที่ดินได้ แต่ในที่สุดก็ไม่สามารถจะก่อสร้างได้และมีอันให้ต้องยกเลิกโครงการ

๙. การพัฒนากับการอนุรักษ์จะต้องไปด้วยกัน

การที่ท้องถิ่น ดำเนินการจัดทำโครงการพัฒนาอะไรก็แล้วแต่ ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อโบราณสถาน ขอให้ไปดูว่ากรมศิลปากรได้สำรวจว่าสภาพเมืองเป็นอย่างไร เพราะฉะนั้นถ้าจะออกแบบสร้างอะไร ทางที่ดีควรจะขอคำปรึกษาจากกรมศิลปากร ซึ่งตนเองมองว่า การพัฒนากับการอนุรักษ์จะต้องไปด้วยกัน เพราะฉะนั้น หากท้องถิ่นจะขออนุญาตก่อสร้างจะต้องแจ้งให้กรมศิลปากรทราบในเบื้องต้น เพราะฉะนั้นก่อนที่จะออกแบบก่อสร้างอะไร ควรจะไปสำรวจดูสถานที่นั้นเกี่ยวข้องกับด้วยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดีอย่างไรบ้าง และในการทำงานจะต้องทำงานร่วมกันระหว่างท้องถิ่น กับกรมศิลปากรซึ่งเป็นผู้เกี่ยวข้องโดยตรงกับสถานที่อันเป็นโบราณสถาน ทั้งนี้เพื่อลดความขัดแย้งกันและกัน อีกประการหนึ่งคือต้องสำรวจดูผังเมืองโบราณ ว่าหากจะก่อสร้างอะไรขึ้นมา จะส่งผลกระทบต่อระบบผังเมืองเดิมหรือไม่อย่างไร ซึ่งปัจจุบันนี้ กรมศิลปากรได้ทำผังเมืองโบราณไว้ครอบคลุมในทุกพื้นที่ของเมืองเชียงใหม่

ผู้ให้สัมภาษณ์ : นายเฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์

ตำแหน่ง : ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการกรรม

ผู้สัมภาษณ์ : นายวรพต ลือเลิศ

วันที่ให้สัมภาษณ์ : ๙ เมษายน ๒๕๖๑

ประเด็นสัมภาษณ์

๑. ด้านปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเวียงแสน มีอย่างไรบ้าง

โบราณสถานทั่วประเทศ ไม่ได้รับการดูแลจากหน่วยงานใด ๆ ถูกทำลายมานานอย่างต่อเนื่อง จะปลุกกระดมอย่างไรก็ไม่เกิดการอนุรักษ์โบราณสถานในใจของประชาชนได้ ไม่ว่าจะกี่ปีผ่านไป ด้านการได้รับการแก้ไขเพื่อให้เกิดการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น มีความเห็นว่า ในอดีตถึงปัจจุบันไม่เคยปรากฏว่า โบราณสถานได้รับการอนุรักษ์แต่อย่างใด แนวทางการแก้ไขตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันไม่ปรากฏแนวทางการแก้ไขเพื่อให้เกิดกระบวนการอนุรักษ์โบราณสถาน จึงทรุดโทรมมาโดยตลอด

๒. กระบวนการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเวียงแสน ทำได้อย่างไร

การที่จะส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น ทำได้ยากมากเพราะไม่มีงบประมาณในการย้ายประชาชนออกจากพื้นที่ อีกทั้งประชาชนในพื้นที่ไม่เห็นความสำคัญของศิลปวัตถุในแหล่งโบราณสถาน พบว่ามีการนำชิ้นส่วนต่าง ๆ ของโบราณสถาน เช่น ก้อนอิฐ หิน ทราบกรหักพังของเจดีย์ซึ่งเป็นโบราณสถานไปใช้ถมที่ดินในพื้นที่ของประชาชนในชุมชนเป็นจำนวนมาก ดังนั้น กระบวนการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานจึงไม่เกิดขึ้น ประชาชนไม่เห็นความสำคัญของเศษซากหักพัง ไม่ตระหนักในเรื่องของศิลปวัฒนธรรมประเพณีไทยในอดีตจากทราบโบราณสถานเหล่านั้น

๒.๑ ควรมีแนวทางอย่างไร

ปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่ มีความรักศิลปวัฒนธรรมประเพณีของชาติ และการอนุรักษ์โบราณสถานที่มีอยู่ในปัจจุบัน กรมศิลปากรไม่มีงบประมาณในการจัดหาที่อยู่ใหม่ให้กับประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณแหล่งโบราณสถานหรือใกล้เคียงได้ จึงไม่คุ้มค่ากับการลงทุนเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน จึงเป็นสาเหตุให้ แหล่งโบราณสถานทรุดโทรมอย่างต่อเนื่อง

๒.๒ ผู้นำชุมชนและชุมชนควรมีบทบาทอย่างไร

ประเทศไทยไม่ให้ความสำคัญแก่ประชาชนให้มีความรัก ความเข้าใจด้านศิลปะ เช่น แหล่งโบราณสถานต่าง ๆ เหมือนกับประเทศต่าง ๆ ทางยุโรป ซึ่งส่งเสริมให้ประชาชนเข้าใจความสำคัญของศิลปะต่าง ๆ ในปัจจุบันประเทศไทยเพียงจะมีการส่งเสริมให้ประชาชนรักศิลปะ แหล่งโบราณสถานต่าง ๆ ไม่ถึง อัตราร้อยละ ๑๐ ของจำนวนประชากร หากมีเพิ่มขึ้นถึงอัตรา ร้อยละ ๘๐ ของจำนวนประชากรทั้งประเทศ ก็จะทำให้เกิดการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานได้ ดังนั้นบทบาทของผู้นำชุมชน และสมาชิกในชุมชนที่มีต่อการอนุรักษ์โบราณสถาน คือการส่งเสริมองค์ความรู้ที่ถูกต้องให้แก่ชุมชน เช่นการอนุรักษ์ต้องไม่เปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของวัสดุที่ใช้ในการซ่อมแซมแหล่งโบราณสถานนั้น ควรใช้วัสดุแบบเดิมให้มากที่สุด จึงจะเป็นการอนุรักษ์ที่แท้จริง และควรส่งเสริมการสร้างอาคารต่าง ๆ ในปัจจุบันที่จะพัฒนาไปสู่การเป็นโบราณสถาน เป็นแหล่งศึกษาประวัติศาสตร์ และชาติพันธุ์ของบรรพบุรุษในคนรุ่นใหม่ยุคปัจจุบัน มากกว่าที่จะไปทุบเทอนุรักษแหล่งโบราณสถานในอดีตซึ่งไม่คุ้มค่า

รัฐควรส่งเสริมการศึกษาด้านการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม การอนุรักษ์ การรักษาแหล่งโบราณสถานให้กับประชาชน ดังนั้นการที่ประชาชนไม่มีส่วนร่วมในการทะนุบำรุงรักษาแหล่งโบราณสถานจึงไม่ใช่ความผิดของประชาชน

ผู้ให้สัมภาษณ์ : พระมหาวิฑูริชัย วชิรเมธี

ตำแหน่ง : ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์

ผู้สัมภาษณ์ : นายวรพต ลือเลิศ

วันที่ให้สัมภาษณ์ : ๙ เมษายน ๒๕๖๑

ประเด็นสัมภาษณ์

๑. ด้านปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเวียงแสน มีอย่างไรบ้าง

ประชาชนทั่วไปไม่ทราบว่าโบราณสถาน โบราณวัตถุต่าง ๆ มีความสำคัญอย่างไรจึงไม่เห็นคุณค่า มีการบุกรุก จ้างจ้องสถานที่เดิมอันที่ตั้งของแหล่งโบราณสถานนั้นมาเป็นพื้นที่ของตน พื้นที่ของภาคเอกชน ต่อยอดไปเป็นธุรกิจส่วนตัว แหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุจึงถูกทำลาย ไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาได้ ทำให้แนวทางในการแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์โบราณสถานไม่สามารถกระทำได้ และเกิดคดีความฟ้องร้องทางกฎหมายในปัจจุบัน

๒. มีหลักการใดบ้างที่ใช้ในการส่งเสริม การอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเวียงแสน และนำมาใช้ได้อย่างไร

หลักการที่ใช้ในการส่งเสริมเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์โบราณสถาน นั้น ควรใช้หลักสัมมาทิฐิ โดยการส่งเสริมให้คนในชุมชนมีความรู้ เกิดปัญญา และเข้าใจในสำคัญของแหล่งโบราณสถาน เห็นคุณค่าของโบราณสถาน นำไปสู่การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ต่อไป

๓. พระสงฆ์ควรมีบทบาทอย่างไร ในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเวียงแสน

๓.๑ พระสงฆ์ควรได้รับการอบรมให้มีความรู้ ความเข้าใจ ความสำคัญของการอนุรักษ์โบราณสถาน

๓.๒ พระสงฆ์จะต้องมีความเข้าใจเรื่องศิลปะที่ปรากฏในแหล่งโบราณสถานนั้น ๆ ว่ามีความสำคัญต่อชาติ และศาสนา อย่างไร

๓.๓ พระสงฆ์ควรจัดตั้งให้มีคณะทำงานอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมในการอนุรักษ์โบราณสถาน

ผู้ให้สัมภาษณ์ : นายเพิ่มพันธ์ นนตะศรี

ตำแหน่ง : ภัณฑารักษ์ปฏิบัติการแทนผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อ.เชียงใหม่

ผู้สัมภาษณ์ : นายวรพต ลือเลิศ

วันที่ให้สัมภาษณ์ : ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑

ประเด็นสัมภาษณ์

๑. ด้านปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเวียงแสน มีอย่างไรบ้าง

ประชาชนที่อยู่อาศัยในเขตโบราณสถาน โบราณวัตถุ ทำให้บังคับกฎหมายที่ศนของแหล่งโบราณสถาน กรมศิลปากรมีงบประมาณจำกัดไม่เพียงพอต่อการที่จะจัดทำโครงการ/กิจกรรมเพื่อต่อยอดการพัฒนาองค์ความรู้ด้านวิธีการรักษาและอนุรักษ์แหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุให้กับทุกชุมชนได้ ด้านการแก้ไขเพื่อให้เกิดการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น ปัจจุบันกรมศิลปากรอยู่ในระหว่างการดำเนินงานให้มีการถ่ายโอนอำนาจให้ท้องถิ่นดูแลพื้นที่ที่เป็นแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุ

ผู้นำชุมชนและชุมชนควรมีบทบาทอย่างไร

บทบาทที่สำคัญในขณะนี้คือการช่วยกันเฝ้าระวังดูแลโบราณสถาน โบราณวัตถุมิให้ถูกทำลาย

ผู้ให้สัมภาษณ์ : นายมานิตย์ ไชยภิตติ

ตำแหน่ง : ประธานสภาวัฒนธรรมเวียงเชียงแสน/อุปนายกสมาคมเชียงแสนเมืองน่าอยู่

ผู้สัมภาษณ์ : นายวรพต ลือเลิศ

วันที่ให้สัมภาษณ์ : ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑

ประเด็นสัมภาษณ์

๑. ด้านปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเวียงแสน มีอย่างไรบ้าง

ประชาชนที่อยู่อาศัยในเขตโบราณสถาน โบราณวัตถุ เริ่มมีความเข้าใจและเห็นความสำคัญของแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุว่าเป็นมรดกของแผ่นดินสมควรที่จะต้องรักษา แต่เนื่องจากการดำเนินงานของกรมศิลปากรต้องปฏิบัติตามข้อบัญญัติของกฎหมาย จึงทำให้ประชาชนไม่มีส่วนร่วมกับหน่วยงานของรัฐในการที่จะส่งเสริม อนุรักษ์โบราณสถาน ประกอบกับประชาชนมีฐานะยากจน หลายครอบครัวไม่สามารถอพยพครอบครัวไปหาที่อยู่อาศัยใหม่ได้ จึงเป็นปัญหาอุปสรรคในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานดังกล่าว

ด้านการได้รับการแก้ไขเพื่อให้เกิดการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น มีความเห็นว่าเป็นปัจจุบันทุกภาคส่วนได้ช่วยกันรณรงค์ให้ประชาชนมีความเข้าใจ ความรัก ความหวงแหน แหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุว่า เป็นสมบัติของชาติที่ทุกคนต้องช่วยกันดูแล โดยที่สมาคมเชียงแสนเมืองน่าอยู่ จัดให้มีโครงการไหว้สาโบราณสถานต่าง ๆ เป็นเวลา ๔ ปี อย่างต่อเนื่องจนครบแหล่งโบราณสถานที่สำคัญทุกแห่ง กิจกรรมต่าง ๆ เพื่อปลูกฝังและพัฒนาจิตใจให้รักและหวงแหน มรดกของชาติได้แก่ การดำเนินงานในโครงการ

แนวทางการแก้ไขเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ทำได้แต่เฉพาะกิจกรรมเสริมสร้างความตระหนักให้เห็นคุณค่าของแหล่งโบราณสถานโบราณวัตถุ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับกรมศิลปากร ได้แก่กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมในการสืบสานประเพณีและวัฒนธรรมของชาวล้านนา เป็นต้น

๒. กระบวนการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน ทำได้อย่างไร

สภาวัฒนธรรมเชียงแสน พร้อมที่จะให้ความร่วมมือกับหน่วยงานทุกภาคส่วนทุกโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนในพื้นที่ ปัจจุบัน สภาวัฒนธรรมเชียงแสนร่วมกับกรมศิลปากรซึ่งจัดสรรงบประมาณในโครงการปลูกต้นกล้าวัฒนธรรมล้านนา โดยการฝึกอบรมให้กับเยาวชน เฉพาะวันเสาร์-อาทิตย์

ผู้นำชุมชนและชุมชนควรมีบทบาทอย่างไร

บทบาทที่สำคัญของชุมชนคือการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ ในการเฝ้าระวัง ดูแลโบราณสถาน โบราณวัตถุมิให้ถูกทำลายยิ่งไปกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และร่วมกิจกรรมกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อสืบสานประเพณี วัฒนธรรม และรักษามรดกของแผ่นดินสืบต่อไป

ผู้ให้สัมภาษณ์ : นายวารินทร์ สุตะวงศ์

ตำแหน่ง : รองนายกเทศมนตรี ตำบลเวียงเชียงแสน

ผู้สัมภาษณ์ : นายวรพต ลือเลิศ

วันที่ให้สัมภาษณ์ : ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑

ประเด็นสัมภาษณ์

๑. ด้านปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเวียงแสน มีอย่างไรบ้าง

ที่อยู่อาศัยของชุมชนตั้งอยู่บนแหล่งโบราณสถาน ซึ่งเป็นพื้นที่ในการกำกับดูแลรักษาของกรมศิลปากรที่ดินบางส่วนมีโฉนดอยู่ในความครอบครอง จึงมีหลายครอบครัวที่ไม่ยอมอพยพออกจากพื้นที่ และมีการเรียกร้องสิทธิตามกฎหมายที่ดิน ด้านการได้รับการแก้ไขเพื่อให้เกิดการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น มีความเห็นว่า ปัจจุบันประชาชนมีความเข้าใจ ความรัก ความหวงแหนแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุว่า เป็นสมบัติของชาติที่ทุกคนต้องช่วยกันดูแล แต่ในทางกฎหมายกระบวนการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน เป็นหน้าที่ของกรมศิลปากรแต่เพียงฝ่ายเดียว ประชาชนไม่มีส่วนร่วมแต่อย่างใด เทศบาลยินดีที่จะให้ความร่วมมือกับกรมศิลปากร แต่ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญคือ กรมศิลปากรไม่มีความชัดเจน ในการสร้างเครือข่ายร่วมกับหน่วยงานทุกภาคส่วนที่อยู่ในพื้นที่

แนวทางการแก้ไขเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชนที่อยู่ในพื้นที่แหล่งโบราณสถาน กรมศิลปากรควรจัดทำข้อตกลงร่วมกัน (MOU) ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ระหว่าง กรมศิลปากรกับหน่วยงานในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องเช่น เทศบาล และผู้นำชุมชนในแต่ละชุมชนที่ตั้งอยู่ในบริเวณแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุ

๒. กระบวนการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเวียงแสน ทำได้อย่างไร

ปัจจุบัน เทศบาลได้ดำเนินการปลูกฝังความรัก ความหวงแหนแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุ โดย ผ่านกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในแต่ละเทศกาล เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันมาฆบูชา วันสงกรานต์ และประเพณีไม้ค้ำสลีซึ่งเป็นประเพณีของชาวล้านนาที่ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านานแล้ว โดยมีความเชื่อว่า เป็นวิธีการสืบทอดและจรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนตลอดไป และประเพณีดังกล่าว ยังเป็นไปเพื่อขจัดภัยอันตรายทั้งปวงที่จะเกิดขึ้นกับครอบครัว และชุมชนอีกด้วย ฯลฯ

๒.๑ ควรมีแนวทางอย่างไร

การที่จะส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น รัฐบาลควรกำหนดให้เรื่องการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน เป็นวาระแห่งชาติ เพื่อให้เกิดกระบวนการขับเคลื่อนทรัพยากรการบริหารอย่างเป็นรูปธรรมทั้งนี้เพราะเมืองเชียงแสนเป็นเมืองท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม รวมทั้งเป็นเมืองเศรษฐกิจพิเศษของจังหวัดเชียงรายตามมติคณะรัฐมนตรีชุดปัจจุบันที่มี พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นนายกรัฐมนตรี

๒.๒ ผู้นำชุมชนและชุมชนควรมีบทบาทอย่างไร

ปัจจุบันกรมศิลปากรบทบาทที่สำคัญของผู้นำชุมชนในปัจจุบันนี้ คือการร่วมมือกับกรมศิลปากรในการเป็นหน่วยเฝ้าระวัง อย่างไม่เป็นทางการในฐานะประชาชนที่รักและหวงแหน มรดกของชาติในบริเวณแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุ ในชุมชน

ผู้ให้สัมภาษณ์ : พระครูสุวรรณวิสุทธิคุณ

ตำแหน่ง : เจ้าอาวาสวัดพระเจ้าล้านทอง เจ้าคณะตำบลเวียง

ผู้สัมภาษณ์ : นายวรพต ลือเลิศ

วันที่ให้สัมภาษณ์ : ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑

ประเด็นสัมภาษณ์

๑. ด้านปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเวียงแสน มีอย่างไรบ้าง

๑.๑ บทบัญญัติของกฎหมาย มีการนำไปปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกันระหว่างประชาชนกับผู้มีความสนใจในสังคมจึงทำให้เกิดปัญหาอุปสรรคในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน เช่นบทบัญญัติของกรมที่ดินกับกรมศิลปากร ได้แก่การออกโฉนดที่ดินให้กับประชาชนที่อยู่อาศัยในแหล่งโบราณสถานซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกรมศิลปากร ทำให้เป็นปัญหาอุปสรรคในการอนุรักษ์โบราณสถานในบริเวณพื้นที่ดังกล่าว และก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมตามมาอีกด้วย

๑.๒ ฝ่ายรัฐมีข้อจำกัดด้านอัตรากำลังของเจ้าหน้าที่และงบประมาณ ทำให้ แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานไม่เกิดความชัดเจน

๑.๓ แนวทางแก้ไขที่ดีคือ หน่วยงานทุกภาคส่วน ตั้งแต่ระดับบนสู่ระดับล่างต้องร่วมมือกันอย่างจริงจังจึงจะเกิดกระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานที่ชัดเจน และเกิดผลลัพธ์อย่างเป็นรูปธรรม สำหรับด้านการจัดหางบประมาณเพื่อหาที่อยู่อาศัยใหม่ให้กับประชาชนที่อาศัยอยู่ในแหล่งโบราณสถานนั้นอาจต้องขอรับการบริจาคเงินทุนจากหลายหน่วยงานด้วยกัน ทั้งจากภาครัฐ เอกชน สมาคม มูลนิธิทั้งที่เป็นองค์กรภาคเอกชนและมูลนิธิองค์กรทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

๒. มีหลักธรรมใดบ้างที่ใช้ในการส่งเสริม การอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน และนำมาใช้ได้อย่างไร

หลักธรรมที่ใช้ในการส่งเสริมเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์โบราณสถาน นั้น ควรใช้ หลักสามัคคีธรรม หลักขันติธรรม และหลักวิริยะธรรมสูงโดยที่ บ้าน วัด และหน่วยงานราชการ ต้องให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตามหน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่ในการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น ๆ จะต้องมีความชัดเจนในการกำหนดภารกิจและบทบาทให้กับทุกฝ่ายทั้งฝ่ายราชอาณาจักรและพุทธจักร จะทำให้ประชาชนมีแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน จึงจะเกิดความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ ส่งผลให้การแก้ไข ปัญหาความขัดแย้งเรื่องการบุกรุกสถานที่โบราณสถานลดลง และช่วยกันเฝ้าระวัง มิให้แหล่งโบราณสถานทรุดโทรม หรือเกิดการสูญเสียของโบราณวัตถุในพื้นที่ลดลงและอาจไม่เกิดขึ้นได้อีกด้วย

๓. พระสงฆ์ควรมีบทบาทอย่างไร ในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน

บทบาทของพระสงฆ์คือผู้ที่ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยลดข้อขัดแย้งระหว่างหน่วยงาน
ภาครัฐกับประชาชนที่อยู่ในพื้นที่

ผู้ให้สัมภาษณ์ : พระเทพสิทธินายก

ตำแหน่ง : เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย

ผู้สัมภาษณ์ : นายวรพต ลือเลิศ

วันที่ให้สัมภาษณ์ : ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑

ประเด็นสัมภาษณ์

๑. ด้านปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเวียงแสน มีอย่างไรบ้าง

ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญคือ ความไม่รู้ในบริบทของตนเองด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายประชาชน ฝ่ายรัฐมีปณิธานปิดความรู้ขาดการแยกแยะระหว่างความรู้ ในหน้าที่กับการบูรณะของเก่าในชุมชน ปัจจุบันคนมองของใหม่ลืมนึกของเก่า

แนวทางในการแก้ไขปัญหาอุปสรรคเพื่อให้เกิดการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ คือฝ่ายรัฐซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีความรู้โดยตรงจะต้องทำหน้าที่ให้ความรู้ความเข้าใจกับฝ่าย ประชาชน และต้องสามารถตอบคำถามที่ชัดเจนได้ เมื่อทั้งสองฝ่ายมีความเข้าใจซึ่งกันและกันก็จะเกิด การมีส่วนร่วม เกิดระบบพิทักษ์รักษาแหล่งโบราณสถานนั้น ๆ ร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม

๒. มีหลักการใดบ้างที่ใช้ในการส่งเสริม การอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเวียงแสน และนำมาใช้ได้อย่างไร

หลักการที่ใช้ในการส่งเสริมเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น อยู่ที่จิต หมายความว่า ใจต้องพร้อมที่จะเรียนรู้ร่วมกันทั้งฝ่ายรัฐและประชาชน

๓. พระสงฆ์ควรมีบทบาทอย่างไร ในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเวียงแสน

การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์นั้น ขึ้นอยู่กับบริบทของพระสงฆ์แต่ละรูป หากพระสงฆ์ที่ได้รับการ ปลูกฝังจากบรรพบุรุษย่อมมีความรัก ความผูกพันกับแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุ ก็จะช่วยให้ เกิดกระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุได้ แต่โดยทั่วไปและพระสงฆ์ให้ความสนใจในเรื่อง การอนุรักษ์ดังกล่าว้น้อยมาก

ผู้ให้สัมภาษณ์ : พระพุทธิญาณมุนี

ตำแหน่ง : เจ้าคณะอำเภอเชียงใหม่

ผู้สัมภาษณ์ : นายวรพต ลือเลิศ

วันที่ให้สัมภาษณ์ : ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑

ประเด็นสัมภาษณ์

๑. ด้านปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเวียงแสน มีอย่างไรบ้าง

กรมศิลปากรมีข้อจำกัดที่สำคัญคือ มีบุคลากรน้อยมากและมีข้อจำกัดด้านงบประมาณ ในการอนุรักษ์โบราณสถาน

๒. มีหลักการใดบ้างที่ใช้ในการส่งเสริม การอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเวียงแสน และนำมาใช้ได้อย่างไร

หลักการที่ใช้ในการส่งเสริมเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์โบราณสถาน นั้น ควรใช้ พุทธภาษิตที่ว่า “สุขา สงฆสส สามคคี” หมายความว่า ความสามัคคีนำมาซึ่งความสุขในหมู่คณะ การที่จะอนุรักษ์โบราณสถานให้ยั่งยืนสืบไปต้องใช้หลักการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเผ่าละวังมิให้บุคคลทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนเข้าไปทำลายแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุทั้งหลายที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

๓. พระสงฆ์ควรมีบทบาทอย่างไร ในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเวียงแสน

คณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ให้ความสำคัญด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ โดยได้จัดตั้งคณะกรรมการสงฆ์โดยได้มีการจัดตั้ง คณะกรรมการด้านสาธารณูปการ ตั้งแต่ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และระดับตำบล ทั้งนี้เพื่อให้ คณะสงฆ์ทุกระดับ ได้ดำเนินการสำรวจและขึ้นทะเบียนโบราณสถานและโบราณวัตถุ ทุกแห่ง นำเสนอต่อเจ้าคณะจังหวัดและหน่วยงานหลักของประเทศต่อไป การดำเนินการของพระสงฆ์ในส่วนนี้นับว่าเป็นกิจกรรมของสงฆ์ที่มีส่วนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในการรักษาสมบัติของแผ่นดิน เผ่าละวัง มิให้แหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุสูญหายและเสื่อมสลาย ทั้งที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์และธรรมชาติ

ผู้ให้สัมภาษณ์ : นางสาวสิริรัตน์ โอภาพ

ตำแหน่ง : ผู้อำนวยการกลุ่มยุทธศาสตร์และเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมแทนวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย

ผู้สัมภาษณ์ : นายวรพต ลือเลิศ

วันที่ให้สัมภาษณ์ : ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑

ประเด็นสัมภาษณ์

๑. ด้านปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเวียงแสน มีอย่างไรบ้าง

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดมีได้มีหน้าที่ในการอนุรักษ์โบราณสถาน แต่ให้ความร่วมมือกับกรมศิลปากร โดยให้วัฒนธรรมอำเภอ ทำหน้าที่ในการตรวจสอบสภาพของโบราณสถานโบราณวัตถุประจำปี และรายงานให้กรมศิลปากรทราบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับงบประมาณที่จะได้รับในแต่ละปี งบประมาณไม่ได้รับอย่างต่อเนื่อง และการดำเนินงานของหน่วยงานมุ่งเน้นไปที่การส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ของการพัฒนาของกลุ่มจังหวัดและตรงกับตัวชี้วัดที่กำหนดไว้ สำหรับงบประมาณด้านการบูรณปฏิสังขรณ์มิได้มีครอบคลุมทุกแห่งในอำเภอเวียงแสน แต่ที่เวียงเชียงแสนซึ่งเป็นต้นกำเนิดของล้านนาจะได้รับงบประมาณในการดูแลทุกปี อย่างไรก็ตามขณะนี้อยู่ในระหว่างการขับเคลื่อนการอนุรักษ์โบราณสถานตามแผนแม่บทที่กรมศิลปากรได้จัดทำไว้แล้ว

ด้านการได้รับการแก้ไขเพื่อให้เกิดการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น เป็นหน้าที่หลักของหน่วยศิลปากรที่ ๗ เชียงใหม่ อยู่ในระหว่างการดำเนินงานให้มีการถ่ายโอนอำนาจให้ท้องถิ่นดูแลพื้นที่ที่เป็นแหล่งโบราณสถานโบราณวัตถุ

แนวทางการแก้ไของค์กรปกครองท้องถิ่นมีหน้าที่ที่จะต้องช่วยกันอนุรักษ์ฯ โดยการประสานการปฏิบัติร่วมกับ กรมศิลปากร แต่หน่วยงานดังกล่าวไม่มีความรู้เกี่ยวกับด้านโบราณสถานโบราณวัตถุ ไม่มีนักโบราณคดีในพื้นที่ จึงทำให้การขับเคลื่อนด้านการอนุรักษ์ฯ ไม่ราบรื่น

๒. กระบวนการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานตำบลเวียง อำเภอเวียงแสน ทำได้อย่างไร

กรมศิลปากรและหน่วยงานในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง ต้องประสานการปฏิบัติร่วมกันทั้งด้านบุคลากรและงบประมาณ

๒.๒ ผู้นำชุมชนและชุมชนควรมีบทบาทอย่างไร

บทบาทที่สำคัญในขณะนี้คือการช่วยกันเฝ้าระวังดูแลโบราณสถาน

ภาคผนวก ช

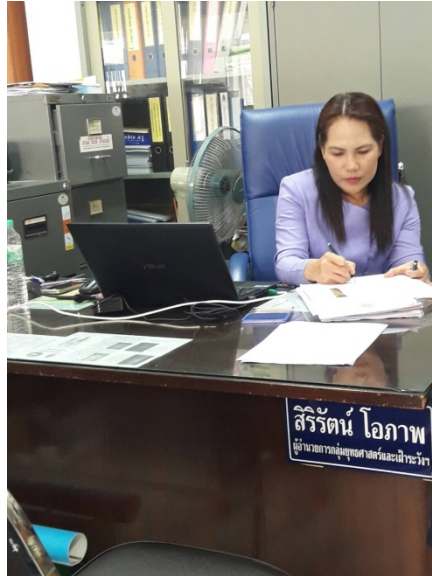
ภาพการให้สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ นายเชมชาติ เทพชัย อดีตอธิบดีกรมศิลปากร
สถานที่ บ้านพัก จ.สุพรรณบุรี วันที่ ๘ เมษายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์นายวารินทร์ สุตะวงค์
รองนายกเทศมนตรี เทศบาลตำบลเวียงเชียง
สถานที่ สำนักงานเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน
วันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์นางศิริรัตน์ โอภาพ ผู้อำนวยการกลุ่มยุทธศาสตร์และเฝ้าระวัง ฯ
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย ณ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย
วันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ศิลปินแห่งชาติสาขาทัศนศิลป์ (จิตรกรรม)
ณ วัดร่องขุ่น อ.เมือง จ.เชียงราย วันที่ ๙ เมษายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์พระเทพสิทธินายก เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย
ณ วัดพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย วันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์พระพุทธิญาณมุนี เจ้าคณะอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย
ณ วัดพระธาตุดาเวา อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย
วันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์พระสุวรรณวิสุทธิคุณ เจ้าคณะตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย
ณ วัดพระเจ้าล้านทอง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย
วันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงราย
ณ ศูนย์วิปัสสนาไร่เชิญตะวัน จังหวัดเชียงราย
วันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์พระราชปริยัติกวี รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ณ สำนักงานรองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๑

สัมภาษณ์พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร ดร.คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๖๑

สัมภาษณ์นายมานิตย์ ไชยภิตติ ประธานสภาวัฒนธรรมเวียงเชียงแสน
ณ บ้านพัก ต.เวียงเชียงแสน อ.เวียงเชียงแสน จ.เชียงราย
วันที่ ๑๐ เมษายน ๒๖๑

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-ชื่อสกุล

นายบรรพต ลือเลิศ

วัน เดือน ปี เกิด

วันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๐๔

ภูมิลำเนา

บ้านเลขที่ ๑๗๐ หมู่ที่ ๒

ตำบลจันทน์จ้าวใต้ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

สถานที่อยู่ปัจจุบัน

เลขที่ ๒๖/๗๓๗ หมู่บ้านวรารังกุล คลอง ๓

ตำบลลาดสวาย อำเภอลำลูกกา

จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๕๐

ประวัติการศึกษา:

พ.ศ. ๒๕๓๓

ปริญญาตรีครุศาสตรบัณฑิต วิชาเอก

อุตสาหกรรมศิลป์ (คบ.) ม.ราชภัฏเชียงราย

พ.ศ. ๒๕๓๘

ปริญญาตรี วิทยาศาสตร์บัณฑิต วิชาเอก

เทคโนโลยีอุตสาหกรรม (วทบ.) ม.ราชภัฏเชียงราย

พ.ศ. ๒๕๔๔

ปริญญาตรี วิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขา

วิศวกรรมโยธา (วศบ.) ม.เทคโนโลยีมหานคร

พ.ศ. ๒๕๕๔

ปริญญาโทรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาการปกครองท้องถิ่น ม.ราชภัฏสวนสุนันทา

ประวัติการทำงาน

- กรรมการผู้จัดการบริษัทพรหมมิตรคอนกรีตฯ
แอนด์เอ็นจิเนียริ่งจำกัด
- เป็นวิศวกรโยธาออกแบบคำนวณโครงสร้างควบคุม
งานก่อสร้างและดำเนินงานก่อสร้างงานอาคารสะพาน
ถนน ตั้งแต่ปี ๒๕๒๗ จนถึงปัจจุบัน
- เป็นวิศวกรที่ปรึกษามูลนิธิ ปราชญ์ ศรีนิล วัดหงส์ทอง
จ. ฉะเชิงเทรา
- เป็นวิศวกรประจำบริษัทชุมทางการช่าง จำกัด